

AZİZ NESİN

AZİZ NESİN

okuduğum kitaplar

OKUDUĞUM KİTAPLAR

YIL 2000

ADAM YAYINLARI

©

Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş.

Birinci Basım : Ekim 2000

Kapak Tasarımı : Erkal Yavi

00.34.Y.0016.763

ISBN 975-418-592-1

Aziz Nesin
●
Okuduğum Kitaplar

ÖNSÖZ

“Aziz Nesin çok okuyan bir yazardı” diye başlamak istiyorum önsöze, ancak bu tümce tam gerçeği ifade etmez. Aziz Nesin çok değil, çok çok okuyan bir yazardı. Sadece edebiyat ve edebiyat üzerine değil, ileri akademik düzeyde kitaplar da okurdu. Ve ciddi bir okurdu; hep masa başında ve not tutarak okurdu. Gazeteleri bile masasında okurdu. Aileden birini, yerde, yatakta, koltukta, kanepede okurken görse, kendini tutamaz, okumanın ciddi bir iş olduğunu söyler, kitaba saygı duyulması gerektiği konusunda uyarılarda bulunurdu. Yalnızca son birkaç yılında geceleri yatağında şiir kitabı okuduğunu gördüm.

Son yıllarda gözleri neredeyse hiç görmüyordu. Çok zorlanarak okuyordu. Okuması daha az zahmetli olduğundan şiir okuyordu genellikle. Roman ve öyküleri Vakıf çocuklarına ya da arkadaşı Ayben Kop’a okuturdu. Ölümünden sonra, başucunda, okunmuş ve okunmayı bekleyen yüzlerce kitap bırakmıştır.

Notlarını genellikle kitaplara yazardı. Bu notları daha sonra, zaman bulabilirse kâğıda geçirip dosyalardı. Dosyanın adı, “Okuduğum Kitaplar”dı. Ölümünden sonra Vakıf’taki dolaplardan dört klasör dolusu “Okuduğum Kitaplar” notu çıktı. Yarısı eski yazıyla yazılmıştı. Onlar daha yeni yazıya çevrilmedi.

“Okuduğum Kitaplar” notları, Aziz Nesin’in de defalarca belirttiği gibi, eleştiri yazısı olarak değerlendirilmemeli. Bunlar bir yazarın okur olarak tuttuğu, kendi kişisel beğenisini, kendi öznel görüşünü yansıtan notlardır.

Bu notlarda benim en çok dikkatimi çeken, bana en ilginç gelen, Aziz Nesin’in düşünsel dürüstlüğüdür. Yazarı kim olursa olsun, ne kadar tanınmış olursa olsun, Aziz Nesin genel yar-

ÖNSÖZ

gıya kendini teslim etmeden, kendini akıntıya bırakmadan, bir kitabı eleştirmekten, hatta kimileyin yerden yere vurmaktan çekinmemiş. Her an tetikte olduğu kesin.

Aziz Nesin'in bu düşünsel dürüstlüğü, bu kitapta yer almayan, 1950'de tuttuğu kitap notlarında da kendini gösteriyor. Bundan çıkardığım sonuç şu : Aziz Nesin tüm yaşamı boyunca kendine yalan söylememiş, kendini kandırmamış, her düşünceyi kendi süzgecinden geçirmiş, en azından bu uğurda büyük bir çaba harcamış bir aydındır. Toplumun yadırgadığı düşünceleri, ilginç çıkışları, düşündüğünü çekinmeden söylemesindeki cesareti, hiç kuşku yok ki, bu dürüstlüğünden kaynaklanıyor.

– Ali Nesin
12 Eylül 2000

YAŞAMIN GERÇEĞİ UYDURMANIN SINIRLARINI AŞIYOR

Uğur Mumcu
Sakıncalı Piyade
anı

Ellerin dert görmesin Uğur Mumcu! *Sakıncalı Piyade*'yi yazdığı için eline sağlık, ağzına sağlık, canına sağlık...

Kendi yazdıklarına gülemem. Ama senin yazılarını güle- rek okudum. “Acı acı gülmek” deyimi vardır ya, işte öyle, acı acı güldüm.

Bir yazında anlattığın olayın sonunda, tıpkı halkımızın ağ- zıyla “Güler misin, ağlar mısın?” diyorsun. Yazılarını okurken, içimde, gülmekle ağlamak arası bir burukluk duydum. Üstelik, otuz yıl önceleri, askerî mahkemeler ve sıkıyönetim mahkeme- leri önünde yargılanışlarımı da anımsadım. Hemen hemen ay- nı şeylerdi başımıza gelenler. Yalnız, arada otuz yıllık zorunlu bir takvim ilerlemesi olduğu için, bizi yargılayanlar çok daha serttiler, katıydılar. Örneğin, sıkıyönetim mahkemesinde bir sanığı bir avukatın savunabilmesi için, buna sıkıyönetim komu- tanının izin vermesi gerekirdi. Sıkıyönetim komutanlarına avukat beğendirmek zordu. Buyüzden avukatlar, sıkıyönetim sanıklarının avukatlığını almak istemezlerdi. Seksen yaşındaki babam, avukat yazıhanelerini kapı kapı dolaşıp beni savuna- cak avukatı boşboşuna aramıştı. O gün bu gün, gönüllü bile olsalar, siyasal davalarımda avukat tutmak istemem.

Aradan geçen otuz yılda, hiç olmazsa cellatlar da gülümse- mesini öğrenmişler. Gülümsemek, bu bir insancılık belirtisi- dir.

Başımızdan öyle olaylar geçer ki, o durumlarda “Anlatsan, kimse inanmaz!” deriz. 12 Mart sonrası, pekçok namuslu aydı- nın, yurtseverlerimizin başından “Anlatsan, kimse inanmaz”

OKUDUĞUM KİTAPLAR

denilecek olağanüstü olaylar geçti. Sen, anlatsan kimsenin inanmayacağı başından geçmiş olayları, bütün doğruluğuyla, her okuyanı inandıracak biçimde yazmışsın. Alabildiğine yalınlıkla ve söyleşi havasında yazdığın için kolaylık ve rahatlıkla okunan bu anlatılarda hem olağanlık, hem de olağanüstülük var. Olağandır; çünkü bu olaylar yada benzerleri herkesin başına gelmiştir, gelmeyenlerin başına da gelebilir. Olağanüstüdür; çünkü bunlar mantıkdışı, akıldışı, saçmalık sınırlarını bile aşan zırtapozluklardır. Daha da kötüsü, bu zırtapozlukları, kışullanmış kafalar Türkiye'nin yararına sanarak yapmışlardır.

Yaşamın katı gerçeği, bütün uydurmaların sınırına aşar. İnsanoğlu öyle katı gerçekler yaşar ki, bunları yaşamadan uydurmanın olanağı yoktur. İşte buyüzden yaşanmış kimi olaylar, anlatınca kimsenin inanmayacağı denli gerçekten daha gerçektirler. Oysa ülkemizin insanları, 62 yaşımın aklımın erdiği yarım yüzyılı içinde sürekli olarak, anlatılsa kimsenin inanmayacağı, inanamayacağı olayları yaşamışlardır, yaşamaktadırlar.

Uğur Mumcu'nun *Sakıncalı Piyade*'sinde gülmece, yaşamın kendi gerçeğinde varolunca daha somutlaşarak ortaya çıkıyor; daha da etkili oluyor.

Örneğin, "Bir hukuk doçentinin ishal oluşu, Anayasa Mahkemesi İçtihat Kararlarına geçti" denilse bu bir gülmedir ama, soyuttur ve geneldir; buyüzden de etkin olmaz. Ama, adıyla sanıyla bildirilen bir hukuk doçentinin, askerî mahkemenin huzurunda, kendini, ishal olduğu için, gizli örgütün toplantısını dikkatle izleyemediğini, çünkü sıklık helaya gitmek zorunda kaldığını söyleyerek savunmaya kalkışı, sonra bu savunmanın resmî gazetede yayımlanışı, gülmecenin en somut örneğidir. Anlatılan olayı okurken, bir güldürü sahnesi seyrederek gibi biz de yaşar ve o güldürüye katılırız. Bence, *Sakıncalı Piyade*'nin gülmece olarak başarısı, yaşanmış olaylardaki gülmeceyi somutlaştırmış olmasıdır. Bu bakımdan *Sakıncalı Piyade*, yakın geçmişimizin en yağlıkara lekesi olan 12 Mart'ın ıçığını cıçığını çıkaran belgesel bir yapıttır.

Halkımız ötedenberi gülmeceyi, işine yarar bir aygıt olarak kullanmıştır. Nasıl, açar denilen aygıtla kilit açılıyorsa, nasıl,

YAŞAMIN GERÇEĞİ...

bıçak denilen aygıtla ekmek kesiliyorsa, gülmece denilen aygıtla da halkımız çıkmazlarına çıkar yol bulmakta, karmaşık sorunlarını çözümlenmektedir. Kısacası gülmece, üretim toplumlarının ve üretmen sınıfların işine yarayan bir aygıttır. *Sakıncalı Piyade* nasıl mı işimize yarayacak? Onun yararları pek çok... Ama en başta, faşizme özenenleri yıldırması, umutsuzluğa düşürmesidir. Çünkü, faşist özençlileri, dikta heveslileri, ellerine geçen fırsatlarda nice zart zurt ederlerse etsinler, sonunda, *Sakıncalı Piyade*'de olduğu gibi, alay edileceklerini, maskara olacaklarını, isteristemez anlayacaklar, korkacaklardır. Faşizme geçit yok! Bu geçidi tıkayacak en iyi engel, faşizmin alay konusu hırtlıklarını ortaya koymaktır.

Bizi acılı acılı güldürdün, düşündürdün, sağol Uğur Mumcu!

TÜRKİYE'DE SOSYALİZM TARİHİ

Pars Tuğlacı
Türkiye'de Sosyalizm Tarihi
inceleme

Pars Tuğlacı arkadaşımızın derleyip yazdığı *Türkiye'de Sosyalizm Tarihi* adlı yapıtını dikkatle okudum. Bu yapıt üzerine, değerlendirme, yorum ve eleştirilerim şunlardır :

1 – Yapıtta pekçok Osmanlıca metin verilmiş, ama bu metinler günümüz Türkçesine aktarılmamıştır. O günün Osmanlıcası, bugünün okurları için, aşağı yukarı yabancı bir dil gibidir. Bu bakımdan Osmanlıca eski metinlerin, bugün geçerli olan dile çevirileri kitaba konulmalı, ayrıca Osmanlıca metinler de ya dipnotlarında, ya kitabın sonundaki açıklamalarda verilmelidir. Örneğin, 2, 3, 5, 6, 12, 13, 16, 17, 29, 34, 69 ve daha başka pekçok sayfalarda, günümüz Türkçesine çevrilmesi gereken Osmanlıca metinler vardır.

2– Kimi yerlerde ad olarak kaynak gösterilmiş, ama tarih unutulmuştur. Örneğin, sayfa 5'te Kirkor Zührap Efendi'nin Meclis-i mebusan'daki konuşmasının tarihi yazılmamıştır.

3– Sayfa 6'da, Mete Tunçay'ın kitabından alıntı eksik yazıldığından anlam çıkmıyor. Buna benzer unutkanlıklar, dalgınlıklar ve özellikle yazım (imla) yanlışları çoktur. Müsveddenin bikaç daha dikkatle gözden geçirilmesi gerekir. Ben, okurken kimi yanlışları düzelttim.

4– Sayfa 7'de, Dr. Arhangelos Gavrilı'nın kitabından sözedilmiş, ama kitaptan az da olsa küçük alıntılar konulmadığı için, Dr.'un sömürüyü nasıl açıkladığı anlaşılammıştır. Sözkonusu kitaptan en önemli bikaç alıntının konulması gerekir.

TÜRKİYE'DE SOSYALİZM TARİHİ

5- Osmanlıcaların yazımızda, özellikle isim tamlamalarının yazılışında yanlışlar var; bunların bir bilence gözden geçirilmesi gerekir. Örneğin 15. sayfadaki “sebeb ü sâiki”, “sebebi sakinî” diye yazılmış; böyle yanlışlar daha çok var.

6- Paragrafların başlangıcı ve alıntılar, kesinlikle satırbaşı yapılmalıdır. Bu yanlış pekçok var. Örneğin sayfa 15, 16, 17, 18, 32 vb. gibi.

7- Türkiye’de sosyalist hareketi başlattığı bildirilen Ermeniler ve Ermeni örgütlere değgin belgeler yoktur. Bu belgeler, ad ve tarihleriyle verilmedikçe bu iddia inandırıcı ve bilimsel olamaz.

8- Mustafa Suphi’nin öldürülüşü olayı, her ne denli değişik kaynaklardan değişik yorumlarla veriliyorsa da, ilk anlatılıştaki salt Aclan Sayılğan’ın kitabından kaynaklandığı için, okura, doğrusu oymuş izlenimini veriyor; ki, bu anlatış doğru da değildir. Bu konu anlatılırken, ya yazarın inandığı ve doğru bildiği biçimde olay belgelere dayanılarak anlatılmalı, yada bu konuda çok değişik yorum ve değerlendirmeler olduğu, daha konuya girişte okura açıklanmalıdır. Şimdiki biçimiyle, yazarın yan tuttuğu, üstelik ters yanı tuttuğu izlenimi uyanıyor.

9- Bence bu yapıtın en büyük eksiği, kaynak ve belge diye gösterilenlerin yarısından çoğunun Aclan Sayılğan’ın kitabı olmasıdır. Bir zamanlar, partiliyken çok aşırı ve sekter militan olan Sayılğan’ın arkadaşlarını ihbar ve nedamet yoluna saparak az cezayla kurtulduğu, yada ancak cezaevine düştükten sonra – kendine göre – gerçekleri anlayarak antikomünist olduğu bilinen ve açık bir gerçektir. Böyle bir adamın da kitabından yararlanılır elbet, ama bu yararlanma yüzdeelli oranını geçerse, yapıt güvenirliliğini yitirir. Pekçok yerde tek kaynak olarak Aclan Sayılğan’ın kitabı gösterilmiştir. Örneğin, 152, 153, 157, 158, 165, 167, 170, 201, 218 vb sayfalar. Bu kaynak ille de verilecekse, ya başka kaynaklar da verilmeli, ya aynı konu başka kaynaklardan belgelenmeli, yada yazar kendisi bu konuda yeni kaynaklar bulmalıdır. Her ne olursa olsun, bu yapıt, sanki Aclan’ın kitabının yeni bir çeşitlemesiymiş izlenimi vermeme-lidir.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

10- Sayfa 232'de Lütfullah yazar olarak gösterilmiş, oysa yazar değil, belediye memurudur. Bir yazısından tutuklanmıştır, ama yazar değildir. Vedat Günyol'un asıl görevi de öğretmenliktir.

Yaşar Kemal'in eşi Tilda (Matilda) için "Fransız asıllı Yahudi" deniyor. Bu, araştırılmalıdır. Yanılmıyorsam, Türk asıllı Yahudidir. Kaynaklar, konuya düşmanca yanaştıkları için, bu türlü küçültmeler sıklıkla görülüyor ne yazık ki... Kaynakları iyi seçmeniz gerekiyor.

11- TİİKP'den sonra, şimdiki TİKP de yazılmalıdır.

12- "Genç -Sosyalistler Birliği" bölümünden sonra, öbür fraksiyonlardan da -kısa da olsa- sözedilmeliydi. Örneğin Aydınlık Gazetesi, tefrika ettiği bu konuda -yanılmıyorsam- 59 fraksiyon olduğunu yazmıştı. Bir yargıda bulunulmadan da, fraksiyonlardan sözedilebilir. Örneğin Maocu akıma yer verilmemesi eksikliklerdir.

13- Yapıtın sonundaki Olaylar Kronolojisi 1976'da bitirilmiş. Oysa yararlı olan bu bölümün kitabın basılacağı tarihe dek götürülmesi gerekir.

14- Nâzım'ın da içinde bulunduğu Donanma Olayı çok kısa verilmiş. Oysa önemli bir olaydır. Çok da kaynak vardır yararlanılacak. Örneğin, Kerim Korcan bu kaynakları göstermekte yardımcı olabilir.

15- Sayfa 155'teki Hasan Basri'nin intiharı olayında, ölümü üzerine intihardan başka yorumlar da vardır. Yazılması gerekir.

16- Sayfa 155'te 55 İleri Gençler'den mahkûm olan 28 kişinin adları verilmemiş. Oysa başka olaylarda mahkûm olanların adları yazılmış. Bu adlar, Mihri Belli'den sorularak, onun göstereceği kaynaktan alınabilir.

17- Sayfa 156'da. Dr. Şefik Hüsnü'nün partiyi legale çıkarıp Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ni kurması, Esat Adil'in Türkiye Sosyalist Partisi'ni kurmasından sonradır. Bunun belirtilmesinde tarihsel yarar vardır.

18- Türkiye Sosyalist Partisi (sayfa 162'de) daha geniş yazılmalıydı. Bu partinin organları olan Gün Dergisi ve Gerçek

TÜRKİYE'DE SOSYALİZM TARİHİ

gazetesinden belge bulmakta yararlanılabildi. Türkiye Sosyalist Partisi ile Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi arasında geçen tartışmalar, Türkiye'nin sosyalizm tarihi bakımından çok önemlidir. Bunların belirtilmesinde yarar vardır.

19- Naci Sadullah Daşış'ın İzmir'de çıkardığı "Havadis" gazetesinin TSEKP ile ilişkisi olduğunu sanmıyorum. (Sayfa 164.) Bunu araştırmalısınız.

20- Tan olayı, Türkiye sosyalizmin tarihinde önemlidir. Sayfa 165'ten sonra bu olay da yerelmalıdır.

21- Sayfa 144'te, Harp Okulu olayı, Aclan Sayılğan'ın kitabından kaynaklanılarak verildiği için çok yanlış anlatılmıştır, yanlış ve eksik. Hiç değilse A. Kadir'in kitabından yararlanılmalıydı. Makale olarak da bu konuda kaynaklar vardır.

22- Aclan Sayılğan kitabına "Romantik Devir" başlıklı bir bölüm koymuş, siz de ondan kaynaklanarak aynı bölüme aynı başlığı koymuşsunuz. Açık söylemem gerekirse, örneğin sayfa 110'da, kimi olaylar, Türkiye'de komünistleri mahkûm edenlerin (o zamanki iktidarların) ağzıyla anlatılmış duygusunu vermektedir. Bu tutum, yapıtın bilimselliğini bozmaktadır.

23- Sayfa 111-112'deki iddianame de günümüz Türkçesiyle verilmelidir.

İçten başarı dileklerle sunarım.

Çatalca
26 Temmuz 1979

TÜRKİYE'DEKİ ALMAN POLİTİKASI

*Alman Dış İşleri Dairesi Belgeleri -
Türkiye'deki Alman Politikası (1941-1943)*
Havass Yayınları,1977

Kitabı çıktığı zaman almıştım, ama – öbür kitapları olduğu gibi – okumaya zaman bulamamıştım. Kitap raflarını karıştırırken elime geçti. Çoktanberi okumayı istediğim kitabı şöyle bir karıştırıyım da sonra rahat bir zamanda okurum derken, birden daldım ve çok meraklı bir romanı okur gibi, hem de coşkuyla okuyup bitirdim. Yaşadığımız yakın geçmişin korkunç olayları, hem de belgelerle sunuluyor : 1941-1943 yılları arası, İkinci Dünya Savaşı'nın en amansız yılları. Ben o yıllarda Kars Müstahkem Mevkii Komutanlığı Birinci şubesinde çalışan bir üsteğmenim. İşte o yıllarda Almanlar Türkiye için neler düşünüyor; Almanların Türkiye üzerine planları ve Türkler, Almanlar ve müttefikler için ne düşünüyor; en önemlisi de Türk hükümetinin savaş içinde Sovyetler Birliği'ne olan tutumu, düşünceleri ve politikası...

Yazık ki, bütün belgeler yok kitapta. Ya Sovyetler Birliği bütün belgeleri bulamamış Alman Arşivi'nde, yada bulduklarından kimilerini yayımlamamış. Bütün belgeler yayımlanabilmiş olsaydı, birçok kirli gizlilikler ortaya çıkacaktı. Benim düşüncem budur : “Hiçbir hakikat kalmasın Allahım âlemde nihan!..” İsterse bu doğrular, benim aleyhimde olsun, hepsi çıkmalı ortaya, bütün kirli çamaşırlar... Kitapta, kimi yanıtlar var, ama hangi yazanağın yada mektubun yanıtı olduğu belli değil. Örneğin Almanya'nın Türkiye Büyükelçisi Papen, Nazilerin “dost” dedikleri Almanların Türkiye'deki ajanlarının güç durumda olduklarını Alman Dışişleri Bakanı Robbentrop'a yazmış, parasal yardım istemiş ajanları için. Papen'in bu mektubu yok kitapta. Bu mektup olsaydı, belki bu ajanların

TÜRKİYE'DEKİ ALMAN POLİTİKASI

adlarını da öğrenecektik. Kimbilir, belki bugün içlerinde ileri-
ci, demokrat, sosyal demokrat hatta daha ileriye gidenler bile
vardır. Papen'in ajanlarına yardım isteyen mektubu yok ama,
Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop'un o mektuba yanıtı var.
Şöyle diyor :

*Türkiye'deki dostlarımızı içinde buldukları güç du-
rumdan kurtarmak üzere size beş milyon altın mark iletilmesi-
ni emrettim. Bu parayı cömertçe kullanmanızı ve bana raporla
durumu bildirmenizi rica ederim.*

O yılları ve daha sonralarını düşünüyorum. O dönemin ik-
tidarda olan sağcı takımı ve onların resmi görevlileri için solcu
olmak demek, Sovyetler'den para almak demektir. Emniyet
müdürlüğü birinci şubesindeki (siyasi şube) sıklıkla sorgulanma-
larım ve sıkıyönetimin askeri mahkemesinde bana en çok
sorulan, nerden para aldığımıdır. Niçin hep bunu sorduklarına
şaşıyordum o zamanlar. Oysa ne denli haklıymışlar... "Kişi,
karşısındakini kendisinden bilir." Kendileri Almanlardan para
alıyorlar, yada para almayı umuyorlarsa, yada para almayı
doğru görüyorlarsa, neden solcular da Sovyetler'den para al-
masınlardı?

Savaş sonrası Truman doktrininin ilk uygulanması sırasın-
da yazıp basıma verdiğim bir formalık (16 sayfalık) bir broşür
için sıkıyönetim mahkemesine verdiğimde, tutuklu olarak
yargılanmalarım, mahkeme başkanının her oturumda üç-beş
kez yineleyerek sorduğu soru şuydu

– Bu broşürü bastırmak için parayı nerden, kimlerden al-
dın?

Askeri mahkeme başkanı general, hem elindeki polis ve
MAH (o zamanki Milli Emniyet Örgütü) yazanaklarına, hem
de kendi kanısına göre, nasıl olsa benim Ruslardan para aldı-
ğımı kesin inanmış da, bir de benim itirafımı bekliyor.

Yine bir duruşma oturumunda ikinci yada üçüncü kez bro-
şürü bastırmak için kimden para aldığımı sorunca, dayanama-
yıp,

– Efendim, demiştim, onaltı sayfalık bir broşür basımı atla
deve değil ki, yirmi-otuz lira... (O zamanki para değeriyle)

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Başkan general “atla deve değil” sözümü, “Mahkemenin mehabetini ihlal edici” bulmuş, buyüzden de ayrıca cezaya çar-pılmam istenmişti.

Oysa o dönemde ve daha biriki yıl önce Türkiye’de yurtse-ver geçinen Nazi ajanları Almanlardan altın marklar alıyorlar-mış. Almasalar, ne diye bizler için “Ruble alıyorlar...” diye yır-tınsınılardı?

Yine de kitapta kimi adlar geçiyor. Almanya’nın Türkiye Büyükelçisi Papan’in Alman Dışişleri’ne yazdığı “Türkiye’de Turancılık” üzerine 5 Ağustos 1941 tarihli “Gizli” mektubun-da şu adlar geçiyor :

İyi haber alan güvenilir bir ajan tarafından bildirilmiştir.

Türk hükümet çevreleri, Almanların Rusya’daki başarıları açısından Türk-Rus sınırının ötesindeki ırkdaşlarının kaderine, özellikle de Azeri Türklerinin kaderine giderek artan bir ilgi göstermektedirler.

Bu çevrelerde 1918 olaylarını geri getirme ve bu bölgeyi, özellikle değerli Bakû petrol bölgelerini ilhak etme eğilimi göze çarpmaktadır. Bu amaç için, bir kısım Abdülhamit zamanında benzer hizmetler görmüş kişilerden uzmanlar komitesi niteli-ğinde bir şey oluşturulmuştur. Bunun görevi gerek içerdeki göç-menler arasında, gerekse yurt dışından, özellikle de İran Azer-baycanı’ndan Hazar’a kadar olan Türk nüfuslu bölgeleri yeni Türkiye’ye ilhak etmek üzere malzeme ve taraftar toplamaktır.

Bu gizli mektupta daha sonra, bu kişilerin kimlikleri de açıklanıyor :

Bu grubun lideri, İstanbul Milletvekili Şükrü Yenibah-ça’dır. (Ailesi nesillerdenberi Türkiye’de yerleşmişse de, kendi-si Tatar kökenli olduğunu iddia etmektedir.)

Kitapta “Şükrü Yenibahça” olarak adı geçenin “Şükrü Ye-nibahçeli” diye adını 1946 yılında duymuştum. Türkiye Sosya-list Partisi’nin Beyoğlu’nda bir ara sokaktaki birbuçuk odalı Genel Merkezi’nde partinin Genel Başkanı Esat Adil Müste-caplı’yla bir genç mühendis konuşuyordu. Genç mühendis, çok yakın akrabası – sanırım amcası – olan Şükrü Yenibahçeli’nin anılarından sözediyor ve bu Şükrü Yenibahçeli’nin İsmet Pa-

TÜRKİYE'DEKİ ALMAN POLİTİKASI

şa'yı biraz da zorlayarak Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere Anadolu'ya götürdüğü yada kaçırdığını anlatıyordu. Yazık ki, o zaman konuyla yakından ilgilenmemiştim. O mühendis, sonradan Türk kültürü üzerine önemli bir kitap da yayımladı. Bundan sonra görürsem kendisini, o tarihte sözünü ettiği Şükrü Yenibahçeli'nin anıları üstüne kimi şeyler öğrenmek isteyeceğim. Çünkü, bu belgeden sonra Şükrü Yenibahçeli adı dikkatimi çekti. İsmet Paşa'nın (bey'in) da, Fevzi Çakmak'ın da Kurtuluş Savaşı için Anadolu'ya gitmeleri üzerine türlü söylentiler vardır. Yazık ki, bunca yakın tarihimizi bile doğrulukla bilemiyoruz.

Kitaptaki öbür adlara gelelim...

Diğerleri :

Nuri Paşa (Enver Paşa'nın kardeşi; bir zamanlar İslam Ordusu denilen örgütte önde gelen bir yer almış, kardeşinin Turancı planlarına özel bir ilgi duymasıyla tanınmıştır.)

Nuri Paşa'yı biz ad olarak biliriz, bir de İkinci Dünya Savaşı öncesinde onun adını taşıyan bir bombadan... Nuri Tevhit müdafaa bombası denilirdi... Yıllar sonra, gazeteciliğe başladığımda, bu bombaların Zümrezade Şakir'in Sütlüce'deki fabrikasında yapıldığını öğrenecektim. Bu Zümrezade Şakir anılarımda oldukça önemli yer alacaktır yazabilirsem... Devlet sermayesiyle iş kurup, ürünlerini yine devlete satarak zengin olanların (sanayi kuranların) tipik bir örneğidir.

Kitaptan :

Profesör Zeki Velidi Toğan (Başkır), eskiden İstanbul Üniversitesi'nde profesördü, ancak Atatürk'le aralarında geçen bir tartışmanın sonucunda buradan ayrılmak zorunda kaldı. (...)

Ahmet Cafer, bir Kırım Türkü. Kendisine hiç inanılmayacağı inancı yaygındır, aynı zamanda bir hükümet casusu olarak hareket etmektedir. (...) Ahmet Caferoğlu adıyla tanınmış bir Türkologdur.

Ahmet Caferoğlu'nu tanırdım. Türkçe diyelek üstüne değerli araştırmaları vardır. Turancı olduğu da bilinir ama casus olacağını hiç düşünemezdim. Ama Alman belgesi böyle söylüyor. Üniversitede öğretim üyesiyken, kız öğrencilerine sar-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

kıntılık ettiği yolunda, basına bile yansıyan, haberler yayılmıştı.

Beni şaşırtmaktan çok üzen, belgedeki adlar arasında Memduh Şevket'in (Esendal) adının da bulunmasıdır.

Bir süre önce, görüşmeler için Ankara'ya gelen Türkiye'nin Kâbil Büyükelçisi Memduh Şevket de aynı gruba dahil sayılabilir. Resmî görevi açısından hükümete aykırı bir çizgi izlemesi güçtür. Yukarıda dikkat çekilen kişilerle bir tutulmaması gerekiyorsa da kendisi Doğu Türklerine yakın dostluğuyla tanınır.

Memduh Şevket'in "dikkat çekilen kişilerle bir tutulmaması" bile benim için bir avunu oluyor. Sevdiğim bir yazar çünkü, değer verdiğim yazar... Kimileri yapıtlarına bakarak, Memduh Şevket Esendal'ın ilerici bile olduğunu sanmıştır. Oysa tersine, yapıtlarındaki egemen düşünce korporatif düzenden yana olduğunu açıkça gösterir. Yazarlığına saygım, değerli eleştirel gerçekçiliğindedir.

Bu belgede başka adlar da var. Ama en önemlisi, belgenin altına not olarak düşülen bir general

Ankara'da Doğu-Türkleri meselesinde hükümetin ajanlarından biri General Hüseyin Hüsnü Erkilet'tir. Kendisi Tatar kökenlidir.

Kitaptaki belgelerden öyle anlaşılıyor ki, General Erkilet salt Türkiye Hükümetinin casusu değil, Nazi Almanya'sının da casusudur. Ancak bu durum, o dönemi yaşamış olanlar için hiç de şaşırtıcı değildir. O dönemde Cumhuriyet Gazetesi'nin demirbaş yazarlarından Erkilet sürekli Nazi Almanlarının propagandasını yapmaktaydı. İşte kitaptan belgesi. Alman Dışişlerindeki elçi rütbesindeki diplomat Henting'in Erkilet'e yazdığı mektuptan bölümler :

Son ayrıntılı kararlara ilişkin olarak ben de istihbarat beklemekteyim. (...) Ancak bu tarafsız çevrelerde benim "beşinci kol" olarak tanınmama bir neden teşkil edebilecekse, doğal olarak çekilmeyi tercih ederim. (...) Verdiğiniz dostça mülakatları büyük ilgiyle izledim. Şimdi bize ve dünyaya vaad edilen makaleleri okuyabilmek için her zaman geciken gazeteleri beklemekteyiz.

TÜRKİYE'DEKİ ALMAN POLİTİKASI

General Erkilet'in Henting'e yanıtından :

(...) *Yakında vize alan iki bay, Müstecip Fagil ve Edige Kemal sizi görmeye gelecekler. Kendileri, Kırım'da Almanlara yardım etmektedirler ve aynı zamanda Kırım Türklerine yardımcı olmakla görevlendirilmişlerdir. Prof. İdris'e bu konuda yazdım ve kendisine yazdığım herşeyi size çevirmesini rica ettim. Müstecip bir avukat ve yazardır, eskiden savcıydı. Edige de iyi öğrenim görmüş genç bir insandır. Her ikisi de Kırım'lıdır ve güvenilir kişilerdir. Sizden her ikisinin de Kırım'a gönderilmelerini ve orada Türk-Alman ortak çıkarları için kullanılmasını rica ediyorum. Kendileri Almanca bilmezler ama Rusça konuşurlar ve yakında Almanca öğreneceklerdir.*

*İçten selamlarımla
Daima sizin
H. E. Erkilet*

Savcılık da yapmış olan bu avukat Müstecip kimdir? İkinci Dünya Savaşı sonrasında, 1946 yılında, Babiali'de ve çoktan yıkılmış bulunan İzzettin Ham'nda Markopaşa gülmece dergisini çıkarırken, aynı handa yazıhanesi bulunan bu adda bir avukat vardı. Tatar yüzlüydü. Bana öyle düşman düşman bakardı ki, gözlerinden sanki üzerime mermiler fıskırıyor gibiydi; handiyse beni bir bakışıyla öldürecek... Hep içimden "Nedir bu adamın bana böyle düşmanlığı, tanımaz etmez..." diye geçirirdim. Yıllar sonra Nazi casusu olduğunun belgesinin yayımlanacağını ne bilsin... Demek, o Nazi casusu da içinden "Ah, savcılığım zamanında elime düşecekti ki..." diye geçirirmiş benim için de ondan öyle yiyecek gibi, canımı alacak gibi bakarmış... Neyse, bu Nazi casuslarının göğüslerini kabbartarak yurtsever havalarında dolaştıkları günlerde, bizi yurt haini diye sorguya çeken başka savcılar, hiç de onu aratmamışlardı.

Bu kitaptaki belgeler, bir zamanlar bitürlü çözemediğim sorunları çözmeme yaradı. Bu sorunlardan biri şudur. İkinci Dünya Savaşı sona erince, Türkiye'nin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu, ya bizim hükümetin isteği, ya Sovyet hükümetinin çağ-

rısı, yada her iki istekle, ortaklaşa sorunlarımızı görüşmek üzere Moskova'ya gitmişti. Dışhatlar havaalanından Moskova'ya giderken, yol üstünde, solda, görünen bir küçük sarayda kalır Saracoğlu o zaman... Kalır sözü tam yerindedir, çünkü hep orda kalır, bir gün, üç gün, beş gün... Sanırım onbeş gün, belki de daha çoktu, hep kalır orda... Uğraşır, didinir, sorumlu, ilgili hiçkimseyle görüşemez, tersyüzü döner Türkiye'ye... Bunun anlamını bitürlü kavrayamazdım. Niçin Moskova'ya dek gitmiş olan Başbakan'la Sovyet Başbakanı yada ilgili bir başkası konuşmaz?

Sözkonusu kitaptaki belgeleri okuyunca bir sorunu çözdüğümü sanıyorum. Bakınız, İkinci Dünya Savaşı sırasında Saracoğlu Sovyetler Birliği için neler düşünüyor ve bu konuda Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Şükrü Saracoğlu, Alman Büyükelçisi Papen'e nasıl açıklamalarda bulunuyor :

Papen'den Alman Dışişleri Ofisi'ne

27 Ağustos 1942 (Gizli)

(...) Yeni atanan Başbakan Bay Şükrü Saracoğlu'na bugün ilk ziyaretimi yaptım. (...) Rus sorunu üzerine görüşlerini bana bildirmesini rica ettim.

Başbakan, hem bir Türk, hem de Başbakan olarak cevaplamak istediğini söyledi.

Bir Türk olarak, Rusya'nın yok edilmesini şiddetle istiyordu. Bu, Türk halkının yüzlerce yıldır düşlediği olaydı ve Führer bunu gerçekleştirirse yeni bir çağ açmış olacaktı. (...) Almanya, ancak Rusların yarısını katlederek ve Ruslaştırılmış millî azınlık bölgelerini Rus etkisinden kurtarıp, onları ayakları üzerinde doğrultmak, Mihverlerin bağlaştığı ve Slavların düşmanları olarak eğitmekle Rus sorunu çözülebilirdi.

Saracoğlu daha neler neler söylüyor, daha ilk kez konuştuğu bir Alman elçisine, Başbakan olur olmaz. Almanlar, Rusların yarısını katletmelilermiş... Neden yarısını? Elleri değmişken Rusların kökünü kazıysalar da dünya rahat etseydi bari... Saracoğlu yine vicdanlı adammış ki, Führer'in kılıcından, Rusların yarısını kurtarıp sağ bırakıyor.

TÜRKİYE'DEKİ ALMAN POLİTİKASI

Saracoğlu'nu iyice söylettikten sonra Papen şöyle yazıyor :

Başbakanın açıklamaları için teşekkür ettim ve ele geçirilen bölgelerin kalkınması ve yönetiminde Türk işbirliğini nasıl sağlayacağımızı yada Türkiye'nin çıkarlarını hangi biçimde dikkate alabileceğimizi sordum.

Başbakan Şükrü Saracoğlu, İkinci Dünya Savaşı'nı kazanmış, Nazi ordusunu bozguna uğratmış Sovyetler Birliği'yle anlaşma için Moskova'ya koşup gidiyor. Zavallı Saracoğlu ne bilir ki, bu belgeler o tarihte Sovyetlerin elindedir? Sovyetler Birliği Başbakanı yada başka bir yetkili, Alman Büyükelçisi aracılığıyla Führer'e bu akılları veren Saracoğlu'yla nasıl karşı karşıya gelecek, nasıl konuşacak ve nasıl anlaşmaya varacaklardı?

Saracoğlu tersyüzü döner Moskova'dan. Bu büyük bir bozundur. Arkadan Sovyetler Birliği, Kars ve Ardahan için istekte bulunur ve Boğazlar anlaşmasında düzeltme ister. Kimileri, Sovyetler Birliği'nin böyle istekte bulunmadığını söyler ve bunu ispata çalışırlar. Bilimsel sosyalist olmanın ilk koşulu gerçekçi olmak ve gerçekten ayrılmamaktır.

Bu Sovyet isteği, hükümetler arasında resmen yapılmamış olabilir. Ama bir yada iki Gürcü profesörü, bu isteği gazetede yayımlamışlardır. Türkiye'de hükümetin politikasına aykırı olarak bir profesör gazetede yazısını yayımlayabilir. Ama Sovyetler Birliği'nde, hele Stalin döneminde böyle bişey düşünülebilir mi? Stalin döneminde düşünülemez de, sanki Kruşçev döneminde düşünülebilir miydi, yada başka bir dönemde... Şu yada bu biçimde, böyle bir istek olmuştur, hiç değilse isteğin ilk adımı atılmıştır.

Bu, o dönemde Türk solu için çok önemli bir olaydı. Solun susmak ve düşünmek zorunda olduğu bir durumdu bu ve Türkiye solunun kamuoyu önünde zorda kalması demektir. Çünkü, bu isteklere o zaman hiçbir neden ve gerekçe bulamıyorduk. Sözkonusu kitaptaki belgeler o zaman yayımlanmış olsaydı, işin içyüzünü anlayacaktık.

O dönemde kimi aydınlar, Sovyetlerin Türkiye'den bu isteklerinin, Türkiye'yi Amerika'nın kucağına attığı düşüncesin-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

deydiler. Örneğin rahmetli Zekeriya Sertel bu düşüncedeydi. Bana da doğruymuş gibi geliyordu. Oysa, yayımlanan kitapta-ki belgelerden anlıyoruz ki, Türkiye'nin göbekbağı daha İkinci Dünya Savaşı içinde, Sovyet düşmanlığı yoluyla emperyalizme bağlanmıştı.

Bu kitabı okumadan çok önceleri, bir rastlantı bana Türkiye'den Sovyet isteklerinin gerekçesini anlatmıştı.

Adını unuttum şimdi, düşünsem belki bulurum; Prens Sabahattin'in sekreteriymiş. (Bu adı sonradan ansıdım Safvet Lutfi Tozan) Sosyalist ülkelerin bayram tören ve çağrılarında konsolosluklarda görürdüm. İlk kez Sovyetler Birliği İstanbul Konsololuğunda tanışmıştık. Benimle çok ilgilenmişti. Sonra iki kez Macar Konsololuğunda, daha başka yerlerde gördüm. Bu adamın İngiliz casusu olduğunu herkes biliyordu. Emekli olmuş ve İngilizlerden büyük emekli aylığı alıyor. İkinci Dünya Savaşı sırasında İngilizlerin casusluğunu yaparken kaç kez ölümlerden kurtulmuş. İstanbul Macar Başkonsololuğundaki bir resepsiyonda eskiden tanıdığı Nadir Nadi'yle konuşmaları sırasında anlattıkları rüya gibi bişeylerdi. Yugoslavya'da tutuklanmış, kurşuna dizilecek. Kendisinden önce dört kişiyi teker teker alıp kurşuna dizmişler. Sıra ona gelmiş... Ve kurtulmuş. Yazık ki, bu türlü anlatıları belleğimde tutamıyorum.

Bu adam ille de evine gitmemi istiyordu, Kartını vermişti. Bana pekçok belgeler verecek, anılar anlatacaktı.

Adam ünlü casus, evine nasıl gidilir? Yine de giderdim ama, her zamanki gibi işlerim öyle yoğundu ki... Sonra, bu çok zengin adam, olaylı bir biçimde öldü.

Yine bir konsolosluk çağrısında anlattığı bir olay önemli. Boğaz'da bir yalıda oturuyor. Casus olarak o yalıda gözcülük görevini yapmakta. Anlaşmalara göre, Boğaz'dan Karadeniz'e Alman gemileri geçmeyecek. Ticaret gemileriyle Karadeniz'e kamufle edilmiş Alman silahları geçerken, bunların fotoğraflarını çekip İngilizlere veriyor. Türk hükümetini protesto... Hükümet, bundan habersizmiş deniliyor ve Dışişleri Bakanı istifa ettirilerek suç ona yüklenip olay kapatılıyor. (Sanırım, Numan Menemencioğlu'nun istifasıyla.)

TÜRKİYE'DEKİ ALMAN POLİTİKASI

Sözkonusu kitapta bütün bunların belgeleri var.

Alman Dışişleri Bakanı, Almanya'nın Türkiye Büyükelçisine şöyle yazıyor :

Türkiye ile resmi anlaşmayla aynı zamanda, silah ve savaş malzemesinin Türkiye topraklarından kısıntıya uğramaksızın geçirilmesine izin verecek bir gizli anlaşma yapılacaktır. (...) Uluslararası hukukun alışlagelmiş pratiğinde topraklarından sadece malzeme geçirilmesi bir devletin tarafsızlık anlayışına uygundur; bunun altı çizilmelidir.

Türkiye anlaşma dışına çıkıp, hem de savaş sırasında Boğazları Sovyetler aleyhine kullanınca, Sovyet düşmanlarının Karadeniz'e silah, kuvvet ve gemi geçirmelerine gizlilik içinde izin verince, Sovyetler Birliği'nin Boğaz konusunda Türkiye'ye güven duymayıp yeni güvenceler araması, kendi açısından, doğal olmayacak mıydı?

Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yle olan sınır bölgesinde isteklerde bulunmasının gerekçeleri de, kitaptaki belgelerde çok boldur.

Alman Dışişleri Ofisi'nden Henting, Mareşal Çakmak'ın ajanıyla şöyle konuşur :

(...) Dr. Harun bugün bana gizli bir ziyarette bulundu. Dr. Harun, Mareşal Çakmak'ın gizli ajanı olduğunu iddia ediyor. (...) Çakmak, Türkiye'nin savaşa girmekten kaçınmasının güç olduğunu söylüyor. (...) Türkler, İran platolarından Bakû'ya doğru ilerleyeceklerdir.

Başka bir yazanakta şöyle deniliyor :

Genel Kurmay Başkanı'nın (Mareşal Çakmak), Turancılık sorununun Türkiye ile Almanya arasında ilişki kurmada bir temel teşkil edebileceğini söylediği rapor edilmektedir.

Papen'in Alman Dışişlerine verdiği rapordan :

(...) Geçen gün Cumhurbaşkanıyla yaptığım aydınlatıcı konuşmada, Türkiye'nin Rusya devinin yokedilmesiyle yakından ilgilendiği ve İngiliz-Amerikan tarafından gelecek hiçbir propaganda ya da baskının Türkiye'ye bizim (Almanların) çıkarlarımıza aykırı en ufak şey yaptıramayacağı ima yoluyla tekrar tekrar temin edilmiştir.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Bütün bu haklı gerekçelere karşın, Sovyetler Birliği'nin resmi olmayan yoldan bile olsa Türkiye'den isteklerde bulunmasının ne denli yanlış bir politika olduğu, hem de vurgulanarak bu yanıştan vazgeçilmekle belli olmuştur.

Sovyetler Birliği'nde Azerice diye Türkçeden bambaşka bir dil olduğunun üstelenerek iddia edilmesini anlayamıyordum. Çok değer verdiğim ve dostu bulunduğum Bilimler Akademisi üyesi (ölmüştür) Tarihçi Profesör Miller de bu tezi savunanlardandı. Ukraynaca ile Rusça ve Çekçeyle Slovakça birbirlerine benzeyen ama ayrı dillerdir. Oysa Azerbaycanlıların konuştuğu dille Türklerin konuştuğu dil, benzer dil değil, sözcükleriyle, grameriyle, sentaksıyla aynı dildir, ancak diyelek (ağız) ayrımı vardır. Bunun böyle olduğu, konuşmada, uygulamada apaçık ortadayken, tersini bilimsel, kuramsal ispatlama zorlamaları boşunadır. Bu iki aynı dil arasındaki ayrım, Azerbaycan Türkçesiyle Türkiye Türkçesi diye ayırt edilebilir ancak...

Sözkonusu kitaptaki belgeleri okuyunca, neden Azerbaycan ve Türkçenin ayrı diller olduğu iddiasının ortaya çıktığını kavrar gibi oldum. Toplumsal bilimleri, politikadan, salt genel politikadan değil, güncel politikadan da ayırmak olanaksızdır. Türkiye, özellikle Sovyetler Birliği'nin dar zamanlarında, sürekli olarak Azerbaycan ve Sovyetler Birliği'ndeki Türk kökenli halklar üzerinde gizli niyetler beslediğinden ve bunlar belgeleriyle ortaya çıktığından, bu halkların arasında ayrılıkların bulunması, bir anlama bir savunma zorunu olmuştur.

Sözkonusu kitap bu türlü belgelerle doludur. Salt birini alıyorum. Alman Dışişleri Ofisi Siyasi Kısım Direktörü Baron Von Weizsacker'in, Dışişleri Bakanı Ribbentrop'a raporu

Türk Büyükelçisi (Hüsrev Gerede) bugün bana yeni Elçilik Danışmanını tanıştırdı. Danışman hemen Sovyet Rusya'daki Türk asıllı komşu halklar konusunu açtı. Bu Türk kabileleri aracılığıyla anti-sovyet propaganda yürütme olanağına dikkat çekti. Sonra da, açık bir biçimde, Kafkas halklarının ilerde tampon bir devlette birleşebileceklerini söyledi ve Hazar'ın doğusunda bağımsız bir Turan devletinin kurulabileceğini de ima

TÜRKİYE'DEKİ ALMAN POLİTİKASI

yoluyla belirtti.

Gerede bunları bir sohbet havası içinde söyledi. Buna karşın Ali Fuad'ın (orgeneral) Herr von Papen'e söyledikleri ile tamamıyla çakıştığına göre, işaret ettiği noktalar hiç de rastlantısal değildir. Gerede, Bakû'nun bütünüyle Türkçe konuşulan bir şehir olduğuna işaret ederken meselenin özüne parmak basmaktaydı.

Bununla birlikte, bu belgeler, Türk Dışişlerinin İkinci Dünya Savaşı sırasında, Türkiye'yi yansız tutmak için iyi bir diplomasi uyguladıklarını da ortaya çıkarıyor. Bunun, daha çok, tümüyle Dışişlerinin değil de, İsmet İnönü'nün diplomasisi olduğu da belli oluyor.

Söz konusu kitaptaki belgeler, kafamda düğümlenmiş ve yanıtını bulamadığım pekçok sorunun çözümüne yaradı.

Nesin Vakfı
6 Temmuz 1980, Pazar

KARANLIKTA OTURMA ÖZGÜRLÜĞÜ

Tektaş Ağaoğlu
Karanlıkta Oturma Özgürlüğü
yazılar

Tektaş Ağaoğlu adını ilk olarak, Varlık Yayınlarında kitabı çıktığında duymuştum. Kitabını okumamıştım, ama dedikodusu yapılıyordu. Babası Samet Ağaoğlu o dönemde Sanayi Bakanı'ydı ve yayınevlerine kâğıt, Sanayi Bakanlığı'nca, hatta Bakanın kendisince verilirdi. O günlerde ben de sahibi olduğum Düşün Yayınevi için kâğıt ayırtmaya Kemal Tahir'le birlikte Sanayi Bakanı Samet Ağaoğlu'na gitmek zorunda kalmıştım. Samet Ağaoğlu da bize kolaylıkla 6 ton kâğıdın SEKA'dan verilmesi iznini çıkarmıştı.

Her yayınevi gibi Varlık Yayınevi de kâğıt sıkıntısı çekiyordu. Hele o dönemde çok kitap yayımlıyordu Varlık Yayınevi. Tektaş Ağaoğlu'nun Varlık Yayınevi'nde kitabının basılabilmesini, Yaşar Nabi'nin Sanayi Bakanı Samet Ağaoğlu'ndan kolay ve daha çok kâğıt alabilmesi için – en hafif deyimle – bir ikramı sayıyorlardı.

Deniliyordu ki : Yaşar Nabi yerli kitap yayımlamakta bu denli titizken, niçin İngiltere'de öğrenci olan Tektaş'ın kitabını basar? Kitap çok mu değerli, çok mu güzel? Hiç de değil.. Ama bakanlıktan kâğıt almanın bir yolu da bu... Görürsünüz, Samet bakanlıktan düşün, Tektaş'ın Varlık'ta bir daha kitabı çıkmaz...

Bu dedikodu yaygındı. Tektaş Ağaoğlu'nun o kitabını okumadığım için, değeri üzerinde bişey söyleyemeyeceğim. Ama Tektaş'ın kendi değeri üzerinde, kendisini pek de yakından tanımadığım halde, tanıdığım kadarıyla, konuşabilirim. Sevdiğim, beğendiğim, bana güven veren bir insan... İşte bunun için

KARANLIKTA OTURMA ÖZGÜRLÜĞÜ

diyorum ki, ilk kitabı – sanırım adı *Ölümden Hayata*'ydı, çok değerli bile olsaydı, yine de vara Varlık Yayınevi'nde yayınlamasaydı...

Üç kuşak Ağaoğlu'ları, Türkiye politikasında çok önemli yer ve işlev almışlar. Dede Ağaoğlu, Baba Ağaoğlu, Oğul Ağaoğlu; bu üçü de politikanın içindeyken yazın ve düşün yaşamından kopamamışlar ve bir koltukta iki karpuzu birden taşımak istemişler. Dede Ahmet Ağaoğlu'nda düşünsel etkinlikler daha da ağır basıyor.

Dede Ağaoğlu'yla Baba Ağaoğlu'nun politikada hangisinin birbirinden daha ileride yada daha geride olduğu tartışılabilir, ama oğul Ağaoğlu, yazıları ve eylemleriyle bugün dünyanın en ileri politik savaşımında, işçi sınıfı safında yerini almıştır. Buyüzden de, yurdumuz koşullarının daha uzun zaman kapitalislere uygun düşeceği düşünülürse, Tektaş Ağaoğlu'nun, babasının ve dedesinin yücelebildiği yönetsel ve politik yerlere gelebileceği pek olası değil. Tektaş yolunu kendi seçtiğine göre, bu yolun üzerindeki sıkıntıları da biliyor. Onu Toptaşı Cezaevinde ziyaret ettiğimde, nasıl dirençli, dayancalı olduğunu görüp hem sevinmiştim, hem de onu daha da çok sevmiştim.

Elimde Tektaş Ağaoğlu'nun *Karanlıkta Oturma Özgürlüğü* adlı kitabı var. Geçen yıl okumuştum kitabı. Kendisine beğendiğimi söyleyince, her yazarın ilgisizlik karşısındaki doğal üzüntüsüyle, kitabı için hiçbir eleştirinin çıkmadığını söyledi ve benim bir eleştiri yazmamı istedi. Ama ben eleştirmen değilim ki... Durup durup da Tektaş'ın kitabı için yazmam doğru olacak mı? Sanmam. İşte buyüzden yazmıyorum; daha doğrusu, her okuduğum ve ilginç bulduğum kitaba değgin salt kendim için yazdığım yazımı –ki buna eleştiri denilemez- dosyama koyuyorum : “Okuduğum Kitaplar” dosyasına.

Karanlıkta Oturma Özgürlüğü için eleştiri çıkmadığını söyleyince Tektaş, Varlık Yayınevi'nde çıkan ilk kitabı için eleştiri çıkıp çıkmadığını merak ettim. Bakanın üniversite öğrencisi olan oğlunun ilk kitabı için eleştiriler çıktı da, o yazarın olgunluk çağındaki kitabı için hiç eleştiri çıkmadıysa, bu olay

OKUDUĞUM KİTAPLAR

ve o ilk kitap için eleştiri yazarların kişilikleri üzerinde düşünmek gerekir. Bir dahaki görüşümde Tektaş'a bunu soracağım.

Sanırım *Karanlıkta Oturma Özgürlüğü* Tektaş'ın ikinci kitabı olacak. İçinde bir önsöz'le sekiz yazısı var. Yazı diyorum, çünkü bu yazıların türünü belirlemek zor. Bence bunlar gülmece yada yergi yazıları, ama öykü değil. Yazar da kitabında yazılarının türünü belirlememiş.

Bu gülmece öykülerinin kalkış noktası, gerçek, yaşanmış, yaşanmakta olan olaylar ve gazete haberlerine dayanıyor. Yazar, bu gerçek olayları ne yapıyor da gülmece (daha da çok yergi) biçimine sokuyor? Yazar, bu yazılarında gülmecenin iki yöntemini kullanmış : Tersinleme ve karşıtlama. Tersinleme ve karşıtlamayla, çok ciddiymiş gibi görünen olayların ne denli gülünç ve saçma olduklarını ortaya koymuş. Bunu, önsözünde şöyle anlatıyor :

Böyle durumlarda kimi çevrelerde büyük bir ciddiyetle ileri sürülen fikir ve görüşleri ciddiyetsizliğin öte sınırına kadar iteleyip kakalamakta yarar vardır. O zaman sözkonusu "fikriyat" ile ardındaki düşünce tarzının taşıdığı ciddi, hatta vahim kasıt(hem meram, hem niyet anlamında) daha ayan beyan ortaya çıkar.

Diyelim, bir önemli yada tanınmış kişi, halkın yararına diye bir söz söylüyor. Gazeteler, radyo ve televizyon da bu sözü yayımlıyor. Bu söz, ciddi ciddi söylenmiş bitakım düşünce ve görüşlerdir. Gerçekteyse bu ciddiliğin ardında, hiç de ciddi olmayan bitakım niyet ve meram gizlidir. Yazar, bu ciddi gibi görünen sözleri, olayları, haberleri, tersinleme ve karşıtlamayla sonuna dek götürerek, onların nasıl ciddiyetten uzak, gizli niyet ve meram taşıdıklarını ortaya koyup, ciddiyet sanılan şeylerin en büyük maskaralıklar olduğunu okura gösteriyor.

Gülmecede tersinleme ve karşıtlama yöntemi nedir?

Tersinleme, olumsuzlu olumluymuş gibi, yapılmaması gerekeni yapılması gerekmiş gibi göstererek gülmece yapma biçimidir. Örneğin bir küçük çocuk durmadan ağlıyor, huysuzluk ediyor. Bu durumda hiç yoktan, şımarıklık ederek ağlayan çocuğa annesinin, babasının doğal olarak söylemesi gereken,

KARANLIKTA OTURMA ÖZGÜRLÜĞÜ

– Ağlama çocuğum, bağırma yavrurum... demekken, tam bunu tersi olarak,

– Ağla ağla... Ağla çocuğum... Ağla... Biraz daha bağır yavrurum, bağır bağır da herkes duysun... demesi, çok yalın bir tersinleme örneğidir.

Tersinleme yöntemi, her türlü öğütten daha etkili bir düzelti eğitme yöntemi olarak gülmeceye kullanılır.

Tersinlemenin başarılı olması için, büyük bir ciddilik içinde yapılması, alay olduğunun belli edilmemesi gerekir. (Benim “Nötron bombası insanlığı kurtaracaktır” yazım.)

Tektaş, örneğin kitabının ilk gülmece yazısı “Ölüm Planlaması”nda tersinlemenin başarılı örneğini veriyor. Çok yaygın olan “nüfus planlaması”nı, daha yazısının başlığında “Ölüm planlaması” biçiminde tersinliyor. Sonra bir küçük burjuva ağzından bu planlamanın (Nüfus ya da ölüm planlamasının) gerekliliğini, kendine ve kendi gibi düşünenlere göre ciddi ciddi, yada ciddiymiş görünen biçimde anlatıyor :

Düşündükçe insanî duygularım ayaklanıyor, çok fena oluyorum : İnsanlığa aykırı değil mi bu şimdi? Hem bu yolda hayatları harcananlar, belaya uğrayanlar hep yoksullar oluyor.

Çocuk düşüren yada aldırın kadınlara bu yolda acıyıp duran insan, nüfus planlamasının gerekçesini de şöyle açıklıyor :

... Hele şu Cumartesi-Pazar günleri yok mu, öyle nefret ediyorum ki o günler sokağa çıkmaktan : Canımdan beziyorum vallahi : Sokaklar silme adam-hepsi de eğri büğrü, nemrut şeyler : – genç, delikanlı, çocuk dolu. Şöyle çıkıp biriki saat geçiremiyor insan deniz kıyısında, arabası içinde. Dünya nimetleri de haram oldu bize artık...

İşte bu yolda kendine göre akıllı akıllı nüfus artışının zararlarını anlattıktan sonra, ne yapılması gerektiğini de yine aynı ciddilikle gösteriyor :

Populasyon artışıyla ekonomik growth arasında bir kole-rasyon kurulması gerekir, değil mi efendim? (...) Toplum nimetlerinden nasibini almaya bu kadar çok adam talip olursa, talep arzı aşar, ondan da tabii eşitsizlik doğar.” (...) Ürettiğimizden çok ürersek n’oluruz sonra? Öyle bir ürüyorlar ki haşereler gibi!

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Öyleyse ne yapılmalı? Bu akli da veriyor :

*O halde bugün çoğaltıp çoğaltıp yarın elini kana boyayacağına, doğmadan ifna edeceksin. Tomurcuğu açmadan ezeceksin
Yok başka yolu azizim.*

“Onsekiz yaş ve seçim” başlıklı yazısında da Tektaş güzel bir tersinleme gülmecesi vermiş.

“Festivaller Festivali” başlıklı yazısı şöyle başlıyor :

Sanat, sanat içindir, diyorlar. Ne kadar yanlış bir görüş. Hatta boş ve anlamsız bir cümle Gerçek yüklemi yok çünkü.

Bu yanlış gösterenin doğru bişey söyleyeceğini sanırken, bir de bakıyorsunuz, doğrunun tam tersini söyleyiveriyor :

Doğrusu : Sanat, sanattan anlayanlar içindir.

Tersinleme yöntemiyle gülmecenin gelişerek yürüyebilmesi için, daha konuya girerken baştan sorunun ters (yanlış) konulması gerekir. Gerçek yaşamımızda da böyle olur. Daha konunun başında bir sorun yanlış konulunca, zorunlu olarak bu yanlış, sanki doğruymuş gibi gelişen yanlış bir sonuca varılır. Güldürünün vodvil türünde yöntem budur. Oyun başlayınca, herhangi bir sorun yanlış olarak konulur. Bize bu yanlış doğru sanılırsa, yada doğru olarak benimsenirse, bundan sonra pekçok başka yanlışlıklar doğal olarak ortaya çıkar. Seyirci bu yanlışlıklara güler.

Tektaş'ın bu yazısında da, daha baştaki “Sanat, sanattan anlayanlar içindir” yanlış doğru olarak benimsenirse, yazıdaki şu yanlışlar doğal olarak ortaya çıkacaktır :

Bunun içindir ki festivalimiz halka kapalı ve fakat tüm oratoryo, konçerto, senfoni, kuartet, resital, bale ve vernisajları, açılış ve kapanış kokteylleriyle bizlere, yani sanattan anlayanlara yani san'attan anlamamanın birinci ve biricik şartı ruh letafeti ve zekâ inceliğinden ve derin bir kültürden nasibi olanlara..... açıktı.

Tektaş'ın bu tersinleme yönteminde, bana kalırsa, biraz başarısız yanı, tersinlemeyi olabildiğince ciddi yapmamasıdır. Bu ciddilik, gerçek yaşamda nasılsa öyle yapılmalıdır. Öyle ki, okur alay mı ciddi mi olduğunu, ancak yazının bütününden çikarmalıdır. Örneğin, yukardaki yazıda, anlatan kişi “... bizlere,

KARANLIKTA OTURMA ÖZGÜRLÜĞÜ

yani sanattan anlayanlara” diyor ki gerçek yaşamda böyle demez, bu aptallığı açıkça yapmaz, dolaylı olarak yapar. “Bizlere” demeden “bizlere” demek istediğini anlatır. Tektaş sanırım, gülmece yazarlığı deneyimsizliğinden, başarılı tersinlemeleri gereğince ciddilik içine oturtamamış.

Yine bir örnek vereyim. Şımarık çocuğuna bir baba.

– Bağır, ağla. Bağır bağır da kıçın yırtılsın... derse, bu başarılı bir tersinleme olmaz. Doğrudan alay olur. Ama,

– Ağla... Bağır bağır da sesin güzelleşsin... derse, işte bu tersinleme olur.

Tektaş Ağaoğlu, kitabının son yazısı olan “Gazete Okuma Dersi” başlıkla yazısında da gülmecenin karşıtlama yöntemini kullanılmış. Karşıtlama şudur Tekbaşına alındığında hiç de gülünç olmayan bir olay, tam karşıtıyla yanyana gelince bir gülmece ve daha da çok gülmecenin yergi türü olabilir.

Örnek verelim.

Bir gazetede, çok tanınmış bir kişinin, büyük bir ziyafette yemekte öldüğü, yapılan muayenesinde midenin basıncı sonunda kalbinin durarak ölümüne neden olduğunun anlaşıldığı, haberi çıksa, bu haber tek başına bir gülmece değildir. Hatta acıklı bir haber bile olabilir. Ama aynı gazetede, yada aynı günkü başka bir gazetede, ya da birkaç gün önceki yada sonraki gazetede, yiyecek fiyatlarının aşırı arttığı, kimi yiyecek maddelerinin bulunamadığı, kıtlık çekildiği haberi çıksa, bu haber de tekbaşına gülmece olmaz. Ama bu iki haber yanyana getirilirse, kendiliğinden bir karşıtlık ortaya çıkar ve bu karşıtlık bir gülmece (yergi) yaratır. (Sedat Simavi 7 Gün)

Tektaş Ağaoğlu, kitabının “Gazete Okuma Dersi” başlıklı gülmece yazısında işte karşıtlama yöntemini kullanmış. Bu karşıtlama yöntemi, salt yazı için değil, iki kişilik sahne güldürüleri için de başarılı olabilir. Karşıtlık yöntemiyle gülmece de, tersinleme yöntemiyle gülmece gibi, büyük bir ciddilik içinde yapılması gereken gülmece türüdür.

Bu kitabın bir başarısız yanı var. Nedir bu başarısızlık? Başarısızlığın nerden geldiğini, gülmeceyle ilgilenmemiş olan okurların anlayabileceklerini sanmıyorum.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Kitaptaki sekiz yazıdan yedisi tersinleme, sonuncusu da karşıtlama yöntemiyle yazılmıştır. Yedi yazının üst üste aynı gülmece yöntemiyle yazılmış olması, okurun ilgisini azaltacak bir etkidir. Bundan başka, gerek tersinleme ve gerek karşıtlama yönteminde, daha önce söylediğim gibi, tam bir ciddilik gerekirken, Tektaş kimi yerde alay edildiğini, alay için yazdığını belli etmiştir.

Bütün bu eksiklik sandığım şeyler de tamamlanmış olsaydı. Tektaş'ın kitabına yine de ilginin artacağını sanmıyorum. Çünkü tozdan dumandan ferman, okunmayan değer yargılarının allakbullak olduğu bu kargaşa döneminde, özellikle özgün yaratılar bu gürültüde kaynayıp gidiyor.

Tektaş Ağaoğlu bana bu kitabıyla önemli bir yazın yaratısının başında olduğu izlenimini verdi. Yankılanmadan kalan bu sesini sürdürüp sürdürmeyeceğini zaman gösterecek.

Nesin Vakfı
3 Ağustos 1980, Paza

PAMUK İŞÇİLERİ

B. Traven

Pamuk İşçileri

Çeviren : Fatma Işıkdağ

roman

Kitabını özgün adı *The Cotton-Pickers*.

Özgün adına göre *Pamuk Toplayıcılar*, ama pamuk toplama işçiliği, kitabın ancak altıdabirlik bir bölümü, geri kalanı, pamuk toplamayla, pamuk işçiliği ve pamukla ilişkisi olmayan konular... Kitaba neden bu adın verildiği belli değil. Bence ad, bütün bir kitabı tek sözcük, yada birkaç sözcükle özetlemeli.

Öyle sanıyorum ki B. Traven'i Türkçeye ilk çeviren Adalet Cimcoz'du. Bir öykü kitabı yayımlanmıştı. Belki de *Ölüm Gemisi*'ydi, yok, unuttum. Adalet Cimcoz'un beğenisine güvenim olduğu için o öyküleri okumuştum. Şimdi hiç anımsamıyorum, aradan yirmi yıl geçti. O öykü kitabının başında B. Traven'in bilindiği kertede özyaşamı da anlatılıyordu. "Bilindiği kerte- de" diyorum, aklımda kaldığına göre, özyaşamı hiç bilinmiyor. Hatta, şu olmalı, bu olsa gerek diye kimliğini kestirmeye kalkmışlar.

Pamuk İşçileri'nin başında da B. Traven'in yaşamı anlatılmaya çalışılmış, biraz daha bilgi var, ama yine de kim olduğu kesin belli değil. B. Traven ortaya pek çıkmamış, ortalarda görünmemiş. Yayımcısı bile kendisini pek tanımıyor. Kitaplarını yayımcısına postayla gönderiyor.

Bana öyle geliyor ki, bu da bir yazar için ilgi çekmenin bir başka yolu. B. Traven, her kim ise, bir giz arkasında saklanmakla, ilgi ve merak uyandırmak istemiş. Yoksa neden yazar olarak ortaya çıkmış olmasın? Bu denli gizlenmek, merak ve ilgi uyandırmak için değilse, başka niçin olabilir?

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Şimdi, Sedat Simavi'nin bir zamanlar bana söylediğini anımsıyorum. Pek öyle ortalara çıkmamalıydım, halk arasında dolaşmamalıydım. Yazar, kendini ağır satmalıydı. Zırtırtı ortalarda görünmemeliydi. Çünkü yazar, sıradan bir insan değildi ki...

Yıllar sonra Kemal Tahir, Sedat Simavi'nin bana bu söylediklerini hiç açmamışken, aynı sözleri kendisine söylemiş olduğunu anlatmıştı.

Halkın arasına katılmak yada katılmamak, sıradan bir insan olarak yaşamak yada yaşamamak... Bunu insan, sanırım ki, seçerek yapmaz, kendiliğinden olur bu... Ben, Sedat Simavi'nin bu dediğinin tam tersini yaptım yaşamımda. Doğal olarak böyle yaptım, seçerek, isteyerek, kendimi zorlayarak değil. Sonraları, kimlerin halk arasına katılıp katılmadıklarını bilinçli olarak gördüm. Örneğin Şefik Hüsnü, halkın içine girmek şöyle dursun, halktan kaçan, uzaklaşan bir insandı. Pekçok solcu tanıdım ki, halk arasına girmek istemez, giremez. Örneğin Orhan Apaydın, giremez... Hatta onu bigün Kadıköy pazarına götürmüş, alışveriş yapmış, taksiye değil dolmuşa bindirmiştim de, bana şöyle demişti

- Anlıyorum, senin neden halkın arasında dolaştığını...
- Neden? diye sormuştum.
- Halk arasında dolaşarak, yazılanın için malzeme topluyorsun...

Oysa ben hiç de böyle bişey düşünmedim.

Evet, halktan gereçler almışımıdır yazılarım için. Ama bu kendiliğinden olur; bu amaçla halk arasına girmem... Sonra düşündüm, neden hep halk arasındayım... Çünkü, ben halkın arasına turistik bir geziye gitmiş gibi katılmıyorum ki, kendiliğinden böyle oluyor ve ben halkım, halktan biriyim... Özellikle halkın içine girmiyorum...

Sedat Simavi'nin söylediği daha başkaydı. O, yazarın tanındığı yerlere girmemesini söylüyordu; girerse yazarı herkes kendi gibi adam olarak görecekti. Oysa yazar, kendileri gibi biri değil, bir üstün, bir başka, bir ayrı yanı ve ayrıcalığı olan kişi... Sedat Bey'in söylediği büsbütün de gerçeğe aykırı değil.

PAMUK İŞÇİLERİ

Okurlar saygı duydukları yazarı, rezil bir durumda, örneğin sarhoş, yerlerde yuvarlanırken, dalaşıp kavgalaşırken görmek istemez. Ama bu, üstünlük, ayrıcalık anlamına alınmamalıdır.

Örneğin bigün Tünel'den otobüse binmiştim. Biri kız, biri erkek iki öğrenci yanıma sokulup,

– Siz Aziz Nesin değil misiniz? diye sormuştu.

– Evet....

Pek şaşarak,

– Özel arabanız yok mu, neden otobüse biniyorsunuz?

Otobüs çok sıkıştı. Benim bu tedirginliğe katlanmamam gerektiği kanısındaydılar.

Arabam olmadığını söylediğimde onlara, inanmadılar, şaka yaptığım kanısına vardılar.

Başka bigün de yine bir otobüsteki yolculardan bikaçı, benim Aziz Nesin olup olmadığını üzerine tartışıyorlardı. Onları duymazdan gelmeye çalışıyordum. İçlerinden biri,

– Ona çok benziyor ama, değil, dedi.

Yanıdaki,

– Ta kendisi yahu... dedi.

– Aziz Nesin olsa burda mı gider bu kalabalıkta... Arabası vardır onun...

Halk, hiç değilse bir kesimi, Aziz Nesin diye bir yazarın özel arabası olmasını doğal buluyor ve istiyordu. Halkçı, solcu olup halk arasına girmeyenlere karşılık, bir de hakçı görünmek için (sözde halkçı-popülist) halkın içine kendilerini zorlayarak girenler var. Ne yapay, ne zorlama davranıştır bu... İğrenirim bunlardan. Halkın arasına – türlü nedenlerle– giremeyenleri bunlara yeğlerim.

B. Traven'in halk arasına girmemesi sözkonusu değil. Yazarlarından anlaşılıyor ki, o halkın içinde hep... Ama o, belli bir çevrenin içine girip kendini somut olarak tanıtmak istemiyor. Sanat ve sanatçılar, yayımcılar, yazarlar çevresine... Bu gizlenmenin nasıl bir ereği olabilir? Sanıyorum ki, kendisi için gizliliğin çekiciliğini sağlamak istiyor.

Pamuk İşçileri için iç kapakta “roman” deniyorsa da bence roman değil... Hiçbir roman niteliği yok. Öyleyse ne? Bir se-

rüven öyküsü, bir gezi kitabı, hatta röportaj bile denilebilir, Espirili, zeki bir yazar... Ama yazıncı yanı güçlü değil. Özellikle *Pamuk İşçileri*'nde kitabın belkemiğini oluşturacak bir dram yok... Tam bir anlatı (fiction).

Bu kitap bana B. Traven'in özyaşamından pekçok izler taşıdığı izlenimi verdi. Evet, anlatı ama, yazarın özyaşamına dayanan, ordan kaynaklanan bir anlatı... Örneğin şu bölüm (Sayfa 87)

Kırbaçlananlar “intikam” diye haykırdıkları zaman vay haline kendini beğenmişlerin, züppelerin! Tokların vay haline, kırbaç darbeleri açların kalbine saplandığı ve uzun süredir acı çekenlerin kafasını değiştirdiği zaman : Başkaldırmaya, devrimci olmaya zorladılar beni. Adalet sevgisinden, yoksul ve ezilenlere yardım etme isteği yüzünden devrimci oldum. Yoksulluk ve açlık kadar, haksızlığı ve zulmü görmek de devrimi yaratır.

Pamuk İşçileri birinci kişi ağzından yazılmıştır. Bu birinci kişi olan Gales, kitabın çok yerinde yazarın kendisi B. Traven'dir. Yukardaki satırlarda beliren düşünceler de yazarın kendi düşünceleri olmalıdır. Buna benzer düşüncelerle çok yerde yazar kendini ele vermekte, açıklamaktadır. Kitapta sık sık Meksika içkisi “tequila”dan sözediliyor. Bu içkiyi, Tului Sönmez'in kardeşinin evinde içmiştik. Meral de vardı. Güzel bir gündü. Tatlı sarhoş olmuş, eve dönünce uyumuştum. Allah'ın bir hikmeti işte, Meral'in de iyi bir günüydü o gün.

Kitapta yer yer, kitabın kahramanı değil de yazarı B. Traven'in konuştuğu açıkça belli; örneğin (Sayfa 160) :

Nedir sanat? Sanat, ruhlarımızı mutlu kılıp, hayran bırakanıdır. Bu nedenle, Virginia'lı zenci kadının göbek dansı gerçek doğal ve uygun sanattı.

Bu kitabın pekçok yerine “röportaj, anı” diye not düşmüşüm.

Çok çarpıcı esprileri var ve en güzel yanı bu esprilerin üzerine basmayı, yani espri satmaya kalkmayı... Espriyi kısaca yapıp geçiveriyor. Örneğin yabanıl atların nasıl evcilleştirildiğini anlatırken en özgün düşünceyi şu tek tümcede söyleyip geçiyor :

PAMUK İŞÇİLERİ

Böylece eğiticiler, atın gururunu incitip, sabır ve özenli bakımla, atların yabanullaşmasını önlerlerdi.

Yabanıl atlar aç bırakılıyor... Yabanılık gurur. Her yabanılda alabildiğine gurur var. (Dağ insanlarını düşünüyorum.) Yabanıl aç bırakılıyor, aç bırakılarak gururları incitiliyor, sonra o aç atlara eğiticiler yem vermeye başlıyor. İlk yemiyor, sonra sonra eğiticiye gereksinmeye başlıyorlar. Gurur kalmıyor, evcilleşiyorlar. Ben bundan çok güzel bir öykü, bir hayvan öyküsü, yada çocuk öyküsü yapabilirim.

B. Traven bana göre J. London türünden bir yazar. Hem sınıfsal bakımdan, hem de estetik bakımdan çok yakınlıkları var. Yer yer okura, sosyalizmin, devrimciliğin, sınıf savaşımının, grevin ne ve nasıl olduğunu yazın yoluyla öğretiyor. B. Traven'i bu yolda daha da yazıncı buldum; daha yumuşak ve daha yazın yoluyla, daha ders vermekten uzak olarak öğretiyor.

Yazıncı olarak değeri nedir? Karar vermek için daha başka yapıtlarını da okumalıyım. Bu kitabı pek gözümü doldurmadı. Ama tatlı tatlı okudum. Ama dünya çapında bir yazarlık sözkonusu olunca, tek bu kitabıyla karar veremem.

22 Nisan 1981, Sah
Nesin Vakfı

MORGUN ÖNÜNDE ÜÇ KADIN

Tekin Sönmez

Morgun Önünde Üç Kadın
yazılar

Tekin, bu kitabında, 1970-1980 arasındaki düzyazılarından seçtiklerini toplamış. İyi yazılar, ancak bu yazıların kitaplık değeri olup olmadığı tartışılabilir. Çok verimli, çok doğurgan bir yazar belki de bu yazılarını kitaplaştırmazdı. Ama az yazanların ürünleri de az olduğundan bunların içinden seçme titizliği gösterme olanakları yok.

Bir yazar, her yazdığına keramet olduğunu sanmamalıdır. Tekin Sönmez, bu yazdıklarının on katı yazmış olsaydı, kitabı için bu yazıların belki yarısını bile seçmeyecekti.

Klasik lise öğrenimi görmemiş yazarların çoğunda görülen o öğrenim eksikliğini kapama, örtüp gizleme özentisi Tekin Sönmez'de de görülüyor. Bu nitelik Peyami Safa'da çok belirgindir. Bunlar ille de bilimsel yazmak, derin yazmak tutkusundadırlar. Örneğin Ahmet Oktay bu bilgili – hatta bilgin – görünme tutkusunun doruğuna varmıştır yazılarında. Bunlar, çok aydın görünme çabası, hatta telaşı içindedirler. Buyüzden yalın yazmazlar, özellikle yazmak istemezler. Gerçekte yalın yazamazlar da... Yalın yazmanın, çok daha derin ve geniş bilgi gerektirdiğinin ayırımında bile değillerdir. Çok kısa söylenebilecek bir sözü, döndürüp dolaştırıp uzatıp dolambaçlı anlatmayı yeğlerler. Böylece zor anlaşılacakla yazın ustalığı gösterdiklerini, yazında seçkinleştiklerini sanırlar. Örneğin – ben uyduruyorum – “bir” yada “bir insan” diyecekleri yerde “ikiden bir eksik insan” demeyi severler ve böyle söylemeye özenirler. (Bu konuyu *Saçkıran*'ın yeni basımında kullanmalıyım.) Tekin Sönmez de böyle... Kitabından pekçok örnek gösterilebilir buna.

Nesin Vakfı
3 Mayıs 1981 Pazar

AMARCORD

Federico Fellini

Amarcord

Çeviren : Egemen Berköz

film öyküsü

Amarcord filmini, Ülkü Tamer'in büyük çabalarıyla Karacan Yayınları getirtmişti. Galasında seyrettim filmi. Sevmedim. Filmi sevmeyişim söylentilere neden olunca, film üstüne yazmam gerekti. Ayrıca, neden sevmediğimi daha da iyi anlamak için, filmin kitabını (film hikâyesini) okumak gereğini duydum. Film Türkiye'de 1981'de (Mayıs'ta) gösterildi, oysa kitabın çevirisi 1976'da yayımlanmış.

Bir film hikâyesinin yazılış tekniğini göstermesi bakımından yararlı kitap. Film hikâyelerinde olduğu gibi, fiiller "şimdiki zaman-muzari sıgası" yada "hal sıgası-geniş zaman" çekimiyle yazılmış : Örneğin 'yapar" yada "yapıyor" diyerek...

İtalyancanın bir ağzına göre "Amarcord" anımsıyorum, demekmiş. Ünlü rejisör Fellini de, anımsadığı çocukluk ve ilk gençlik döneminin anılarını yazmış ve filme çekmiş.

Film olarak beğenmediğim yanlarından biri de buydu; anılar olunca, bir dramatik yapısı olması için, anıların belli dramatik doğrultuda seçilmesi ve birbirine zincirlenmesi gerekir. Oysa burda anılar, kopuk kopuk, gelişigüzel, ipi kopup dağılmış tespih taneleri gibi... Gerek kitabın, gerek filmin bir dramatik yapısı ve kuruluşu olmadığından Fellini, anılarından bir seçme yapmak gereğini duymamış. Örneğin, bu kitabına ve filmine, yaşamının o döneminin daha başka anılarını ekleyebileceği gibi, kitabına aldığı anılarından da gelişigüzel kimisini çıkarabilirdi ve kitap da film de şimdiki olduğundan bişey yitirmezdi. Anımsadığı olaylar bir dizgeye göre seçilip dizilmemiş ve dağınık olduğu için, epizod epizod anlatılan anıların yerleri değiş-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

tirilebilir, önceki sonraya, sonraki önceye alınabilir, film ve kitap yine şimdi olduğundan bişey yitirmezdi.

Kitabının başına aldığı Fellini'nin şiiri güzel :

ANIMSIYORUM

Biliyorum, biliyorum, biliyorum,
Elli yaşında bir adamın
Elleri temizdir hep
Ve ben günde iki üç kez yıkarım ellerimi.

Ama yalnız ellerimi kirli görünce
Anımsıyorum
Çocuk olduğum günleri.

Bu şiiri, kitabından da, filminden de çok sevdim. Fellini'nin şiirler yazıp yazmadığını bilmiyorum ama, yazmamış da olsa, şiirli bir sineması var.

Amarcord filmi için uzun yazdım. Tartışmayı sürdürürlerse belki daha da yazmak zorunda kalacağım. Buyüzden kitabı üzerinde uzun durmak istemiyorum. Bikaç noktaya değinmekle yetineceğim. 82. sayfadaki şu iki tümce dikkatimi çekti :

Onlardan uzakta tartışan birkaç kişi. Yaşlarından banka memuru oldukları belli.

İnsanların yaşlarından banka memuru olduklarının nasıl belli olduğunu anlayamadım. Önemli değil ama takıldım. Belki de bir çeviri dikkatsizliğidir. Yada kitapta Bobo olarak geçen Fellini, yaşamında ilk tanıdığı bankacı belli bir yaşta idi da, çocukluğunda ne zaman o yaşta birini görse, bankacı sanıyordur. Böyle yada başka türlü bir açıklama yapılmadıkça, insanların yaşlarından bankacı olduğunu anlamak saçmalık... Buna benzer, açıklamasız kalmış şeyler var kitapta... Bir olayı yaşamış insan, kendisinin bildiği o olayı, başkalarının bildiğini yada bilmesi gerektiğini sanarak, açıklamasızca anlatabilir. Fellini'nin kitabında da – yukardaki örnekte olduğu gibi – buna benzer açıklamasız anlatılar var.

AMARCORD

Yaşamımızda, sonradan anı olacak, anı değeri kazanacak olaylar, her zaman bir önceki olayların doğurdukları değildir. Yaşamımızda raslantılarla, birden önümüze çıkan, birden yaşadığımız olaylar çoktur. Ama romandaki, oyundaki, filmdeki olaylar, rastlantı olaylar olmamalıdır. Film, oyun ve romanın yapısını oluşturan olaylar, birbirini doğuran olaylar olmalıdır. Bunlarda rastlantı olaylar varsa, bunlar çok ayrı durumlardır ve bunların rastlantı olduğu okura – yada seyirciye – anlatılmasa bile sezdirilir. Üstelik bu rastlantı olaylar, yapının başlarında ortaya çıkar ki, organik olarak sürebilsinler. Oysa anılar, gerçek yaşam olduğu için, isteristemez anılar toplamında rastlantısal olaylar vardır. Amarcord da, böyle rastlantısal olaylarla dolu. Bunlar, kitabın da filmin de anlatısal bütünlüğünü bozmaktadır. Örneğin, seyircilerin en çok beğendikleri bölümlerden biri olan, deli amcanın ortaya çıkması, kitabın ve filmin üçte birinden sonra olmaktadır. Daha önce böyle bir amcanın ortaya çıkacağına değgin hiçbir belirti, im yoktur kitapta ve filmde. Bu, anlatısal bir eserin büyük zaafıdır. O bölüm tekbaşına güzel bir bölümdür, ama anlatıyı bütünleyen bir bölüm değildir. Akıl hastanesinden deli amca birden ortaya çıkıvermiştir. Kaldı ki, deliler ve delilikler her zaman okur ve seyirciye çekici gelir. Bu çekicilik, sinema sanatından anlayan, anlamaları gereken eleştirmenleri aldatmamalıydı. Bir olay, bir konu anlatırken, olayın ve konunun herhangi bir yerinden başlayanlar, kendilerinin bildikleri şeyi, olayın yada konunun öncesini, başkaları da biliyor, sanırlar.

Filmi için yazdığımdan, kitabı için daha çok yazmayı gereksiz buluyorum. Ne kitabımı sevdim ne filmi... Bu sevmeyişimi, filme hayran olanlar, benim kaba gerçekçiliğime veriyorlar. Nasıl isterlerse... Ben kendimi, yıllardanberi, dünyaya eleştirel gözle bakmaya alıştırmışım. Büyük çabayla elde ettiğim bu niteliğimi, beni beğensinler diye değiştirerek sahtecilik yapacak değilim. İlle de beğenmemek gibi bir derdim de yok... Beğenmedim. Bununla birlikte, filmde değil ama kitaptan film hikâyesi (senaryo) tekniği bakımından yararlandım.

Nesin Vakfı
1 Haziran 1981

İMPARATOR

Erol Toy
İmparator
Zor oyunu
roman

Erol Toy'dan ilk okuduğum, bir öykü kitabıydı. Sanırım, ilk kitabı olacaktı. Adını unuttum. Kitaplıkta, bulunca yazardım. Anımsadığıma göre, güzel öyküler değildi. Zorla okuyabilmişim. Niçin zorla? Erol Toy'u tanıdığımdanberi sevdiğim için... İyi ve sağlam karakterli. İnsan, sevdiği kişinin yazarsa, iyi de yazmasını istiyor. Ne yazık her zaman olmuyor bu... Örneğin Erol Toy işte... (Ülkü Tamer'in sıklık yaptığı ad karıştırma şakasıyla Erol Tolstoy.) Ne denli kötü yazıyor, aman... O ilk kitabından sonra uzun zaman kitap yayımlamadı. Sonradan arka arkaya kitapları çıktı, kalın kalın kitaplar... Sattı da kitapları... Öykülerinin bende uyandırdığı ürküntüyle okumadım kitaplarını, imzalayıp verdiği iki kitabı da...

1973 yılında çıkan *İmparator* adlı kitabı bir yıl içinde altı basım yaptı. Her basım beşbinden, 30 bin. Görülmemiş, yada çok az görülmüş bir başarıydı bu. *İmparator* herkesin ağzındaydı. Büyük kapitalistimiz Vehbi Koç'un yaşamı anlatılıyormuş. Konu beni çekmediği için bu kitaba da ilgi duymadım. Ama kitabın sürümü hızla artınca, bir yazar olarak *İmparator*'u okumayı görev saydım. Benim okuduğum 8. basımıydı. Sonradan 22 basım yaptığını biliyorum, belki daha da basılmıştır.

Okudum, aman ne zorlukla... Bu romanı okumak, bir okurun başına gelebilecek büyük felaket... Öyleyse niye okudum? Bikaç nedenle : Bikez yazarını sevdiğim için, yazar olarak değil de insan olarak... Sonra, ne olur, ne olmaz, belki ilerde bi-

İMPARATOR

şeyler vardır umuduyla... Sonra, bunca insanın niçin bu denli ilgiyle bu romanı okuduğunu anlamak için... Sonra, benim huyumdur, başladığım hiçbir kitabı bitirmeden bırakamam... Eskiden kötü oyunları da sonuna dek seyrederdim, şimdilerde dayanamıyor, ilk perdeden sonra kaçıyorum. Okudum *İmparator*'u ama ben de bittim. Bir kitap ancak bu denli antipatik olabilir. Belki hiçbir eleştiride bir kitabın antipatik olduğu yazılmamıştır. Bu kitap, sanki insan gibi, düpedüz antipatik geldi bana... Dil yanlışlarını, gereksiz uydurmalarını, son kertede kötü ve beceriksiz Kemal Tahir kopyacılığını biyana bırakıyorum, bütün bunların dışında da kötü... Yaşam gerçeğine, sanat gerçekliğine de aykırı... Daha başlangıçta (Sayfa 20-25) Taşra kasabasındaki bir aileyi anlatıyor, eşraf ailesi... Ailenin kızının halayığı var, adı "Dilfeza"... Hiç olmaz... Bu, saray yada payitahtın yalı, konaklarındaki saraylı Çerkez adıdır genellikle... Taşrada eşraf evinin kızı, saçlarını fırçalar... Allah Allah. Kaç yıl önce? Bu taşra kasabası eşrafının kızına Mademoiselle Nora diye bir Fransız Fransızca dersi verir... Nerde bu yahu? Matmazel yazmamış nedense, bilgiçlik olsun diye, kendi eşi Fransız diye mi, nedense "Mademoiselle" yazmış... Taşra kasabası eşrafının kızı, Fransızca romanları yarımıyamalak çözmeye başlamış. Heleeee...

Bir bölüm

Yemekten sonra, edebiyat öğretmenliğinden emekli Nerime Hanım gelirdi. Hergün, bir saat ders veriyordu. Sonra ud öğretmeni Şahver Hanım... Onun ardından piyano ve Fransızca öğretmeni Mademoiselle Nora...

Yahu, kaç yıl önce bu, en az 60-70 yıl önce ve Anadolu'nun bir taşra kasabasında... Bu bölümün altına kitaba şöyle yazmışım : "Neden tenis de oynamıyor?"

Yine bir bölüm (Sayfa 24) *Mademoiselle Nora da öyle. Annesine Fransızca öğretmiş. Piyano dersi vermiş. Şimdi sıra kendisinde. Böyle giderse, kızlarını da görecektir...* Kitaba, bunun altına şöyle yazmışım : Şaşırmış yazar.

Romanın kahramanı Fehmi (ki Vehbi'dir, Vehbi Koç) çok beceriklidir. Gençken, Ankara'da sebzenin, etin sıkıntısı çekil-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

diği günlerde bir at arabasına bahçelerden sebze yükler, kasa-
ba kestirip temizlettiği beş oğlağı yükleyip, yaylı arabayı Taş-
han önünde durdurur. Romanı okuyalım : *Mazhar Müfit Bey...
Salt o değil. Yunus Nadi (Cumhuriyet gazetesini kurucu ve baş-
yazarı ve o zamanki milletvekili), Adnan Bey (Adnan Adıvar,
Meclis Başkan vekili, milletvekili), Celalettin Arif Bey (İstanbul
Meclisi, Meclis Başkanı, TBMM'nin Başkanvekili) arabanın
yanında durup alkışlıyorlardı Fehmi'yi.*

Bu satırların yanma kitaba, “yok daha neler...” diye yazmış-
ım. Oldu olacak, onlarla birlikte Mustafa Kemal’e alkışlatsay-
dı arabayla et ve sebze getiren Fehmi’yi...

Bu örnekler yeter. Yoksa dolu bunlar kitapta...

Dil, sözcük, dilbilim, tümce, dilbilgisi, dil mantığı, anlam
yanlışıları dolu...

S. 20 – *parmağını muncıkladı...* parmak nasıl muncıklanır?
Sözcükleri gelişigüzel kullanıyor, yerinde kullanmıyor :

S. 25 – *Ve akşam güneşi, büyük bahçenin ağaçlarında oyna-
şırken, günün bittiğini sezinliyor Saadet.* Neden sezinlesin, her-
şey açık, akşam oluyor işte, akşam olduğunu açık açık görür.

S. 32 – *Durmadan birşeyler atıştırıyor, onu bunu bandaklı-
yor diye.* Ne demek bandaklamak. Böyle bir sözcük yok. Yerel
bir sözcük yada diyelekse romanı anlatan kişinin (birinci yada
üçüncü kişi olarak yazarın) diyelek ve yerel sözcük kullanma-
ya hakkı yoktur.

Belki Arapça diye “farkında”yı kullanmamak için “bilin-
cinde” diyor. Ayrım büyük oysa. Örneğin s. 34 – *girip çıkanın
beğeni dolu süzmelerinden paşalığa yüceltileceğinin bilincinde.*
Burda da “terfi” dememek için “yüceltmek” demiş. Ne yan-
lış...

“Koşuyorlar” yerine “koşturuyor” diyor. “Koşmak, koş-
turmak, koşuşturmak” Hepsinin anlamları ayrı. Örneğin, s.
35’te : *bir başkasını aramaya koşturuyordu.*

S. 37 : *Hergün et, ot gerekleri olduğunu söylemişti Mazhar
Bey. Allah Allah... İnsanlara ot da yedirecek. Sebze yerine ot
demiş, olur mu. “Gerekleri” sözcüğü de yanlış. “Gereksinme-
leri” demeliydi.*

İMPARATOR

S. 38 : ... *uzun bir masanın çevresine toplanıp, doyunmaya başladılar.* “Karınlarını doyurmaya” yerine “doyunmaya” demiş. Her fiilin edilginini olmaz. Giyinmek, kendikendini giydirmek, söylenmek, görünmek olur, doyunmak olmaz...

S. 39 – *Abla kardeşin söyleşi sardırıp.* Olmaz.

S. 42 – *Ferhunde koşup haberledi Saadet’i.* Olmaz. Tembihledi, tuzladı, suladı gibi haberledi denilmez. Haber verdi, demeliydi.

S. 50 – *Yüzündeki pençe pençe allık yitti.* Burda “Allık” denilmez, “kızılık” yada “kırmızılık” demeliydi. Yine güzel değil.

Her sayfada zafitelif (sözcüğü yerinde kullanmamak) dolu. Örneğin s. 50’de – *Alacakaranlıkta, kendini soyunmadan yorganın altına attı.* Doğrusu- “Alacakaranlıkta, soyunmadan kendini yorganın altına attı.”

S. 51 – *Fehmi, el öpmeyi sıraladı.* Sözde “sırayla el öptü” demek istiyor.

S. 52 – *Fehmi, durmaksızın kahvesini çekiştirirlere bakıyordu.* Yahu, bu ne biçim dil be... Kahve nasıl çekiştirilir. Kahve ne çekilir, ne çekiştirilir. Sözde kahvesini içenlere demiyecek de çekiştirirlere deyip özgün biçem kullanmış olacak.

S. 63 – *Nora’yla ne işi konuşulurmuş ki... diye ucuzladı karısı.* Ucuzladı... Yazarın kendisi anlatımda nasıl argo kullanabilir.

“Kapaklandı” sözcüğünün anlamını bilmiyor. “Kapandı” yerine “kapaklandı” kullanıyor. S. 65 – *Saadet de, kocası gibi kapaklandı yazılarım üstüne.* Kapaklandı, yani düşüp boylu boyunca yere uzandı, bişeyin üstüne kapak gibi yayıldı, kapandı, demektir.

S. 65 – *Ağır ağır çekerek, yastığa bastırıp başını Saadet’in. Sonra üstüne kapaklandı.* Öyle güldüm ki burda... “Ayağı birbirine takılıp yere kapaklandı gibi, adam Saadet’in üstüne kapaklanıyor.

S. 70 – *Kirpiklerini birbirine vurdu.* Hoppalaaa... Bando zillerinin birbirine yada davulun tokmağa vurulması gibi demek... Kirpikler birbirine nasıl vurulur!

OKUDUĞUM KİTAPLAR

S. 70 – *Buğulu gözlerini bir süre arkadaşının gözbebeklerinde dinlendirdi.*

S. 73 – *Kara kaşlarını omuzlarını adama bir bakışı var. Belki “kaşlarını” düzeltme yanlışı olarak “kaşlarını” olmuştur.*

S. 73 – *Çünkü kızın paçasından asılan bir biz değiliz. Paçadan asılmak erkekler için söylenir. “Kızın eteğinden” demesi gerekirdi. yine s. 73 – Biz bir çiçek uzattık ataşeye o çelenk sunuyor.*

Demet yada buket demeliydi. Çelenk başka şey, başka amaçla.

O denli çok yerel diyelek kullanıyor ki, hem de kitabın kahramanları ağzından değil, yazar olarak kendisi : *vazgelmek – arabaya bindiğınleyin* (S. 119) – *annacına*, s. 116 – *erişende*, s. 97, erişince yerine.

S. 135 – *İki yanı deriyle kaplı, yumuşacık maun kapıyı dışa doğru çekti.* Bir kapı dışa doğru nasıl çekilir? Dışa doğru itti, diyecek. Ama o da gereksiz. Kapıyı açtı, kapıyı itti dese yeter...

S. 160 – *Kıyamet yıkılıyor.* Sözde kıyamet kopuyor diyecek... Yada ortalık yıkılıyor...

S. 209 – *İşadamı çalışma odasındadır işyerinin, Megafonun düğmesine bastı,*

– *Kızım Suphi Bey gelsin.*

Hemen her sayfada bikaç böyle bilgisizlik var. Belki düfon diyecek, belki santral yada içsantral diyecek... “Megafon” bilmiyor. Olabilir. Ama kendine çok güvenli, yada okurlarını hiçe sayıyor. Okurlarından korkmayan bir yazar ki, bence, bir yazar için en kötü nitelik...”

Bu yanlışları gelişiğüzel çizmiştim kitapta. Bütün yanlışları, neden yanlış olduklarını ve doğrusunun nasıl olması gerektiği yazılmaya kalkılsa, 388 sayfalık kitaptan daha büyük bir kitap tutacak denli yazmak gerekecek.

S. 238 – *Sınai Kalkınma Bankası iş savsandığı için yatırım kredisini kesmiş.* Savsanmak diye bir fiil yok, “savsaklandığı” diyecek.

S. 239 – *Yalnız bir elekleme yapalım.*

Neden uydurup duruyor boyuna? “Elekleme yapmak” : ...

İMPARATOR

“Eyleyelim” diyecek...

“Hissetmek” yerine sözde Türkçe olsun diye “sezinlemek” diyor. Sezinlemek başka şey... Hissetmenin Türkçesi “duyum-samak” S. 240 – *Son zamanlarda kendimi iyi sezinlemiyorum*. Burda “kendimi iyi bulmuyorum” en doğrusu.

Uydura uydura yazıyor. S. 242 – *Eylemini olabildiğince yumuşatarak omuzuna vurdu*. “Eylem”i “hareket” yerine kullanmış. Aynı sayfada *tümünden mümkünsüz*. Hay Allah... “Mümkünsüz” diye Türkçe var mı? Bilgisiz taşra, hatta köylü ağızdır bu, yanlıştır.

Erol Toy’da dayanılmaz, çekilmez bir “edebiyat yapma” hastalığı var. Düpedüz söylenecek bir sözü, evire çevire, uzata çeke, türlü gereksiz benzetmelerle anlatmaya çalışıyor. Örneğin s. 25’te *Bu kez, Bendderesi yöresinin yıkıntıları yapıştı gözkapaklarına*. “Gözkapaklarına yapıştı” diye o saçma ve şaşılacak sözü, edebiyat sanıyor ve işte böyle pekçok yerde “edebiyat yapıyor”. “Edebiyat yapma”nın niteliklerinden biri, yaşamda hiçbir zaman söylenmeyen, konuşulmayan, kullanılmayan uyduruk, yapay ve zorlama bir sözü uydurup yazmaktır.

İmparator bu türlü edebiyat yapma örnekleriyle dolu. İşte bir tane daha : s. 47 – *Ve Ferhunde, birlikte büyümüş olmanın yakınlığıyla, kanının birden kaynadığını, kulaklarının ardında beliren ılık bir dolaşımın kızarıklığını yüzüne yaymaya başladığını gördü*.

Tümcenin verdiği ses de, bir eski muhacir arabasının (tekerlekleri şına demirli, atlı araba) bozuk arnavut kaldırımlı sokaktan geçerken çıkardığı sese benziyor.

Sanırım Erol Toy’da bu edebiyat yapma merakı, klasik öğrenim görmemiş olmanın aşağılık duygusundan ileri geliyor. Kimi eksiklerini, bakın ben neler de biliyorum, neler de yazabiliyorum gösterisinin süsleriyle örtüp gizlemeye çalışıyor.

Bir de çok kötü bir Kemal Tahir kopyacısı, çok başarısız taklitçi.

Konuları karmakarışık veriyor. Örneğin 318-319. sayfalarındaki kısa bir konuşmada, yedi ayrı konuyu karmançorman vermiş. Kitapta işaretledim.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Yazar, okura neyi vermek, neyi anlatmak istiyorsa, kahramanlarına salt onları konuşturuyor. Böyle olunca kahramanları insan olarak yaşamıyor, ezberledikleri konuşmaları okuyor gibiler. Bu ezberledikleri de, yazarın düşünce ve sözleri. Kahramanların sözleri çok kuru ve karmakarışık. Bir paragraflık konuşma içine dört-beş ayrı konuyu sıkıştırmış. Kahramanlarına bir oranda olsun -yine yazarın iradesiyle- hiç özgürlük tanımadığı için, yazdıkları inandırıcı değil.

Örneğin, sayfa 324'te işaretlediğim yerler.

S. 344'te *Bardağından kocaman bir yudum aldıktan sonra* "kocaman yudum" olmaz. "Kocaman" sıfatı, sıvılar için kullanılmaz. Kocaman ekmek parçası olur da kocaman yudum olmaz.

Kahramanlarını, konuşmaları gerektiği gibi değil, yazar olarak kendi istediği gibi konuşturuyor. (Kemal Tahir de böyle yapar ama, onun büyük yazarlık ustalığı var.) Buna örnekse, sayfa 349-350.

İmparator yerli ve toplumsal bir science fiction gibi bişey...

İmparator'un 355. sayfasına şöyle yazmışım : Erol Toy, ekonomik ve politik alanda pratik olarak ve kulaktan dolma her ne biliyorsa, bunların hepsini karmançorman edip Vehbi Koç'a (Fehmi Çok'a) söyletiyor.

364. sayfadaki notum "Ne ararsan hepsi var; kırk yamalı bohça, kırkambar..."

Sanırım *İmparator* yirmiiki yada yirmibeş basım yaptı. Her basım 5 bin. Aslında önemli bir olay; belki bir edebiyat olayı değil ama, edebiyat sosyolojisini yakından ilgilendiren bir olay... Bir ilgilenen, kitap üzerine ciddi eleştiri görmedim. Neden? Edebiyat düzeyi aşağı diye önemsemiyorlar mı? Ne denli yanlış... Bu kitap ciddi bir eleştiriden geçirilseydi, en başta Erol Toy'a iyilik olurdu. Bu eleştirilere üzülse bile, kendini derleyip toplardı.

Bütün bunlara karşın, *İmparator*'un okurlar üzerinde olumlu bir etkisi olduğu, okurları uyardığı, kimi konularda düşünmeye yönelttiği de bir gerçek... Öylesine etkili oldu ki, bu kitabın hemen ardından Vehbi Koç, özyaşamını anlatan bir ki-

İMPARATOR

tap çıkarmak zorunda kaldı; sanki benim yaşamım bu işte, *İmparator*'da anlatılan değil, gibilerden...

Öz bakımından *İmparator*'un yanlışlığı, İmparator'u Türkiye'deki malî sermayenin tek simgesi kabul ederek gerçeküstü bir güç olarak göstermesi. Toplumsal bütün deviniye ege-men...

Bundan başka *İmparator*'un bir yararı daha oldu; o da yazarına. Sanırım Erol Toy, Kuzguncuk'taki dairesini bu kitabın parasıyla aldı. Ne iyi... Beni en çok sevindiren de bu.

Bütün olumlu düşünsel yanlarına karşın bu denli kötü yazılmış bir kitabın çok satışının nedeni üzerinde de durmak gerekir. İşte bu edebiyat sosyolojisinin görevi olmalı. Bana göre.

Halkın büyük kapitaliste duyduğu açık ve gizli düşmanlık, yaşamını merak...

Okurun da çoğunluk beğeni ve edebiyat düzeyinin kitabın düzeyine uygun oluşu, biraz da dedikoduya duyulan ilgi, gibi nedenlerle *İmparator* çok satmıştır. Üstelik, toplumda antikapitalist tepkinin doruğuna vardığı bir dönemde kitap yayımlanmıştı.

Üç yada dört yıl önce okuduğum *İmparator* üzerine düşüncelerimi, ancak bugün yazabildim.

Nesin Vakfı
5 Haziran 1981, Cuma

İPEKBÖCEĞİ

Naci Girginsoy
İpekböceği
yazılar

Naci Girginsoy'un yazılarını Varlık'ta okurdum. İzmit'te bir gazetede köşeyazıları yazdığını çok sonraları öğrendim. İlk nerde görüştüğümüz? Pekçok arkadaşımın nasıl, nerde tanıştığını anımsamıyorum. Naci Girginsoy, Rauf Alanyalı'yla birlikte iki yıl önce Vakf'a gelmişlerdi. İkisini de o gün tanıdım. Naci Girginsoy'u daha önce tanıdıysam, anımsamıyorum.

İpekböceği Naci Girginsoy'un Varlık'ta yayımlanmış yazılarının bir derlemesi.

Tanıştığımız gün, söz arasında Naci Girginsoy, pek vurgulamadan *Mavinin Ölümü* adlı kitabına Nesin Vakfı yıllığında yerverilmediğinden yakındı. Haklıydı. Bu bölümü yazan arkadaşın umursamazlığı, dalgınlığı...

İpekböceği'nin Varlık Yayınları'nın "Büyük Eserler" dizisinin 255. kitabı olduğu basılı, kitabın üçüncü sayfasında. Ne anlamda Büyük Eser? Değer bakımından da, oylum bakımından da bu kitaba Büyük Eser denilemez. Bu nitelendirme, yayımcının eksikliği... Naci'nin bundan memnun kalmış olacağını sanmam.

İpekböceği'ndeki yazılara, hem söyleşi, hem deneme, hem de eleştiri denilebilir; belki bu üçünün karışımı bir tür söyleşi... *İpekböceği*'ndeki yazılar, ipek gibi, ipeğin yumuşaklığı, kayganlığı var ama parlaklığı yok. Nasıl böylesine yumuşacık yazabildiğine şaşırıyorum; kimseyi daraltıp gücendirmeden, kimseyi kızdırmadan da yazılabiliyor demek... Bunun nedeni, beğendiği konuları, beğendiği kitapları, yazarları seçmiş olması olacak. Elbet sevmedikleri, kızdıkları da vardır, ama onlara hiç

İPEKBÖCEĞİ

değınmiyor; böylece yazıları ipek yumuşaklığında bir biçem kazanıyor. Tek konuyu işleyen yazıları da var ama daha çok, kırk kapının ipini çeken mahalle karılarının konuşkanlığıyla yazıyor, ama yazdıkları tatlı, batmıyor, aman yeter dedirtmiyor insana. Tek konuyu işlediğı, daldan dala atlamadığı yazılarını daha sevdim.

Öyle anlaşılıyor ki, Sait Faik favori yazarı. Yazar olarak benzerlikleri var, etkisinde kaldığı da belli. Sait'e olan özel düşkünlüğünden yazılarında, hele öykülerinde uzaktan yakın akrabalığı belli oluyor.

Dili özenli. Bikaç yerde küçük dil yanlışları buldum. Örneğin sayfa 110, alttan satır üçte :

“Yüzlerce site, kıyıboyu dizelenmiş.”

Dizelenmiş, Osmanlıca olarak “mısralanmış” demek, burada “kıyıboyu dizilmiş” denilmeliydi.

“Döktürü” başlıklı yazısının ilk bölümünde tümcelerde de özneler belli değil, eski deyimle “za'f-ı telif” var. Bunların yerlerini kitapta işaretledim.

Hem “Döktürü” yazısında, hem başka yazılarında bikaç yerde “kırmışık”, “yapmışık”, “etmişik” gibi, çekimi yanlış kullanarak diyelek kullanıyor. “Kırmışız” yerine “kırmışık”...

Kitapta başka notlarım da var.

Nesin Vakfı
24 Temmuz 1981, Cuma

MAVİ'NİN ÖLÜMÜ

Naci Girginsoy
Mavi'nin Ölümü
öykü

Sait Faik'in uzak akrabası öyküler.

Kitapta, ille de kendisini yazdırtmak için yazarını zorlamış öyküler az ve bu azlar kitabın en güzel öyküleri; bunlar da daha çok anılara dayanıyor, yazarın anıları : “Dışarı”, “Annem” gibi... Özellikle “Annem” beni çok duygulandırdı.

Ancak bu anılara öykü denilebilir mi? Sanmam. Çünkü bunlar son kertede doğruya bağlı kalınarak yazılmış özyaşamlar. Yani yazar, özyaşamını anlatırken, hiç ekler, çıkarmalar yapmadığı gibi değiştirme (deformasyon) ve öyküleme gereğini de duymamış. Böyle olunca bunlar düpedüz anı olarak kalmışlar.

Yazında en tanımlı yapılamayacak, yani sınırlanamayacak olan dal, şiir... Şiirden sonra da öykü... Ama yine de, tanımlayamasak bile, niteleyerek, betimleyerek öykünün ne olduğunu, ortaya koyabiliriz. Bu ortaya koyma, hiç kuşkusuz, herkeşe ve her yazara göre değil, kendimize, kendi anlayışımıza göre olur. Genellersek bunu, belli bir anlayışa göre öykünün ne olup ne olmadığı belirlenir; bu yaptığımız bir kesin tanım olmasa bile, yine de gereklidir.

Ben öyküde kendi anlayışına göre somutluk istiyorum. Öyküde çok soyut şeyler anlatılabilir; bunlar yine soyut kalmak koşuluyla somutlanmalıdır. Soyutu somutlamak demek, saptamak demektir; somutlanmazsa saptanamaz. Somutlamak demek, renkleme, boyamak, boyutlamak, oylumlamak, kısacası bişeyi varlamak demektir. Bu varladığımız şey, büsbütün somut da olabilir. Nedir, kimdir, nerededir, nasıldır, ne kadardır, nereye kadardır, niçindir, sorularını hepsini yada bir bölü-

MAVINİN ÖLÜMÜ

müne yanıt vermek demektir somutlama, soyutu da somutlama... Anlayışına göre, soyut öykülerde bile böyle bir somutlamanın gereğine inanıyorum. Somutlama içinse, en başta olay gerekir, bir olay olmalı. O olayın çevresinde öykü somutlanmalı. Öykünün olaya dayanması gerektiğini söylemiyorum; ille de öykü bir olay anlatmalı demek istemiyorum. Ama olay, öykünün öteki öğelerini ve her ne anlatılmak isteniyorsa, işte onu ve onları tutan, birleştiren, birbirine bağlayan bir iskelettir. İskelet yerine geçen olay olmayınca, öykünün etleri dökülür, kanı akar, öykü cansız kalır.

Mavinin Ölümü'ndeki öykülerin kimisi böyle işte. Örneğin kitaba adını veren "Mavinin Ölümü", adlı öykü, buyüzdün öykü olamamış – elbet benim öykü anlayışına göre – bir köşeyazısı, bir deneme, bir toplumsal eleştiri olarak kalmış.

"Bırakın Yaşayalım" adlı öyküde onbeş yaşında bir oğlan çocuğu arkadaşına mektup yazıyor. Onbeş yaşında bir çocuğun, en akıllısının bile yazamayacağı şeyler... Örneğin : *Ne çabuk büyüdük. Daha dün çocuktuk. İlkokula başladığımız gün, bugün kadar yakın, bugün gibi belleğimde.*

Hiç olmaz böyle şey... Bilimsel olarak olmaz. Büyümek demek, büyüyen için, büyüdüğünün psikolojik olarak farkına varmamak demektir. Bir çocuk hiçbir zaman "Ne çabuk büyüdük" demez, diyemez, bu anlamda zamanın bilincinde olmaz. İnsan, ancak otuz, kırk yaşından sonra, zamanın bu denli çabuk geçişini ayırmsar. Çocuk için zaman, gerçekte olduğundan yada büyümüşlere göre olduğundan çok daha uzundur. Bu nedenle "İlkokula başladığımız gün, bugün kadar yakın" demez; derse bu sözü kendi özduygusu olarak değil, büyüklere öykünerek der ki, böyle çocuklara da biz "büyümüş de küçülmüş" deriz. Bunlar çocuk türünün en kötüleridir. Büyükler gibi konuşur davranırlar, ama duyarak değil, büyüklere öykünerek böyle yaparlar; sonunda içtenliksiz olur çıkarlar.

Bu öyküde yazar, onbeş yaşında çocuğun yerine kendisi düşünüyor, duyuyor. Elbet başka türlü de olamaz kendisi yazdığına göre, ama yazarın başarısı, yazdığı kişinin psikoloji-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

sini yazabilmektir; kendisini yazıyorsa kendini, başkasını yazıyorsa, yazdığı o kişinin psikolojisini sunabilmelidir.

Bu öyküde, toplantıya “kim gelmezse pastalar onlardan” diye bir söz var. Gelmeyen kişi, gelmediğine göre, pastaları nasıl ısmarlayacak... Mantıksız ve yerine getirilmesi olanaksız bir ceza...

Kimi öykülerin geleceği yok. Oysa en acemi yazar bile, bin yıla kalacak umuduyla yazmalı. Örneğin “... uyukluyor Güne Bakış’a değin” diye bir söz. “Güne Bakış” TV de bir haber programının adı. Bu programını adı bir iki yıl içinde değilebilir. TV seyretmiyorum, belki değişmiştir. On yıl sonra bu öyküyü okuyanlar anlasınlar diye, “Güne Bakış”ın açıklaması mı yapılacak? Filan yıllarında Türk TV’inde bir haber programının adı diye...

“Bırakın Yaşayalım”daki çocuk, çok bilgiç, “ukala dümbeleği” denilenlerden. Yapay bir çocuk, yaşamda böyle çocuk yok... Örneğin şöyle yazıyor arkadaşına mektubunda :

Ne dersin, masamdaki yeryüzü yuvarlağının Türkiye kapısından çıksam; yada bir pencere açıp “Bırakın yaşayalım!” diye bağırırsam, sesimi duyarlar mı? Duyması gerekenler kulak verir mi acaba?

Ve daha ne bilgiçlikler taslama... Ne sevimsiz, ne yapay bir çocuk...

Hele o “Ağabeyime kızıyorum...” diye başlayan paragraf... Aman...

Çok ilkel, öğretici, ders verici (didaktik) bir öykü...

“Kiraz Ağacı” öyküsünde de, öykünün kahramanı olan kızın bir rüyası anlatılıyor (Sayfa 25). Bunlar o kızın değil, yazarın kendisinin düşleri... O kız, böyle düş görmez, göremez.

“Annem” acıklı değil, acılı... Çok güzel. Ama öykü değil, anı... Yazar bu anıya, öyküleştirme için bişeyler katmalıydı.

“İstanbul” öyküsünde anlattığı kız, bana kalırsa eşi olacak... Öyle olmalı. Çünkü bu yazar, bana göre, başka bir kız yazamaz öyle...

“Hastalık” da başarılı, ama öykü değil, anı; hem de doğruluğa aşırı bağımlı. Bu denli gerçeğe bağlılık, öykünün kusurudur.

MAVİNİN ÖLÜMÜ

“Beyoğlu Geceleri” de öyle, öykü değil, anı. Ordaki üstad, Nedret olacak sanırım. Cahide Sonku anlatılmış. Ne denli gerçeğe bağlılık... Anı olarak anlatılsa, daha değerlenirdi.

“Güzel Yarınlar Yakın” öyküsünü, sanki öbür öyküleri yazan değil de, başka bir yazar yazmış. Bu öykünün salt gidişi aynı yazarın.

“Dörtlem” de kurgusal bir öykü...

Naci Girginsoy, özetlersem kanımı, kendi ortalama düzeyini bulmuş bir yazar.

Seyrek yazmış yazık ki... Çok yazabilmiş olsaydı, daha titizce seçme şansı olacaktı.

Duygusallığı ağır basıyor ve başarısı oluyor.

Nesin Vakfı
24 Temmuz 1981, Cuma

BÜYÜKLERE MASALLAR

Saltıkov Şçedrin

Büyüklerle Masallar

Çeviren : Mazlum Baykara

Şçedrin hayran olduğum az sayıda yazardan biri. Eğitim Bakanlığı Klasikleri'nden yayımlanan *Büyüklerle Masallar*'ı – sanırım, üç ciltti – yıllar önce okumuştum ve hayranlıktan çarpılmıştım. Bu yeni çeviride eski ciltlerdeki de var mı, bilemiyorum. Kitaplardan arayıp eskilerini bularak denetlemem gerekir. Bunu kesinlikle yapmalıyım, çünkü ilk okuduğumda bu masalları hayranlıktan çarpılmış gibi olmuştum. Ama bu kez? Hayır, hiç de öyle olağanüstü gelmedi bana. Yine güzel, yine iyi, ama o eski coşkuyu vermediler. Nedenini bilemiyorum. Ben mi değiştim, kimbilir...

O zaman, erişilmez, yazılamaz yapıtlar gelmişti bana... Aradan geçen zaman içinde ben de üç cilt dolusu *Büyüklerle Masallar* yazdım, yoksa bundan mı? Bilemem...

Türkiye'ye de gelmiş ve konuğum olmuş bulunan Nikolaev, hem gülmece üzerine çalışıyor, hem de Şçedrin uzmanı... Moskova'da evine yemeğe gittiğimde, bana Şçedrin üzerine Rusça bir incelemesini imzalayıp vermişti. Bu incelemenin İngilizcesi de var, bir İngiliz çevirmiş. Kitabın adını ve yayınevi adresini almış ve İngilizce nüshayı da evinde görmüştüm. Nikolayev, Şçedrin'in en iyi romanının *Aptallar Köyü* olduğunu söylemişti. Bu kez Moskova'ya gidişimde *Aptallar Köyü*'nü arayıp buldum. Çok zor bulunan kitaplardan. Vartan İhmalyan'a çevirsin diye vermiştim. Dün ondan mektup aldım. Ön-sözü çevirmiş, ama roman eski Rus dilinde olduğundan çevirisi pek zormuş, yapamayacakmış.

Okuduğumda, *Büyüklerle Masallar*'ın sayfalarına şunları not etmişim :

BÜYÜKLERE MASALLAR

“Şçedrin’in masalları, yıllarca önce ilk okuduğumdaki etkiyi, hayranlığı bu kez yaratmadı bende.”

Masallarda anlatılanların somutluğu yok. Nedir anlatıda somutluk : Okuduktan sonra bellekte iz bırakacak tip, karakter, olay. Ve özellikle olay. İnsanda sonradan anlatabileceği bir şey kalması demektir bu. Öykünün olay anlatmasını demek istemiyorum, anlatır yada anlatmaz... Anlatının bir iskeleti olmalıdır somutlaşması için. İskeleti olmazsa, öykülerinin öğelerini bağlamak, tutmak olanaksızlaşır, öğeler dağılır, sarkar...

Somutluktan şunu anlıyorum : Anlatıdaki düşüncüyü salt söz olarak söylemekle yetinmeyip, bununla kalmayıp, hatta hiç söz olarak söylemeden, düşüncüyü sözle açıklamadan, o düşüncüyü bir olay temeline oturtarak, bir olay iskeleti üstüne örüp kurarak, böylece yine o düşüncüyü anlatmak. Böylece, o düşünce. (mesaj) hiç de söz kalıbına dökülmeden okura kendiliğinden anlatılmış (yani okur kendiliğinden anlamış) olur.

Oysa Şçedrin’in bu kez okuduğum masallarında söz yığını çok, düşünceleri sözle anlatıyor edim, eylem, işlev, etkinlik, olay örgüsü yok yada yok denilecek denli az.

Mazlum Beyhan’ın çeviri dilinin başarılı olduğunu, çevirisinin akıcı olmasından, yerli yerine koyduğu ve tam oturmuş Türkçe deyimlerden anlıyorum. Ufak tefek dil yanlışları var ki, önemli değil. Ben böyle yanlışları kendi yazılarımda ondan daha çok yaptığımı, yapıtlarımı ikinci, üçüncü baskılarında okurken ayırıyorum. Bu yanlışları bir mektupla Mazlum Beyhan’a da yazdım ve kendisinden Ahmet’in kuracağı Düşün Yayınevi için çeviriler yapmasını rica ettim.

Ona yazdığım dil yanlışları gönderdiğim mektubun kopyasında var. O mektup kopyası da “Düşün Yayınevi” dosyasındadır.

Nesin Vakfı

26 Ağustos 1981, Çarşamba

Not Şçedrin’in, düşüncesini somutlukla değil sözle anlattığına örnek vermem gerekirdi. Kitaptan pekçok örnek gösterilebilir.

LADY CHATTERLEY'İN SEVGİLİSİ

D. H. Lawrence (David Herbert Lawrence)

Lady Chatterley'in Sevgilisi

Çeviren : Akşit Göktürk

roman

Beni mutlu eden, okurken çağrışımlar getiren, esinler yaratan o çok az romanlardan biri. Başına açıklama, roman ve yazarı üstüne bilgi konulmuş romanları daha çok seviyorum; çünkü öğreniyorum. Akşit Göktürk, çevirisinin başında “Lady Chatterley’i yeniden okurken” başlığıyla roman üzerine bence önemli ve bana öğretici gelen bir açıklama koymuş, çok iyi yapmış. Ben bu açıklamaları, önce romanı okumadan, bir de romanı okuduktan sonra ikinci kez okurum. O zaman daha iyi anlıyorum. Daha sonra da ansiklopediden D. H. Lawrence’i öğrendim. (1885-1930) Kırkbeş yaşında ölmüş zavallı, gencecik... Nedenise, belki de insancıl bir bencillikle, yaş konusunda hemen kendimi ölçüştürürüm beğendiğim yazarlarla. Ben kırkbeş yaşında ölseydim, benden geriye on-onbeş kitap kalacaktı ama, bunlar da nasıl değerlendirilecekti? Bunlar bir değer toplamı olamazdı; sanki yetmiş kitabım olmuş da...

Ansiklopediden yaşamını özet olarak öğrenince *Lady Chatterley'in Sevgilisi*'ndeki kahramanlardan – hatta iki başkişiden biri– Lady'nin sevgilisi olan Mellors'le yazar arasında büyük koşutluklar, benzerlikler gördüm. Öyle ki, romanın başkisişi Mellors yazarın kendisidir, diyebiliriz gibi geldi bana. Elbet Mellors, tastamam D. H. Lawrence değil ama, şöyle diyebiliriz D. H. Lawrence, kendisini roman kişisine çevirerek, döndürerek Mellors yapmış; Mellors'de fizik ve ruh olarak (karakter), istek ve dünya görüşü olarak kendisini anlatmış. Bir yazar için en tehlikeli olanı yapmış, ama başarmış da... Romanın Mellors'u bir ma-

LADY CHATTERLEY'İN SEVGİLİSİ

dencinin (işçinin) oğludur, Lawrence de bir maden işçisinin oğludur. Lawrence hastalıklıdır, Mellors da zatürree geçirmiştir, zayıftır. İkisi de ufaktefektir, ama yaşam doludur. Mellorse romanda, kendisini yazan D. H. Lawrence'ın endüstri, cinsellik konusundaki görüşlerini ve dünya görüşünü dile getirir. Lawrence romanı yazdığında 43 yaşındadır, romandaki Mellors de 49... Aşağıyukarı ikisi yaşıttır.

Lawrence'ın cinselliğe (elbet kendi anlamında) bu denli önem ve değer verişinin kökünde, hastalıklı ve sağlıklı olmasının etkisi yok mudur? Vardır sanırım. Sağlıklı insanların, özellikle veremin ölümcül bir hastalık olduğu dönemlerde veremlilerin cinselliğe aşırı düşkünlükleri, aşırı cinsel istekli oluşları bilinir ve bu aşırılığın yaşama, dünyada kalma, kendilerini kuşak olarak üretme tutkusundan ileri geldiğiyle açıklanır. Ben de inanıyorum buna... Sağlıksızlar, hastalıklılar için cinsel ilişki, yaşama, dünyaya parmaklarıyla tırnaklarıyla tutunma çabasıdır. Salt sağlıksızlar, hastalıklılar için değil, toplumsal sağlıksız demek olan yoksullar için de böyle... Yoksul ülke insanların durmadan çoğalmaları, en ağır işçi olanların artması da bu *Germinal*'de Zola ne güzel ve başarıyla anlatır yoksul maden ocağı işçilerinin sürekli cinsel ilişkilerini ve bunda direnme, yaşamda kalma isteklerini bulmalarını...

Lawrence kendisi de, romanının kahramanı Mellors gibi, sağlıklı değildi. Kırkbeş yaşında ölmesi de buyüzden. Onun, cinselliğe ve cinsel ilişkiye bu denli kutsallık ve değer vermesinin, yaşamak için direnmekle büyük bağı olduğunu sanıyorum. Buna karşılık, bu düşünce onda sağlıksızlığından doğmuş olsa bile, cinsellik ve cinsel ilişki konusunda yazdıkları –yada Mellors'ın anlattıkları – hiç de sağlıksız düşünceler değil, tersine çok sağlıklı ve olumlu... Olsa olsa, romanda yer yer, dünyanın kurtuluşunu (yani insanların kurtuluşunu) sağlıklı kadın-erkek ilişkisine bağlamış olmasını – salt buna bağlamış olmasını – eleştirebiliriz.

Bence, romanın Mellors'u o denli yazarın kendisi ki, okurken romanın kimi yerlerine “Bunlar yaşanmadan yazılamaz” diye notlar düştüm. Gerçekten yaşamamış olabilir, ama bir okura (burda bana) bu izlenimi vermiş olması, bu roman gerçekliğini

OKUDUĞUM KİTAPLAR

vermesi önemli... Ayrıca ben, romandaki yada benzeri bir yaşantıyı bütünüyle olmasa da benzer biçimde yaşamış olduğuna inanıyorum. Hiç kuşkusuz, *Lady Chatterley'in Sevgilisi* bir özyaşamöyküsü, hatta özyaşamsal roman değil, ama özyaşamdan kaynaklanarak yazılmış bir roman bence... Lawrence'in yaşamını ayrıntılarıyla bilseydim, bunu anlamam kolay olurdu. Mellors, nasıl bir gerçek kişi, yazarın kendisiyse, sevgilisi Connie de bence yaşamış, gerçek bir insandır; salt gerçeklik –roman gerçekliği– veren ve başarıyla çizilmiş bir kişi değil, yaşamış bir kişi bence... Bu ikisinden sonra romanın üçüncü önemli kişisi olan Clifford, çok anlatılmış olduğu halde, yine de eksik anlatılmış, öteki iki kişi Connie ile Mellors kertesinde canlı, hatta inandırıcı değil. Fizik olarak çok anlatılmış olan Clifford'un içdünyası, ruhsal yapısı, dramı iyi anlatılmamış. Kupkuru bir adam Clifford... Çektiği acılar yok yeterince romanda... Çünkü yazar, Clifford'u salt bir roman kişisi olarak almış, yaşayan bir kişi olarak değil. Belki Clifford'u, birçok o maden bölgesindeki maden sahibi Clifford'lardan bir kompozisyon olarak yarattı. Elbet Connie ile Mellors da böyle, ama onların aslına eklenen parçalar az, Clifford'sa büsbütün parçalar birleştirilerek yaratılmış. Ben romanda, Clifford'un acılarını da öğrenmek, duymak istedim, ama bulamadım, hiç değilse yeterince bulamadım. Yazar da, tıpkı iki kahramanı Mellors'la Connie gibi, Clifford'a karşı acımasız... Acımasız, çünkü yazar, Connie'yi yaşamış, Mellors'u yaşamış, ama Clifford'u yaşamamış; Clifford'a hep dışardan ve uzaktan bakıyor; bu nedenle de ona karşı kıyıcı. Oysa romandaki kişiler içinde en çok acınacak olanı o. Clifford'un bencilliğine bile acımız gerekiyor. Çünkü, gerek Mellors, gerek Connie kendi istek ve istençleriyle kimi edimlerde bulunarak kendi yazgılarını azçok çiziyorlar; oysa Clifford öyle değil, inmeli ve belden aşağısı tutmaz ve cinsel güçsüz kalışında kendisinin istenci, sorumu yok... Cinsel gücü olmayıp cinsel isteği olan inmeli bir genç adamın müthiş dramı var onda, ama buna hiç değinilmemiş ve Clifford'a hiç acınmıyor.

Bu romanı niçin çok daha önce okumadım, tadına çok önceleri varmadım, diye düşündüm ve kendime kızdım. Ama

LADY CHATTERLEY'İN SEVGİLİSİ

sonra, gençliğimde okusaydım, bu denli anlayabilir miydim ve bu denli tadına, beğenisine varabilir miydim, diye de düşündüm. Yaşamın kimi öyle nimetleri var ki – yazın da, roman ve şiir ve genel olarak sanat da bu nimetlerin en güzellerinden – onların tastamam beğenisine ulaşmak, tadına varmak için, deneyimler birikimi, yani yaşlanmak gerekiyor. Suyun tadını bile gençliğimden daha çok alıyorum şimdi. Cinsel ilişki gençliğimde salt bir boşalımdı; yaşlandıkça yaşamı yaşam yapan bütün herşeyin daha çok tadına varılabiliyor. Yoksa tad, herşey biterken mi başlıyor? Belki de... Güç azalıp istek artınca mı? Belki de... Yiterken mi değerini anlıyoruz yaşamın herşey gibi? Belki de... Ama bunları, özellikle cinsel istekteki dokunuyu, değişimi D. H. Lawrence gençken (40 yaşında) anlamış. Ben bunu, onun sağlıksızlığıyla, daha gençliğinde ölüme yakınlığıyla yorumluyorum.

Gençliğimde okumam gereken çok kitabı okuyamadım. Ama şimdi onları okuyunca, iyi ki gençliğimde okumadım, şimdi okudum da daha çok tadına varıyorum, diye düşünüyorum. Gençliğimde okumuş olsaydım, okuyup geçmiş olacak, ve o romanları bildiğimi sanacaktım, oysa bilmeyecektim. Bu düşünce insanı, gençliğinde hiçbirşey okumama aptallığına da götürebilir, benimki belki de bir avuntu...

Lady Chatterley'in eski çevirileri de olacaktı, çünkü adı çok duyulan romandı. Benim daha önce okumamış olmam, belki de söylentilere kapılıp romanın çok açık-saçık (pornografik) olduğunu sanmamdan ileri geliyor. Böyle bir romanı okuyup da zaman yitirmemek...

Bu romanın bir zamanlar pornografik sayılmasına çok şaştım. Otuz yaşında okumuş olsaydım, romanı pornografik bulur muydum, bilmem ki... Hatta bana erotik bile gelmedi. Yoksa, çok mu yaşlandım? Hayır hayır...

Romanda birbirini bütünleyen iki izlek sürüyor. Biri, endüstri uygarlığının doğayı yiyerek pisletmesi, uygarlığın doğadan kopması ve bunun insan ilişkilerine getirdiği çarpıklık; biri de bu pislikten arınmak, bu çarpıklıktan kurtulmak için insanın erkek-dişi cinsel ilişkisinde tinsel ve tensel doyuma, çıkar-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

sızlığa, kutsallığa ulaşması... (Bu iki izlek kesin, ama belki bu izlekleri tam olarak anlatamadım.) Bu iki izlek koşut sürüyor romanda. Bu izleklerin doğru yada yanlışlığından bence romanda çok daha önemli olan, yazarın doğayı salt doğa betimlemesi, salt güzellik olarak değil de, insanı (romandaki insanı elbet) ve insan ilişkisini anlatmakta çok etkili ve başarılı olarak kullanmasıdır. Bugüne dek okuduğum hiçbir öykü ve romanda doğanın bu amaçla, bu etkenlikle ve bu başarıyla kullanılmış olduğunu görmedim. Yazarlık sanatı olarak romanda en büyük başarı bu bence. (Yer yer göstermeliyim bu başarıyı ve nasıl yaptığını yazarın, örnekleriyle.)

Romanın başka bir başarısı da, sınıfsallığı, sınıf ayrımını en somut biçimde verışı... Üstelik, sınıf bilinci de vermeye çalışmadan ve sınıf çatışmasını göstermeden, kendiliğinden bu bilinci okurda doğurması. Mellors, sınıf bilinci olan bir kişi değil bence; böyle kaygısı da yok...

Cinsel ilişki konusunda, Mellors'un erkekle sapık ilişkisinin romanda neden yer aldığını, romana ne kattığını hiç anlayamadım; bence hem gereksiz, hem değersizleştiriyor romanı. (Belki benim bu sapıklıktan öğrenmemden geliyor bu.)

Roman, birbirine koşut iki izleğiyle, Birinci Dünya Savaşı sonunun sorunlarını getiriyor. Romanın, savaş sonu ürünü olduğu (umutsuzluğuyla, çıkış yolu araması yada arar görünüp bulamaması, buldum sanmasıyla) açıkça belli oluyor.

Roman sayfalarına yazdığım notlardan

33. sayfaya – Bir değini (dokunma) senfonisi olarak sürüyor.

34. sayfada, yazar olmak isteyen ve sonunda olan kötürüm Baron (sir) Clifford, şöyle anlatılıyor :

Pek alçalmaksızın, Wragby'de çevresine her türden insan topluyordu. Ama kendisine tez elden bir ün anıtı kurmak için, eline geçen bir molozu kullanmaya bakıyordu.

Bizde de bu molozları, ünlerine destek olur diye kullanan yazar oldu. Bunlardan bildiklerim : Kemal Tahir ve Orhan Kemal... Çevrelerine ne çok moloz topladılar, ünlerine basamak olsunlar diye... Demek bu duygu, çoğu yazarda var.

LADY CHATTERLEY'İN SEVGİLİSİ

50. Sayfaya – Bütün bu bölüm, bu erkeklerin konuşmaları bana çok yapay geliyor. Böyle konuşmalar ancak yazarının kafasında kurulabilir. Bana gerçek yaşamda böyle konuşmalar olamazmış gibi geliyor. Ancak, bu yapay izlenimi veren konuşmalarda katıldığım düşünceler var. Örneğin şu : ... *cinsel ilişki insana dünyada başarı sağlayan küçük bir dinamo mudur?* Bu sorunun içinde, evet olarak, yanıtı da var. Ben de çoktanberi bu düşüncedeyim. Ancak ben, konuyu başarı olarak değil de, yaratıcılık olarak alıyorum Cinsel ilişki gücü, sonra da isteği sönmüş inanın yaratıcılığı da kalmaz bence, kalmıyor örneklerle bakarak...

Sayfa 63'te, kötürüm olduğu için cinsel ilişkiden yoksun ve çocuğu da olamayacak olan Clifford, karısı Connie'ye başka bir erkekle cinsel ilişkiye girebileceğini, gebe kalabileceğini söylüyor, ama öyle mekanik söylüyor ki... Oysa bu, adamın en büyük dramı... Dramını duyarak mekanik söyleyebilir elbet, ama biz okur olarak bu dramı duyumsamalıyız, yazar bize bunu duyumsatmalı... Şöyle yazmışım o sayfaya “Orta yerde, olayın özkendinde dram varken yazar dramı göstermiyor. Dram çok yüzeysel kalıyor, derinine inilmiyor.

(Kitaptaki bütün notlarımı almıyorum.)

Mellors'un yalnızlığı, yalnızlığına sığınması ve kendini ancak yalnızlığıyla korumaya çalışması, karakter olarak bana çok yakın geldi ve öyle sanıyorum ki bu duygular, yazarın (D. H. Lawrence'in) özkendi duygularıdır, daha doğrusu kimi yazarlardaki ortaklaşa duygudur. Bu yalnızlık isteği, istedikleri gibi yaşamadıkları için kendilerini öldüren insanların duygusuna benzer; istedikleriyle istedikleri biçimde birlikte olmadıkları için yalnızlıklarına sığınır. Lawrence de böyle olacak... Romanın Mellors'u da, Connie'yi bulana dek, yalnızlığını korumak, yalnızlığına sığınmak ister. Şöyle anlatılıyor romanda

...*Connie'nin, gücü kesilmiş adımlarla yaklaşmasını sessizce seyretti. Bu baskından pek hoşlanmamıştı : yalnızlığını, elde kalan son özgürlüğü olarak titizlikle koruyordu.*

(...) *Canı sıkıktı. Özel yaşamına karışılmıştı çünkü, hem de en sakıncalı bir karışmaydı bu. Bir kadın. Dünyada tek dile-*

OKUDUĞUM KİTAPLAR

diği şey yalnızlıktı. Ama yine de güçsüz kalıyordu yalnızlığında, özel yaşamını korumakta... (...) Özellikle bir kadınla alışverişi olmasını hiç istemiyordu. Korkuyordu; çünkü eski ilişkilerinden kalma büyük yarası vardı. Yalnız kalmazsa, yalnız başına bırakılmazsa öleceğini düşünmüştü. Dış dünyadan iyice elini eteğini çekmişti, son sığınağı bu koruydu işte; burda gizlenmek. (Sayfa 112-113)

Romanın çok yerine şöyle yazmışım : Yaşanmış gibi geliyor bana. Örneğin, 123. sayfada ikinci paragraf...

128. ve 129. sayfadaki roman niteliğine katılıyorum, ama bunu romanın içine koymanın anlamını anlamıyorum.

Sayfa 142 – *Connie hem sabahları, hem de öğleden sonraları sıklık kulübeye gidiyordu, ama Mellors'u hiç görmüyordu orda. Kendisinden kaçtığı apaçıktı. Yalnızlığını savunmak istiyordu.*

Sayfa 149 – *Arkada kalan Adam, durup onun solgun ufka doğru ilerleyerek karanlığa dalışını seyretti. Nerdeyse bir acı duyuyordu gidişinden. Yalnız kalmayı isterken yeniden bağlayıvermişti bu kadın kendisini. Tek başına kalmak isteyen bir adamın acı yalnızlığı da elinden gitmişti en sonunda.*

Sayfa 158 – *O anda onun duygularının da kendininkilerle birlikte olduğunu sanıyordu. Hepimizde çok kez hep aynı enayilik...*

Sayfa 159 – *Connie ayrıldı, birdenbire geri dönerek adama yaklaştı : “Öp beni!”*

175. sayfaya yazmışım : Sınıfsal roman bence... Sınıf bilinci de, sınıf savaşımı da yok kahramanlarında, ama sınıfsal sorun çok belirgin olarak ortada.

Sayfa 181'deki şu bölüm için :

Onu oralara sürükleyen, kanayan istek ansızın kırılıverdi. Kırılmıştı; böyle olması gerekiyordu. İki yanın da aynı isteği duyarak yaklaşması, buluşması gerekiyordu. Connie kendiliğinden gelmedikçe böyle ardına takılmamalıydı. Geri dönüp, onun kendikendine gelmesini beklemeliydi.

Altına şu notları yazmışım : Müthiş benzerlik, aynı duygular... Okurken çok kez, yaşanmadan yazılamaz bu duygular, di-

LADY CHATTERLEY'İN SEVGİLİSİ

ye düşündüm.

192. sayfadaki notum : Sözde Connie'nin gözüyle bakıyor, sözde Connie konuşuyor ama gerçekte konuşan yazarın kendisi. Düşünceler önemli ama, ne çıkar, yazarın bu düşünceler...

201. sayfaya şunları yazmışım : Bu denli güçlü olarak sınıfsallığı veren başka roman okumadım. Sınıf bilinci yada savaşımı değil, sınıfsallığın kendisini... Korucu Mellors, sınıfını biliyor, ama sınıfının bilincinde ve savaşımında değil; çünkü kendisi de aynı zamanda her iki sınıftan, daha doğrusu iki sınıf arasında gidiş-gelişli biri. Connie'nin ona cinsel isteği de buyüzden. Düpedüz emekçi olsa, bu denli istek duymayacaktı Connie ona. Ne de olsa, Connie'nin Mellors'a sınıfsal yakınlığı da var. Bu sınıfsal yakınlık olmadan birleşse, o zaman Connie'nin salt seks hastası (seksomanyak) olması gerekirdi. Oysa Connie normal kadın, dişi...

Bunun altına bir not daha düşmüşüm Yıllardır yazmayı tasarladığım, işçi yada kapıcıyla, yada odacıyla hanımefendi ilişkisi, sınıf dışı olduğu için insan yerine koymama duygusu da böyle işte.

202. sayfa için : Romanın bence en büyük başarısı, doğanın salt doğa güzelliği için değil, romanın gelişmesi, roman karakterlerinin belirmesi, olayların yorumlanması gibi daha başka pekçok amaçlarla çok başarılı kullanılmış olması... Örneğin burda, doğayı, doğanın çiçekler açan, yapraklar süren, filizler veren canlılığını, toprağın yumuşacık ıslak ılıkliğini (döl yatağı gibi), o doğurgan bereketi, bir kadının dışisel doğurganlık isteğine (içgüdüsel olarak) koşut olarak, simge olarak başarıyla kullanıyor. Bütün çiçekler, yağmur, kuşlar...

Sayfa 217'de : Olağanüstü güzel ve insancıl anlatmış. Pornografik olması, biyana, bence erotik bile değil... Salt güzel.

218-219 sayfaya Buraya dek olan bölümde, romanın bir büyük eksikliği var; Clifford'un dramı hiç verilmemiş. O sanki insan değil, etten kemikten ama, yine de bir robot... İç dünyası, çatışması kendisiyle hiç yok. Karakteri yok değil, var; ama cinsel ezikliği, yoksunluğu, dramı yok.

Sayfa 224 – Çok güzel. Araba çiçekleri eziyor. Az önce de

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Clifford sözleriyle güzel ve doğru duyguları ezmişti. Doğa-toplum, doğa-insan ilişkilerini hep böyle koşutlukla ve ustaca kullanıyor.

228. sayfadan *Bulutlarla pıhtılaştın göğün altında, ezik çiçekler arasında beklediler. Sessizlikte bir koru güvercini hu-hu-hu diye ötmeye başladı. Clifford kornasını cıyak cıyak bağırtarak kuşun sesini kesti.*

Benim notum Doğayı hiçbir zaman, boşboşuna yazmamış, bir amaç, bir anlatım için yazmış.

Sayfa 229'daki notum Müthiş. Romanda doğa niçin betimlenir konusuna örnekler gösterilebilir. Elimde olsa salt bu konu için ders kitabı olarak okuturdum. İşte örnek *Clifford'un öfkeden rengi attı. Önündeki kolları çekti, itti. Araba ansızın ileri fırladı, birkaç adım boyu daha sendeledi, sonra göz kamaştırıcı güzellikteki bir mavi çançiçeği öbeğinin ortasında son soluğunu verdi.*

Sayfa 258 – Romanın biçimsel tekniği, olayların zamansal sıralamasıyla, ama olaylar seçilerek konu birliği sağlanmış ve bölüm bölüm ayrılmış böylece. Klasik roman biçimi. Yazar olempik bir anlatıcı, Tanrı romancı...

Sayfa 263'teki notum Doğay olaylarının insan anlatmakta bu denli bilinçle kullanıldığını başka hiçbir romanda görmedim. Doğanın niçin kullanıldığını ve nasıl kullanılması gerektiğine bir güzel örnek daha.

Sayfa 268 – Doğayı başarıyla kullanımın en güzel örneği, doruğa varmış güzellik örneği, bu yağmurda sevişme sahnesi...

Sayfa 280'deki notum – Öylesine bir yazın gerçekliği ki bu diyalog ve buna benzer bölümler, ben bunları okurken, bunlar ancak yaşanarak yazılabilir, diyorum. İsterse yaşanmamış olsun – sanmıyorum ya – önemli olan okura bu duygunun verilebilmiş olmasıdır.

Doğada bir baykuş durup dururken ötebilir, bir köpek durup dururken uluyabilir. Biz yaşamın en şiirsel ve güzel parçasını yaşarken baykuş ötebilir, köpek uluyabilir, top patlayabilir, araba kazasında insanlar ölüp ağlayabilir tanıklar... Ama romanda böyle olmamalıdır, özel bir anlatım amacı yoksa... Bu

LADY CHATTERLEY'İN SEVGİLİSİ

romanın gerçekçiliğidir. Öteki doğal gerçekçilik... Romancı, bu olayları seçecek, kendine yarayanı, anlatımına yarayacak olanı alacaktır. Aldığı, betimlediği, anlattığı doğa olayları da, anlatımına yardımcı, destek olacaktır. Yoksa, en güzel, içli, coşumlu bir sevi sırasında insan osurabilir de... Gerçekçilik diye, anlatıma yardımı yoksa, bu alınmaz, seçilerek atılır bu... Örneğin romanda 292 ve 296 sayfalarda baykuş öter; durup duruken değil, bir anlatım için kullanır bu baykuş ötüşünü yazar.

Sayfa 346'ya şunları yazmışım : Connie'nin Venedik'e gidişinden sonra, roman, inandırıcılığından, yazın gerçekliğinden, estetik değerinden çok şey yitirdi. Entrikler, bir ayda gelen o sık mektuplar ve mektupların biçimi, olaylar zincirlemesi, romanın değerini çok düşürdü. Lawrence bu romanı üç kez yazmış, vara dördüncü kez de yazıp bu bölümü düzeltseydi.

358. sayfaya yazdığım not : Boşanma-boşanmama olayıyla, sonunda roman çok bayağılaştı. Kendisinin (yazarın) romanın nasıl olması gerektiği üzerine dedikodu merakını anlattığı biçime girdi. Sonuna doğru romanın, insan şunu düşünüyor Bu romanın yazıldığı 1928 yılında, inmeli, cinsel güçsüz, kocalık görevini yapamayan bir erkekten, karısı yasal olarak, mahkeme yoluyla boşanamaz mı? Koca soylu olsa bile, kadın bunu umursamıyor ki... Yazar, kendini zorlayarak olayı bir çıkmaza (zorlama bir drama) sokmak istemiş sanki...

Romanın son sayfasına şunu yazdım :

Yazık diyerek bitirdim romanı. Bir başyapıt olabilirdi. Ama yine de çok yararlandım, çok beğeniyle, severek okudum ve bu romanı okuduğum için de mutlu oldum.

22 Haziran 1982 Salı, sabah, saat: 4.30
Çatalca, NesinVakfı

21 Haziran 1982
Saat : 22.14

Bu yazıyı, 22 Haziran 1982, saat 09.16'da bitirdim.

İBRAHİM HİLMİ ÇİĞİRAÇAN

Honoré De Balzac'ın *Tılsımlı Deri* adıyla, Hamdi Varoğlu'nun çevirdiği *En peau de chagrin* romanı ve o romana yayıncısı İbrahim Hilmi'nin yazdığı "Honoré de Balzac Hayatı ve Eserleri" başlıklı yazıyı okuyunca, İbrahim Hilmi üzerine yazmak değil de biraz düşünmek gereksinmesini duyumsadım.

Benim tanıdığım İbrahim Hilmi artık iyice yaşlıydı. Açıkçası o denli yaşlandı mı insan, gençlere artık değerini yitirmiş yada hiç değeri yokmuş gibi geliyor. Gençliğin pek çok üstünlükleri yanında, bir de dünyanın kendisiyle başladığı duygusu gibi bir aptallığı da var. Cağaloğlu'ndan, sağ yayakaldırımından aşağı inerken, o zamanın – şimdinin de – büyük kitapçı dükkânı Hilmi Kitabevi'nin (Ankara Caddesi No. 62, İstanbul) önünden geçerken, çok kez görürdüm İbrahim Hilmi Bey'i. Üstünde hep tek renk gri bir giysi olurdu. Başka renk giysili hiç görmedim. Saçları apaktı. Bıyıkları? Hayır, yoktu ve her zaman tıraşlı yüzü pırıl pırıldı. Yanakları pespembeydi. Boyu ortadan kısarak yada yaşlılıktan omuzları bellibelirsiz çökmüş olduğundan kısa görünürdü. Geniş ve derin dükkânının içinde, bişeylerle uğraşırken, yaşlılıktan kısa kısa adımlarla yürürken görürdüm. Şimdi, evet ancak şimdi gözümün önüne getiriyorum da, günler, haftalar, aylar, yıllar geçtikçe küçülüyor muydu, adımları daha mı kısılıyordu? Evet evet... İki kez dükkânına girip konuşmuştum, ençok iki üç tümce... Ne ve niçin konuştuğumu anımsamıyorum, bir kitap sormuş yada almış olmalıyım.

Niçin o zaman İbrahim Hilmi Bey'in değerini anlayamamıştım, çok yazık... Oysa Türk Gülmece Tarihi üzerinde çalışırken, Hüseyin Rahmi'yle birlikte bir gülmece dergisi çıkarmış olduklarını (1908'den sonra olacak) da biliyorum. Hüseyin Rahmi'nin başlangıçtanberi yayıncısı olduğunu, dürüst bir ya-

İBRAHİM HİLMİ ÇIĞIRAÇAN

yıncı olduğunu da biliyordum. Neden öyleyse ona hakettiği değeri vermedim? Bilmiyorum. Belki, yayıncıların Babîâlî’de yazarları sömürdükleri önyargısından, ki çoğunlukla böyleydi ve böyle... Belki, onun o koca dükkânda hergün biraz daha yaşlanıp küçülmesini, alışveriş, kitap satışı filan gibi çok küçük işlerle uğraşmasından...

Ama şimdi çok daha iyi anlıyorum Hilmi Bey’in değerini. Neden değerli? Türk kültür yaşamına katkılarından ötürü. Çok önemli kitaplar çıkarmıştı, hele o çeviriler... Okuduğum ilk dünya yazını, onun yayımladıklarıydı. Salt bunları yayımlamakla da kalmadı, yayımladığı her kitabın başındaki önsözlerde, açıklamalarda, yazarının yaşamını, yazın yaratıcılığını da anlatarak o zamanki Türk okurununa öğretmenlik yaptı. İşte asıl değerli yanı budur. Ansiklopedilerin, yazın sözlüklerinin olmadığı o dönemde, yazarları, dünya yazarlarını bize tanıttı, öğretti. Soyadını “Çığıraçan” olarak alması bundan mıdır, bilmem.

İbrahim Hilmi Çığıraçan’ın kültür ve bilgi düzeyini bilmiyorum. Yabancı dil bilir miydi, bilmiyorum. Yabancı dil bilse kendisi de bir kitap çevirirdi. Çevirisi yok. O dönemde daha çok Fransız yazınından çeviriler yayımlanırdı. Ama Hilmi, Çığıraçan, hangi ulustan yazar olsa, onun kitabının başına o yazarı anlatan yazı yazardı. İngiliz, Alman, Fransız, Rus... Olacak gibi değil. Kesin bilmiyorum ama, bana öyle gelir ki, sanki o önsözleri, o açıklamaları, o yazar üstüne bilgileri, kitapları çevirenler hazırlar, İbrahim Hilmi Çığıraçan da, bu bilgileri yeniden yazarak adıyla kitabın başında yayımlardı. Yeniden yazarak diyorum, çünkü bütün bu kitapların başlarındaki açıklama ve bilgi veren yazılarda bir biçem birliği vardır, hepsinin aynı kaleminden çıktığı bellidir. İster bu açıklama yazılarını özkendi çevirip yazmış olsun, ister çevirmenlerin çevirilerinden yararlanarak yazmış olsun, bu öğretici yazılarıyla İbrahim Hilmi Bey, yayıncılığı kertesinde yararlı bir iş yapmış, yazın okurlarına öğretmenlik yapmıştır. Bu önsöz ya da açıklamalarda adının bulunmasına çok önem verdiği – haklı olarak – örneğin *Tılsımlı Deri*’deki Balzac açıklamasının başlığına yıldız koyarak,

OKUDUĞUM KİTAPLAR

sayfa altındaki “İbrahim Hilmi ığıraan tarafından yazılmıştır” açıklamasından belli oluyor. Verdiđi bu bilgiler için bir okur olarak İbrahim Hilmi ığıraan’a ne çok borçlu olduğu mu ancak şimdi dűřünebiliyoru.

Yazık ki Tűrkiye’de, kurucusunun lűműnden sonra yayınevleri çođunlukla kurumlařamıyor ve sűrműyor. Örneđin May Yayınları Mehmet Ali Yalçın’ın lűműyle parçalandı. Bűyűk bir yayın kuruluřu olan Halit (Yařar) yayınevi battı. Daha da pekçok... İbrahim Hilmi ıđıraan, yayıncılıkta gerçekten çıđır açtıđı, yarım yűzyıldan çok yayın yaptıđı, kurumlařtıđı halde, İbrahim Hilmi Bey’in lűműnden sonra battı.

Ne deđerbilmez toplumuz ve ne deđerbilmez insanlarız. Niçin yayıncılar derneđi ve benzeri rgűtler, niçin resmi yada resmi olmayan kűltűr kuruluřları, İbrahim Hilmi ıđıraan için anma toplantısı yapmaz, neden çalıřmalarını arařtırıp deđerlendirmez?

Nesin Vakfı
6 Temmuz 1982

TILSIMLI DERİ

Honoré de Balzac

Tılsımlı Deri

Çeviren : Hamdi Varoğlu

roman

Tılsımlı Deri romanı anlatma bakımından romanın asıl adından daha doğru geldi bana. Sözlüğe baktım, “Peau” deri, meşin demek. “Chagrin” de hem bir tür deri, sahtiyan anlamına geliyor, hem de üzünçlü, acılı, kederli anlamına geliyor. Balzac, özellikle iki ayrı anlama gelen bu sözcüğü roman adı olarak seçmiş olabilir. Ama *Tılsımlı Deri*, romanı çok iyi anlatan bir ad...

Kırkiki yıl önce dilimize çevrilmiş olan bu romanı ilk kez Atilla Tokatlı'dan duymuştum. 1959-60 yılı filan olacak... O sıralar, Kemal Tahir başta olmak üzere, belki o başı çekerek, kimi filmciler ve rejisörler de, sinema için konu bitti, diye tutturdular. Öyle şey olur mu hiç? Yaşam varsa, yaşam sürüyorsa, nasıl olur da konu biter, nasıl olur da senaryo konusu bulunmaz. Senaryo konusu bitti demektedir kendi açılardan haklıydılar; çünkü Türk sinemasının Türk ve Türkiye yaşamıyla – bu demektir ki dünya yaşamıyla – ilişkisini kesmişler ve sonunda bir kısırlık içinde kalmışlardı. Sinema konusu hep yabancı sinemalarına öykünme ve sözde yabancı film uyarlamasıydı.

Benden hiç senaryo yapılmadığı, yapıtlarımla sinemacılar hiç ilgilenmediği için, bu çok gülünç “konu bitti” konusuna değinmiyor, tartışma açmıyordum. Sinemacılar yapıtlarıma ilgi göstermiyorlar diye araya girdiğimi sanabilirlerdi. Salt benim yapıtlarımda bile sinema için yüzlerce konu vardı. (Çok şaşılası bişeydir, birbirimize pekçok yakın olduğumuz o dönemde

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Kemal, yapıtlarımdan bir senaryo yapılmasını yakını olduğu filmcilere hiç önermemiş, anımsatmamıştır; çok şaşılası bişey...)

Türkiye’de konu kalmayınca yabancı konulara koşuyorlardı. *Tılsımlı Deri* de Türk filmi yapmak için, Balzac’tan aparacakları bir konuydu. Sanırım romanı çok daha önce Kemal Tahir, Hamdi Varoğlu çevirisinden okumuştum. Yanılmıyorsam, Atilla Tokatlı ya yeniden çevirecek yada senaryosuna yardım edecekti. İşte o zaman Atilla bana romanın konusunu bikaç tümcede özetledi Bir delikanlı, bir antikacıda eline bir tılsımlı deri geçiriyor. Bu deri sayesinde istediği herşeyi elde ediyor, ama istediğini elde ettikçe de deri küçülüyor. Bu deri, delikanlının yaşamıdır. Deri bitince, delikanlının yaşamı da bitecek... Bu durumda, yaşamının bitmemesi için hiçbirşey istememesi gerekir. Hiçbirşey istenmeden yaşanmaz...

Konu çok ilgimi çekti. Romanı bulup aldım, ama yıllarca okumaya zaman bulamamıştım, ancak şimdi okuyabildim.

Şu Balzac’ı bitürlü sevedemediğimi açıklasam, kimbilir neler söylerler benim için; ne anlayışsızlığım, ne beğenisizliğim, ne düzeysizliğim kalır. İyi de, Marx’la Engels, herkesin ağzında sakız olan o övücü sözleri söylememiş olsaydı Balzac için, yine de Balzac’ı böylesine beğenecekler miydi? Bu bir, ikincisi de Balzac hayranlarına sormak isterim Balzac’ın gerçekten kaç romanını okudular? Adlarını kulaktan dolma ezberlemek değil ama, gerçekten okumak... Ben inatla Balzac okumayı sürdürdüreğim yine de...

Bir yapıtı, yazıldığı dönemin değer yargılarıyla değerlendirmek gerekir, diye bir söz var. Yok öyle şey. Evet bir yapıtı ve yazarını kendi döneminin değerleriyle yargılamak ve değerlendirmek gerekir ama bu, yazın tarihçilerinin, eleştirmenlerin işidir. Ben ne tarihçiyim, ne eleştirmen. Ben bir okurum. Bir okur olarak da, en eski yapıtı bile, günümün değerlerine, değer yargılarına, geçerli ölçütlerine göre değerlendirmek durumundayım. Bugünün değer ölçütlerine göre – şimdi bu romanı ele alalım – bana göre *Tılsımlı Deri* hiç de değerli değil. (Zavallı

TILSIMLI DERİ

Zola'nın nasıl da hakkı yenmiştir.) Hem de hiçbir bakımdan değerli değil.

Atilla Tokatlı bana kısaca konusunu anlattığı zaman, çok çekici gelmişti; çünkü bu konu ancak fantastik bir biçimle, malsı, destansı bir havada, hatta soyutlamalarla yazılırsa güzel ve inandırıcı (yazın gerçekliği bakımından inandırıcı, yaşam gerçeği olarak değil) olabilirdi. Oysa büyük usta Balzac, romanda anlattığı tılsımlı deriyi ve onun çevresinde dönen bütün olayları ve olayların kişilerini, öteki romanlarındaki gibi gerçekçi olarak anlatmış. Gerçekçi olarak yazılınca da, yazın gerçekliğini, inandırıcılığı yitirmiş bence... Tılsımlı deri konusu, bir gerçeküstü simge olarak gerçeği anlatmak için kullanılsaydı – ki bu günümüzün değer yargısıdır – olağanüstü bir roman ortaya çıkardı. (Günümüzün değer yargılarıyla eskiyi yargılamak, tarihçilere saçma gelse de, bir okur için tersini yapmak daha da saçmadır.)

Tılsımlı Deri'yi 31 yaşında yazmış; demek acemilik döneminin yapıtı değil. Bu roman, *Eugenié Grandet*, *Goriot Baba*, *Kuzin Bette* gibi önemli yapıtlarından sayılıyor.

Tılsımlı Deri'yi beğenmezken, elbet büyük usta Balzac'a göre beğenmiyorum, ününe, değerine, büyüklüğüne göre... Yoksa, büsbütün değersiz demek istemiyorum. Ama genellikle Balzac'ta bir Hüseyin Rahmi'lik – yada Hüseyin Rahmi'de Balzac'lık – yok mu? O Hüseyin Rahmi'de hep eleştirilen, romanda araya yazar olarak girip de anlatmalar. Dolu... Örnek ne çok, ilerde veririm. Bu romanın en önemli yanı, sanırım, romanın başkışisi Raphael'in gençlik yaşamı olarak anlatılan o sıkıntılı, parasızlık döneminin ve baba disiplini ağır olan dönemin, Balzac'ın özyaşamı olmasıdır. (Gençlik dönemi demek yanlış, hep genç çünkü, genç de ölür. Yaşamının ilk delikanlılık dönemi demeli.) Balzac'ın 51 yaşında ölmesi de pek yazık ve bu kısa yaşamında o denli çok ve büyük yapıtlarını nasıl yazabilmiş...

Yazarak boşalma ve boşalarak kurtulma olayını Goethe'de olduğu gibi – ki Goethe'nin hemen bütün yaşamı bu – Balzac'ta da görüyoruz.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

“Balzac, kendisine değer verenlerin gizli, istekli mektuplarını kokulu bir çekmecede saklar ve hiçbirine yanıt vermezdi. Mektup gönderenler içinde salt Paris’te Saint Germain mahallesinin en yüksek soylu kadınlarından otuzbeş yaşında, güzel, ince ve aydın bir kadın olan Mme. de Casteries’yle tanışmış ve onunla pek içten bir ilişki kurmuştu. Birsüre bu kadınla yaşadktan sonra, Angoulême kentine giderek Mme. Carraud’ya konuk olmuş ve orda dostça benimsendiğinden birbuçuk ay esenlikle yaşamıştır.

(...) Balzac İtalya gezisinden, Mme. Casteries’nin kendi duygularıyla oynadığı ve gösterdiği sevginin içten olmadığı duygusuyla üzünç içinde Fransa’ya dönmüştür. Pekaz zaman sonra yazdığı *La duchesse de Langeais* adlı yapıtında yüksek sosyeteden bir kadının, namuslu, incelikli ve içtenlikli bir erkeğe işkence etmekten nasıl hoşlandığını betimleyerek Mme. de Casteries’den intikamını almıştır.”

Başka bir bakımdan daha Goethe’ye benziyor; kendine güven, büyük yazarlığına inancı... Bu inanç ve güven hemen bütün büyük yazarlarda var; kimisi açıkça söylüyor, belirtiyor, kimisi de sezdiriyor, belli ediyor. Goethe ve Balzac açıkça belirtenlerden... Napolyon’un bir yontusunun altına elyazısıyla şöyle yazmış :

“Bunun kılıçla yapamadığını ben kalemimle yapacağım!”

Kendine “Yazı Mareşali” diyormuş.

Sıksık şöyle dermiş : “Paris’te dillerini hakkıyla bilen üç kişi var : Hugo, Gautier ve ben.”

Bu sözü, Kemal Tahir’in şu sözüne benzer “Dünyada üç romancı var; Balzac, Dostoyevski, Faulkner...” Ama bu sözü öyle bir söylerdi ki, dördüncüsünün kendisi olduğunu söylemeden anlatır ve de bunu anlamamak için de eşek olmak gerekirdi. Ve Türkiye’de üç yazar olduğunu da – benim yanında olmadığım zamanlar – söylerdi : Şiirde Nâzım, romanda kendisi ve gülmece de ben...

Ahmet Şuayip şöyle yazmış : “Balzac’ın kahramanları birer tutku kölesidirler.”

Başka türlü büyük dram yaratılmaz ve büyük dram olma-

yınca da büyük roman olmaz. (Oblomov, gerçekte gerçekleştirilmemiş büyük tutkulu kişidir.)

Romana yazdığım notlar :

Sayfa 3 – Ahmet Mithat Efendi ve Hüseyin Rahmi gibi okurla konuşur. Yazarın okurla konuştuğu bu bölümler romandan atılsa, roman hiçbir şey yitirmez, tersine kazanır. (Bundan sonra 3, 4, 5, 6, 7. sayfalarda atılabilecek yerleri işaretlemi-
şim. Başka sayfalarda da bu işaretli yerler var.)

Evet, Balzac en ince ayrıntıları anlatıyor ama, bu ayrıntıların romana yararı ne, katkısı ne? Sayfa 20’den bir örnek :

*Taze ve tombul yanaklı, kızıl saçlı, samur kasketli genç bir çocuk (çeviri burda iyi değil. Genç çocuk olur mu? Belki küçük bir çocuk olacak.) (...) genç adama, lakayt bir tavırla,
– Bakınız efendim, dedi, bakınız!*

Bu çocuğu böyle ayrıntılarla anlatmanın anlamı ne, romana yararı ne? Çocuk kıvrıkcık kızıl saçlı olsa ne olur, düz kara saçlı olsa ne çıkar? Her anlatılan ayrıntı bir gereğin zorunu olmalı ve romanı bütünlemelidir.

Bütün 20 sayfaya şöyle yazmışım : “Bakalım, bütün bu ayrıntıların romanla ilişkisi ne? Romanı bütünlemeye yarayacak mı?”

Romanı okuyup bitirince gördüm ki, o ayrıntıların romana hiçbir yararı, katkısı yok ve romanı bütünlemiyor.

22-27 sayfada antikacı dükkânını anlatıyor. Öyle yazmışım İçime fenalık geldi. Kaç sayfa sürer antikacı dükkânını anlatmak. Balzac hayranı Kemal Tahir de bir romanında böyle inceden ayrıntıyla bedesteni anlatır. Belli Balzac etkisinde... O bedesten bölümü, tekbaşına yazı olarak çok güzeldir. Romanda da bize güzel gelmişti; çünkü anlattıkları Türk işiydi ve romandan büsbütün de kopuk değildi.

Sayfa 32 Kaç kişi satın almıştır diye sormuyorum, ama kaç Türk okur okuyup da bitirebilmiştir bu romanı diye çok merak ediyorum. Ah, böyle bir istatistik yapılabilseydi...

Sayfa 33 Okurla işte böyle konuşuyor (Belinden kalın ipek kaytanla bağlı, siyah kadifeden bir hırka giymiş, kuru ve sıska, ufak tefek bir ihtiyar tasavvur ediniz.) Kimileyin bu

okurla konuşmalar sayfalar sürüyor.

Çok hoşuma giden yerler :

Sayfa 46 : *Sahibi olduğum bir konutun bahçesinde gezer gibi dünyada dolaşım.*

Hayalî bir sarayım, sahip olmadığım bütün kadınlar orda benimdirler.

Sayfa 50 : Bir köprüden geçene dek – Seine köprülerinden biri – kahraman karşılaştığı arkadaşıyla üçbuçuk sayfalık söz konuşuyor hiç ara vermeden. Üçbuçuk sayfalık söz, sekiz-dokuz dakikada ancak konuşulur. Kemal Tahir de ustası Balzac gibi konuşturur kahramanlarını gerçeğe aykırı olarak...

Sayfa 54 Ne yapay konuşmalar... O zaman da insanlar böyle konuşmazlar.

Sayfa 60 : Salonla yemek salonu arasındaki kapı açılınca, salondan yemek salonuna geçene dek süren konuşma bir sayfa boyu sürüyor.

Sayfa 69 Raphael'in geçirdiği o sefahat gecesindeki şu konuşmayı, ne kadar kitap okunur ve kültürün ne olduğu deneme yazıma koyacağım kaynak göstererek *Öğrenim, ne budalaca şey, Mösyö Heineffettermach basılmış kitap sayısını bir milyardan çok diye kestirir. Oysa bir insanın yaşamı, yüzelli bin cildi okumaya yetişmez. Öyleyse öğrenim sözcüğünün ne anlam geldiğini anlatır mısınız?*

Sayfa 82 : Günümüz koşucularına, örneğin ikiyüz yıl önce- nin 100 m. rekoru ne kolay elde edilir gelirse, bugün de bu romanın tekniği bana öyle kolay geliyor.

Sayfa 83 : Kör değneğini bellemiş gibi Marx ve Engels'ten ve Hugo'dan Balzac'ın büyük romancı olduğunu naklen ve kullaktan dolma bilgiyle söyleyenleri bir baskın soruya tutup, Balzac'ın hangi romanlarını okuduklarını sorup öğrenmeli. Sonucu çok merak ediyorum.

Sayfa 84 : Örneğin iki sayfa süren bu kızın betimlenmesi roman için bir gerekli ayrıntı mı, yoksa gereksiz bir uzatma mı?

Sayfa 93 : Nasıl çevirebilmiş bu romanı Hamdi Varoğlu? Çevirmenler gözümde gittikçe büyüyor.

Sayfa 96 : Balzac yaşamında bikez olsun böyle yada buna

benzer biçimde konuşmuş mudur? Hiç sanmam... Masa başında yazılmış uydurma konuşmalar...

Sayfa 130 : Sanırım burda anlattığı sevgili de, Balzac'ın öz yaşamından olacak, bana öyle geliyor. Biraz da, benim Nemi-ka'ya duyduğum ilgiyi açıklıyor. Aslında üst sınıfa atlama isteği bu, ayırımsamadan hem de... Öyle yazıyor Balzac; Raphael'in ağzından : *Bikaç arşın kumaşı, kadifeyi, ince patisti, bir perükârın maharetlerini, mumları, bir konak arabasını, bir unvanı, camcıların boyadığı yada bir kuyumcunun yaptığı hanedan armalarını, özetleyin kadında yapay ve en az kadın olan ne varsa onu sevmenin ne kadar gülünç olduğunu, kesin, yüz kez düşünmüşümdür; kendimle alay etmişimdir, ama hepsi boş. Soylu bir kadın, onun incelikli gülümseyişi, tavırlarının kibarlığı ve vakarı beni büyüler.*

Raphael şöyle der : *Ben muhal bir aşk için doğmuşum.* Bir tümce değil bu, bir dize...

Sayfa 145 : Rahatlıkla atlana atlana okunabilir bu roman. Çünkü gevezeliklerle dolu. Hem de masa başı uydurması gevezelikler... Ama ben okumadan geçemem ki... Kötü bir huy işte.

Sayfa 165 : Ne olmayacak şeyler. Ne yaşam gerçekliği, ne yazın gerçekliği...

Sayfa 196 : Ah, ne güzel rastlantılar, ne uydurma... Ne olmayacak rastlantılar...

Sözlükte “deri” ve başka bir anlamı olarak “üzünç” diye Türkçesi yazılan “Chagrin” sözcüğü üzerine, sayfa 285'te şu açıklama var : *Deriye verilen ismin köküne değgin düşünceler değişiktir. Kimisi 'Chagrin' sözcüğünün Türkçe olduğunu iddia eder; kimisi de 'Chagrin'in bir kent adı olduğunu iddia eder.*

Sayfa 321 : *Fakar Raphael, kudret ve tahakküm sahiplerinin mukadderi olan korkunç yalnızlık içinde kaldı.*

Sayfa 363 : Şiir. Çok güzel. Büyük yazarlığının belirlediği tek yer bu romanda.

Çatalca, Nesin Vakfı

6 Temmuz 1982

saat : 21.41

MUZAFFER ABAYHAN'A

Çatalca 26 Temmuz 1982

Sevgili Muzaffer Abayhan,

Senin de yaptığın gibi, çok kişi bana romanını, şiir dosyasını, öykülerini, denemelerini, türü bellisiz yazılarını ya getirip bırakıyor yada postayla gönderiyor; okuyup düşüncemi bildirmem, eleştirmem ve belki de yayımlanmasına aracı olmam için... Bunların hiçbiri, kendilerine ayıracak zamanımın olup olmadığını, ne çok çalışmak zorunda bulunduğumu, sürekli çok para kazanarak kurduğum Vakfı yürütmeye zorunlu olduğumu hiç düşünmüyor. Ve daha neler neler düşünmüyorlar... Onlara zamanımı vererek kendi yazılarımı yazamadığımı... Ta-aa nerelerden yazısını bırakmak için Çatalca'ya gelmiş yada postayla göndermiş olanlara bu gerçeği anlatarak onları kırmak istemiyorum; istemiyorum değil, belki istiyorum ama yapamıyorum, elimden gelmiyor. Ama sonunda olan bana oluyor. Bunlar yılda enaz birbuçuk-iki aylık zamanımı alıyor. İçlerinde ele gelir, güzelce bişey çıksa, zamanıma acımayacağım. Bu yıl getirilen yada gönderilenler içinde, yüzbaşılıktan ayrılmış bir gencin romanıyla bir de senin şu Amerika'ya ilişkin bir dosya dolusu yazıların güzeldi.

Yazılarını göndermek yada bırakmakla kalmıyor, bir de yanıt vermem için beni sıkboğaz ediyorlar. Ya ayda biriki kez gelip yada haftada bir mektup yazıp soruyorlar Okudunuz mu? Hâlâ okumadınız mı?

Olacak iş değil ama, ben bu olmayacak işi bile, yüzümün yumuşaklığından, yapmak zorunda kalıyorum. Ve düşünüyorum Bu insanlar – ki elbet zamanları benimki kadar kıt değil – acaba benim için, benim çıkarım için, benim onlara ayırdığım zaman kadarlık zamanlarını bana verirler mi? Hiç sanmam...

En sonunda bana bıraktığın kalın dosya içindeki yazılarını okumaya zaman bulabildim, kendi zamanımdan çalarak. Daha önce de Ankara'da öykülerinizi okumuş, düşüncelerimi de açıklamıştım. Bunlara gelince beni düşkırıklığına uğratmadı. Açıkça söylüyeyim ki, kimi ünlü – ünlenmiş – yazarların öykülerinden güzel seninkiler. Kutlarım. Senin ilk yazıların olduğuna göre, gelecekte iyi bir yazar olabileceğinin imlerini veriyor bu öyküler.

“Birbirimize Benzeriz” başlıklı ilk öykün, benim bir öyküme çok benziyor. Kim okusa benden arakladığını sanacak. Belki sen benim o öykümü okumamışsındır yada hiç ayırımına varmadan o öykümün etkisinde kalmışsındır. Ama benimkini okumuş olanlar, seninki daha güzel bile olsa, benden çaldığını sanacaklardır. Belki de hiçkimse ayırımsamaz. Çünkü, ünlenmiş bir gülmece yazarı, benim öykülerimi çalarak ünlendi ve yirmibeş yıldanberi de – belki daha uzun – aynı hırsızlıkla ününü sürdürüyor ve hiçkimse ayırımsamıyor. Üstelik beni sevmeyen bana kızan kimi eleştirilenler, salt bana karşıtlık olsun diye yıllardanberi onun kitaplarını över dururlar. Bilir misin, onun onbeş-yirmi kitabı için çıkan eleştiriler, benim 72 kitabım için çıkmış eleştirilerden pek daha çoktur.

Sonuç : Seni kutlarım, sende iş var.

Kimi öykülerinde küçük düzeltmeler yaptım. Başlangıçtasın. Pekçok çalışman, alıştırımlar yapman gerekiyor. Veeee en önemlisi de yayımlatacak yer bulman gerekiyor.

Başarılar dilerim.

Dosyanı istediğim zaman Vakf'a gelip alabilirsin. Okumak için bunca zaman verdim. Bir de postalamak için zaman ve para veremem.

DÜŞ ERİMİ

Çetin A. Özkırım

Düş Erimi

anı

Kitabın dikkati çekmemesi, iticiliği için elden geleni yapmışlar. Gülsün Karamustafa'nın dergilerde resimlerini görmüştüm, güzel resimlerdi. Ama bu kitabın kapağını çirkin, çok çirkin yapmış... İtici bir kapak. Belki *Düş Erimi* sözünün anlamını vermek istemiş, ama kapak resmi güzel değil. Yazarın kendisi de (Çetin Özkırım) ressam, pekçok kapak resmi, afiş, gazete resimleri yapmış; böyleyken neden kendi kitabının, ilk kitabının kapak resmini kendisi yapmamış.

Kitabın adı da güzel değil : *Düş Erimi...* Ne demek düş erimi? Yazar, "erim" sözcüğünü ne anlama aldığını (sayfa 259) anlatmış şöyle :

".... Cebimde beş param yokken, Fransızca'yı bilmezken hep bu düşleri kurardım. Benim düş erimin de buydu işte. (...) Düş dediğin rüya. Erim dediğin, *menzil*. Düş erimiyse, rüya *menzili*."

Erim'in "menzil" anlamına geldiğini sanmıyorum. İkircimlendim. TDK *Türkçe Sözlük*'üne baktım : Erim, iyi bişeyin imi anlamına geliyor. Osmanlıcada (Arapça) "beşaret", "beşir" demek. Eski Başbakan Nihat Erim... "Erim"i soyadı olarak almış. Herhalde "menzil" anlamına almadı bu soyadını... İster "beşaret" olsun, ister "menzil" anlamına gelsin, yaygın bir sözcük olmadığına göre bir kitap adı olarak *Düş Erimi* hiç de çekiçi ve güzel değil.

Dahası sevgili Çetin Özkırım, bu iki adın arasına ne diye sanki "A." koymuş? Gerçek adında bu "A." kısaltması olsa bile, kitap yazarı olarak, küçükadıyla soyadı arasına giren harfi

(harf olarak araya girdiğinden okuması da söylemesi de çirkin) atabilirdi.

Çetin Özkırım'ın kitabın arka kapağında basılı A. Veli Özkırım'ın, (Yeğeni belki, belki oğlu) çektiği fotoğrafı bile çirkin... Daha güzel bir fotoğrafı olamaz mıydı?

Kitabın içine, içeriğine gelince, güzel, hatta çok güzel, çok başarılı bir anı kitabı. En önemli özelliği, Çetin Özkırım'ın biriki çizgiyle karakterleri vermekte gösterdiği büyük başarı... Bu ustalığına yer yer hayranlık duydum. Örneğin Celal Sılay'ı bir anlatmış ki, pes... *Birlikte Öldüklerim* kitabımda Celal Sılay bölümüne, Çetin'in yazdıklarını alacağım. Celal'in karakteri bütünüyle ortaya çıkıyor. Salt Celal için değil, başka anlattıklarında da bikaç çizgiyle karakteri ortaya çıkarıyor. Üstelik bunu, betimleyerek, anlatarak, niteleyerek değil, anlattığı kişinin davranış ve sözleriyle yapıyor ki, bence, asıl başarısı da burda. Tıpkı, tiyatro ve filmde yapılması gerektiği gibi yapıyor bu işi. Bilmem, bu başarısında sinema eleştirmeni olmasının etkisi var mı?

Anlattığı kimi kişilerin adlarını gerçek adlarıyla, kimisinininkileri de kendince uydurduğu takmaadlarla vermiş. Ama bunun ölçütünü bulamadım; ne zaman gerçek ad, ne zaman ve niçin uydurduğu adları kullanmış?.. Ölmüslere gerçek adını vermiş sandım; ama hep öyle değil... Uydurduğu adların, gerçek adlarla ya uyak, ya anlam benzerlikleri var. Örneğin şunlar :

Ahmet Mahir (Adnan Tahir) – Naci Şemsettin (Vâlâ Nurrettin) – Mehmet Dora (Şevket Rado) – Vahap Şekercioglu – (belki Şahap Balcioğlu) – Memduh (Ferruh) – Sadri (Bedri Koraman) – Memoş (Mıstık) – Veli Nuri (Ali Ulvi) – Şerif Raci (Elif Naci) – Pervin Alsev (Nevin Seval) – Sermet Oral (Bülent Oran) – Turhan (belki rejisör Sırrı) – Kemalettin ağabey (belki Cemalettin Bildik yada Cemal Refik) – Agah Kopuz (Hıfzı Topuz) – Nazım Şükrü (Kâzım Şinasi) – Demirhan (Bedirhan Çınarlı) – Ağabeyisi Burhan (Orhan Özkırım) – Rebii Nejat Dolunay (Refii Cevat Ulunay) – Muharrem Naci (?) – Özdemir Ağâh (Özdemir Asaf) – Tarık Bey (Tarık Carım) –

Atalay (?) – Kerami Karapınar (Selami Akpınar) – Adnan Erim (Ahmet Emin) – Mahir Özsü (Münir Özkul) – ak saçlı uzun boylu adam (Kâzım Taşkent) – Süleyman Tamer (?) – Eleni (sakın bu bizim Oğuz'un ikinci eşi olmasın) – Şarık Bey (Sadık Şendil mi?) –

Bu ad değiştirme yada değiştirmemedeki ölçütü bitürlü anlayamadım. Yerdeği kişilerin adlarını değiştirmiş desem, o da değil. Kimi övdükleri yada yerdiklerinin adlarını değiştirmemiş.

Bu anılar kitabında yazarının başarısı şunlar :

- Anlatımı çok doğal
- Çok içtenlikli
- Ayrıntılar belleğinde şaşılacak derinlikte kalmış
- Kişilerin karakterlerini, onların söz ve davranışlarıyla birkaç çizgide verebilmesi.

44. sayfada Vâlâ'nın vuruluşunu – gerçeği bilmediği için – yanlış anlatmış. Vuran, herkesçe bilinen Şevket Mocan (ünlü Kör Şevket'ti).

Adı sık geçen ve hep Mıstık'la takışan Cahit'i tanıyamadım.

Diline çok özen göstermiş ve elinden geldiğince öz dilimizi kullanmış, hem de başarılı... Ancak dil yanlışları da yapmış yer yer.

Örneğin : Sayfa 71'de iki yerde “mizah” anlamına “güldürü” kullanmış. Güldürü komedi demek, mizah gülmece...

Sayfa 116'da “öğle” sözcüğünü “öyle” diye yazmış.

Sayfa 175'te “zagon” sözcüğünü yanlış kullanmış. Orda “racon” kullanabilirdi. “Zagon” disiplin demektir (düzen).

Sayfa 209 sonuyla 210 başında “bir tek ayrıntısı var”, “bir tek ayrımı var” olacak. “Ayrıntı”yı, ayırım-fark yerine kullanmış. Yine sayfa 210'da “Arkadaşlar bize bir başka saygın davranıyorlardı.”

Sayfa 222'de “iyi bir film görmeye görsün” yerine “iyi bir film seyretmeye görsün” diye yazmalıydı.

Sayfa 274'te “program” yerine izlenince demesi gerekirken “tasımlama” demiş.

DÜŞ ERİMİ

Çetin anılarını çok incelikli yazmış, derin değil, ama dokunaklı ve güzel... Ama karakterler müthiş. Ali Ulvi'yi, Ferruh'u nasıl da vermiş : Anlattığı dönemden sonraki yaşamları bu ikisinin, Çetin'in yazdıklarıyla daha iyi anlaşılıyor; özel yaşamları demek istiyorum.

Zaman zaman coşup Kemal Tahir ağzı kullanmış. Bu ağzı kullanan, Kemal'in ya konuşmasının ya romanlarının etkisinde kalarak, çok var. Çetin de kitabının birkaç yerinde Kemal Tahir'ce konuşmuş. Örneğin sayfa 74 ve 75'te ve başka yerlerde. (Bülent Oran'ın evinde karısının çıplak resmi gösterilen kim? Yoksa E.R.O. mu?)

Bu anı kitabı, bir dönemdeki basın emekçilerinin, karikatürcülerin, sanatçıların yaşamını ve basın yaşamını anlatıyor. Aynı anılar, yani eşzamanlı ve eşdeğerli anılar. Fransa'da, Amerika yada İngiltere'de çıksa çok büyük ilgi görürdü.

Böyle Gelmiş için bana anımsattığı çok yerleri var bu kitabın. Örneğin Büyükdere fidanlığında şeftali yemek... Foto Çemal filan.

Ali Naci Karacan'ın anlatılışı, ne güzel. Ama F. Kerim Gökcay'ı, tatarlık çabasıyla ulusçuluk güderek yan tutup anlatmış. Sayfa 256'da Şevket Rado'yu çizen ayrıntı olağanüstü... Fidanlık sayfa 257'de.

6/7 Eylül olayının anlatılışı da müthiş. Anılarımda kaynak göstererek yararlanacağım.

Çetin Özkırım'a telefon edip kutlamalıyım, ellerine sağlık demeliyim.

Nesin Vakfı, Çatalca,
27 Temmuz 1982, Salı
Saat : 19.18

CEMİL MERİÇ

Cemil Meriç
Umrandan Uygarlığa
Mağaradakiler
Kırk Ambar

Cemil Meriç'in bu üç kitabını, 20 Ağustos 1982 Cuma günü, Adam Yayınları'ndan Akademi Kitabevi'ne gittiğimde orda gördüm. Cemil Meriç'in yazılarını sağcı dergilerde okuyor ama bu üç kitabını bilmiyorum. Karıştırdınca önemli kitaplar olduklarını görüp aldım.

Cemil Meriç, 1960'larda solcuydu, öyle tanınırdı. 1950'lerde solcu çevrelerde bulunurdu. Onu bikez görmüştüm. Benim büyük ekonomik sıkıntılar içinde olduğum günlerdi. Esat Adil'le Rauf Çallılar'ın yazıhanelerinin bulunduğu hanın altında (Galata Yolcu Salonu karşısı) bir kahvehanede Cemil Meriç'le tavla oynamıştık. Onunla ilk ve son karşılaşmamız budur. O sıralarda yada az daha önce, Caddebostan'ın sahibi Reşit Menteş'in kızkardeşiyle evlenmiş; bunu sonradan öğrenmiştim. Reşit Menteş zengindi. Benim hapis yattığım sonraki günlerde Esat Adil'in Türkiye Sosyalist Partisi'ne girmiş ve ikinci dönem günlük çıkan Gerçek gazetesi için çok para yatırmıştı. Gerçek'in bu ikinci döneminde Attilâ İlhan çok ateşli yazılar yazmıştı gazetede.

Cemil Meriç'in gözlerinin görmez olduğunu, İngiltere'ye tedavi için gitmişse de bir sonuç alınmadığını duymuştum. Bu haber, Kemal Tahir'lerden gelmişti. Kemal Tahir'in eşi Semiha, Reşit Menteş'in o zamanki eşiyle (Adını unuttum, bu kadın Topçuoğlu'nun kızkardeşiydi ve sonra Reşit Menteşoğlu'nun plajında çalışan Medert'le sevişip onunla evlenmişti ve Reşit Menteşoğlu bu kadına Cihangir'de dört katlı bir apartıman

vermişti) ahbaptı. Sanırım. Kemal Tahir'in de seyrek de olsa gidip geldiği olurdu. İyi ve zengin bir insan olan Reşit Mentemşoğlu'nun, Cemil Meriç'in eşi olan kızkardeşine yardım ettiği, baktığı bilinirdi. Yani Cemil Meriç, geçim sıkıntısından kurtulmuştu.

Bikez de Cemil Meriç'le telefonda konuşmuştum, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı*'na yaşdönümü yazısı yazması için. Yazdı o yazıyı.

Sosyoloji bölümü başkanı Prof. Nurettin Şazi Kösemihal de, Cemil Meriç'in kızını asistan olarak almıştı.

Anılarımda yazmam gereken bir olay var Cemil Meriç'e ilişkin. Türkiye Yazarlar Sendikası'nda yurtdışı gezisine (Sovyetler Birliği'ne) Mehmet Seyda'yı göndermek istediğimde, Yönetim Kurulu üyesi bulunan Kemal Sülker müthiş biçimde karşı koyarak, *sözcüksüz olarak* Seyda'yı kuşkulu bir kişi olarak gösterip bu gezi adaylığını önlemişti. O zaman bunun nedenini, Seyda'ya ilişkin kimi gizli şeyler (ki Vâlâ'nın Mümtaz Faik Fenik'ten ileterek bana söylediği şeyler) bilmesinden ileri geldiğini sanmıştım. [...]

İşte Cemil Meriç için, dergilerde okuduğum yazılarının dışında bütün bildiklerim bunlar.

Meriç'in bu üç kitabı beni birçok bakımdan şaşırttı. Önce gözü görmeyen insanın bu kitapları nasıl yazabildiğine, bunca kaynağı nasıl okuyabilmiş olduğuna şaşıttım.

Bu üç kitaptaki kimi düşüncelerine ayrıntıda ve özelde karşı değilim; ama genelde tümüyle karşıyım ve dünya görüşünün de karşısındayım. Yine de okunulması gerekli kitaplar; çünkü müthiş gözlemleri ve saptamaları var. Meriç, soldan sağa kayanlardan. Sağcı şimdi, hem de Marksizmi bilen bir sağcı... Sağın bir aydın kazanabilmesi, ancak o aydının bir zamanlar – şu yada bu nedenle – soldan geçmiş, sol kültürü edinmesiyle olabiliyor. Yoksa sağ, hiçbir zaman bir Cemil Meriç çıkaramazdı. Yalçın Küçük'ün sağcı aydın olmaz, düşüncesine bubakımdan katılıyorum.

Meriç'in özellikle aydınlar üzerine saptamaları çok ilginç. Bu nedenle, Türkiye aydınları üzerine çalışan Yalçın Kü-

çük'e, okumamışsa, bu kitapları okumasını mektupla salık verdim.

Dilde özleşmeye bütünüyle karşı. Ve şaşırtıcı bir durum; yazış biçemi Necip Fazıl Kısakürek'inkine çok benziyor. Yani şöyle : Tümceler, gramer olarak bütünleşmiyor, bitmiyor, ama fırçayla tuvale sürülmüş boya gibi gözlem saptamaları gösteriyor. Örnek (*Kırk Ambar*, sayfa 15) : “... Dünya edebiyatının ilk cildi, Asya. Söylenenleri ilkin o söylemiş. Onbinlerce kitap fazlalığı, çoğu yazıya geçmemiş, birçoğu da kayıp. Hepsinde ağır basan Duygu, coşkunculuk, inanç. Zekâ ürünleri bir gayenin emrinde, biçimler birer araç. *Asya'da fıskıran her düşünce kendiliğinden kıssaya dönüşür ve bir mecaz olur. Asya'nın ortak dili : efsane. Tecrübeler masal içinde erir. Asya'da edebiyat, hikemiyatla dolu bir hikâyeler hazinesi. Dünyanın bütün usaresi bu hikâyelerde.*”

Bu gözlem saptamalarının yazış biçemi, renk renk boyaları fırçayla tuvale çarpılması gibi geliyor bana. Eskiden “edat-ı haber” dediğimiz “dır” ekini kullanmıyor, tümcelerin çoğu fiille bitmiyor. Bu bakımdan biçemi biraz da Yalçın Küçük'ünkü gibi. Ben bu biçemi sevmiyorum. Nedenini kesin söyleyemem; ama belki bu biçemde – hem de dır'ları kullanmadan – bir buyurganlık, bir kesinlik, bir dediğim dediklik, bir benbilirimcilik var gibi geliyor bana da, belki ondan...

113-122 sayfalarda *Don Kişot* için yazdıkları bana çok ilginç geldi; önemli bulduğum yerlerini çizdim ve özgün düşünceleri var yada ben ilk kez okuyorum böyle düşünceleri *Don Kişot* üzerine.

Cemil Meriç'in yazar olarak bana değgin düşünceleri hiç de güzel ve olumlu değil.

Kitabının bir yerinde (sayfa 208) başka bir yazarı (Yaşar Kemal'i) kötölemek için beni örnek gösterip adımdan şöyle sözediyor :

Bölüm yirmibirde roman roman olmaktan çıkıyor; Aziz Nesin'in en başarısız hikâyelerinden daha âdi bir mizah.

Namık Kemal üzerine çalışırken, Meriç'in *Mağaradakiler* kitabından (sayfa 262-264) yararlanmalıyım.

CEMİL MERİÇ

Nâzım için – hiçbir sağcıdan görölmeyen – insafly ve hakly sözler söylemiş. (*Mağaradakiler*-sayfa 283-285) Bunları da, kaynak göstererek Nâzım üzerine çalışmama almalıyım.

Mağaradakiler'in “Yapraklar” başlıklı son bölümünde özet olarak özyaşamını anlatıyor :

Yirmidört yıl önce mahkemede Marksist olduğumu hay-kırmıştım.

Ve istemeyerek kabul edilen nahiye müdürlüğü. Sonra de-ğişen dünya. Telefonla işine son veriliş. Köy öğretmenliği. Ve bir nisan sabahı evinin aranışı. Nezaret, hapishane.

Marksistim dediğı zaman tek işçinin elini sıkmış değildi. Sadece namuslu olmak, korktuğı için sustu dedirtmek istemi-yordu. Zaten yaşanmaz bir dünyada idi artık. Cinsi buhran, ru-hî buhran. En küçük bir pırıltı yoktu hayatında. [...]

Kitaba şu notu yazmışım okurken :

“Ayrıntılarda kalmış, bir bileşime varamamış. Ama öyle zegin ayrıntılar ki, öyle gerçekçi gözlem saptamaları ki, ayrıntılarda kalsa bile yararlı... Katılmadığım düşünceleri bile, karşı olunması bakımından, yararlı...”

Zamanım olsa da, arada bir yer yer okuyabilsem yine...

Nesin Vakfı
23 Ağustos 1982
Saat : 18.25

DAYAK DAĞITIMI

Abdullah Aşçı
Dayak Dağıtımı
öykü

Abdullah Aşçı'yı yirmi yıl yada daha önceleri Vatan ya da Dünya Gazetesinde yazdığı öykülerinden tanıyorum. Belleğimde kaldığına göre iyi öykülerdi. Toplumcu çizgide bir yazar olarak biliyorum. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı*'na yazdığı yuvarlak yaş yazısında da, taşrada yaşamının bir yazar için ne demek olduğunu acıyla anlatmıştı. Sevgim buyüzden olacak.

Dayak Dağıtımı'nı işte bu güzel duygular ve umutla okudum.

Bu öykülerde, evet, taşralılık var. Nedir bu taşralılık? Aşçı'da görülen taşralılık şu : Sözü zorlayarak yazınsallık yaptığını sanmak... Konuşma rahatlığıyla yazmıyor. Sözü, zorlayarak yapaylaştırıyor. Sanki kente gelince, kibarlaşmaya çalışan bir taşralı gibi ya da aydın çevreye giren bir köylünün aydın görünmeye çalışması gibi...

Örnekler : sayfa 6 da – *Üçüncü çocuğunu çattıktan sonra*. Doğurmak yerine, doğuran kadının çok doğurganlığını, aşağılık oluşunu anlatmak için olacak “çatlamak” kullanıyor.

Sayfa 7 – *...kadın, erkek etinin suyunu sormaktan başka işe yaramazdı*. Böylece, bu dolaylı benzetmeyle, kadının cinsel ilişkiye düşkünlüğünü ve başka işe yaramadığını anlatmak istiyor.

Sayfa 10 – *Eski yada yeni, çökmüş her yapı, içimizden teller koparıyordu*. “İçimizden teller koparıyordu” ne demek, ne anlatmak istiyor? Bunlar hep “edebiyat yapmak” kaygısından oluyor bence.

Sayfa 10 – Gözler çoktan havalanmıştı ve Helikopterler üç kat kalabalığa indi.

DAYAK DAĞITIMI

Sayfa 14 – *Bir kamyon kornası kırışteki kulakları yırtıyor.*

Sayfa 15 – *Çekişme gürültüsü, polis düdüğlerinin çığrığını emiyor.*

Sayfa 23 – *Salıverilmeler, küllenmiş af sözcüğünü piyasaya fırlatıverdi.*

Sayfa 24 – *Geceleri bir yerin şarıl şarılı ötenin patır patırına karıştırdı.*

Kitap baştan sona hep böyle yazınsallık için yapılan söz zorlamaları ve yapaylıkla dolu. Abdullah Aşçı, dilini zorla çetrefilleştiriyor. Okuru, anlamaya yöneltmek yerine, anlamamaya zorlayan çetrefil ve zorlama bir dil kullanıyor. Yazınsallık kaygısıyla, sözlere, sözcüklere aşırı özen göstermesi sonucunda, yazdıkları özentili oluyor; yazınsala özentili... Bu özentinin kendini zorlamadan ileri geldiği belli; buyüzdün anlatılanı yapaylaştırıyor ve iyiniyetli bir okur olarak bile beni öyküden uzaklaştırıyor.

Bu söz ve sözcük zorlamasından başka, sözü çetrefilleştirmek için tümceleri gereksizce uzatıyor. Örnekler :

Sayfa 6 – *İlkbahardan beri nerelerde sürttüğü bilinmeyen, açık kumral saçlı, zayıf, çirkin kadının boyu yedi karıştır, ince bacakları çarpıktır, kalçası bedenine göre gelişmiştir, kadına benzeyen yeri yoktur.*

Bu oldukça uzun tümcede gramer yanlışı yok, ama aynı tümcede bir kadın fizik ve moral nitelikleriyle birlikte anlatılıyor. Anlatılan kadının ilkbaharda nerelerde sürttüğü bilinmemesi bir moral yanısıdır, ama ince bacaklarının çarpıklığı, boyunun kısalığı fizik nitelikleridir. Moral ve fizik nitelikler bir tümcede yanyana ancak gülmece ögesi olarak kullanılır. Örneğin şöyle “Son derecede yalancıdır ve kalın çerçeveli gözlük takar” gibi.

Sayfa 23 - 30 Ağustos. *Zafer Bayramı'nda ortalığı serinletecek bir af yasaının umut yüklü esintisi erkenden burun kanatlarını titretiverdi.*

Daha pekçok böyle çetrefillikler, zorlamalar var.

İlk öyküleri böyle miydi Abdullah Aşçı'nın? Sanmıyorum.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Taşralılık diye nitelediğim bu özenmeler, özentiler, yazınsallık zorlamaları, salt taşrada yaşamaktan ileri gelmesi gerek; taşrada bir taşralı gibi yaşamaktan ileri geliyor olmalı. Bu yazdıklarına bakarak, öyle sanıyorum ki Abdullah Aşçı güncel Türk yazını yeterince izlemiyor; öykücülüğümüzün nerede olduğunu, nereye gittiğini, nasıl değişimler geçirdiğini ve geçirmekte olduğunu (elbet dünya yazınının da) bilmiyor. İzlese, bilse, bu çetrefilliği ve zorlamaları yazınsallık sanmazdı. Yine sanıyorum ki Abdullah Aşçı'nın yazın çevresi de yok... Yazında taşralılık, salt taşrada yaşamak değil, her yerde olursa olsun taşralı olarak yaşamaktır; çünkü büyük kentte de taşralı yazarlarımız var.

Nesin Vakfı
26 Ağustos 1982

ÇAPKIN ENİŞTE

Sadık Şendil
Çapkın Enişte
öykü

Bursa'da sürgünlüğüm sırasında, demek 1948-49 yılında, Sadık Şendil de Bursa'da memurdu. Kendisiyle o zaman hiç konuşup görüşmedik. Zaten Bursa'da o dönemde kiminle görüşebiliyorduk ki... Vebalıymışız gibi herkes bizden – Kerim Sadi ve ben – kaçıyordu. Sadık Şendil adı ortalarda dolanıyordu, çünkü o dönem Bursa'sının sosyetesinden (yüksek sosyete) idiler. Şık giyinir bir kişiydi. Uzaktan görürdüm, daha çok Dağcılık Kulübünde... Bunlar iki arkadaştı, pek sıkıfıkıydılar.
[...]

1950'lerde Sadık Şendil'i İstanbul'da senaryo yazarı olarak buldum. Daha sonralara oyun da yazdı. Şimdi de öyküler, gazete eklerinde gülmece yazıları yazıyor.

Sadık Şendil Bakırköylü. Bu Bakırköylülerin aralarında bir Bakırköylülük dayanışması var; sıkı ve büyük bir dayanışma, hep birbirlerini tutuyorlar. Belki de bu dayanışma Bakırköy Halkevi çalışmalarından kaynaklanıyor. Öyle anlaşılıyor ki, Sadık Şendil, Bakırköy Halkevi çalışmalarında etkiliymiş, kendisinden sonraki kuşağı etkilemiş ve o kuşak Sadık Şendil'i hiç bırakmadı. Bunlardan adları hemen aklıma gelenler : Film rejisörü Sırrı Gültekin, Altan Erbulak, Münir Özkul vb.

Hiç yakınlığımız olmadı onunla, anca iki-üç kez. Üzerimdeki izlenimi, kibar, olgun bir insan... Önemli bir yapıtı var mı, bilmiyorum. Ortaoyunu uyarlamaları iyiydi, Münir'in oynadığı, ama kendinden pek bişey de katmamıştı yapıta.

Sadık Şendil'in *Çapkın Enişte* adlı kitabını, çok büyük değil ama, yine de olgun bir orta çizgide kitap umuduyla oku

OKUDUĞUM KİTAPLAR

dum. Yazık ki, kötü... Yazmaya, hele kitaplaştırmaya değmez yazılar...

Bir zamanlar Cemil Cahit Cem vardı, ancak o düzeyde... Ama hiç olmazsa Cemil Cahit o berbat öykülerini – ki çoğu aparmaydı – kitaplaştırmadı. Buna karşılık Sadık Şendil'inkiler aparma değil.

Bana öyle geliyor ki –neden öyle geldiğini de bilmiyorum ya- Sadık Şendil, çaba gösterse, bunlardan çok daha güzel öyküler yazabilirdi. Tatlı canını sıkmak istememiş. Evet, tam işte böyle; Sadık Şendil hiçbir zaman tatlı canını zora sokmak istemeyen yazarlardan... Herşeyleri var yazar olmak için de, salt bu zoru denemek, kendilerini zora sokmak istekleri, tutkuları yok.

27 Ağustos 1982

İYİ AKŞAMLAR SAYIN SEYİRCİLER

Jülide Gülizar

İyi Akşamlar Sayın Seyirciler

anı

Pek kesin bilmiyorum ama, Jülide Gülizar'ı bir zamanlar şiir yazardı diye anımsıyorum. Daha yakınlarda, şu İsveç'e yerleşmiş olan Abdüllah Rıza Ergüven'in eşi olduğunu, sonradan boşandıklarını öğrendim.

Radyoda ve TV'de iyi spiker, başarılı programcı olarak çalıştı. Bana sempatisi olduğunu hiç sanmıyorum. Bişey bildiğimden değil, seyrek karşılaşmalarımızda bana bakışlarından bu sevgisizliğini sezinliyorum. Neden olabilir bu sevgisizliği? Neden olursa olsun, hiç önemli değil... Ama sanırım ki, çevresine girdiği yada katıldığı bir solcu grup beni sevmeyenlerdi ve onların etkisinde kaldı.

Kitabının "Başlarken" başlıklı önsözü bana ilginç geldi ve önemli açıklamalarda bulunacağını sandım. Ama kitapta bu umduğumu bulamadım. TRT'nin genel sorunlarına değinmemiş, daha çok özelde ve ayrıntıda kalmış. TRT çevresindekileri ilgilendirir bu yazılanlar, ama herkesi değil... Bir de, isteristemez, kendisi öne çıkmış, fazlaca öne çıkmış. Kendini odak yaparak TRT'nin genel sorunlarını anlatabilseydi, daha yararlı olacaktı kitabı. Yine de yararlı. Yazışı iyi, rahat, yazdığını okutabiliyor.

Nesin Vakfı
28 Ağustos 1982

BİR YUMAK İNSAN

Çetin Altan
Bir Yumak İnsan
anı

Çetin, usta yazar... Kolay yetişecek yazarlardan değil.

Bu kitabında kimi tanıdıklarının portrelerini çizmiş. Ama yazdıklarını neden gerçek adlarıyla yazmadığını anlayamadım. Bu saklamanın hiç gereği yoktu. Gerçeğe çok bağlı kalmadığı, yazarca değiştirmeler yaptığı için mi kişileri gerçek adlarıyla yazmadı, yoksa eleştirdiği yada gerçeklikleriyle sunduğu kişilerin ya da akrabalarının alınganlığından mı, çekindi? Bence, adlarını açıklayarak yazsaydı daha iyi yapmış olurdu.

Bu portrelerin çoğunu tanıdım. “Etyemez Öğretmen”, sanırım Kars Lisesi’ndeki vejetaryen beden eğitimi öğretmeni... Demek, sonradan Galatasaray’a öğretmen olmuş. Sayfa 13’te “erdemliklerini” diye yazmış, oysa “erdemlerini” demeliydi. Bilmediğinden değil, gazeteci alışkanlığıyla çabuk ve hızlı yazmasından bu yanlışı...

“Üstad”, Nurettin Artam olacak...

“Mon Cher”de, Cemal Hüsnü Taray’ı çok güzel anlatmış; Atatürk’ün genç Eğitim Bakanı, Roma büyükelçisiyken sulandığı yabancı diplomat karısından tokat yiyen (toplulukta), o rezaletin kahramanı, elçi emeklisi olunca solculuğa sıvanan, şu günkü İran’dan gümüşler getirme olayının fıkralaştığı, Yahya Kemal’i hastanedeki ziyaretinde doğulu aydın gösterisinde bulunan ve en son Sovyet Başkonsolosluğunda gördüğümde tükürüklerini saçsa saçsa konuştuğu için yanından uzaklaşmak zorunda kaldığım Cemal Hüsnü Taray... Yusuf Ziya ile evinde (Etiler) yemek yediğimiz... İki şikemperver... Bu adamı ben yazmalıyım; hem de Çetin’in bu yazısını da kaynak göstere-

BİR YUMAK İNSAN

rek... Yön'cü olmuştu bir zamanlar... Selçuk'la yakınlaştı ve Ortaç'ın ölümünden sonra İlhan Selçuk'u Akbaba'nın başyazarı yaptı.

Çetin, bu adama bir haksızlık da yapmış yazısının sonunda.

Çetin'in davasında bulunmak için mahkemeye gelmiş. Hiç olmazsa bu yanını övmesi gerekirdi; adamın oralara gelmekten ne çıkarı olabilirdi ki... Hiç...

“Dolap” başlıklı yazısında Salih Tozan'ı pek güzel anlatmış.

“Sigara İçiyor musun, İçme”de Halil Lütfi'yi çok güzel anlatmış.

“Renkli Bir Süper Gazeteci” Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu. Deli Nizam, benim *Birlikte Öldüklerimiz*'e girecek; hem Çetin'in bu yazısından, hem Çetin Özkırım'ın *Düş Erimi* kitabından, hem Ucuz İlan Gazetesi'nden yararlanacağım.

“Ak Saçlı Ağabey”, sanırım Hamdullah Suphi'dir.

“Bir Eski Patron” Kâzım Şinasi... “Enstantaneler”de Eflatun Nuri'yi, “Eski Bir Dost”ta Şinasi Nahit'i yazmış.

“Bir İhtimal Daha Var” başlıklı yazısında alaturkacı müzisyenleri anlatıyor; bunları Ankara radyosunda “Dostlarım...” diye başladığı konuşmalarını yaptığı sıralarda tanımış olmalı... Ahmet Rasim'in torunu, Denizcilik Okulu öğretmeni Osman Nihat'ı çok güzel, canlı anlatmış. “Sınıf Arkadaşı” başlıklı yazıda anlattığı Orhan Boran olacak. “Kibirli bir büyük yazar” besbelli Falih Rıfkı Atay...

“Tatlı Bir Dalgacı”da anlatılan Sermet Çağan...

“Karanfil ve Ötesi”ne Ümit Deniz'i başarıyla vermiş. “Bir eski yazar daha”da Ercüment Ekrem Talu var.

“Yalnızlık”ta Soljenitsin'i çeviren kadın, hani bizim yalıtımcının eşi, ki eski eşi idi.

“Topsuz Gol”de Ulvi Uraz'ı anlatmış.

“Yani Öyle Di mi Efendim” de anlattığı Prof. Rasim Adasal.

“Kitabının sonundaki “Ça va...” başlıklı yazısında Cahit Sıtkı'yı anlatıyor.

Ne güzel yazmışsın Çetin... Ellerin dert görmesin.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Bu kitabı okurken ilginç bir olay oldu. Gece... Saat 23... Oğlum Ahmet'le Güralp geldi. Güralp'in arabasıyla gelmişler. Ahmet, TYS yönetim kurulunun tutuklanacağını söyledi. Böyle bişey olacağı belliydi. Eh, ne yapalım... Yeni anayasanın rehineleri olacağız herhalde. Bir saat oturup gittiler. Ben de etin'in kitabını okuyup bitirdim. Sorgudan sonra tutuklayacakları kesin... Şimdi oturup planımı yapmalıyım. Vakf'ın para işleri, işçilerin paraları vb. işler... Nerden, nasıl paranın alınacağı filan... Sonunda elbet aklanacağız ama, enaz bir yıl tutuklu kalmayı göze almalıyım.

Vakıf, artık 2 Eylül oldu
2 Eylül 1982
saat : 02.35

GÜNLERDE KALAN

Doğan Hızlan
Günlerde Kalan
Yazılı İlişkiler
deneme

Doğan Hızlan'ın iki kitabını okudum; biri *Günlerde Kalan*. Bu kitabına, kapakta bir de altbaşlık koymuş : “Çağdaş Edebiyatımıza dip notları”. Bu ikinci başlık için Mehmet Kemal Cumhuriyet'te “Alçakgönüllük” diye yazmıştı. Bu kitabı “Gür Yayınları” çıkarmış, 1983 Nisan'ında. İkincisi, *Yazılı İlişkiler* adlı kitabı. Kitabın adının altında “İnceleme-deneme-eleştiri” yazılı. “Altın Kitaplar Yayınevi”nin yayını. 1983'te basılmış.

İlkin *Günlerde Kalan*'ı okudum. Bu yazıların çoğunu gazetelerde çıktıklarında okumuştum. Kitaptaki yazılardan ikisi, benim yapıtlarıma değgin : 65. sayfada “Çocuklara Büyüklere Masallar” ve 138. sayfada “Dikkat! Camgözler Sardalyaları Yutmasın”.

Doğan Hızlan'ın, bu iki kitabı, ilk kitapları sanırım. Daha önce yayımlanmış kitabı olduğunu bilmiyorum.

Günlerde Kalan'daki yazılar için izlenimim şu : Yapıtlarını eleştirdiklerinin hiçbirinin gönlünü kırmak, hiçbirini gücendirmek istememiş. Hep yuvarlak sözler, yuvarlak yargılarla işi tatlıya bağlamış. Eleştirdiklerine büyük bir eliaçıklıkla mavi boncuk dağıtmış. Bu yazılarda, ortalama ve ortaklaşa genel yargı ve kanıları bikez daha vurgulamış. Örneğin (sayfa 20'de) “Durunun, Yalının Şiiri yada Hayatın Tutanağı” başlıklı yazısında Ataol Behramoğlu'nun şiirini sevemediği, beğenemediği belli. Ama bunu açık söylemiyor da, sanki sevmiş gibi davranarak gönül alıyor. Şöyle yazmış : “Bir şair ille de yalın yazmak istiyorsa, bir şair yapıtlarının yığınlarca anlaşılmasını sanatının ilkesi sayıyorsa bu açıdan yargılanamaz.”

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Yani? Anlam sorulduktaki? Şair öyle yapmak istemiş ve istediğini yapmış. Ama Hızlan kendi öz yargısını söylemiyor. Yazısının sonunda, Behramoğlu'nun ağzına bir parmak bal çalıyor : “Yalınlığın, çok kişinin paylaşabileceği bir şiirselliğin başarısını vurgulayan şiirler ”

Doğan Hızlan, sanki kendi adına değil de, çok kişinin adına konuşuyor, çok kişinin avukatlığını yapıyor. Ama sonunda dayanamayıp, yazısını şöyle bitiriyor :

“Ataol Behramoğlu'nun Kuşatmada'sı bundan önem taşıyor benim için. Savunusunu ve övgüsünü yapmadığım bir şiir anlayışının sağlam, şiirsellikte yüklü ürünleri olduğundan.”

“Savunusunu ve övgüsünü yapmadığı şiir anlayışının” övgüsünü yapıyor.

Hızlan bu kitabındaki başka yazılarında da açık ve yürekli bir eleştirmen değil. Nabza göre şerbet veriyor. Böyle olunca, benim iki yapıtım için övgülerinin de içten olup olmadığından kuşkulaniyorum.

Kitabın ilk yazısı olan “Deneme Ne Mene Bir Şeydir?” başlıklı yazısındaki Füsun Akatlı'nın *Yaz Başına Neler Gelir* adlı kitabı için aşırı övgüsünün, gerçek bu yapıt için mi yoksa özel ilişkilerin sempatisiyle mi olduğunu anlamak zor benim için.

Çoğunlukla, kitabın içindekileri okumadan önce, arka kapak yazılarını okurum. Bu kez, *Günlerde Kalan*'ın arka kapak yazısını sonradan okudum. Önceden okumuş olsaydım, bu eleştirmeye gerek kalmayacaktı. Çünkü Hızlan, benim bu söylediklerimi kendisi – bu kapak arkası yazılarını genellikle yazarlar kendileri yazarlar- yine kendine yaraşan yuvarlak biçimde ve yumuşak biçimde şöyle yazmış :

“Bu kitapta birçok sorun derinlemesine değil de yataylaşmasına ele alındı, birçok yazarın, şairin niteliklerine inceleme masasına yatırılmadan değinildi.”

Çok doğru söylemiş kendisi için Hızlan. Ama başkaları için yazdıkları gibi kendisi için de yuvarlak ve yumuşak, incitmeyici sözcükleri bulmuş. “Derinlemesine değil de yataylaşmasına” ne demek? Yüzeysel demek değil mi? Gerçekten bu kitaptaki

bütün yazılar, yüzeysel çok yüzeysel...

Arka kapaktaki Hızlan'ın fotoğrafını Sedat Simavi çekmiş. Resmin altında "Fotoğraf : Sedat Simavi" eki var.

Doğan Hızlan'ın *Yazılı İlişkiler* adlı kitabındaki yazılar ve özellikle Güngör Dilmen Kalyoncu için yazdığı "Mitos'tan Yararlanış ve Kişilik" adlı yazısı beni çok şaşırttı. Çünkü bu yazıda birdenbire Hızlan yüreklenmiş, kaypaklıktan, gönülalıcılıktan kurtulmuş, iyi bir yazın incelemecisi, araştırmacısı olduğunu – yada olabileceğini – göstermiş. Çok şaşıttım... Bu eleştirisinde ılık yumuşaklıktan, kaypaklıktan kurtarmış kendini. Kesin yargılara ulaşabiliyor. Sayfa 215'te şöyle diyor : *Dilmen'in özelliklerinden başlıcası; koyduğu öğeler karşısında bir tavır almaması, yansızlığı seçmesi, iki karşıt – belki de uzlaşmaz – kavram arasında bir denge kurmaya çalışmasıdır.*

Dilmen için doğru ve yerinde olan bu yargı, daha çok Hızlan'ın eleştirileri için geçerli. Doğan Hızlan, bu yargısıyla sanki kendisini de eleştiriyor gibi.

Mitos'tan yararlanma konusundaki düşüncelerine katılıyorum ki, bu, benim masaldan yararlanma düşüncemdir.

Kolay bir yazı değil bu eleştiri, Hızlan iyi incelemiş, çok da çalışmış bu yazı için. Yazık ki öteki yazıları için aynı şeyi söyleyemem. Ama bu yazısından, kendisine yazık ettiği, iyi bir eleştirmenin nitelik ve özelliklerini taşıdığı belli oluyor.

Dilmen'in oyunları için (sayfa 225) şöyle diyor :

Esere bir çok düşünce yükü yüklendiğinden eser bir tiyatro görünümünden çok sistemsiz bir düşünce yığını durumunu alır.

(Sayfa 224'ten) : *Çok yerde anlamsız diyaloglar şaşırtır insanı. Bunlar bir düzeni yada bir düşünceyi yansıttığı sanısını uyandıran laf yığınlarıdır.*

Güngör Dilmen'i çok severim, pekçok... Oyun yazarı olarak beğenirim de... Ama, ne yazık ki Hızlan'ın bu söyledikleri doğru. Güngör'ün oyunlarında parça parça düşünce yamaları belli olur. Belki de bu, oyunu yazma tekniğinden ileri geliyor. Anadoluhisarı'nda kiraladığı yalıya konuk gittiğimde *İttihat ve Terakki* oyununa çalışırken görmüştüm. Önceden yazımakinesinde yazılmış kâğıtları, yerleri gelince oyuna ekliyordu. Ek

OKUDUĞUM KİTAPLAR

ek... Yani oyunda durum durumu doğurmuyordu. Önceden hazırlanmış – ama oyuna uygun – düşünceler yada durumlar yeri gelince oyuna eklenip oyun bütünleniyordu.

Doğan Hızlan bu eleştirisini 1964 yılında yazmış. Daha o zaman *İttihat ve Terakki*'yi yazmamıştı Güngör. Hızlan'ın bu eleştirileri *İttihat ve Terakki* için daha da geçerli...

“Dilmen’de hiçbir sorun toplumsallığa varamaz” yargısı ağır, ama doğru... Üstelik Dilmen oyunda sorunların toplumsallığa varmasını istediği halde böyle oluyor. Neden? Çünkü, yine Hızlan’ın dediği gibi, yazar olarak yan tutmuyor. Yazarın yan tutması, açıkça tuttuğu yana ağırlığını koyması, kimden yana olduğunu belirtmesi demek değildir. Bu işin kolayıdır. Önemli olan, yazarın yan tuttuğunu belirtmesi değil, okuruna yada seyircisine yanlardan birini tutma isteğini vermesidir. Bunu hiç abartmadan, belirtmeden yapmak ustalıktır. Burda yansızlık olmaz, olmamalıdır. Belki de Güngör’deki bu eksiklik, dünya görüşünün biçimlenmemiş olmasından ileri geliyor. Kendisi gerçekten yantutmaz, yansız olunca, ve bu yansızlığı da bir değerli nitelik sayınca, o yazarın oyunları nasıl yanlı olabilir? Takım tutarcasına kaba bir yanlılık sanatı, estetiği öldürür. Ben buna başındanberi karşıyım. Yazarın yanlılığı, futbol maçındaki coşkulu seyircinin takımını tutma yanlılığı değildir.

Konuşmalarımızdan biliyorum ki, Güngör yan tutmayı, parti tutmak diye anlıyor. Bu açıdan haklıdır. Ama yan tutmak, parti yada örgüt tutmak değil, toplumsal sınıflardan birinin yanında olmak demektir. Kimileyin, bir sınıfın partisinin bile o sınıftan yana olmadığını gördük. O durumda yazar, o partinin bile karşısında olur, olmalıdır da...

Hızlan’ın, Dilmen’in oyunları için eleştirilerinde katılmadıklarım da var. Örneğin (sayfa 213’te) “Seyirciyi küçümsemesi, okuyucuyu saf dışı bırakması” ve “Tiyatrosundaki tiplerin birer karakter niteliği kazanamaması” yargılarına katılmıyorum. Hızlan bu eleştirisini yaptığında Dilmen daha *Kurban*’ı yazmamıştı. *Kurban*’da karakterler çok açık olarak vardır. *Midas* üçlemesinde karakterlerin olmaması, yazarın istenciyledir.

(Benim *Düdükçülerle Fırçacıların Savaşı*'nda da karakter yoktur.) Bu, oyunun özelliğidir. Tiplerle güzel oyun yazılamaz diye bir kural olmamalıdır. (Tipten, iki boyutlu insanı anlıyorum; üçüncü boyutu olmayan insan.)

Hızlan'ın Güngör için en doğru yargısı (sayfa 213), şunlar : “Ortaya koyduğu bir çok kavramların bir dünya görüşü sonucu olmadığını (...) hemen söylemeliyim. Bunların sonucunda da beklediğiniz – yazarın size baştanberi umdurduğu – bildiri bir türlü tamamlanamamaktadır.”

Hızlan'ın *Canlı Maymun Lokantası* için eleştirilerini ben Güngör'e çok daha geniş, sözlü olarak anlatmıştım. Hatta “Keşke sahneye konulmadan önce okuyup da seninle tartışsaydık...” demiştim. İkinci kez sahneye konulmuştu.

Kitaptaki “Şiir Kuramı Üstüne” adlı yazısı da önemli. Düşüncelerine katılıyorum. Yazının sonu şöyle :

“... şiir kuramıyla uğraşanların çoğunun ilkeleri ile şiirleri arasında hiçbir ilgi yok, birbirlerinden ayrı şeyler, yada kuramlarında, olandan, olabilecekten çok, olması gerekeni anlatıyorlar.”

Doğru. Bu açıdan, *Makber*'in, *Piyale*'nin, *Garip*'in önsözleri, Melih Cevdet'in *Gilgamiş Destanı* için sonradan konuşmasını (Cumhuriyet'te çıkmıştı) değerlendirmeli. Ötedenberi, şiir kitapları önsözlerini toplayıp bir değerlendirmeye tutmak istiyorum.

Hızlan'ın bu kitabındaki “Gelenekten Yararlanma” adlı yazısı da önemli.

Kitabın son yazısı olan “Toplumcu Gerçekçi Şiirde Klişeleşme mi Başlıyor?” adlı yazı çok yerinde. Aynı izlek'in işlenebileceğini, ama ayrı imgeler, sözcükler kullanılması gerektiğini, yoksa birbirine benzer klişe şiirler yazılacağını (toplumcu gerçekçilerin yazdığını) söylüyor Hızlan. Sayfa 281'de : *İkinci Dünya Savaşı'nu yaşayan İngiliz şairleri, savaş sırasında yada savaştan sonra yazdıkları şiirlerde “ortak tema”yı işlediler ama, ortak imge ve kelimelerle değil.*

Toplumcu-gerçekçi şiir anlayışının, son beş yılda ürünlerini veren bazı şairler üzerinde olumsuz etkisi oldu. Bir imge ve ke-

lime bağına düşüldü. İmgenin ve kelimenin kısır döngüsünden bir türlü kurtulamadılar.

Bu doğru yazıda da, Hızlan yine kaytarmış. Savını kanıtlayacak örnekler göstermediği için – ki çok bulabilirdi – savı havada kalıyor. Güngör Dilmen için yazdığı eleştiride olduğu gibi. İtizi bir çalışmayla savını kanıtlayacak örnekler verseydi, örnek verdiği şairleri belki gücendirirdi ama, yürekli ve yararlı bir iş yapmış olurdu.

Bu yazısına Hızlan şöyle başlıyor :

“İyi şiirin ilk koşulu nedir?” Bu sorusuna yine kendisi şöyle yanıt veriyor : “Klişeleşmeye karşı olmak.”

Evet ama, bunun karşı ucunda bulunanlar da var. Onlar iyi şiir mi yazmış oluyorlar? Klişeleşmemek için sürekli olarak değişimi zorunlu sayanlar... Bu değişimler bir gerekçeye dayanmadığı için, zorlama, yapay değişimler oluyor. Değişmek için değişmek...

Güngör Dilmen için yazdığı eleştiride (sayfa 214) şöyle diyor: *Mitosun araç olarak kullanılması için bir zorunluk gerekir. O konu mitosuz anlatılamayacak, o eser yazılamayacak bir durumda olursa mitos gereklidir, yoksa yalın yazmak dururken yapay bir edebiyat gösterisi olmaktan öteye geçemez.* Çok doğru söylüyor Hızlan. Ama bu sözleri kendisi söylemiyor, doğruyu söyleyen başkasının sözlerini (kendi dipnotunda var) “Jean Grenier” bize aktarıyor. Demek neymiş? Gereksiz ve gerekçesiz mitos kullanılmamalıymış. Hızlan bunu biliyor. Çünkü bu gerçeği bir yabancı söylemiş. O da öğrenmiş. Ama değişimin de bir gereği ve gerekçesi olmasının zorunlu olduğunu Hızlan’a kopya veren olmamış. Bu yüzden, iyi şiirin ilk koşulunun klişeleşmemek, yani sürekli kendini yenilemek, değiştirmek olduğunu söylüyor, ama bu kendini yenilemenin, değiştirmenin zorlama değil, yapay değil, bir gerekçeye dayanması gerektiğini, zorlama değil, zorunlu olması gerektiğini bilemiyor. Son onbeş yıldanberi Türk şiirinin takıldığı – çoğunlukla – engel, işte bu kendini yenileme, kendini değiştirme zorlamasıdır. Daha üç şiiri çıkmış, yada ilk amatörce kitabı çıkmış genç şair de kendini değiştirmeye kalkıyor. Daha ne oldun ki, nereye var-

GÜNLERDE KALAN

dın ki, kendini değiştiriyorsun? Gençler böyle, ya yaşlılar? Örneğin Oktay Rifat, örneğin İlhan Berk... Değişecekler de yeni olacaklar. İyi ama niçin? Hangi gerekçeyle... Değişmek için değişmek, yeni olmak için yenilik... Yapabiliyorlar mı? Zorlama, yapaylık, ıkıntı...

Nesin Vakfı
28 Nisan 1983, Perşembe
saat : 23.36

BEŞ KİTAP

Çağdaş Bulgar Şiiri Antolojisi

Elleri Var Özgürlüğün

Her Boydan

Çılgın Nar Ağacı

Âşıkâne

15 Nisan 1983 Cumartesi... Bugün bütün gün, sabahın beşinden gece saat yirmiye dek, hep şiir okudum. Okuduğum şiir kitapları şunlar :

Çağdaş Bulgar Şiiri Antolojisi, Özdemir İnce ile Ataol Behramoğlu çevirmiş. Adam Yayınları,1983.

Oktay Rifat'ın üç şiir, kitabı birarada *Elleri Var Özgürlüğün* adı altında bir kitapta toplanmış. Adam Yayınları, 1983.

Can Yücel çevirisiyle 'Dünya Şiirinden Seçmeler' *Her Boydan* adıyla bir kitapta toplanmış. Adam Yayınları, 1983.

Şu Nobel alan (1979)Yunanlı Odiseus Elitis'in kimi şiirlerini Cevat Çapan çevirmiş. *Çılgın Nar Ağacı* adlı kitap. Adam Yayınları, 1983.

İlhan Berk – üç şiir kitabı *Âşıkâne* adlı kitabında toplanmış, Adam Yayınları, 1983.

Beş şiir kitabını döne döne okudum bütün gün ve acıyorum günüme... Çok yazık oldu.

Hele şu İlhan Berk... Deli bu adam ve şiirleri de deli olduğunun belgesi... Hele şu *Taşbaskısı* adlı kitabındaki şiir diye verdikleri... Bütün bir boş sayfada, bir başlık ve iki dize, kimileyin tek dize... Bunlar da dizeyse... İşte bikaç örnek:

VADİ

Bir vadiyi uyandırıp döndüm :

Bir şiir işi için.

BEŞ KİTAP

Bir başka örnek :

SU BİRİKİNTİSİ

Kırmızı toprakta
Bir su birikintisi

Yolun ağzında.

Bir örnek daha :

ÇİĞLİ

Çiğli
Ve sabahleyin.

Örnekleri en kötülerinden seçmiyorum, hepsi böyle... Tek dizeli bir şiiri var – şiir demeye utanıyorum – o dizenin altına “höst!” diye yazmışım, şu

ŞİİR

Uyandım, oralarım ıslak.

Bu da yazılmaz değil şiirde... Şeytan aldatmacasının şiire girmeyeceğini söylemiyorum, girer, ama şiir olur. Bu ne?

[...]

PAZAR

Bugün çalışmıyor

İlhan Berk ve onun gibiler, gerçek eleştirilere uğramadıkları, tersine kendi gruplarında yada özel ilişkileri ortamında sürekli övüldükleri için öyle şımarmışlar, kendilerini öyle büyük görmeye başlamışlar ki, geçirseler keramet saçtıklarını, şiir söylediklerini sanıyorlar.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

İşte bir örnek daha :

BEN

– Ben, sıkıntıyım.

Üç sözcük, bir dize... Çok doğru, o bir sıkıntı... Bunun böyle olduğu yazılıp yayımlansa, bunu bile reklam diye kullanıp ünlerini şişirmekte yararlanırlar.

Bu ciltteki üçüncü kitap *Şenlikname*'yi daha önce okumuştum.

Üç kitaptan derlenmiş bu ciltte, benim beğenime uygun bittek güzel şiir var. O da iki dizelik. İşte şu :

ÜÇ SERVİ

Yol boyu üç servi

Demek ki Levni geçmiş buralardan.

Evet bu şiir işte... Ama bu şiir, İlhan Berk'in bütün öteki şiirlerine ters düşen bir şiir. Çünkü, bu iki dizelik şiirin açık, duru anlamı var, düz ve yalın, esprisi var ve anlaşılır.

Bundan çıkan sonuç şu : Demek, yazabilse her zaman böyle yazacak. Kolay değil her zaman böyle yazmak. Böyle yazamayınca, ıvırıp kıvrıp sözde şiir numaraları yapıyor. Şiirmiş gibi hiç de şiir olmayanı yutturmaya çalışıyor. Niçin bu yalın iki dizede hiç numara yapmamış. Çünkü has şiiri yakalamış da ondan. Üstelik, çok da olağanüstü güzel değil, ama uzun bir çölde yaşamdan umut kesince, birden kızgın kumların arasından sızan bir ıslaklık, bikaç damla su görüyor ve dudaklarınızı yapıştırıyorsunuz. Artık bunun, kireçli mi, mikroplu mu, içilebilir mi olduğunu düşünmezsiniz...

Son otuz-kırk yıllık Türk şiiri için, acımasız, doğrucu, gerçekten şiirden anlayan, yansız, namuslu, özel ilişkileri düşünmeyen çok kıyıcı bir eleştirmene gereksinme var ki, bütün bu kalpazanların, şiir kalpazanlarının ipliğini pazara çıkarsın...

BEŞ KİTAP

Cevat Çapan, sevdiğim, hem bilgisine hem bilgeliğine güvenim olan insan... Buyüzden Elitis'in şiirlerini, *Çılgın Nar Ağacı*'ndaki çevirileri umutla okudum. Yazık ki, hiç sevemedim. Belki de bu, benim eksikliğimden, kimbilir... Ama körükörüne de, sevdiğimi söyleyemem ya... Önünde sonunda, benim şiirden anlamadığım ortaya çıkar. Çıksın... Gösterişten, yalandan daha iyidir. Kitaba şu notları yazmışım : “Kendimden kuşkulanmaya başladım, yoksa ben şiir sevmiyor muyum? Niçin bu şiirlerin güzelliğine varamıyorum? Bunlar güzel şiirler olacak ki Cevat çevirmiş... Elitis, ünlü Nobel almış bir ozan... Peki, niçin sevemiyorum? Eksiklik bende olacak...”

Başka bir sayfadaki notum :

“Hiç, hiç... Sağırım, körüm bu şiirlere! Bana hiçbirşey söylemiyor. Laf salatası geliyor bana bunlar...” – “Yedi Dizelik Yedi Gece Şiiri”nde III'ün altına yazmışım bu notu –

Yine o şiirde VIII'in altına şu notu yazmışım :

“Ne yapayım, zorla güzel diyemem ya... Ama iyi niyetle anlamaya, sevmeye, beğenmeye çalışıyorum, çok çalışıyorum.

Yıldönümü başlıklı şiirin altına yazdığım not :

“Öfff! Bana kötü geliyor. Neden? Gerçekten mi kötü? yoksa ben mi tümüyle şiire kapalıyım?”

“Çılgın Nar Ağacı” şiirinin başına şunu yazmışım :

“Kitaba adını veren şiir... Dikkatle okuyacağım, bakalım, nedir?”

Ve bu şiirin sonundaki notum

“Olmuyor. Bana güzel gelmiyor. Güzel değil, demeye dilim varmıyor, ama ne yapayım, bana güzel gelmiyor.”

“Artık Tanımıyorum Geceyi” şiirinin ikinci dizesini çizip altına şunu yazmışım :

Bir yıldız donanması demir atıyor kalbimin limanına

Alttaki notum :

“Bu ne biçim laf! Ne biçim şiir... Berbat bişey... Hayır, yutmamalıyız...”

Çok kötü bir imge : Kalbin limanına demir atan yıldız donanması... Şiirin bütün içinde güzelliği var, denilebilir; ama ben

OKUDUĞUM KİTAPLAR

bütünsel güzelliği ve o bütünsel güzellik içinde bu dizenin yerini ve gereğini de bulamadım.

“Yaşadım O Sevgili Adı” şiirinden :

Beni taşıyanlar artık sağ değil
Bir çeşme yaptırıp attıkları taşlardan

Bu motif bizde, özellikle divan edebiyatında çok kullanılmış, gülmece fıkralarına değin girmiştir. Sanırım, Ragıp Paşa için böyle bir fıkra anlatılır, yada başkası için... Belleğimde kaldığına göre, hangi paşaysa “Divan yolunu, bana atılan taşlardan yaptım...” demiş. Eleştirileri, haksız eleştirileri anlatmak için...

“Dizi Sıyrılan Çocuk” şiiri için altına şunu yazmışım :

“Eh işte... Birazcık, pek azıcık güzelcene bir şiir...”

“Otopsi” şiirinde kendisini mi anlatıyor? İlk dizesi şu :

Ve gördüler ki zeytin kökünün altını damlamış kalbinin gizli oyuklarına.

Bu dizenin yada satırın altına şunu yazmışım : Laf laf laf... Haklı değil miyim? Ne demek : Zeytin kökünün altını damlamış kalbinin gizli oyuklarına... Bu nasıl bir imge...

İkinci Dünya Savaşı'nda Arnavutluk cephesinde Mussolini'nin faşist ordularına karşı teğmen olarak çarpıştığı için, “Arnavutluk Cephesinde Ölen Teğmene Ağıt” şiirinin güzel olabileceğini sandım. Çok güzel değil, ama hiç olmazsa etkili ve güzel dizeleri olan şiir...

Elitis benden dört yaş büyük, yaşıt sayılırız. İkinci Dünya Savaşı sırasında ben de üsteğmendim. Ben de eskidenberi şiir yazıyorum. Ama hiç şiir kitabım yok. Elitis'in epiy şiir kitabı var. Şimdi ne düşünüyorum? Yakında şiir kitabım çıkacak, belki yetmişinci yaşında... Ün öyle bişey ki, salt buyüzden Elitis'ten daha iyi şair olduğumu söyleyemiyorum, ama açıkçası, bunu söyleyemesem bile kendim inanıyorum – kendi inanmanın bir değeri olmadığını da biliyorum – ki ben Elitis'ten çok

BEŞ KİTAP

daha iyi şairim... Şimdi düşünüyorum : Şiir kitabım çıkınca, benim başka şairler, Elitis, İlhan Berk yada başkaları için söylediklerimi, benim için de düşünüp söyleyecekler olacak mı? Kimbilir... Belki de...

Özdemir İnce'yle Ataol Behramoğlu'nun çevirdikleri *Çağdaş Bulgar Şiiri Antolojisi*'ne gelince... Bunca şiir olan bir seçkide hayran olduğum biriki şiir olmalıydı. Yok... Bikaç güzel şiir var, ama hayranlık uyandıracak kertede güzel değil.

Hristo Botev'in 27 yaşında öldüğünü bu seçkiden öğrendim. Bir öncünün, pekaz şiir yazmış bir devrimci öncünün okuduğum tek şiiri üzerinde konuşmam hiç doğru olmaz. Değeri için öncülüğü yeter.

İvan Vazov'un "Geleceğe" başlıklı şiiri, bizim Divan şiiri "Fahriye"leri gibi, bir övünme, ama haklı ve doğru bir övünme...

Tanıdığım üç kadın yazardan şiirler de var. Şu yaşlı kadın şair Dora Gabe... Bulgar çarının da sevgilisi olduğunu söylemişlerdi. Bugün 95 yaşında. Öteki yaşlı kadın Mliyaveta Bagriana, o da 90 yaşında... Genci, Blaga Dimitrova, 61 yaşında... Nâzım'ın Bulgaristan'a gelişinde, arkadaşı, yakını olduğu söylenir. Güzel kadın... 1965'te tanıdığımda gençti, şimdi yaşlandı artık. Nâzım'ın Bulgaristan'daki birlikte gezilerini anlatan bir kitabı da var. Bu üç kadının da seçkideki şiirleri güzel değil.

Mladev İsayev'in "Görüşme Günü" adlı şiiri, öykülü şiir, aşırı dokunaklı da, ama yine de güzel, içli...

Vaptsarov'u şair olarak hiç sevemedim. Zavallıyı öylesine genç asmışlar ki, iyi şiir yazmaya, şiir deneyimi kazanmasına da zamanı olmamış. Vaptsarov'un yiğitliğine, yurtseverliğine, özverisine, savaşmıcılığına, yürekliliğine saygım var.

Dostum Lubomir Levçev'in umarım ki, seçkiye alman dört şiirinden daha güzel şiirleri de vardır.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Elleri Var Özgürlüğün-Oktay Rifat-Adam Yayınları, 1983
“Eskiden basılmış üç şiir kitabı bir ciltte.”

Oktay Rifat benim şairim olmadı hiç. Çağında batıda hangi şiir akımı olduysa, giysi modasına izleyenler gibi, biraz gecikerek Türkiye’de hepsini denedi; hiçbirinden geri kalmadı.

Babası Samih Rifat da şairdi. Babasından günümüze şiir diye bişey kaldı mı? Hayır...

Garip üçlüsünden biri olmasaydı Türk şiirinde bugünkü yerini alabilir miydi? Sanmıyorum...

Her Boydan-Dünya Şiirinden Seçmeler-Can Yücel, Adam Yayınları 1983.

Kitabın başına yazdığım not : “Doğrusunu söylemeliyim; bu kitaptaki çeviri şiirlerin bitekini bile aman aman sevemedim. Can Yücel’in uyarılama-çeviri şiirlerini çokları beğeniyor. Ben yapmacıklı, numaralı, içtenliksiz buluyorum. Örneğin, kitabın sonunda yaşamlar bölümünün başlığı neden “şuara”? Niçin “şairler” değil?

Can’ın çeviri yöntemini doğru buluyorum, ama yapmacıklılığım, hatta uyarılama yapacağım diye yer yer sululuğa kaçmasını sevmiyorum. Sabahattin Eyüboğlu çok beğenmiş Can’ın şiir çevirilerini. Elbet Sabahattin bu işten anlar. Sabahattin’in bu beğeni yazısını, kitaba önsöz olarak almışlar.

Brecht’ten çevrilmiş 23 şiir var. Brecht’in şiirleri bana şiir gelmiyor. Hiç şiirselliği yok. Ama kendisi isteyerek, özellikle böyle yazıyormuş. Bana ne? Bunları sanki neden düzyazı olarak yazmaz? İstese, sanki başka türlü, şiirli yazabilirmiş gibi.

Hiç sanmam... Brecht’in bir de hoca davranışı var, ille de bişeyler öğretecek bize ve bunu çok da belli ediyor. Sanki okuru eşek yerine koyarcasına... Elbet öğretecek, ama kafama vura vura değil, başıma kaka kaka değil, herşeyi salt o biliyor da, ben hiçbişey bilmiyormuşum gibi değil.. Bana soğuk ve uzak geliyor Brecht... Aaa, benim enayi solcularım öğrenseler böyle düşündüğümü, bana nasıl saldırırlar ve benim karşıdevrimci olduğumu ispata kalkarlar. Gözlerinde birden hain oluveririm.

Paul Eluard’ın şiirleri... İşte şiir.

BEŞ KİTAP

Seçkiden en beğendiğim şiir, La Fontaine'in "Kendi Me-zartaşı İçin Yazıt"

Ezra Pound'dan okuduğum ilk şiir, bu seçkideki "Bahçe" başlıklı... Sevmedim.

Jacques Prévert'in seçkideki yedi şiirini ilgiyle okudum. Shakespeare'in çevrilmiş şiirleri için susuyorum.

"İ.S. 500'de bir Hint şiiri" çok güzel, buraya alıyorum :

DİLEM

Köpek var taş yok
Taş var köpek yok

Taş var köpek var
Ama kralın köpek
Sıkıysa at taşı.

Bu taşlamanın bir çeşitlemesini yaptım :

Köpek var taş yok
Taş var köpek yok
Taş var köpek var
Taşı atacak yürek yok.

Bu taşlama, bizim Hoca'nın "Taşları bağlamışlar, köpekleri salmışlar" fıkrasını anıştırıyor.

İşte böyle... Yazık oldu günüme.

Bugün, 16 Nisan 1983 Cumartesi, şimdi saat 22.38. Çok da uykum geldi. Bu saatte yatarsam, sabaha karşı üçte, dörtte uyanırım.

16 Nisan 1983, Cumartesi

GÜVERCİN UÇUŞU

Nihat Ziyalan
Güvercin Uçuşu
şiiir

Antalya'da Akdeniz Kitabevine kitaplarımı okurlarıma imzalamaya gitmiştim. İri uzun bir delikanlı geldi kitap imzalatmaya. Kendisinin Nihat Ziyalan olduğunu söyledi. TYS'nin de üyesiymiş. Böyle bir ad biliyorum şair yada yazar olarak ama, buğulu bir bilgi... Böyle zamanlarda tanıyamamanın utancıyla yaptığım gibi ona da aşırı ilgi gösterdim. Ziyalan soyadına benzer adı olan biri daha var, İzmirli, Tarık Dursun, Tuncer grubundan... Dur bakayım Tarık Dursun'un Yıllık'taki yazısına, ordan bulurum. (82 Yıllığına baktım : Ziya Metin, şu uzunca boylu, saçları erken aklanan, sinemacı filan... Ziya Metin nerde, Nihat Ziyalan nerde...)

Nihat Ziyalan, karısı olarak yanındaki kadını tanıttı. Avustralya'da çalıştığını, hamallık yaptığını söyledi. Bu hamallık yaptığını söyleyişinde bir aşağılık duygusunun fışkırması olduğu belliydi. Yoksa, doğrudan çalıştığını, işçi olduğunu söylemekle yetinebilirdi. Karısı Avustralya'ya gitmemiş... Ben her zamanki papaz öğütlerime başladım, hiç gereği yokken... Neden kocasının yanında değilmiş falan... Yahu, herkesin kendi işi, sana ne? Kimbilir ne özel sorunları vardır. Sonradan başkalarından öğrendim ki, boşanmışlarmış.

Ne zaman Avustralya'ya döneceğini sordum. Yakında dönecekmiş. Avustralya'da, benim kitabımı çevirmiş olan bir İngiliz Türkologu tanırmış; Harvey Broadbent... Benim *Gol Krallı* romanımı çeviriyormuş. Nerden nereye? Ben de onun adresini aramakta olduğumu söyledim. Ben size adresini yazarım, dedi.

GÜVERCİN UÇUŞU

Bir kitap imzalandı, gitti.

Eh, belki yazar, belki de savsaklar, unuttur gider... Genellikle pek yazılmaz. Ama yazdı. Şöyle “Antalya’da sözverdiğim gibi, burdaki arkadaşınızın adresini yolluyorum.”

Eh artık bu şairle ilgilenmeliyim. Kitaplıkta Nihat Ziyalan’ın kitabını aradım. Bir kitabını buldum : *Güvercin Uçuşu...* Bu, ikinci kitabı. Birinci kitabı *Asık Yüzlünün Biri*’ymiş. Necatigil’in Adlar sözlüğüne baktım; İkinci Yeni’lerdenmiş. Adanalı, lise ondan ayrılmış, filmlerde, tiyatrolarda oynamış...

Antalya’da gördüğüm izlenimiyle, sevimli bir delikanlıydı. Bana Jack London’un görünüşünü anımsattı; öyle uzun boylu, sevimli, güleç yüzlü, sanki boksör gibi...

Doğrusu ya, şiir kitabını umutla okumaya başlamamıştım. Çünkü umutla okuduğum kitaplar beni çoğu kez düş kırıklığına uğratmıştır. *Güvercin Uçuşu*’nu okudum ve beğendim. Bunca güzel şiir söyleyen şairi neden daha önce tanımamışım diye de kendime şaştım. Bir şiirini Demirtaş Ceyhun’a adanmış, kitaptaki ilk şiirinde de Demirtaş Ceyhun adı geçiyor. Adanalı yakınlığından, arkadaşlığından olacak... Demirtaş’a soracağım bu Ziyalan’ı.

Sanki kendisinden öncekilerden hiçbirinin etkisinde kalmamış, bende bu izlenimi bıraktı. Anlatımı ve imgeleri çok yeni; kullanılmamış.

Kitabın “Red Kit” başlıklı ikinci şiirin bir dizesini çok sevdim, çok özgün, çizgiromandaki kovboy anlatımına da çok uygun :

“koşturur aşkım beni dıgıdık dıgıdık”

Bu “dıgıdık dıgıdık” benzetimini kullanmak şiirde yüreklilik de ister.

“Yalnızlığın Yanında” şiiri çok güzel... Yepyeni imgeler kullanmış, hem de okuyanı yormadan, imge için imge bulma zorlaması olmadan, sol kulağını sağ eliyle ensesinin arkasından göstermeden...

yüreğim götürmez bunca dayanmayı
işliyen bir bıçağı yalayıp soğutmam isteniyor

OKUDUĞUM KİTAPLAR

kimseler solumuyor mu
havaya bıraktığım sıkıntıyı

Olağanüstü güzel... “solumuyor mu” yerine eski söylemle
“teneffüs etmiyor mu” anlamına “solunmuyor mu” demesi ge-
rekirdi.

“Alçılı İstanbul”, “Ölüm”, “Sevgili” şiirleri güzel.

“Cambaz” şiirini de çok sevdim.

“Aşkın Tılsımı” şiirindeki şu dörtlük :

ağzı zeytin dallı güvercin
fişkir gökten
içime kon ve yorgunluğunu al
vur git kanadını
izi kalsın ağzındaki dalın

Ne güzel ve ne güzel iz bırakan bir imge...

Demirtaş Ceyhun’a adadığı “Kalbim Dağı” şiirindeki şu
ikilik ne güzel bir (fahriye) övünme :

ne zaman gelseniz bir parça güneş bulursunuz alnımda,
korkuyu tarif et deseniz, bilmem

“Tutuşan” şiirindeki bir imge tam bir “mısra-ı berceste”
denilen bir dizge olmuş :

kuşun gökyüzünde açtığı deliğe uydur gözünü
kendine akacak yer arayan ırmağı
akacak yatağını aramaktan
longuzlaşan yaşamım

“Longuz”un ne olduğunu bilmiyordum. *Türkçe Sözlük*’e
bakıp öğrendim.

Nihat Ziyalan’ın imgelem gücü ve imgelem özgünlüğü be-
ni şaşırttı. “Kırk, Otuzbeşten Sonra” başlıklı şiiri şöyle biti-
yor :

GÜVERCİN UÇUŞU

yenmek için yalnızımı, ses çıkarmalıyım
alıp elime saçımı,
tenimi
alıp elime kendimi
ses çıkarmalıyım.
geçmişin demir parmaklıklarına sürterek
sürterek geçmişin demir parmaklıklarına

Nihat Ziyalan şiiri için eleştiri de okuduğumu anımsamıyorum. Yazık, değerince değeri bilinmemiş... Kimler su yüzünde kalıyor? Genellikle ağırlığı olmayanlar...

Ölen kardeşi “Kardeşim Mehmet” ağıtı da çok özgün, üstelik gerçekliği de olan bir ağıt.

Şiir, öbür yazın dallarından daha bencildir. Şiirde, şairin bireyi, “ben”i vardır ve böyle olması başarısı olur şairin. Başkasını, sevgilisini, doğayı anlatırken de, onlarda kendini anlatır. Öyküde, romanda da başka türlü değildir ama, şiirde bu anlatılan, öne çıkarılan “ben” ötekilerden daha çoktur. Oysa şiirden başka yazın dallarında “ben” örtülü anlatılır ve örtülü anlatıldıkça başarılı olur. Şiirdeyse “ben” apaçık ortadadır. (Öyküler de şiirselleştikçe “ben” anlatımı daha öne çıkar.) Nihat Ziyalan’ın şiirinde şairin “ben”i açıkça anlatılıyor ve bu şiirin güzelliği oluyor. Örneğin “Hey Nereyesin” şiiri, şairin çok kendisi.

Kitapta arkaarkaya gelen şu üç şiirse, çok güzel çocuk şiirleri : “Bomba”, “Kelebek Avcısı”, “Şaşkırdım Gülmeyince”.

Kitapta bundan sonraki şiirleri, öncekilerin güzelliğinde gelmedi bana; yakaladığı kendi şiir tekniğinin yinelenmesi gibi geldi. Bunlarda tekniği bulmanın kolaylığı duyumsanıyor. Bu şiirlerden birinin yanına “keşke yazmasaydı” diye not koymuşum.

Ziyalan şiiri için ne dediklerini öğrenmeliyim, başkalarına da soracağım.

Şimdi Nihat Ziyalan’a gönül erinciyle teşekkür mektubu yazabilirim.

Nesin Vakfı, 10 Eylül 1983 Cumartesi

ABDERALILAR

Christoph Martin Wieland

Abderalılar

Çeviren : Prof. Dr. Vural Ülkü

roman

Bu kitabı, Ankara'ya gittiğimde Prof. Gürsel Aytaç vermişti, okumamı salık vererek.

Okuyunca gördüm ki, gülmece ve yergi klasiklerinden biri bu kitap. Değeri ölçüsünde tanınmamış olmasının nedeni, belki de roman tekniği yönünden eksikli olması. Roman epizodlardan oluşuyor. Don Kişot da epizodlardan oluşur. Ne var ki, Don Kişot'ta epizodlar, bir zincirin halkaları gibi bir bütünlük, konu ve tem birliği sağladığı halde, *Abderalılar*'ın epizodları yer yer dağılıyor ve bütünlüğü sağlayamıyor. Daha bunun gibi teknik yönden romanın zayıflıkları var.

Abderalılar'ın bence en büyük değeri, toplumunu, gününü, ülkesini eleştirmek için, tarihten, eskil Yunan tarihinden çok ustaca yararlanması, iki dönem arasında hiç de belli etmeden koşutluklar kurabilmesi, eskil Yunan'da bir yeri ve insanları anlatırken -anlatır gibi yaparken- kendi ülkesini ve halkını anlatmış olması... Bu trüğü daha önce hiçbir yapıtta böylesine ustalıkla yapıldığını görmemiştim.

Wieland (1733-1813) seksen yıl yaşamış. *Abderalılar*'ı yedi yılda yazmış. (1774-1781). Ben yazarların yapıtlarını verdikleri yaşları merak ederim. Wieland, *Abderalılar*'ı 48 yaşında yazmış.

Kitabın başındaki, çevirmenin "Wieland'ın hayatı ve Eserleri" incelemesinden birçok bakımdan çok yararlandım. (Yazık ki Prof. Dr. Vural Ülkü'nün çeviri dili çok eski ve belki dilde özleşmeden yana değil.) Bu incelemeden önemli bulduğum (salt Wieland bakımından değil, genelde önemli değerlendirmeler olduğu için) yerleri buraya aktarıyorum :

ABDERALILAR

Wieland, 19 ve 20. yüzyıllarda, Alman klasik döneminin büyük yazarları Goethe ve Schiller'in gölgesinde kalmıştır. Ölümünden sonra azalan şöhreti, yaşadığı zamanki popüleritesine asla uymamaktadır. (.....) Wieland'ı orijinal olmamakla, konularını ve motiflerini dünya edebiyatından derlemekle suçlamışlardı.

Konularını dünya edebiyatından almış ama, o konuları gü-nüne getirebilmiş. Eskiye anlatmak için yazmamış, yeniyi, gü-nünü anlatabilmek için eskiye yazmış. Bu bakımdan bence, çok orijinal.

Bence asıl anlamamalarının nedeni bunlar değil, Almanların gülmece duyarlılığı eksikliği... Alman ulusal karakterinde gülmece çok aşağılarda bir yerde kalmış. Yergi ve gülmeceye gereken değeri verememişler. Buyüzden kendilerinden çıkan büyük bir yergiciyi uzun yıllar ayırımsayamamışlar. Böyle oldu-ğu, yine çevirmenin şu açıklamasından da anlaşılıyor. (Ben bu-nu gülmece incelememde kullanmalıyım.)

Bütün bunların yanında, 19.yy'ın ikinci ve 20.yy'ın ilk yarısında Alman kültür politikasını belirleyen çevreler "ciddiyet"e aşırı derecede önem verirken, hiciv eserlerini yok saymayı marifet bilmişler, Wieland'ı ve akılcı aydınlanmacı-tenkitçi eserlerini okullara sokmayı pek uygun görmemişlerdir. Bunun sonucu olarak da Wieland bir asırdan fazla süre geri planda bırakılmıştır.

(...) *İkinci Dünya Harbi'nden sonraki değerlendirmelerde Cervantes, Swift ve Voltaire çapında bir hiciv yazarı olduğu ortaya konan Wieland, kendisine dünya edebiyatında bir yer ve Avrupa çapında ün sağlayan Abderalılar romanını da, diğer birçok eseri gibi, antik kılığa bürümüştür. Gerçek konu, Almanya'da ve kendi çağındaki darkafalılık ve dargörüüşlülük ile alaydır.*

Romanda anlatılan Abdera, Trakya'da bir kent Cumhuriyeti. Romanın kahramanlarından Demokritos da filozof. Wieland, Demokritos'un kişiliğinde kendisini, Abdera'yı anlatırken de tanıdığı kişileri ve yeri anlatıyor Weimar'da. Abdera ve Demokritos üzerine bilgileri ansiklopedilerden çıkarıp yazdım, bu notlara ekledim.

Prof. Ülkü'nün de belirttiği gibi açık biçim bir roman.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Haldun Taner'in *Eşeğin Gölgesi* oyunu da, *Abderalılar* romanının dördüncü kitabındaki *Eşeğin Gölgesi Davası*'ndan esinlenerek yazılmış. Ben *Eşeğin Gölgesi Davası*'nı, çocuklar için bir kitap yapmak istiyor ve, kitabın başına da esinlendiğim Wieland ve bu yapıtı üzerine bilgi koymak istiyorum. Güzel bir çocuk kitabı olur.

Prof. Ülkü, kitabın başındaki açıklamasını şu sözlerle bitiriyor :

“Anahtar kısmı da okuduktan sonra her okuyucu, kendi çevresindeki Abderalıları tanımakta güçlük çekmez.”

Prof. Dr. Vural Ülkü'nün önsözünün altına kitapta şu notları yazmışım:

“Önsözü ve açıklamaları olan kitapları okuyunca, o önsöz ve açıklamaları her zaman döne döne okurum, kitabı bitirince yine okurum. Bu çok iyi oluyor, kitabı daha iyi anlamama yardımcı oluyor. Bu kez de öyle oldu. Bu önsözde Abdera ve Demokritos üzerine de bilgi verilmiş olsaydı, okura çok daha yararlı olunacaktı. Ben bu bilgileri ansiklopedilerden aldım.”

Şimdi bu notları yazarken düşünüyorum. “Abderalılar”ı çevirdiği için Prof. Dr. Vural Ülkü'ye bir teşekkür mektubu yazmalıyım.

Abderalılar romanının etkinliği bugün için eskimiş, ama zamanında elbet çağcıldı. Bizim Ahmet Mithat'ın romanları gibi, yazar (Wieland) yer yer okurlarla konuşuyor. Örneğin şöyle :

Biraz sabırlı olun, lütuflukâr okuyucularım Ben anlatmaya devam etmeden önce, şartlarımız hususunda anlaşana kadar sabırlı olun. Eğer yapacağınız daha önemli işleriniz veya okuyacak daha iyi kitaplarınız varsa, onların yerine tutup da Abderalılar'ı okumak gibi bir işe girişmekten Tanrı korusun sizi!

İşte böyle zaman zaman yazar araya girip okurla konuşuyor.

Bu eski tekniği, yazacağım bir romanda kullanmak istiyorum. Şöyle, modern bir salona antik bir eşya konmuş gibi... Bütün roman bu eski teknikle yazılırsa, antik eşya salonda yada evde tek kalmaz ve bir uyum sağlanmış olur belki... Denemeye değer. (Ben de hangi birini deneyeceğim bilmem ki...)

ABDERALILAR

Abderalular'ı rahatça anlayabilmek için, Roma ve Yunan kültür ve yazını iyi bilmek gerekiyor. Benim bu konudaki bilgim yeterli olmadığında zaman zaman romanda geçen adları anlayabilmek için ansiklopedilere bakmak zorunda kaldım.

Örneğin, romanın Birinci Kısım, İkinci Bölümü şöyle başlıyor :

Hiciv üstadı Juvenalis 'Bir yerin havası ne kadar kirli, bir halk ne kadar aptal, bir kasaba ne kadar önemsiz olursa olsun, bir büyük adam çıkarır,' der.

İyi de, bu Juvenalis kim? Haydi aç ansiklopediyi, öğren. Juvenalis-Latin Taşlama şairi (M.S. 60-140) arasında yaşamış olduğu sanılıyor.

Çevirmen, dipnotlarıyla bunları açıklasaydı, okurlara yardım etmiş olurdu.

Wieland *Abderalular* romanında her ne denli kendi ülkesini anlatıyorsa da, bana sanki Türkiye'yi anlatıyormuş gibi geldi ve işte romanın asıl başarısı da bu... Nitekim romanın sonunda "Abdera Hikâyesine Anahtar" bölümü de, romanda anlatılanların çok yerde geçerli olduğunu açıklamak için yazılmış.

Örneğin şu satırlar Türkiye'yi anlatmıyor mu?

...bir Abderalı, Abderalı olmadığı ölçüde akıllı olabilirdi. Bu durum da Abderaluların, aralarından çıkıp kendilerine dünyada en fazla şeref sağlayan vatandaşlarını neden az tuttuklarını kolayca anlatır.

Romanın 64. sayfasında kendimi tutamayıp şu notu yazmışım:

"Yazar olarak özkendi yan tutuyor. Yandaşlığını açıkça belli ediyor. Kendi yan tutmadan, yada tuttuğu yanı açıkça belli etmeden bize (okura) yan tuturmuyor, kendisi yan tutuyor."

Salt 64. sayfada değil, 65, 66, 67. sayfalarda ve pekçok yerde böyle.

Romanda, yukarıya aldığım Juvenalis'in sözü gibi pekçok özdeyişler, özdeyiş değerinde sözler var. Örneğin romanın Birinci Kısım'ının Dokuzuncu Bölümü şöyle başlıyor :

Bir insanın vatandaşlarından daha akıllı olması tehlikeli bir şeydir. Sokrates bunu hayatıyla ödemek zorunda kalmıştı. Ati-

na Başrahibi Eurymedon, Aristoteles'i de dinsizlikle suçlamıştı, filozof ancak tam zamanında şehirden toz olarak kellesini kurtarabildi; 'Atinalılara felsefeye karşı ikinci defa günaha girme fırsatı vermek istemem!' demiş kaçarken.

Bizde aptallığı anlatmak için – nedense – “Keşanlı” yada “Kandırılı” denir ya, Wieland da “Abderalı”yı bu anlamda kullanıyor.

Bu ve bu tür romanlarda yazarın “tekellüfsüzce” okurlarıyla konuşmasını bizim ortaoyununda yada ortaoyunundan kaynaklanmış komedyalarımızda baş komiğin (Kavuklu'nun) seyirciyle senli benli olmasına, seyirciyi kendinden yana çekmesine, hatta seyirciyle konuşmasına benzetiyorum. Bu tür komedyalarla bu tür romanlar da eşzamanlı, aynı zamanın ürünleri.

Ch. Martin Wieland, romanının 344. sayfasında okurlarıyla şöyle konuşuyor :

Şimdi lütufkâr okuyucularımız tahmin etsin bakalım, neydi bu çare? Fazla merakta bırakmayalım; dünyanın en basit çaresiydi.

İşte böylece sürüyor Wieland'ın okurlarıyla konuşması. “Teklifsiz tekellüfsüz”, senlibenli bir konuşma... Hele bu konuşmanın başındaki “Lütufkâr okuyucularımız” seslenmesi, tiyatrodaki komiğin, oyunun sonundaki “Velinimetimiz tiyatroperveran seyircilerimiz” diye seyircilere seslenmelerine ne çok benziyor.

Yine örneğin romanın 346. sayfasında Wieland okurlara kendisinden de sözederek şöyle sesleniyor :

Ancak bu satırların yazarı, biz şimdi yaşayanlar için ve Avrupa'da.... sürüyor böyle.

Bana bu eski teknik, olağanüstü antik güzellikte bir eşya bulmuşum gibi çekici geldi. Yeni biçim içinde ve yeni gözle, ben bu modası geçmiş tekniği yeniden kullanabilirim. Bunu yapmayı çok istiyorum. Nitekim, *Surname*'de de, eski bir tekniği yeni bir konu ve özü vermek için kullanmıştım. Ancak, o eski romanları, Ahmet Mithat'ları filan, bu kez bu gözle yeniden okumalıyım.

ABDERALILAR

Ayrımsanmazsa önemi anlaşılamayacak öyle ayrıntıda güzellikler var ki, bunları ayrımsadığım anda şaşırıyorum. Müthiş gözlemler... Örneğin, 356. sayfada şu :

(Onokradias, *kendi sesine benzemeyen bir sesle* “Dinleyin beni, Abderalı Erkekler!” diye bağırdı.)

Burda, altını çizdiğim “kendi sesine benzemeyen bir sesle” ne büyük ve derin bir gözlemdir. Dört sözcük, ama ne çok şey anlatıyor.... İnsanın kendi sesine benzemeyen bir sesle konuşması... Wieland’ın 202 yıl önceki gözlemi bu... Kiskanılacak güzellikte bir gözlem ki, dört sözcükle, en yalın biçimde anlatılmış. Ne çok insan kendi sesine benzemeyen sesle konuşuyor. Sahtecilik, insanın önce kendi sesiyle konuşmamasıyla başlıyor. Parlamento kürsüsünde, ya da seçim alanlarında konuşanları çoğu, evde çocuklarıyla, eşleriyle, arkadaşlarıyla konuştukları, sesle mi konuşuyorlar? Bir kadını kandırmak isteyen erkek yada erkeği tavlama isteyen kadın, kendi sesine benzeyen sesle mi konuşuyor? Bütün dolandırıcılar ve sahteciler, dolandıracakları zaman dolandıracakları kişilerle, kendi seslerine benzeyen sesle konuşmazlar. Müthiş bir gözlem! Kaynağı Wieland’ı göstererek “Kendi sesine benzemeyen sesle konuşmak” diye bir ayrı yazı yazmalıyım. Bana bu, konuşma biçimi yüzünden çoktanberi öyküsünü yazmak istediğim şu bakanı anımsattı... Adam, sesiyle, ses tonuyla, vurgulamalarıyla Atatürk olmak, O’nun gibi olmak istiyor. Kendi sesine benzemeyen sesle konuşarak büyük adamlık gösterisine çıkıyor. Bu bakanın kendi sesine benzemeyen sesle konuştuğunu nerden biliyorum? Şurdan : Hiçkimse evinde, onun radyo ve televizyonda konuştuğu sesle konuşamaz da ordan biliyorum. Diyelim yatağa girdi, karısıyla o sesle mi konuşur? Çoktanberi bu adamın öyküsünü yazmak istiyordum. İyi ki, Wieland’ın “Kendi sesine benzemeyen sesle” gözlemini okumadan önce yazmamışım. Şimdi daha iyi konuya girmiş oldum.

Kendi sesine benzemeyen sesle konuşan ne çok insan tanıdım. İğreniyorum böylelerindem. Vedat Günyol’u Barış Derneği’ne üye olması için götürmüştüm. Orda bir yetkilinin konuşmasını dinledi ve buyüzden üye olmadı. Çünkü adam, –

OKUDUĞUM KİTAPLAR

şimdi yerine daha iyi oturtuyorum – kendi sesine benzemeyen sesle konuşmuştu. Ve Vedat Günyol, o konuşma yüzünden Barış Derneği'ne üye olmak istemediğini bana o zaman söylemişti. Ne var ki, bu “kendi sesine benzemeyen sesle konuşmak” Vedat Günyol gibi aydınları tiksindiriyor ama, ne yazık ki, yığınları da çekiyor. İşte zorluk burda, zorluk ve kötülük... Bu durumda politikacılar – ki oya dayanmak zorundadırlar – yığınları çekmek için “kendi seslerine benzemeyen sesle” konuşmak, yani sahtecilik yapmak zorunda mı kalacaklar? Yapmazlarsa, yapanlara hep yenilecekler mi?

Biçok yerde ya, 358. sayfada Wieland yine okurlarıyla karşılıklı konuşuyor (diyaloga giriyor) :

Lütufkâr okuyucularımıza doğruluğumuzu tam olarak göstermek için...

130. sayfada *Lütufkâr okuyucularımızın canını birtakım tafsilatla sıkmamak için...*

Abderalılar romanı 359. sayfada bitiyor. Roman bittikten sonra yazar “Abdera Hikâyesine Anahtar” başlıklı bir bölüm daha koymuş. Bu bölümde romanın daha iyi anlaşılması ve her yerde Abderalılar (yani Abderalılık) bulunduğunu, konunun evrenselliğini çok güzel anlatmış. Şöyle diyor :

elimizdeki hikâyenin naşiri de (...) bütün akıllıları eğlendirmek, bütün delilere ibret dersi vermek ve onları doğru yola getirmek üzere yazılmış bu eserin daha iyi anlaşılması ve ondan daha iyi faydalanılmasına hizmet edecek herşeyi anlatmaya karar verdi.

“Anahtar”dan önce, romanın bitimindeki son satırları, benim *Almanya Almanya - Bizden Aptal Bulaman Ya* kitabıma alıntılatacağım. Bu son satırlar Almanlar, için müthiş yergi... Ama Almanlar, salt Goethe'yle, Schiller'le, Heine'yle filan değil, kendilerini böylesine yeren (gerçekte elbet salt Almanları değil, hepimizi) bu usta yazarla ve böyle bir yazarı çıkarabildikleri için de övünmelidirler.

Benim için bir sanat yapıtının (yazın yapıtının özellikle) değerli olabilmesi için, genel ve herkesçe benimsenmiş değer ölçütlerinden başka, benim öznel bir değer ölçütüme göre de

ABDERALILAR

değerli olması gerekir. Bu öznel değer ölçütüm, belki de yazar olmamın bencilliğinden ileri geliyor. Okuduğum bir yazın yapıtının –öteki değerlerinin dışında- bana göre değerli olabilmesi için, o yapıtın bana neler esinlendirdiğine, beni coşkulandırıp coşkulandırmadığına, bana ne oranda kaynaklık edebildiğine, çevrenimi genişletip genişletmediğine bakarım. Evet, bu bir bencil ve öznel ölçüttür; belki yazar bencilliğinin öznel ölçütü... Bu öznel ölçüte göre Wieland'ın *Abderalılar*'ını çok değerli buluyorum. Ondan çok yararlanıyorum. Çok esinlendim, ondan çok alıntılar yaptım. “Almanya” yazılarıma, *Benim Delilerim*'e, “Gülmece” dosyama ondan alıntılar yaptım. Daha da pekçok... Adı sağolsun Wieland'ın.

Abderalılar'ı okuyalı çok oldu, belki dört-beş ay... Ama ona değgin yazmaya ancak şimdi fırsat bulabildim. Daha yazmam gereken, okuduğum pekçok kitap var. Ah zaman...

Nesin Vakfı, Çatalca,
29 Ekim 1983, Cumartesi

HANÇER

Mihail Yeryeviç Lermontov

Hançer

Çeviren : Ataol Behramoğlu

ŕiir

Zamanımızın Kahramanı'nı ilk gençliğimde okumuŕtum, o zaman beğendim. 25-26 yaŕımda olmalıydım. Sanırım, Remzi Kitabevi'nin yayınlarındandı. Pekçok beğendiğim bir romandı. Beni ŕaŕırtmıŕtı. Daha önce okuduklarıma benzemiyordu. Yıllar sonra (Kırk elli yaŕ arasında bir yıl), *Zamanımızın Kahramanı*'nı bir daha okudum. İkinci kez korkarak okumuŕtum; ilk büyüŕü bozulacak, eskisi kadar güzel gelmeyecek diye... İkinci okuyuŕumda da sevdim.

Bana genellikle kitapları (salt romanları değil) ikinci kez okumak hiç ağır gelmiyor. Çünkü, ilk okuyuŕumdan belleğim-de genel bir izlenim ve tattan baŕka hiçbiŕey kalmıyor; ne olay, ne konu, ne kurgu... İkinci okuyuŕumda bir kitabı sanki ilk kez okuyormuŕum gibi oluyorum. Hatta ŕunun ayırđına vardım; eskiden okuduğum özellikle romanlarda kendiliğimden uydurmalar yapıyorum. Nitekim çok belirgin olarak *Suç ve Ceza*'da böyle oldu. Bu romanda çok ŕeyi uydurmuŕum; bunu, ikinci okuyuŕumda anladım.

“Okuduğum Kitaplar” dosyasını da bundan sonra tutmaya baŕladım.

Bir kitabı okuyunca, o kitaba değgin dūŕüncelerimi, değerlendirmelerimi, hatta eleŕtirilerimi, yazarına iliŕkin anılarımı yazıp bu dosyalara koymaya baŕladım. Bu yazıları (notları) okuyunca, kitabı yeniden okumuŕ oluyor ve herŕeyi anımsıyorum. Yada ikinci kez okurken notlar bana yardımcı oluyor. Çünkü, eskiden okuduğum bütün kitapları bir daha okumaya

olanak yok. E kafamdan silinip gidecekse okuduklarım, ne olacak? Hoş bir iz, bir tortu kalıyor. Örneğin konuşurken, filan roman güzeldir, diyebiliyorum. Ama neden güzeldir yada değildir, hiçbirşey belleğimde kalmadığından, söylemiyorum.

Ne yazık ki, yine zamansızlıktan okuduğum bütün kitaplar için, notlar yazıp “Okuduğum Kitaplar” dosyama koymaya fırsat bulamıyorum. Hiç değilse okuduklarımdan çoğu için ve çok ilgi duyduklarım (olumlu yada olumsuz) için yazıyorum.

Zamanımızın Kahramanı’nı ikinci okuyuşumda – ki çok az kitapta olur – hayranlığım daha da artmıştı. Çünkü ben iyi roman ve oyunun ancak belli bir yaştan sonra (yazarın yaşlanma döneminde) yazılabileceği kanısındayım. Yine de bu kanıdayım. Şiir de tersine, iyi şiir gençlikte yazılır. Örneklere bakarak böyle düşünüyorum. Yaşlılıklarında da iyi şiir yazarlar, sayıları çok az olsa da var, ama öyleleri içlerinde yaşlıyken de gençliklerini taşıyabilen seyrek insanlar; ben böyle düşünüyorum. Ama genç yaşta iyi roman, iyi oyun yazmak çok çok ayrı bir durum. Lermontov işte bu ayrallardan biri. 26 yaşında *Zamanımızın Kahramanı*’nı yazmış ve 27 yaşında ölmüş. Bir yazar, o romanı 26 yaşında nasıl yazabilir, bu bir tansıktır ben- ce...

İyi yazar, kötü yazar, her neyse, her yazar kendini başka yazarlarla – özellikle hayranlık duyduklarıyla – ölçüştürür isteristemaz. Ben de *Zamanımızın Kahramanı* yazarının 26 yaşıyla, kendi yaşımı, elimde olmadan hem de, ölçüştürmüştümdür. Benim çok, utanılacak denli aleyhime bişey bu... Romanı ikinci okuyuşumdaki hayranlığımın nedeni işte buydu.

Vara daha o zamandan “Okuduğum Kitaplar” dosyasını tutmaya başlasaydım da, şimdi elimde *Zamanımızın Kahramanı* üzerine notlarım olsaydı. Buyüzden, bir fırsat bulup bu romanı üçüncü kez okumaya çalışacağım.

Zamanımızın Kahramanı’nı okuduğumda, Lermontov’un şair olduğunu bilmiyordum. Sovyetler Birliği’ne gittiğimde gördüm ki, orda Lermontov, daha çok şair olarak tanınıyor. Evet, romancı olarak elbet değerlendiriliyor, ama şairliği daha önde tutuluyor.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Ataol Behramoğlu'nun çevirisinden *Hançer*'i merak ve ilgiyle okumanın nedeni bu.

Sonuç? Benim için düş kırıklığı oldu. Romanı nerde, şiirleri nerde? Ama bu, sanmam ki, Lermontov'un eksikliği olsun... Öyle sanıyorum bu, şiirin çevrilemezliğinden ileri geliyor. Çünkü, kötü çevrilmiş de olamaz. Çevirmen Ataol, Rus aydın dostlarımla söylediğine, ve başka çevirilerinden de bildiğimize göre, iyi Rusça biliyor ve iyi çeviriyor. Üstelik kendisi de şair... Yine de bu şiirler beni etkilemediyse neden? Anlayamıyorum, sevemiyorum, benim şairim değil... Yada, genellikle şiirin çevrilemez şey oluşundan...

Ataol'un, kitabın önsözünde belirttiği şiirleri de sevemedim. Belki de, çok kez söylendiği gibi, bu şiirlerin yazıldıkları tarihe göre değerlendirilmesi gerektiği söylenecek. Ben hiç bu düşüncede değilim. Bir yapıtı, yazıldığı tarihe göre değerlendirmek okurun işi değil, yazın tarihçisinin işidir. Ben okur olarak, hangi tarihte yazılmış olursa olsun ve yazıldığı tarihe göre nice değerli olursa olsun, ben bugünün, okuduğum tarihin değerlendirmeleriyle, ölçütleriyle, yargılarıyla değerlendirim. Okuduğum zaman bana değerli gelmiyorsa, eskiden nice değerli olursa olsun, artık güncelliğini, geçerliliğini yitirmiş ve tarih olmuştur. Klasikler de buyüzden ölür. Asıl klasik, yazıldığı zamanlardan sonraları da değerini, geçerliliğini, hatta güncelliğini sürdürebilen yapıttır. Benim değerlendirmeme göre *Zamanımızı Kahramanı*, bugün de değerli, geçerli ve güncel. Elbet yanılmış olabilirim, ama Lermontov'un şiirleri için aynı şeyi söyleyemiyorum. Ama bu, belki de şiirlerini eskimişliğinden değil de, şiirin başka dile çevrilemezliğinden ileri geliyordur.

Şaşılası bişey, çok şairde sonunu görme sezgisi var. Lermontov da "Hayır, Byron değil Başka Biriyim Ben" şiirinde şu iki dizede sonunu sezmiş :

Ben erken başladım, erken bitireceğim.
Ve biliyorum çok az şey başaracak olduğumu.

HANÇER

Başardığı hiç de az şey değil, ama erken başlayıp erken bitirdiği de doğru. Bir başka kanımı da doğruluyor bu Erken başlayanlar erken bitiriyorlar. Bizde de çok örneği var : Orhan Veli, Sabahattin Ali vb.

Bir şairin “Ben Byron değilim” demesi bile onun Byron olduğunu (öykündüğünü, etkisinde kaldığını) göstermez mi?

Çeviride gözüme çarpan bikaç küçük şey :

“Dua” şiirinde “Ama söndür şu mucizevi alevi”

Mucizevî? Nasıl şey, ne eski... Türkçesi var : Tansıksal.

“L. İçin” şiirinde herhalde dizim yanlışı olarak “Türkücün unutulacak” dizesi “Türkücüğün unutulacak” olmalı.

“Yaprakçık” şiir... Bu başlık “Yaprakçık” değil “Yaprakcık” olmalı. “Küçükçük” değil “Küçücük” denir, “Büyükcük” denmez, “Büyücek” denir. “Bardakçık” denmez, “Bardack” denir. Bunun gibi, “Yaprakçık” değil, “Yaprakcık”

“Şairin Ölümü” şiirinin o sıra kıyamet koparmasını, çok değerlendirilmesini anlıyorum. Olay önemli... Puşkin öldürülmüş ve insanlar susmuş. Burda salt şairlik değil, namusluluk da, yüreklilik de var... Şairde – bence – olması gereken şeyler.

Uyku şiirinin bulunduğu sayfaya şunu yazmışım :

“İnsan nasıl düşünüyorsa öyle yaşıyor.”

Nesin Vakfı, Çatalca,
31 Ekim 1983, Pazartesi

SEÇİLMİŞ ŞİİRLER

René Char

Seçilmiş Şiirler

Çeviren : Tahsin Saraç

Şiir

Okuduğum kitaplar için düşündüklerimi yazmaya zaman bulamıyorum. Bisürü okuduğum kitap birikti.

Dün bütün gün René Char'ın şiirlerini okudum. Özet olarak söylemem gerekirse günümü ziyan ettim demektir. Ötedenberi René Char diye bir şair adı duyarım. Ünleri, değerlerinden büyük insanların sayısı kabarık. Bana göre René Char da bunlardan. Tahsin Saraç, sanki ne diye bu şiirleri çevirmiş... İnsan bir işe koşuldu mu, koşulmuş olduğu işi de sever. Sevdiği için bir işe koşulmak başkadır, koşulduğu için o işi sevmek başkadır. Ama insanların çoğun, koşuldukları için o işi seviyor. Hani "Nikâhta keramet vardır" derlerdi ya eskiden, işte öyle... Birbirlerini sevmeyen çiftleri zorlayarak evlendirir, gerekçe olarak da "Nikâhta keramet vardır" derlerdi. Yani nikâh kıyıldıktan sonra, birbirinizi seversiniz... Başka ne yapacaksın, nasıl olsa nikâh kıyılmış, ister istemez seveceksin... İş de öyle, nasıl olsa başta o işe koşulmuşsun, isteristemez seveceksin. Şimdi Tahsin Saraç'a sorsam, güzeldir diye René Char'ın şiirlerini savunacaktır. Şiirleri çevirmeden önce sorsaydım, belki kanısı başka olurdu.

Bu çevirinin büyük bölümünü, daha çevrilirken Tahsin Saraç'ın çalışma evinde konukluğumda da okumuştum. O zaman, içimden, güzelleri de vardır bu şiirlerin, diye düşünmüştüm. Bu kez kitabın hepsini okudum. Tahsin'in yazdığı önsözden anlaşılıyor ki, doğru, namuslu, yiğit ve yurtsever bir adam. Ama benim şairim değil... Kötü şair demiyorum, çünkü böyle söyleme-

SEÇİLMİŞ ŞİİRLER

ye hakkım da yetkim de yok. Ama benim şairim olmadığını söylemeye elbet hakkım var. Kitaptaki 101 şiirden birini bile sevemedim. Böyle durum pek seyrek başıma gelir.

Tahsin Saraç, başka kaynaklardan yararlanarak yazdığı kitabın başındaki “Birkaç Söz”de şöyle diyor : “İlk anda kapalı ve anlaşılmaz gibi görünen bu şiirlerde, kesin, yalın ve özlü bir anlatım ve üzerinde düşünüldükçe perdeleri aralanan renkli ve tutarlı bir derin iç evrenin yansıması gözlemlenir.”

“Üzerinde düşünüldükçe” deniyor. Baştansavma okudum şiirleri, üzerinde düşününce düşününce okudum, ama şiirin kapalı perdeleri bana bitürlü açılmadı. Buyüzden de şiirlere kötü demeye hakkım yok elbet. Belki de benim hiç ayırımsaymadığım başka bir dünyadan, Fransız dünyasından, ancak Fransızın bildiği bir dünyadan söz ediyor yada Fransız dünyasını anlayanlara söylüyor şiirini. Bütün bunları okuduğum çevirilere dayanarak söylüyorum. Ama Tahsin’in çevirilerine de, hem Fransızca yetkinliği, hem şairliği bakımından güveniyorum.

Yine o “Birkaç Söz”de “René Char’ın şiiri Fransızlar için bile anlaşılması güç bir şiirdir” deniliyor. Ama insaf! Fransızların bile kendi dillerinden yazılmış şiirleri anlaması güç olursa, ben garip Türk yazarı, hem de çevirilerinden o şiirleri nasıl anlayabilirim. Ama ne çok Türk aydını, benim gibi bu şiirleri hiç anlamadıkları, o şiirlerin beğenilerine varamadıkları, yürekli-lik gösterip anlamadıkları doğrusunu söylemeyecekler, üstelik de övecekler... Ah bu ikiyüzlülük, ah bu başkalarının “ne anlayışsız!” diyeceklerinden korkarak yapılan sahtecilik... İkiyüzlülüktense, sahtecilik-tense ve kendimi kandırmaktansa anlayışsız ve beğenisiz demelerini yeğlerim.

Ah şu kapalı şiir, ah şu kendini kolay kolay vermeyen şiir... Tahsin şöyle yazmış “Birkaç Söz”de : “... İlk anda kendini ele vermeyen bu kapalı şiir diline yaklaşmak kolay olmayacaktır belki de okuyucular için.”

Bu şiirler, ne ilk anda, ne son anda bana kendini verdi.

Bizde de kimi ünlü şairler, bu kendini vermeyen şiir yazmaya pek düşkünler. Şiir kendini vermiyor. Okur zorlayarak,

OKUDUĞUM KİTAPLAR

zorlanarak, uğraşarak, didinerek o kapalı, kendini vermeyen şiiri çözecek ve tadına varacakmış... Ben kendini kolay kolay vermeyen, ancak zorlana zorlana tadına varılan bu kapalı şiirleri bunca zorlukla anlamaya çalışmayı, zor kullanarak bir kadının ırzına geçmeye benzetiyorum. Kadın istemiyorsa ne diye zorlamalı... Bu şiirler de kendilerini vermeyeceklermiş... Varsın vermesinler... Bunca zorlandıktan sonra tadı mı olur? “Zorla güzellik olmaz” demişler...

Bu şairler, şiirlerini anlayabilmek, onların beğenisine varabilmek için, okurların çaba harcaması, kendilerini zorlamaları gerektiğini söylüyorlar. Yani kendi yapmaları gereken işi okura yaptırmaya çalışıyorlar. Okurlar şiiri anlamak için zorlanacaklarına, şairler kendilerini zorlayarak şiirlerini okurların anlayacağı biçime soksalar daha doğru olmaz mı? Doğrusu ben hep bunu yapmışımdır. O çok kolay ve çabuk yazıldığını sandıkları yazılarımı, kolayca anlaşılır biçimde yazabilmek için ne zorluklar çektiğimi, nasıl uğraştığımı kimseler bilmez.

Kendilerini zor veren kapalı şiirler yazan şairler, şiirlerini herkesin anlamasını istemiyorlar ki... Herkes anlarsa o şiirler bayağılaşır, herkesin anladığı ortamalı olur. Onlar şiirleriyle saygınlara, seçkinlere, soylulara seslenmek istiyorlar ki, kendileri de saygın, seçkin, soylu olsunlar... Bunlar, herkes için yazmanın ne demek olduğunu ve çok zor olduğunu bilmiyorlar. Herkes için yazmak demek, yazılanı herkesin aynı oranda ve yazarının anlaşılmasını istediği düzeyde ve derinlikte anlaması demek değildir. Herkesin kendine göre, kendi kültür anteninin kapasitesine göre anlaması demektir. Çok kez bana kitaplarımın çok satışının nedenini sormuşlardır. Biçok nedeni var ama baş nedeni bu Kitaplarımı herkesin kendince anlayabilmesi için çok uğraşıyor; çok zorluklar çekiyorum, yine de tam başaramıyorum. Bu yüzden kitaplarım köy kahvelerinde de var, büyük kentlerin zengin evlerinin kitaplıklarında da... O seçkin, en seçkin ve saygın kişiler de anlıyor, çocuklar da, yeni okuyazar olanlar da...

Kendilerini zora sokmayıp şiirlerini – yada düzyazılarını – anlamaları için okurlarını zora sokanların, gerçekten de kitap-

SEÇİLMİŞ ŞİİRLER

larını az ve öz o seçkin kişilerin almasını istediklerine de inanmıyorum. Çünkü bunlardan çoğunu, kitaplarının çok satılması, yayılması için, kitap imzası günlerinde, kitap fuarlarında, açıkoturum ve bunlara benzer yerlerde ne bayağılıklara katlandıklarını, ne pis tezgâhtarlıklar yaptıklarını, utanmadan ve yazar onurunu hiç düşünmeden ne çığırkanlıklar yaptıklarını çok gördüm ve öğrendim. Öyle ki, bakışlarından bile üstüme başıma pis bişey bulaşacakmış gibi oldum.

Kitaplarının satılmasını, çevrilmesini bu denli çok istediklerine göre, öyleyse bunlar yazdıklarının salt seçkinlerin, salt saygınların anlamalarını ister görünmelerinde içten değil. Sahtecilik yapıyorlar. Öyleyse neden o kapalı şiirleri yazıyorlar ve anlayabilmeleri için okurlarından kendilerini zorlamalarını istiyorlar? Çünkü, her okurun kendince anlayabileceği şiirleri yazmak ellerinden gelmiyor, hem yeteneksizdirler, hem de tembeldirler. Kendilerini zorlayacaklarına okurlarını zora koşmak istiyorlar.

Bu sözlerim René Char için olamaz. Çünkü, onu tanımıyorum, ama seçme şiirlerinden tanıdığım kadarıyla söyleyebilirim ki o benim şairim değil. Yüzbir şiirinden hiçbirinin tadına ve beğenisine varamadımsa, hiçbirini anlayamadımsa, başka ne söyleyebilirim? René Char'ın da pek umurundaydı hani... Orası da öyle...

Yine o “Bikaç Söz”den öğrendiğimize göre, bir başka Fransız René Char'ın çok çok ilerici olduğunu anlatmak için “Belki kendisinden bile ilerdeydi Char” demiş. Besbelli övmek için söylemiş olacak ama, bir insan bundan ağır yerilmez. Bu paradoksları özgünlük sanıyorlar. Bir insanın kendinden bile ileri olması nasıl geride bir ikilemdir... ve ne korkunç

Nobel adayları arasına da girmiş, kendinden bile ilerde olduğu kesinleşirse Nobel'i verirler.

Kitaba yazdığım notlardan. “Lascaux Mağaraları” birinci şiirine şu notu yazmışım : “Bunun güzelliğini hiç ayımsayamıyorum. Bana şiir gelmiyor. Üstelik öyle kendini vermeyen filan da değil, apaçık... Sevmedim.”

Beşinci şiire “Üşümekten donmak” için :

OKUDUĞUM KİTAPLAR

“Bu şiirler – şiirse – bana sımsıkı kapalı. Ben de ona kapalıyım. Kapılarımız, pencerelerimiz yok, birbirimize sımsıkı kapalıyız.”

“Ozanlar” şiirine : “Bu şiirlere kapalı oluşumu söylemem, kimilerince, hatta çoklarınca, benim anlayışsızlığım, beğenisizliğim olarak yorumlanacak. Varsın öyle olsun, anlıyormuş, beğeniyormuş görünüp sahtecilik yapmaktansa, anlayışsız sanılmayı yeğlerim. Yargılardan korkmuyorum.”

“Bir Ormanın... Olması İçin” şiirine : “Eski gerçeküstücülüğünün izleri değil, şiirlerinin çoğunda tam gerçeküstücülük var. Bu şiiri okuduğumda gerçeküstücü bir resim görür gibi oldum. Gerçeküstücü resimleri seviyorum da, gerçeküstücü şiirleri sevmiyorum. Barok mimariyi sevmiyorum da, barok müziği seviyorum. Bunun nedenlerini de bilmiyorum, Hiç düşünmedim.”

“Nevors Parkında Gençlik” için : “Bitek olsun sevdiğim şiiri çıkmayacak mı? Bir bütün şiir değil, şiirden bir bölüm, bir dize olsa yine yeter. Merakla, inatla sonuna dek okuyacağım kitabı.”

“Yılanın Sağlığına” adlı yazıda şu tümce var : *Hiçbir şeyi bozmamak için dünyaya gelen şey ne sabra hak kazanır ne saygınlığa.*

Altına şunu yazmışım “Sonunda iyi bir özsöz bulabildim kitapta, ama bu da eskilerin “hikmet” dediği özsöz, ama şiir değil.

Kitabın sonundaki notum :

“Tahsin Saraç bu şiirleri çevirmekle benim için çok iyi bir iş yapmış oldu. Yıllardanberi adını duyduğum ünlü René Char’ın benim şairim olmadığını – şair olmadığı demek değildir – anladım.

Nişantaşı
11 Ocak 1984

BADEMLERDEN SAY BENİ

Paul Celan

Bademlerden Say Beni

Çevirenler : Gertrude Durusoy - Ahmet Necdet
şiiir

Kitaptaki “Paul Celan Üzerine” açıklamadan anlaşıldığına göre, şairin Türkçede ilk kitabıymış. Bence, olmasa da olurmuş, hele bu kâğıt sıkıntısında... Yine de bu adamın şiirleri, René Char’inkilerden çok daha iyi geldi bana, hiç değilse ben de çağrışımlar uyandırdı. René Char’ı usta bellemiş olacak ki, kitabında ona adadığı bir şiir var.

Paul Celan’ın hangi uyruktan olduğu kesin değil. Yazmayı tasarladığım o bikaç kez devlet değiştirmiş topraklarda yaşayan insanlara benziyor. Bu oyunu yazmam bigün kısmet olursa yararlanırım belki diye o bölümü aktarıyorum :

Yaşamöyküsü kısaca şöyle : 23 Kasım 1920 tarihinde Czernewitz’de dünyaya geldi. Bu kent, yaşadığımız yüzyılın başlarında, o zaman Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun bir eyaleti olan Bukowina’nın başkentidir. Bukowina, sözkonusu imparatorluğun parçalanmasıyla önce Romanya’nın, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra da Sovyetler Birliği’nin toprakları içerisinde kalır.”

Benim Romanya’da dilmaçlığını yapan o yaşlı (adı Gano mu neydi, öldü) adam da böyleydi. O Gagavuzdu. Celan Yahudi. Yahudiliği dışında ne olduğu, hangi uyruktan olduğu belli değil. Bir o devletin, bir bu devletin olan topraklardan... Almanca yazması, Avusturya topraklarında doğmuş, anadilinin Almanca olmasından. Romanyalı olarak çalışmış gençliğinde. Avusturya kültürüyle yetişmiş. Fransa’da öğrenimini yapar. Toplama kampında kalır. Doğduğu yere döner, bu kez orası Sovyet toprağıdır. Sonunda Paris’e gidip yerleşir.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Bu açıklamada “1970’te kendini Seine nehrine atar, yaşamına kendi eliyle son verir” tümcesini okuyunca, adamın yaşamına bakıp, sanki bu sonuç doğalmış gibi geldi de içimden “Ne yaparsın zavallı, başka umarı yokmuş ki...” diye geçirdim.

Yıllarca önce yazmayı tasarladığım oyunun kahramanı gibi, coğrafyadan ve savaşıardan gelen trajikomik bir yaşam...

Hiçbir şiirini bütünüyle sevedim. Ama kimi şiirinden sevdiğim bölümler oldu. Örneğin “Corona” adlı şiirinden şu dizeler :

Penceredeyiz sarmaş dolaş, kendimizi seyrediyoruz
sokaktan :

vakt erişti, herkesler bilsin bunu!
Artık çiçek açma zamanıdır taşın,
yüreğınse tedirginlik zamanı.
Zamanıdır, zamanı gelmenin.

Artık zamanıdır.

Bu bölümü sevdim. “Artık çiçek açma zamanıdır taşın” ne güzel...

Nişantaşı
18 Ocak 1984

OM MANİ PADME HUM

Asaf Halet Çelebi
Om Mani Padme Hum
şiiir

... Sese, ritme “tartıma” çok önem veriyor. İçten haykıran yerlerini imlemiştım kitabında :

He şiiirinde : “ferhâaad” diye ünlemek dört kez yinelenmiş.
“Nurusiyah” şiiirinde son iki dize :

nûruisiiyâaah
nûrusiiyâaahhh

Beddua şiiirinde : “bahtiiyâaar” üç kez yineleniyor.

Sema-ı Mevlana şiiirinde : “caaan” seslenmesi.

Sabdukalar şiiirinde : “câaan” diye iki kez sesleniyor.

Sidharta şiiirinde şiiirin her bölümünün sonundaki “om ma-ni padme hum” dizesinin yanına kendisi “3 kere” diye yazmış.

Sağlığında da, kendisi bu şiiiri okurken, orda bulunanların bu dizeyi üç kez koro gibi söylemesini isterdi. Bir de böyle “Harput” şiiirinin son sözcüklerinin birlikte söylendiğini anımsıyorum :

harpût

bacadan düşen
harpût

.....
kafamdan beni yut
harpût

OKUDUĞUM KİTAPLAR

“Mansur” şiirinden :

Büyük köse vur
bütün sesler bir seste boğuldu
mansûr
mansûuur”

“İçimden” şiirinden :

“ dost
dooooost
diye haykırmak istedim
içimden sevindim”

“Mariyya” şiirinin son dizesi :

“Bu dünyada ararım
mariyyaaa”

Hep bağırın, ama sesi çıkmadan, kısık sesle, fısıldar gibi haykıran sesler...

Çelebi şiirinin özelliklerini yukarda yazarken eksik bırakmışım, bence beş özelliği var :

Gizemci, doğulu ve doğucu, çağcıl, geçmişte yaşıyor, gerçeküstücü.

“Şehir” şiirinin ilk dizesi çok güzel:

Allahtan pencere açmışlar içi sıkılan evlere.

Çelebi'nin benim saptayabildiğim tebelleş motifi “çekik badem gözlü” kadın. Her şairin tebelleş sözcüğü, deyimi, motifi oluyor. Çelebi'nin eşi de çekik gözlüydü.

OM MANİ PADME HUM

“Bedri Rahmi” şiirinden :

Ve badem gözleriyle candan konuşur

“Çimenlerde” şiirinden :

sakî
çekik badem gözlü
ve saz benizli

İşaretlememişim ama, yanılmıyorsam başka şiirlerinde de “çekik gözlü”, “badem gözlü” benzetmesini kullanmış.

“Ömer Çocuk” şiirini oğlu Ömer için yazmıştı. Çelebi'nin ölümünden birkaç yıl sonra Ömer de öldü.

İnsanlar şiirinin yanına şu notu yazmışım : “Olumsuz yanda önemli şiir”

Günün birinde *Birlikte Öldüklerim* kitabını yazma fırsatı bulabilirsem, Çelebi'nin kitabının son şiiri “Arif Dino'ya Kaside” şiirinden alıntılarla yararlanmalıyım.

Nişantaşı
19 Ocak 1984

BENDEN SONRA MUTLULUK

Özdemir Asaf
Benden Sonra Mutluluk
şiiir

Özdemir Asaf'ın ölümünden sonra, geride kalan şiiirlerinden, Doğan Hızlan bir seçme yapmış ve bunları, şiiirlerden birinin adı olan *Benden Sonra Mutluluk* adlı kitapta yayımlamış. Doğan, bir de kitabın başına "Özdemir Asaf İçin Kısa Giriş" başlıklı yazıda "Bu kitapta Özdemir Asaf'ın dergilerde bile gözükmemiş şiiirlerini bulacaksınız," diyor.

Yazarların, şiiirlerin ölümünden sonra, geriye bıraktıklarından derlenen kitaplar beni hep tedirgin ediyor. Bir şiiirin dergilerde bile yayımlanmadığı şiiirlerini, ölümünden sonra yayımlamaya hakkımız var mı? Bunu hep düşünmüşümdür. Bunu düşünürken, biraz da kendi ölümünden sonra böyle bir olay başıma gelebilir diye, bunun korkusunu daha sağlığımda çekiyorum.

Yazarın akli yok mu, sağlığında neden bunları kitaplaştırmamış? Elbet bir düşündüğü vardı. Belki üstünde daha çalışacaktı, belki bunlar nottu, belki karalamaydı, belki hiç beğenmemişti.

Benden Sonra Mutluluk adlı kalın şiiir kitabının ilk bölüm şiiirleri "Kendi Eliyle Yayına Hazırladıkları" adını taşıyorsa da, ben bu bölümdeki şiiirleri de Özdemir'in yayın için hazırladığına ve onlara son biçimini vermiş olduğuna inanmadım. Belki daha üzerinde çok çalışacaktı bu şiiirlerin, belki değiştirecekti, belki kimisini atacaktı. Çok kötü şiiirler, az kötü değil... Bir şiiir çok kötüyse, şiiir bile değildir.

Yazar, bir yapıtı üzerinde çalışırken, ama bu yapıt yayın için hazırlanıyorsa, bu sırada yazar ölürse, yarıda kalmış bir

yapıt olarak böyle bir kitap yayımlanabilir. Ama yazarın geride kalıt olarak bıraktığı her yazı yayımlanmamalı. Çünkü bu, yazarın yada şairin çok aleyhine oluyor. Bir yazar ölünce – gerçek yazarsa – arkasında yüzlerce dosya dolusu yarım kalmış yapıtlar, notlar, karalamalar bırakır. Bunların kitaplaşması, o yazarı ikinci kez, hem de sonsuzcasına öldürmek demektir. Hele, elli, altmış yaşından sonra ölen bir yazar geriye ne çok şey bırakır... Bunlar, yazarın değerine göre kalıttır, müzeye konur, arşive konur, eleştirmenler, yazın tarihçileri, incelemeciler, araştırmacılar bunlardan yararlanır elbet, ama bunlar kitaplaştırılmamalıdır. Yazarın kitaplaştırmak üzere hazırlayıp da buna fırsat bulamadıkları, elbet bu yargımın dışında.

Böyle bir sonuç benim de başımagelebilir diye şimdiden korkuyorum. İçime biraz da şöyle bir kuşku düşüyor : Geride kalanları kitaplaştırmayı, gerçekten yazar için mi yapıyorlar? Yoksa daha başka hesaplar var mı? Kötü düşünceli değilim ama düşünüyorum böyle şeyler...

İşte en yeni örnek *Benden Sonra Mutluluk*. Bu kitabın çıkması Özdemir için, onun şairliği için iyi mi oldu? Bence hiç de değil...

Özdemir Asaf'ın şiiri, salt bu kitabında değil, genellikle duygudan çok düşünceye dayalı, düşünce ağır basan, duyulardan çok düşünülerek yazılmış, gönülden çok beyin ürünü şiirler... Şiirin özüne içinden daha çok dışından bakıyor. İşte buyüzden Özdemir Asaf şiirinin ironisi, gülmecesi, acısı vardır ve yine buyüzden Özdemir Asaf, taşlamalarında başarılıdır. Bu kitapta da epigram ve taşlamalarında daha başarılı... Ama benim beğenime ve ölçülerime göre, 274 sayfalık bu kalın şiir kitabında, en hoşgörülü seçmeyle on şiir yada koşuk ancak var. Kendisi sağ olup bu kitabı çıkarabilseydi, benim bildiğim Özdemir, kendine bu denli hoşgörülü olmazdı. Yayımladığı şiir kitaplarından da bunu anlayabiliriz.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

EPIGRAM

Gazetelerde çıktı resminiz
Kurultayda uyuyordunuz
Yanınızdakilerin yanında siz
Biraz daha uyanık duruyordunuz

Kitabın 55. sayfasına şunları yazmışım :

“Zekâ, duyarlıktan önde olduğundan, uyak zorlaması ve uyakla sağlanan biçim kaygısı da var. Ama biçimciliğini daha çok ses benzerlikleri ve söz çağrışımları oluşturduğundan, yeni bir biçimcilik ve biçim arayışları değil. Şiirin, taşlamayla hikmete daha yatkın oluşu, zekânın duygunun önüne geçmesinden ileri geliyor.”

71. sayfadaki “Altı Taş”, şiirle hiçbir ilişkisi olmayan güzel bir taşlama.

72. sayfadaki “Sigara”, hem şiir, hem taşlama...

Çok seyrek gülen adamım. Yatakta okuyordum kitabı. 79. sayfadaki beş dizelik “Azarlamalar”ı okuyunca, ne güldüm, ne güldüm ve ne uzun güldüm. Sonra bu gülüşümü birisiyle paylaşmak istedim ve ertesi gün sevgilime de okudum. Aman ne güldük... Bu taşlamayı ben gülmece kitabıma, gülmeceye bilinç kaymasının ne demek olduğunu göstermek üzere örnek almalıyım. Bunu ve bir de Taksim’de Meral’le otobüse bindiğimizde, otobüsü işletemeyip de şoförün heykele koştuğunda söylediğim sözü ve daha bunlara benzer örnekleri gülmece kitabıma almalıyım.

AZARLAMALAR

Ne duruyorsun öyle
Abdülhak Hamid gibi
Derdin varsa bize söyle
Biz pazarlamacıyız
Bir alıcı buluruz.

Yazık, çok yazık... Koskoca kitapta seveceğim şiir yok.

Özdemir Asaf'la çok yakın, yani sıkıfıkı olmadık ama birlikte geçirdiğimiz zamanlar çok oldu. Çok sıkıfıkı olamazdık, yaşam düzenlerimiz birbirine uymuyordu. Şöyle bir düşünüyorum birlikteliklerimizi : Bir gece yiyip içtikten sonra, geçti, bizim Erenköy'deki evimizde kalmıştı. Başka bir gece de Seda kalmıştı da, o sabah gelip Özdemir mi almıştı, yoksa ikisi birlikte mi kalmışlardı... Bir akşam, Özdemir'in evinde yiyip içmiştik. O ev yıkılmış olmalı çoktan, bahçeli, ahşap, güzel bir evdi, Moda'da yada Mühürdar'da filan... Sanki bu kitaptaki "Sigara" şiirini o ev için yazmış... Belki öyledir, kimbilir.

SİGARA

Sizin o eviniz vardı hani
Çamların arasından
Denizi gören, yok, hayır, denize görünen
O evin işi bugün tamam
Bilmiyorsan benden öğren
Havuzun mermerlerini yürüttüler
Ağaçları apar topar söktüler
Dalga geçme anılarında
Bahçeyi tarla gibi sürdüler
Bölüştüler aralarında
Sen şimdi yürü hür maviliğin
Gittiği, bittiği, ittiği son sınıra kadar

Kadıköy'den sabahları Cağaloğlu'na giderken sıksık buluşur, birlikte giderdik. O zaman basımevi vardı. 1965 filan olmalıydı, iki kitabımın kapağını basmıştı da, üstelememe karşın parasını almamıştı.

O yol konuşmalarımızın birini unutamıyorum. Öyle anlaşıyordu ki, ikimiz de, ev derdiyle, belki de evdekinin derdiyle doluyduk. İkimiz de, kimden yakındığımızı söylemeden yakınmıştık ve Özdemir o mikrop benzetmesini yapmıştı. İnsanı öl-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

düren büyük dertler değil, göze bile çarpmayanlar, o küçücük şeyler, mikroplar, virüsler filan...

Celal Sılay'ın evinde de biriki akşam birlikte olmuştuk.

Son görüşmemiz? 1982, belki de 1981 yılıydı. Akademi Kitabevinde kitap imzalıyordum. Geldi. Kaldı. Akşam birlikte olduk. Çok şıktı. Pelerini vardı. Ayakkabıları pırıl pırıl boyalı... Galiba plastronluydu. O geniş beresi başında... Hep birlikte Papirüs'e gittik. Orda, Edip Cansever'le kavgalarını unutmayacağım. İki de sarhoştı. O kibar, o terbiyeli Özdemir, Edip Cansever'e karşı ne saldırgandı. Edip de ne çok alttan almış, ama sonunda patlayıp saldırıya geçmişti.

Bilmiyorum, Özdemir Asaf benim "Birlikte Öldüklerim" kitabıma girer mi?

Nişantaşı, 21 Ocak 1984

ŞİİR KİTAPLARI

Bu yakınlarda ençok şiir kitapları okuyorum. Bunun nedenleri şunlar. Gözlerim iyi görmediği için, kitap, gazete ve mektupları başkalarına – genellikle vakıf çocuklarına okutuyorum. Ne var ki, bunlar hem şiiri iyi okuyamıyorlar, hem de iyi okusalar da başkası okuyunca şiiri anlayamıyorum. Şiiri anlamam ve zevkine varmam için, hem kendim hem de birkaç kez okumalıyım; yoksa şiirin tadına varamıyorum. İşte buyüzden şiir kitaplarını gece yatakta okumayı yeğliyorum.

Şiirin, yazın dallarının en zoru hatta oyun yazmaktan bile zor olduğunu, ençok şiir kitabı yayımlanmasından, ama içlerinde gerçekten güzel denecek şiiri bulamamamdan anlıyorum. Şiir kitaplarının kimisini satın alıyorum, kimisini şairleri imzalayıp gönderiyor. Ağır ağır da olsa hepsini okuyorum, hem de döne döne... Bitek dizeyi bile, birkaç kez okuduğum oluyor. Şiirin bütününe üç dört kez okuyorum. Bir güzellik var da ben mi anlamıyorum diye hep kuşku içindeyim. Ne yazık ki, çoktanberi güzel şiir, yani şiir denilecek şiir bulamıyorum. Bu yargım, hiç güzel şiir olmadığını anlatmaz. Bu benim özel ve öznel yargımdır. Tat aldığım, bana güzel gelen şiir bulamıyorum. Oysa her şiir kitabını büyük bir iyiniyetle ve umutla açıyorum. Bana bunlar güzel gelmiyor. Bir şiir kitabındaki bütün şiirler güzel olamaz, bunun olanağı yok. En değerli ve ünlü şairlerin bile gerçekten güzel şiirleri pek azdır. Nâzım'da güzel şiir sayısı daha çoktur, öbürlerine göre. Öyle değerli ve sevdiğim şairler var ki, bana göre onlarda güzel şiir ancak on-onbeş tane çıkar ve on-onbeş güzel şiir yazmış olmak da çok önemlidir. Ahmet Muhip Dranas, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın örneğin, bana göre ancak on-onbeş güzel şiiri vardır, belki Yahya Kemal'in biraz daha fazla...

Nesin Vakfı
6 Şubat 1984

SEVGİLİ ARSIZ ÖLÜM

Latife Tekin
Sevgili Arsız Ölüm
roman

Latife Tekin, bu ilk romanıyla parladı. Çok olumlu eleştiriler aldı. Roman herkesin ağzında. Okumam için üsteleyerek Vedat Türkali ikinci romanı *Mavi Karanlık*'ı vermişti. "Benim romanı sonra okursun, ama Latife Tekin'in romanını oku..." dedi.

Bunca övgüden sonra *Sevgili Arsız Ölüm*'ü, Bayramoğlu'nda biraz çekinerek okudum. Çok kez, büyük övgüler almış film ve romanlar bende düşkünlüğü yaratıyor da, buyüzdendi çekingenliğim. Hemen söylüyeyim ki, *Sevgili Arsız Ölüm*'ü sevdim, beğendim. Ama ne olarak, roman olarak mı? Kitapta *Sevgili Arsız Ölüm*'ün roman olduğu yazılı. Gerçekten roman mı?

Şunun iyice belirlenmesi, ortaya çıkması gerekiyor Her sahne gösterisi, nice güzel, başarılı olursa olsun bir tiyatro oyunu değildir; her oyun zorunlu olarak bir sahne gösterisidir de, her sahne gösterisi, başyapıt bile olsa bir oyun değildir. Her film de, bir başyapıt olsa bile sinema değildir; ama her sinema yapıtı zorunlu olarak bir filmidir. Fellini'nin *Amarcord*'u için söylediğim de buydu. *Amarcord*, olağanüstü güzel bir film, ama sinema değildi. Her roman isteristemez bir anlatıdır, ama her anlatı ille de roman değildir, nice güzel olursa olsun... Söz buraya gelince şu soruyla karşı karşıya geliriz :

Sinema nedir? Tiyatro nedir? Roman nedir? Hatta şiir nedir?

İşte insanların üzerinde anlaşılamadığı, yer yer ve kişi kişi anlaşmalar olsa bile, topluca birleşmenin olmadığı belalı soru bu... Birinin anlattığı, tanımlamaya çalıştığı roman, şiir, sine-

ma, tiyatro, başkasının tanımına benzemiyor. Bu uyuşmazlığı çok doğal ve kaçınılmaz buluyorum. Romandan, şiirden, tiyatrodan, sinemadan hepimiz aynı şeyi anlamıyoruz, anlaştığımız ortaklaşa yanlar olsa bile... işte buyüzden “Tiyatro budur, sinema buna derler, şiir böyle olur, romanın tanımı budur,” gibi kesinlemeler yerine şöyle dememiz bana uygun geliyor Benim anladığım tiyatro budur. Bana göre sinema budur. Benim şiirim budur. Roman denilince ben şunu anlıyorum.

Bunlar belirlendikten sonra, birbirimizi daha iyi anlayabileceğimizi, hiç değilse daha başta, ortaklaşa bir tabanda buluşamayacağımızı, anlaşılamayacağımızda anlaşacağımızı sanıyorum.

Bana göre roman nedir? Benim romanım, önce dramdır. Dramı olmayan bir anlatı, nice güzel olursa olsun, bir yazın başyapıtı da olabilir, ama bence roman olamaz. Görülüyor ki, roman nedir sorusu, daha başka soruları da getiriyor : Anlatı nedir, dram nedir gibi... Bütün soruların ayrı ayrı tanıtılarını vermedikçe, aynı sözcükleri söyleyip, başka anlamlar çıkaracağımızdan anlaşma olanağımız kalmaz.

İster sözlü, ister yazılı olsun, sözcüklerle anlatılan herşey anlatıdır, bu anlatı bir estetik düzeye ulaşmışsa yazın yapıtıdır. Böyle olunca bir anlatı, roman da olmadan, büyük bir yapıt olabilir.

Dram, en genel söyleyişle, insanın içine düşüp çıkamadığı bir durumdur ki, insan ancak bir çatışma sonunda bu duruma (drama) düşer. Yani çatışmasız yanlışları da var. İlk yapıt olduğu ve sık olmadığı için bağışlanabiliyor bunlar. (Silmeleme yerine, ya silme ya tepeleme yazmalıydı.)

Romanı okumadan önce söylentiler kulağıma geldi; Latiye Tekin, Marquez'in *Yüz Yıllık Yalnızlık*'ına öykünmüş diye... Sözde onu kopya etmiş yada esinlenmiş ondan... Ah bu kara çalmalar. Her iki kitapta da cin, peri, şeytan var, böyle bir ilişki kurmak, bana iyiniyet olarak görünmüyor.

Kimi yazarlar, ilk yapıtlarını aşamıyorlar. Örneğin Güngör Dilmen *Midas'ın Kulakları*'nı aşamadı. Vedat Türkali (Abdülkadir Pirhasan) *Bir Gün Tek Başına*'yı aşamadı. Kendisine ka-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

lırsa çok, çok aştı ya... Füzuzan da *Parasız Yatılı*'yı aşamadı. Mahmut Makal *Bizim Köy*'ü aşamadı.

Bakalım Latife Tekin *Sevgili Arsız Ölüm*'den sonra ne gösterecek? İlkteki başarı, çok kez tehlikeli oluyor. Üstelik, ilkteki bu başarısından sonra herkesin gözü üstünde... Bugün öğrendiğime göre. *Sevgili Arsız Ölüm*'ün dördüncü basımı da tükenmiş. Daha bir yıl olmadan, beşerden dört basım... Hem yazarın başarısını hem okurumuzun ilgisini gösteriyor. Ne güzel !

Nişantaşı
2 Temmuz 1984

SİNEKLERİN TANRISI

William Golding

Sineklerin Tanrısı

Çeviren : Mina Urgan

roman

William Golding 1983 Nobel ödüllü yazar. Mina Urgan bu romanın birinci kısmını 1979'da yaptığına göre, yazarı ödülü almadan önce çevirmiş pek beğenmiş.

Yazık ki Nobel'i kazanan yazarları bile okumaya zaman bulamıyorum. Ama ne zaman bir Nobel ödüllü yazarın yapıtını okusam, düşkürlüğüne uğruyorum. *Sineklerin Tanrısı*'nda da düşkürlüğüne uğradım. Eleştirilerden öğrendiğime göre, yazarın en iyi yapıtı buymuş.

Kitabın başındaki on sayfalık, açıklamada. Mina Urgan romanı öyle iyi açıklamış ki, bişey eklemem gerekmiyor bunlara; ama yalnızca şunu eklemeliyim : Hiç sevmedim, ama hiç...

Kahramanları çocuklar olan, ama çocuklar için olmayan bir uzun öykü.

Sineklerin Tanrısı'nı okumadan bir yıl, belki de daha uzun zaman önce, karikatürcü Ali Ulvi'nin bana yazmam için üstelerek önerdiği roman konusunu anımsattı bu kitap. Hani zamanım olsa da, Ali Ulvi'nin önerisini gerçekleştirsem, çok kişi, konuyu *Sineklerin Tanrısı*'ndan çaldığını söylerdi.

Ali Ulvi'nin yazmamı isteyerek verdiği konu şu :

Bir turistik gemi batar. İçindekiler bir ıssız adaya çıkarlar. Dünya ile bağları kesilmiştir. Yepyeni bir toplum kurmak zorunda kalırlar. Geldikleri toplumun kötülüklerinden arınmış bir toplum kurmaya çalışırlar ama bir de bakarlar ki, yine aynı toplumun düşük bir modelini kurmuşlardır. İçlerinden din adamı, bankacı, tüccar, büyük çiftçi, hekim, avukat, kısacası,

OKUDUĞUM KİTAPLAR

kendi toplumlarındaki bütün sınıf, katman ve kesimlerin temsilcileridirler. Önce aynı mübadele, sonra para birimi bulurlar... Aşk, ihanet, cinayet... Banka, tefecilik... Alım-satım, alış-veriş... Rüşvet... Baba... Mafia... Aynen eski toplum kurulur.

Bunun böyle olması doğaldır, çünkü yetişkin kişiler, eski toplumlarının alışkanlıklarıyla bu ıssız adaya gelmişlerdir. Oysa *Sineklerin Tanrısı*'nda ıssız adaya düşenler 6-12 yaş arası çocuklardır. (Büyüklerin yaşı belirtilmemiş olmakla birlikte en çok 12 yaşlarında oldukları sanılabilir.) Romanın yada uzun öykünün tezi nedir? İnsan doğasında kıyıcılığın, kötülüğün, zorbalığın olduğunun kanıtlanması... Gerçekten de böyle midir?

Salt tezini değil, biçimini, kurgusunu, biçimini de sevmedim. Kanıtlamaya çalıştığı tezin doğruluğu, yanlışlığı biyana, yazın değeri olarak bişey bulamadım.

2 Temmuz 1984
Kurban Bayramı son günü

CADI FIRTINASI

Demirtaş Ceyhun

Cadı Fırtınası

roman

16 Haziran - 1 Temmuz 1984 tarihleri arasında onbeş gün Bayramoğlu'nda kaldım. Bu onbeş günü, kendimi kargışlıyarak, kendime söverek geçirdim. Sözverdim diye gelmek zorunda kaldım buraya. Yoksa Vakfı'ma ne olmuş, orası burdan bin kat güzel, hem de işimin başında olurdum. Hep içimde Vakf'a haksızlık ettiğim duygusu var.

Antalya'daki on günüm de (2-12 Haziran) benim enayiliğimdi, Bayramoğlu'ndaki bu onbeş günüm de... Hava berbat, rüzgâr, soğuk... Çok zaman deniz çok pis. Havuz tatsız... Elektirikler, sular kesilir sıklık... On yılı aşkındır gelmemiştim Bayramoğlu'na. Eski anıları yaşadım. Ölen arkadaşlarımı, tanıdıklarımı, dostlarımı... Kemal Tahir, hey gidi... O olağanüstü tırtıllı coşkuyula gösterdiğimde hiç ilgilenmeyen Orhan Özkırım. Daha kimler ve neler... Kaktüs'ün kumar geceleri... Ama Ben Rica Etsem'le günlerimiz. Geceleyin kuru yumuşak yosun. Klaus ve Mariè-Louise... Ve öbürü... Oğullarım...

Antalya'da da, Bayramoğlu'nda da zamanımı, okuyup yazarak değerlendirdim.

Dokuz öykü yazdım (Kan Yüzüğü, Tülsü'yü Sevmek, Korkma, Bozguncu Alaturka İstiyor, Masal Kız, Dostluk Yardımı, O Hayvan Üstüne Tarih Dersi, Bir Çin Öyküsü, Muslihittin Bey'in Uçan Şeyi). *Benim Delilerim*'in son fasikülünü yazdım, *Se-Be-Se-Me Genel Müdürlüğü* romanının sonunu yazdım. *Benim Delilerim*'in düzeltmelerini ve eklerini yaptım. Üç roman okudum. (Demirtaş Ceyhun, *Cadı Fırtınası* - *Sineklerin Tanrısı*-William Golding, *Sevgili Arsız Ölüm*-Latife Te-

kin), bir romanı da okumaya başladım (*Enlem 42*-John Dos Passos).

CADI FIRTINASI

Bu romanı okumaya 1983 yılında başlamıştım. Ancak kırk-elli sayfa okuyabildim. İşlerin yoğunluğundan okumaya zaman bulamamıştım. Bayramoğlu dinlencesi, şu romanı okumama fırsat verdi. Baştan okudum.

Demirtaş çok sevdiğim, beğendiğim insan, buyüzden onun çok iyi yazmasını ne çok istiyorum. Yazdıklarından daha güzellerini yazabilirmiş de sanki yazmıyormuş gibi geliyor bana. Buyüzden kızıyorum. Özenmeden mi yazıyor, nedir... Bir yapaylık, bir zorlama var yazılarında. Göze batan en büyük iki eksikliği bence şu :

1 – Hiç tutumlu davranmıyor. Sakız gibi uzattıkça uzatıyor. Romanda gereksiz doldurmalar var. Örneğin, 327 sayfalık *Cadı Fırtınası*, yarıya inebilir ve çok daha güzel olurdu. Romana hiçbir katkısı olmayan doldurmalar var. Üstelik Demirtaş, yaşamını salt yazarlıkla kazanmak zorunda olmadığından, daha özenerek yazabilir. Yazarın tutumsuzluğunu, gereksiz uzatmalarını, doldurmalarını örnekle göstermeye çalışacağım.

2 – İkinci eksikliği, takırtukur yazması. Romanını okurken, sanki demir çemberli tekerlekleri olan bir at arabasında, bozuk kaldırım taşları üzerinden ine çıka gidiyor gibi içimde sürekli bir sarsıntı duyuyorum. “İçim dışıma çıktı” dedikleri gibi oluyorum. Salt Demirtaş Ceyhun’un romanında değil, kimi ünlü yazarları okurken de böyle oluyorum. Bu kez bu konuda çok düşündüm. Takırtukurluk, bu iticilik nerden ileri geliyor? Yanılma payımı saklayarak bu nedenleri şöyle saptayabildim

1. Sözcük Tutarakları

Kimi yazarların tutarak sözcükleri var. Belki de bütün yazarların var. Sanırım, yazar kendi tutarak sözcüğünü yada sözcüklerini bilemiyor. Bilse, o denli çok kullanır mı o tutarak sözcükleri? Kimbilir benim de tutarak sözcüğüm yada sözcük-

lerim nedir? Sanıyorum ki, benim tutarak sözcüğüm yok; bunu ben sanıyorum. Tutarak sözcüğüm varsa, bunu ancak başkaları görebilir. Örneğin Kemal Tahir'in tutarak sözcüğü "Höst" tür. Hangi yüzyılda yaşarsa yaşasın, hangi ulustan olursa olsun, hangi kültür düzeyinde bulunursa bulunsun, hangi yaşta ve hangi cinsten olursa olsun, bütün roman kişilerine Kemal "Höst" dedirtir ve sıklıkla yineletir bu "Höst"ü... Bir zamanım olsa Kemal Tahir'in romanlarında hangi kişilerin kaç kez "Höst" dediklerini saptamak istiyorum.

Bu gibi özgün sözcükler, deyimler yatan yerel ağızlar, deyişler, belli bir kişinin karakterini göstermek için ona söylenir. Bu tutarak sözcük, yazarın değil, o karakterin tutarağı olur. Örneğin Namık Kemal'in *Vatan yahut Silistre*'deki çavuşunun sıklıkla "Kıyamet mi kopar" diye yineleyişi gibi. Kemal Tahir'in romanlarında bir kişi sıklıkla "Höst" diye yineleseydi, bu sözle, kişinin karakterinin belirtilmesine çalışılmış olurdu. Bir tutarak sözcüğü, bir romandaki bir kişi değil de, romanın bütün kişileri ve o yazarın bütün romanlarındaki bütün kişiler yineliyorsa, o zaman, roman kişinin değil, bu tutarak sözcükle roman yazarının karakteri ortaya çıkmış olur. Kemal Tahir'in bütün romanlarındaki bütün kişilere "Höst" dedirtmesi de Kemal'in belirlenmesine yarar.

Bigün Kemal Tahir'e Feneryolu'ndaki evimde, bütün roman kişilerine "Höst" dedirttiğini söylemiş ve bir romanından – sanırım – örnekler göstermişim. Beni doğrulamasından anlamıştım ki, ayırdında olmadan roman kişilerine "höst" dedirtiyor. Çünkü Kemal kolay kolay, kendisine yapılan eleştirileri kabul etmezdi. Sonraki romanlarında da yine bol bol "höst" dedirtince roman kişilerine, bir daha bunu söylemek gereğini duymadım.

Ne var ki, Kemal'in romanlarında "höst"ler yadırgansa da, romanı takırtukur yapmaz. Çünkü Kemal'in biçemi sıcak, akıcı ve anlatımı tatlıdır. Bundan başka, tek tutarak sözcüğü vardır.

Demirtaş Ceyhun'un tutarak sözcükleri ise bir iki değil çok... Örneğin bunlardan biri "bre" ve "breh"

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Roman Adana bölgesinin bir dönemini ve kişilerini anlattığına göre, Adanalılar çok mu “bre” derler, bilmiyorum. Bildiğim, daha çok Rumeliler “bre” yada “breh” derler. Herhalde Adanalılar da sıklıkla örneğin “Allahsız” dedikleri gibi “breh” diyorlardır ki, Adanalı son yazar da, roman kişilerine “breh” dedirtmiştir. Adana’daki Erzincanlıya da “breh” dedirtiyor. Bir roman kişinin karakterini belirtmek için salt ona dedirtmiyor, romandaki bütün kişilerine – yaş, cins, kültür, sınıf ayrımı gözetmeden – hepsine “breh” dedirtiyor. Gerek bu “breh”ler, gerek başka tutarak sözcükler ve sözler romanı ta-kırtukurlaştırıyor.

Saptayabildiğim kadarıyla romandaki breh’leri sıralıyorum. Gerçek “bre” sayısı, verdiğimden çok olabilir ama az olmaz. Sayfa 5 te 2 “Bre”, sayfa 11’de 5, sayfa 29’da 1, sayfa 30’da 2, sayfa 31’de 5, sayfa 35’te 1, sayfa 34’te 1, sayfa 50’de 1, sayfa 51’de 3, sayfa 52 de 2, sayfa 53 de 1, sayfa 55 de 1, sayfa 57’de 2, sayfa 60’ta 2, sayfa 64’te 2, sayfa 65’te 1, sayfa’66 da 1, sayfa 73’te 1, sayfa 79’da 2, sayfa 82’de 2, sayfa 83’te 2, sayfa 89’da 1, sayfa 91’de 2, sayfa 97’de 1, sayfa 103’te 1, sayfa 105’te 3, sayfa 118’de 2, sayfa 119’da 1, sayfa 122’de 3, sayfa 124’te 1, sayfa 125’te 1, sayfa 129’da 6, sayfa 130’da 2. sayfa 131’de 3, sayfa 134’te 1, sayfa 135’te 4. sayfa 14. te 1. sayfa 145’te 1, sayfa 150’de 1, sayfa 151’de 4, sayfa 152’de 6, sayfa 156’da 1. sayfa 157’de 4. sayfa 159’da 2, sayfa 176’da 3, sayfa 177’de 1, sayfa 183’te 1, sayfa 196’da 1, sayfa 187’de, sayfa 195’de 1, 196’da 1, sayfa 206’da 2, sayfa 207’de 3, sayfa 210’da 1, sayfa 211’de 2, sayfa 214’te 1, sayfa 226’da 3, sayfa 227’de 5, sayfa 228’de 2, sayfa 302’de 3, sayfa 320’de 4, sayfa 324’te 4, ki toplam olarak 328 sayfalık romanda 135 kez “bre” kullanılmış oluyor.

Demirtaş’ın tutarak sözcüğü salt “breh” değil, daha çok var. Bunlardan biri de “Allah aşkına”. Bu deyiimi, gazete yazılarında da o denli çok kullanırdı ki, dikkatini çekip uyarmayı düşünmüştüm. Sonra bana değgin yazdığı kitapta da bana birkaç kez “Allah aşkına” dedirtmiş, kitabın müsveddesini okuduğumda, benim konuşmamdan “Allah aşkına”ları çıkarmasını rica etmiştim.

Cadı Fırtınası'ndaki saptayabildiğim "Allah aşkına"lar şuralarda var :

(77. sayfaya dek olanları saptayamadım. Sonradan dikkatimi çektiğinden, 77. sayfadan sonrakileri saptadım. 77. sayfada 1, 78. sayfada 1, 83. sayfada 1, 87. sayfada 1, 104. sayfada 1, 108. sayfada 1, 129. sayfada 2, 135. sayfada 1, 157. sayfada 1, 176. sayfada 1, 196. sayfada 1, 207. sayfada 1, 215. sayfada 1, 216. sayfada 1, 240. sayfada 1, 241. sayfada 1, 245. sayfada 1, 247. sayfada 1, 249. sayfada. 1, 250 sayfada. 1, 264. sayfada 1, 273. sayfada 1, 277. sayfada 1, 296 sayfada. 1, 298. sayfada 2, 299. sayfada 1, ki toplam olarak, benim sayabildiğim, 77 sayfasından sonra 28 tane "Allah aşkına" geçiyor romanda.

Demirtaş Ceyhun'un daha pekçok tutarağı var. Bunlardan biri de fiilden yapma isimle tamlamalar yapmak. En iyisi örnekler vereyim. Şunu söyleyeyim ki kitaptaki fiilden yapma isimle yapılan tamlamaların hepsini buraya alamadım; saptayabildiklerimi örnek olarak gösteriyorum :

Sayfa 5'te "görebilme tutkusuyla." Sayfa 6'da "yakalamanın o insancıl bocalamasıyla." Sayfa 20'de "alışkanlığın kör evcenliğiyle." Burda olduğu gibi yine tamlama, ama fiilden yapma isimle değil, sayfa 38'de "Umarsız kaldığını sanmanın bozgunuyla", sayfa 49'da "öfkenin körlüğüyle", yine sayfa 49'da "utancın bozgunuyla", sayfa 51'de, "fark etmenin utançıyla", sayfa 54'te "inanmasının o güzel coşkusuyla", sayfa 57'de arka arkaya üç örnek "okula gitmemiş olmanın suçlu esrikliğiyle", "bozgunun körlüğüyle", "düşünmenin o şeytani zevkiyle", sayfa 58'de "Öç almanın acımasız keyfiyle", sayfa 61'de "umarsızlığın iyimserliğiyle", sayfa 68'de "suçluluğun bocalamasıyla", Sayfa 69'da "öfkenin körlüğüyle", sayfa 71'de iki örnek birden var : "buyur etmemesinin de alınganlığıyla", "onurunun onarılmasının hoşgörüsüyle", sayfa 92'de "defalarca dinlemişliğin kulak alışkanlığıyla", sayfa 93'te "iç bocalamasının öfkesiyle miydi", sayfa 96'da "kavrayamamanın sıkıntısıyla", sayfa 97'de "sarhoşluğun mahmurluğuyla", sayfa 98'de "çıkaramamanın sinirli tedirginliğiyle", sayfa 99'da "soyluluğun o bilinçsiz güven duygusuyla", sayfa 110'da "ka-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

rakolda olduğunu bilmenin bilinçaltı dürtüsüyle”, “güvenlikte hissetmenin yufka yürekliliğiyle”, sayfa 113’te “sessizliğin irkiltisiyle”, sayfa 116’da “adını duymanın yüreklendirmesiyle”, gülünçlüğüdür dürtüsüyle”, sayfa 117’de “dehşetin bilinçsiz saldırganlığıyla”, sayfa 119’da “umarsızlığın öfkesi içinde”, sayfa 123’te “umarsızlığın bozgunuyla”, sayfa 124’te “öfkenin o körlüğüyle”, sayfa 137’de “gürültünün bilinçsiz irkiltisiyle”, sayfa 139’da “çıkaramamanın bozgunuyla”, sayfa 140’ta “karamsarlığın öfkesiyle”, sayfa 143’te “çaresiz kalmanın bozgunuyla”, sayfa 165’te “ürkmenin bilinçsiz dürtüsüyle”, sayfa 171’de “yanlış anlaşılmanın onur kırıklığının o doyumsuz coşkusuyla” sayfa 172’de “korkunun o bunluğuyla”, “kavrayamamanın şaşkınlığıyla”, sayfa 175’te “bozgunun bunluğuyla”, sayfa 198’de “akşamdan kalma olmanın mahmurluğuyla”, sayfa 250’de “görmenin gururlanmasıyla”, sayfa 266’da “suçluluğun telaşıyla”, sayfa 267’de “tıka basa doymuş olmasının rahatlığıyla”, sayfa 269 da “delikanlılığın külhanbeyliğe olan hayranlığıyla”, sayfa 273’te “gençliğin o birden parlayan öfkesiyle”, sayfa 288’de “algılamamanın bilinçsiz dürtüsüyle”, sayfa 290’da “Hâlâ sarhoş olmanın yapay duyarlılığıyla”, “Hâlâ tam ayılamamanın o yapay coşkusuyla”, sayfa 293’te “hâlâ tam ayılamamanın sıkıntısıyla”, sayfa 296’da “Çay bardaklarının çingiltisinin bilinçsiz çağrışımla”, sayfa 303’te “anımsamanın çağrışımla”, sayfa 214’te “sevildiğine inanmanın güvenli sesiyle”

Herşey, bişeyin bişeyiyle oluyor... Öyle ki, artık okurken insan tikanacak oluyor. Demirtaş gibi zeki bir yazar, nasıl bunu ayırımsamaz? Belki de bunun güzelliğine inanıyordur. Roman kişilerinin hiçbir duygu ve eylemi, nedensiz ve gerekçesiz söylenmiyor. Sıkıntısı varsa, neyin sıkıntısıyla olduğu, korkusu varsa, hangi nedenle korktuğu ille de tamlama biçiminde açıklanıyor. Çok seyrek olsa bunca batmayacak okura, ama o denli sık ki, itici oluyor, romanı takırtukurlaştırıyor. Niçin bu tamlamaları bunca sık kullanıyor? Bana öyle geliyor ki “kitabî olmak” ve “edebiyat yapmak” kaygısıyla.. Çünkü gerçek yaşamdaki konuşmalarımızda hiçbir zaman bu açıklamalı tamlamala-

rı kullanmayız. Demirtaş, sanırım, yazının güzelleşmesi için kitabiliği seçiyor.

Demirtaş'ın pekçok tutarağından biri de tümcelere “ilginçtir” yada “gariptir” diye başlaması. Hepsini gösteremeyeceğim, birkaç örnek vereyim :

Sayfa 89'da, *İlginçtir, Bahattin'in bu belden aşağı öykülerine sinirlenmiyor, tam tersi, çok doğalmış gibi kahkahalarla gü-lüyordu.*”

Sayfa 95'te, *İlginçtir, Bahattin de sevinmişti birden.*

Sayfa 107'de, *İlginçtir, kendisini suçluyordu...*

Sayfa 11'de, *Fakat ilginçtir, onca korkusuna...*

Sayfa 114'te, *İlginçtir, komserin böyle ansızın...*

Sayfa 125'te, *İlginçtir, Bahattin'in hemen Aliye'lere gidip...*

Sayfa 148'de, *Ama ilginçtir. Kadıncağz onca üzüntüsünüün, telaşının arasında.*

Sayfa 155'te, *İlginçtir, daha birkaç saat önce çevresinde fır döndüğü...*

Sayfa 206'da, *İlginçtir, gerçekten kendisine iğfal edilmiş gi-bi...*

Sayfa 207'de, *İlginçtir, garip bir kıskançlık duydu yüreğinde.*

Sayfa 222'de, *İlginçtir, geçmişin toplum yasalarına göre...*

Sayfa 231'de, *İlginçtir, karısına birden kendisinden geç-miş...*

Örnekleri çoğatmak istemiyorum. *Cadı Fırtınası*'da “ilginçtir” ve “gariptir”le başlayan aşağı yukarı altmıştan çok tümce var.

Tümceye “ilginçtir”le başlamak, Türk dilbilimine göre doğru değildir. Türkçedeki bu yanlış tümce yapısı dilimize batı dillerinden geçmiştir. Örneğin İngilizcede “It is interesting” diye tümce yapılır. Fransızcada da öyle. Bu dilleri bilenler, o dillere öykünerek “Enteresandır”, “İlginçtir”, “Gariptir” diye başlayan tümceler kullanmışlardır. Yabancı dil bilmezlerken, bu batı dillerine öykünenlere öykünenler de bu yanlış yaygın-laştırmışlardır.

Cadı Fırtınası'ndaki kişilerden biri batıda eğitim görmüş, yada batı öykünmecisi biri olsaydı, bu yanını belirtmek için yazar o kişiyi "ilginçtir" diye başlayan tümcelerle konuşturabilirdi ve bu da başarısı olurdu. Oysa burda yazarın kendisi bir anlatıcı olarak üçüncü kişi ağzıyla (Tanrı romancı biçemiyle) "ilginçtir", "gariptir" diye tümcelere başlıyor ve bunu o denli çok yineliyor ki, okur olarak biz bundan tedirgin oluyoruz ve hır-tunırlaşan roman bizi kendinden itiyor.

Demirtaş Ceyhun'un tutarak sözcüklerinden biri de "galiba". Pekçok yerde, okuru sıkacak denli çok kullanmış "galiba"yı, "galiba"yı çok kullandığını kendisi de ayırmsıyor olmalı ki, aradabir "galiba" yerine "kimbilir", "yoksa" sözcüklerini kullanıyor.

"Galiba"yı pekçok kullanmasının dışında daha önemlisi, roman anlatıcısı olarak seçtiği biçim bakımından yazarın bu romanın hiçbir yerinde "galiba" demeye hakkı yok. Demirtaş, üçüncü kişi ağzından anlatıyor romanını. Üstelik bu üçüncü kişi "Tanrı romancı" denilen bir anlatıcıdır. Yazar kendisi anlatıcıyı böyle seçmiş. "Tanrı romancı" demek, olmuş olan ve olacak olan herşeyi bilen bir anlatıcı demektir. Bir örnekle gösterelim. (Sayfa 14)

Galiba bir süre de İstanbul Üniversitesinde Fransız Filolojisine devam etmiş.

Bu sözü söyleyen kim? Bu sözü söyleyen romanın anlatıcısı olan üçüncü kişidir ve o üçüncü kişi de "Tanrı romancı" biçiminde yazarın kendisidir. Böyle olunca, Tanrı romancı olan anlatıcı, o kişinin İstanbul Üniversitesinde Fransız Filolojisinde bisüre okuyup okumadığını kesinlikle bilir, bilmek zorundadır, hiçbir zaman "galiba" demez.

"Galiba" gibi belli sözcükleri sıklıkla yineleterek bir karakteri belirtmeye örnek olarak, bugünlerde okumakta olduğum Dos Passos'un 42. *Enlem* adlı romanından bir bölüm gösterebilirim. (Adam Yayınları, 1985 basımı, sayfa 124, 125 ve süreğinde.) Roman kişisi Meksikalı devrimci Ricardo Perez konuşurken sıklıkla "lütfen" der; böylece Perez'in karakterinden bir çizgiyi okura göstermiş olur yazar.

CADI FIRTINASI

“... yukarı çıkın... lütfen...”

“Seni arkadaşlarla tanıştırayım... lütfen... şimdi gidelim.”

Perez’in konuşmaları hep böyle sürer . Kimileyin de hiç yeri yokken yada yerli yersiz “lütfen” der.

Oysa *Cadı Fırtınası*’nda sıklıkla “galiba” diyen, romanın kişilerinden biri değil, romanın anlatıcısı olan üçüncü kişi (yazar)dır.

Anlatıcı “galiba”yı kullanmak istemeyince, onun yerine, şu örnekte olduğu gibi seçenekli sorular soruyor. (Sayfa 10) “İnsanoğlunun, ölümün gerçekliğini bile bile yadsıyıp, ona metafizik anlamlar yüklemeye bunca gönüllü olması da bu yüzden midir, nedir?”

“Galiba” yerine, böyle bir soru getiriyor anlatıcı.

Yine “galiba” yerine kullanılan soruya örnek (sayfa 56)

Çocuk sevgisi, isterse ölümü bile güzelleştirebilir miymiş ne?

Bu örnekler de pekçok.

Roman anlatıcısı üçüncü kişi olarak yazarın kendisiyse (yani Tanrı romancı biçiminde yazılmışsa), anlatıcının yerel ağız kullanmaya hakkı yoktur. Yerel ağzı ancak, yine karakterlerinin belirmesi için, roman kişileri kullanabilir. Üçüncü kişi ağzından anlatan roman anlatıcısı, genelgeçerli dili kullanmak zorundadır. Oysa *Cadı Fırtınası*’nda anlatıcı yerel ağız kullanmaktadır. Örnekler : Yazar sıklıkla “gittikçe” yerine “git git” demektedir.” Git git bir yerel ağızdır. Türkiye genelindeki geçerli dilde “gittikçe” denilir, ama “git git” de. Latife Tekin’in *Sevgili Arsız Ölüm* romanında da salt bir yerde “git git” geçmektedir, ama bunu anlatıcı değil, roman kişisi söylediği için yadırgamamaktayız.

Cadı Fırtınası’nda “git git”ler :

Sayfa 15’te, *Ne ki, aynı anda hem oğlundan, hem de torunundan ayrı düşmek, git git yüreğine oturmuş olacak.*

Sayfa 94’te : *Gerçekten de, Hüsnü Kâhya’nın ölümü, zaten git git gevşemiş olan aile bağlarının iyice kopmasına, ailenin parçalanmasına neden olmuştu.*

Sayf 127’de , *Git git, dehşetli düşman kesildiler birbirlerine.*

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Sayfa 146'da, *Ama git git yoruldu.*

Sayfa 204'te, ... *galiba git git bu yasak durum doğallaşıyor-
du kafasında asıl.*

Sayfa 221, *Hatta git git, ayıldıkça, önünü ardını...*

Sayfa 232'de, *körüklediği bozgunla git git yüreğine de
sığmaz olmuş.*

Sayfa 256'da, *Git git alkolün o ucuz duralığına kapıldı çe-
nesi açıldı.*

Giderek, yaparak, olarak... Bu "rek-rak"lara şimdi ne de-
nildiğini bilemiyorum. Yanlış anımsamıyorsam. Eskiden ya
"rabit edatı" yada "atıf edatı" diyorduk. Kentli aydına özenen
kasabalı, az okuryazar köylü "ederek" yerine "ederekten",
"yanarak" yerine "yaparaktan" der. "Konuşmak" yada "konu-
şa konuşa" yerine "konuşaraktan" der. Biçok öykülerimde ilk
kent aydınına özenen kasabalıyı "...rekten", "...raktan" diye
konuşturmuşumdur.

Cadı Fırtınası'nda kimi roman kişileri böyle konuşmuş ol-
saldı, bu yerel ağız onların bir karakter çizgisini gösterirdi.
Oysa romanın anlatıcısı böyle yazmaktadır. Bunlar o denli çok
ki... Bikaç örnekle yetineceğim.

Sayfa, *Gözlüklerini düzelterekten kitabın sayfalarını hızlı
hızlı açtı.*

Sayfa 110'da, *Gözlerini kırpıştıraraktan bir süre baktı dur-
du.*

Sayfa 111'de, *belkemiği çukurunu yakıp kavuraraktan
süzüldü indi.*

Sayfa 259'da, *Benzettikleri kişileri tutup yüzlerine bakarak-
tan...*

Sayfa 306'da, *İncelip kalınlaşaraktan uzayıp giden...*

Sayfa 307'de 2 örnek, ... *yel sabaha dek ısıklayaraktan bir
yandan...*

... *avlularda yalazlanaraktan öbek öbek yanan...*

Sayfa 317'de, ... *sözcüklerin üstüne basaraktan...*

Sayfa 327'de, ... *kulak kabartaraktan çevreyi arandı.*

Bir de "hörf" diye bir sözcük kullanıyor anlatıcı sıklık.
"Hörf"se yerel bir ağız olacak, belki de Arapçadan bozma bir

CADI FIRTINASI

sözcük. Araya sesli harf girmeden yanyana iki sessiz harf olduğuna göre “rf” Türkçe olmaması çok olası.

Sayfa 167’de, ... *hörfü mü egemendi?*

Sayfa 266’da, ... *derdest edip.*

Anlatıcı, anlatının bir yerinde dil tartışması da yapıyor. Örneğin 305. sayfada.

Romanın yadırgatıcı, itici niteliklerinden biri de, roman Türkçe akıp giderken, birden koyu Osmanlıca – genellikle Arapça – bir sözcükle karşılaşır irkiliyoruz. Örnekler : (Yine roman kişileri değil, anlatıcı kullanıyor.)

Sayfa 16’da, *bizzat kendisi*. “Bizzat”, doldurma sözcüklerdendir, hiç gerekli değildir. Çok gerekli olduğu yerde “özken-di” denilebilir.

Sayfa 32’de, *itibaren*.

Sayfa 77’de, *haleti ruhiye ile*.

Sayfa 108’de, *Onursuzluğun mütemmimi de...*

Sayfa 115’te, *pürhiddet*.

Sayfa 126’da, *ekâbir*.

Sayfa 266’da, *derdest edip*.

Anlatıcı anlatıyı bir yerde kesip dil tartışmasına da giriyor. Örneğin 295. sayfada “Kalın sicimlerle sarılıp sarmalanıp mafraç edilirdi. *Mafraç sözcüğü Türkçe midir : Bagaj anlamına kullanır, Çukurovalılar.*”

“Mafraç” sözcüğünün Türkçe olup olmadığını araştırmak anlatıcının işi değildir. Romana bir katkısı varsa bunu bir roman kişisi yapabilir. Anlatıcı bunu merak etmişse, romana yazmamalı, evindeki Osmanlıca-Türkçe sözlüklere bakmalıdır. Yazar “mafraç”ın bir yerel ağız olduğunu, Arapça “hurç” kökünden gelme “Mahrac” olduğunu bilmeliydi yada sözlüklerden öğrenmeliydi. Eskiden İstanbul’da da, hatta askerlikte de, içine eşya doldurulan kalın kumaştan büyük torbalara “hurç” denilirdi. (Hurç, TDK *Türkçe Sözlük*’te var.)

Yine, karakterini belirtmek için roman kişisini, yazar argoyla konuşturabilir. Ama anlatıcının kendisi argo, hele dile yerleşmemiş yeni bir argo sözcük ve deyim kullanamaz. Oysa *Cadı Fırtınası*’nın anlatıcısı “haşırt” sözüne pek düşkün.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Sayfa 270'te, *başından aşağı haşırt diye geçirmiş* sözünü roman kişisine söylediği için yadırgamıyoruz. Ama sayfa 265'te anlatıcının kendisi de bu sözü kullanıyor *yanında oturan adamın başından aşağı haşırt diye geçirdi.*

Her roman, öykü ve oyunda, yazarın okurları ve seyircisiyle bir gizli pazarlığı vardır. Bu gizli pazarlık üzerinde çok uzun yazmak istiyorum. Belki, Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm* adlı romanını eleştirirken bu "Gizli Pazarlık" konusuna da genişçe değinirim. Gizli Pazarlık'ta uyuşmak, yazın yapıtında inandırıcılığı sağlar. Bu inandırıcılığı sağlamanın kimi koşulları şunlar : (Çok kısaca)

Roman kişilerinin konuşmalarıyla, roman anlatıcısının konuşmaları aynı biçim ve biçimde olmamalıdır. (Örneğin sayfa 47-46-31-26-8-10-46-276 vb.) Yazar, yapıtındaki kişileri istediği gibi konuşturmak ve davrandırmakta kendini özgür sanmamalıdır. Yoksa, konuşma ve davranışlar uydurma olur ve yapıt, inandırıcılığını yitirir.

Okurla pazarlık konusu çok önemli. Demirtaş Ceyhun, bu pazarlıkta uyuşmadığı için, roman kişileri ve olayları inandırıcı olamamıştır. Öyle ki, anlattıkları gerçek yaşamın ta kendisi olsa bile, okur olarak beni inandırmıyor. Şöyle söyleyebilirim düşüncemi : "Gerçeği söyleyip beni inandıramamaktansa, yalan söyleyip beni inandır, razıyım..." Elbet en iyisi, gerçeği ve doğruyu söyleyerek okuru inandırmaktır. "Bu yaşta, bu düzeyde, bu koşulda yada bu durumda bu insan böyle konuşamaz; böyle biri olamaz..." diye düşündük mü, yapıt inandırıcı olmaktan çıkar.

Bir de Demirtaş'ın bildiğini sandığım, bilmesi gereken konularda bile özensizlik yüzünden yaptığı maddî bilgi yanlışları var. Sayfa 98'de, Haşim Bey'i karakola götürən polis.

– Müdür Bey istiyor sizi. Karakola kadar gideceğiz... der. Karakollarda "müdür" bulunmaz, komiser, başkomiser, belki belki emniyet amiri bulunur. Karakolun polisi nasıl böyle yanlış konuşur.

Sayfa 117'de, komiser, yine polise Haşim Bey için "Tutukla şunu!" der.

CADI FIRTINASI

Tutuklama, komiserin buyruğuyla olmaz, olamaz; hatta savcının isteğiyle bile olmaz, mahkeme kararı gerekir tutuklama işlemi için. Karakolda gözaltına (nezarete) alınır ancak. Yazar, Haşim Bey'i karakolda "müteferrika"ya attırır. Karakolda olan "müteferrika" değil, "nezarethane"dir. (s. 118)

Kitaba eleştiri olarak yazdığım notların yarısını bile buraya yazmadım. Daha pekçok eleştirilerim var. Üstelik, romanın konusu, içeriği üzerinde de hiç durmadım. Romanda, Adana'da çoktan yıkılmış da kendi yıkılmışlığının ayırında olmayan bir derebey kalıntısının, zamana uyamayarak, biri batı öykünmecisi, biri kağşamış doğu gelenekçisi olarak, iki ayrı koldan debelenip yıkılışını, yokluğunu anlatıyor. Bu soylu ailenin son kuşağı Kurban, iki kolun temsilcisi hala ile baba arasında ve zamanın gerçeklerine de uyamadan tükeniyor. İyi bir konu...

Ah Demirtaş Ceyhun, romanının şimdiki biçimini bir müsvedde saysa da, bu romanı yeni baştan yazsa ne iyi olurdu; sanırım, iyi bir roman çıkardı yarıya indirerek ortaya. Ama bunu Demirtaş'a kırmadan, gücendirmeden nasıl anlatmalı.

Ben *Gol Kralı*'nı böyle yapmıştım, *Tatlı Betüş*'ü böyle yapmıştım. *Erkek Sabahat*, *Kadın Olan Erkek* ve *Saçkıran* ilk basımlarından sonra, otuz yıldır hâlâ düzeltmemi bekliyor. İlk basımları yayımlasaydım, şimdiye dek herbiri sekiz-on basım yapar, dünya kadar para kazanırdım.

Romanın özü üzerinde de durmak isterdim. Ama yoruldum. İvedi yapılacak başka işlerim de var.

Şu yazıya Bayramoğlu'nda üç gün önce başlamıştım, Nişantaşı'nda bitirebildim.

Nişantaşı
2 Temmuz 1984
(Bayramın üçüncü günü)

DERİN IRMAKLAR

Sose Maria Arguedas

Derin Irmaklar

roman

Belki bütün dünya, Güney Amerika romanının yazınsal saldırısına uğradı. Bunca zamansızlık ve yoğun işlerimin arasında ben bile bugüne dek altı Güney Amerika romanı okumaya zaman bulabildim. Bu altı romanın içinde – *Yüz Yıllık Yalnızlık* da içinde – benim roman anlayışıma uyan roman salt *Kayığım Rosinha*'ydı. Bütün öbürleri, güzel, orta, çok güzel anlatı örnekleriydi.

Derin Irmaklar da bir anlatı... Yazarın çocukluk döneminin özyaşamsal anılarının anlatısı. Kitabın arka kapağında yazar üstüne verilen bilgiye göre, 26 Kasım 1969 günü şakağına bir kurşun sıkarak kendini öldürmüş yazar. (Demek, benim “Öldürülen ve Kendini Öldüren Yazar ve Şairler” dizisine gireceklerden biri.) Kendisini öldürmesinin nedeni anlatılmamış.

Yazar, babasının siyasal yaşantısı yüzünden üvey anne elinde kalınca, Kızılderililer arasında yaşayıp büyümüş. Romanın kahramanı Ernesto da, ondört yaşından sonraki çocukluk dönemini, Kızılderili kültürü ve havası içinde anlatıyor. Ne var ki ondört yaşındaki Ernesto, yaşamını, ondört yaşında bir çocuk gibi değil de bir yazar ağzıyla anlatıyor. O yaştaki çocuğun ağzı ve dünya görüşüyle yazılabilmiş olsaydı, anlatının düzeyi çok yükselebilirdi. (Örneğin, hayranlıkla okuduğum *Şeker Portakalı* gibi.)

Peru'da halkın yüzde altmışının Kızılderili, yüzde on-yirmisinin de kırmalar olduğu düşünülürse, yazarın bu kültürün etkisinde yetişmesi doğal görülür; ne var ki, Kızılderili yerel

DERİN IRMAKLAR

sözcük ve deyimlerin pek sık geçmesi ve her beş-on sayfada bir, dipnotlarıyla açıklamalar yapılmak zorunda kalınması, okur olarak dikkatimi dağıttığı gibi, konuyu izlememi de köstekledi. Folklorik öğelerin, bir bilim kitabı gibi sık kullanılması ve dipnotları okumayı ve anlamayı hem zorlaştırıyor, hem de sıkıcı oluyor.

Her romanın başına açıklayıcı yazılar konulsa ne iyi olur. Ben bir roman ve yazarı üzerine önsözleri iki kez okurum; bir romanı okumadan önce, bir de okuduktan sonra. *Derin Irmaklar*'ın başındaki Susanne Heintz'in açıklaması, romanı anlamama çok yardım etti.

Derin Irmaklar'da, romanda olması gereken karşıtlıklar ve çelişkiler çok var, ama bu karşıtlıklar çatışmaya dönüşemediği için dramlaşmıyor ve kitap bir anlatı olarak kalıyor, roman olamıyor. Çatışmalar hiç de yok değil, var. Bu kitapla daha iyi anladım ki, roman olabilmesi için, çatışmayı anlatmak da yetmiyor, okura çatışmayı yaşatmak gerekiyor. Örneğin, Abancay'da melez kadınların başkaldırısı, askerlerin bastırması anlatılıyor ama yaşılmıyor.

Okuyup bitirdikten sonra düşünüyorum, bu anlatı-roman bana ne kattı? Bütünü de hiç değil. *Güneş Yanlış Doğmaz* romanımı yazabilirsem yapaysalın inandırıcılık kazanması için bir de dipnotu açıklamasının gerekli olduğunu ayrımsadım. (İnandırıcılığın öğelerini *Mum Hala*'ya yazdım bugün.)

Çocuk anlatıyor, ama çocukça değil, yazarca anlatıyor. Geçmiş olayı, birinci kişi ağzından anlatması doğal sayılabilir. Oysa geçmişi değil, şimdiki zamanı anlatıyor. Yani ondört yaşındaki Ernesto, ondört yaşını anlatıyor; otuz-kırk yaşındaki yazar, ondört yaşındaki Ernesto'yu anlatmıyor. Anlatının geçiş süresi kesin belli değilse de, Ernesto'nun 14-16 yaşları olduğu seziliyor.

Derin Irmaklar'daki folklor öğelerinin çokluğu ve bunların romanı hiç de bütünlemediği için gereksiz olan ayrıntıları o denli çok ki, bıktırıcı oluyor. Çok örnek var ya, bu bıktırıcılığa, gelişigüzel birini göstereyim. Sayfa 50'de :

Huancapi'de birkaç gün kaldık. Gördüğüm en zavallı

OKUDUĞUM KİTAPLAR

bölge başkentiydi. Huancapi, Kordillere'nin eteğinde, geniş, soğuk bir vadidedir, diye başlayıp uzun uzun sürüyor. Oysa ne Huancapi'nin, ne de orda anlatılanların romanın bütünüyle hiçbir ilişkisi yok. Ne romanın bildirisini, ne konusunu, ne yapısını bütünlüyor. İşte böyle pekçok Kızılderi folkloru; bunlar ayrı ayrı değerli olsa da romana bir katkıda bulunmuyor.

Romanın bir yerinde şu notu yazmışım (Düşsel bir uzam ve büyüsel bir zaman içinde geçecek, örneğin *Güneş Yanlış Doğmaz*'da, böyle dipnotları, konuya inandırıcılık kazandırır, gerçeklik izlenimi verebilir.)

Derin Irmaklar'ın 256. sayfasına yazdığım not :

“348 sayfalık romanın 257. sayfasına geldim, hâlâ anlatı sürüyor, bence hâlâ roman başlamadı. Anlatıyla romanın ayrımı ne? Anlatının eğrisi düz çizgi, inişi çıkışı olmayan düz –doğru değil– çizgi... Buyüzen anlatı, iki boyutlu bir olay. Eğrisinde iniş çıkış, zikzaklar, yükselme alçalma olmayınca dram olmuyor ve bu inişçiklikler, bu zikzaklar bir yüzey üstünde iki boyutlu değil, bir oylum içinde üç boyutlu olabilmelidir ki roman olabilsin.”

Bir yerinde de şöyle yazmışım :

“Böyle kitapları, Kemal Tahir'in yaptığı gibi yapmalı, atlaya atlaya, sayfaları çevire çevire, en çok yarım saatte sözde bitirmiş olmalı. Ne yazık ki ben böyle yapamıyorum. Okumaya başladığım kitabı, kötü de olsa, beğenmesem de, belki bir değeri vardır, belki bişey bulurum diye, okuyup bitirmeden bırakamıyorum.”

Nesin Vakfı

19 Temmuz 1984

saat : 16.40

USA – 42. ENLEM

John Dos Passos

USA – 42. Enlem

Çeviren : Oya Dalgıç

roman

Bilmediğim bir denize balıklama dalar gibi, hiç bilmediğim kitapları gelişigüzel okuyorum. Balıklama daldığım denizin sığ mı, kayalık mı, pis mi olduğunu bilmemek neyse. Hiçbir bilgim olmadan gelişigüzel okuduğum kitaplar da öyle... Niçin okudum ben 42. *Enlem*'i? Çünkü, yıllardır adını duymakta olduğum Dos Passos'tan hiçbir kitap okumamıştım. Ünlü bir Amerikan romancısı olduğundan başka hiçbir şey bilmiyordum bu yazar için...

Balıklama daldım romana...

Ancak, romanın yarısını geçtikten sonra, yahu bu nedir, neyin nesidir, diye sorup öğrenmek aklıma geldi de, yazın sözlüklerine bakıp Dos Passos'a değgin bilgi edindim azçok. Böylece bu yaşında bir okur olarak öğrendiğim bir şey oldu : Tanımadığın bir yazarın bir yapıtını ilk okuyorsan, bu yapıtı okumadan önce, yazın sözcüklerinden o yazar üstüne bilgi edinmelisin. Bu bilgiyi edindikten sonra, belki de o yazarı okumaktan vazgeçersin.

Her okurun evinde yazın sözlükleri, büyük ansiklopediler olmaz ya... İşte bunun için, her yabancı yazın kitabının çevirisinin başına, o yapıt ve yazarı üstüne geniş bilgi veren açıklayıcı bir önsöz koymak gerektiğine inanıyorum. Eski kitapçılarımızdan İbrahim Hilmi, çeviri kitaplarının hepsine böyle açıklayıcı bir önsöz koyardı.

Dos Passos'un Türkçeye çevrilmiş başka kitabı var mı, bilmiyorum. Elbet Dos Passos'u da okumam gerekli, ama benim

OKUDUĞUM KİTAPLAR

öncelikle okumam gerekli, hatta zorunlu olup da okuyamadığım o denli çok kitap var ki, romanını okumaya başlamadan önce Dos Passos'a değgin bilgim olsaydı, o kitabı okumayı çok sonraya bıraktırdım ve o sonraya da ne zaman sıranın geleceği, sıranın gelip gelmeyeceği hiç belli olmazdı.

Twentieth Century Authors'da Dos Passos için şunları yazıyor :

Dos Passos, John Roderigo -

Dos Passos şöyle yazıyor : *İlk eşim Katherine Smith, 12 Eylül 1947'de bir otomobil kazasında yaşamını yitirdi. 1949 Ağustos'unda Elisabeth Holdridgh'le evlendim. O zamandanberi, zaman zaman babamın Westmoreland Country'deki eski çiftliğinde yaşamaktayız. Lucy Hamlin adlı bir kızımız var.*

Ne şaşılası bişey, şaşılası ama ilginç, bir yazarlar sözlüğünde ünlü bir yazar. İşte bu girişle tanıtılmaya başlanıyor. Bu yöntem hiç de kötü değil. Böyle bir yazarlar sözlüğü yapılırsa, her yazar için bu yöntem kullanılmalı ve kendisi üzerine kendi yazısından alıntıyla yazıya girmeli. Ancak alıntı; Dos Passos'unki gibi değil, daha ilginç ve değerli ve yazarın yaşamının anaiksesi, yada özü filan olmalı.

Bu kitapta yapıtlar için şu açıklamalar var : Yaşadığı yıllardan kaynaklanan (recent) bir üçlüsü "trilogy"si var : *District of Columbia (Kolumbiya Bölgesi)*. Bu üçlüde Spotswood ailesinden üç kişi anlatılıyor. Birinci ciltte (*Adventure of a Young Man-Bir Gencin Serüveni*) Glen'in komünizmden umutkırıklığını anlatır. İkinci ciltte (*Number One-En Büyük yada Önemli Adam*) Glen'in kardeşi Herbert anlatılır bir politika demagogu olarak. Üçüncü ciltte (*The Grand Desing-Büyük Tasarım*) babaları Herbert anlatılır.

USA adlı yapıtını daha etkili buluyorlar. Arthur Mizener adlı eleştirmen, bu parça parça "fragment" yazılmış yapıtı "Kaleidoscopic" biçimde buluyormuş ki, romanın birinci cildini okuduktan sonra tam benim düşündüğümü anlatmış oluyor bu "Kaleidoscopic style" nitemi.

Kunitz ve Haycraft'ın düzenlediği başka bir *Twentieth Century Authors*'da Dos Passos üzerine daha da geniş bilgi var. Bu

sözlükte de konuya yazarın sözleriyle giriliyor :

Chicago’da, Lakeshore nehrinin olduğu yerde, sanırım 1896’da doğdum. (...) Portekizli bir göçmenin oğlu olan babam New York’ta avukattı. Annem, Virginia’nın Maryland’inden. Harward’ı bitirdikten sonra bir mimarlık okulunda çalışmak düşüncesiyle İspanya’ya gittim, ABD, Dünya Savaşı’na girince Amerika Sağlık Örgütü’nden bir cankurtaran arabasında buldum kendimi (arabanın sürücüsü). Savaştan sonra İspanya’da, Meksiko’da, New York’ta, Yakınoğu’da gazete muhabiri olarak çalıştım.

1917’de çıkan ilk kitabı *One Man’s Initiation-Bir Adamın İlkadımları* Fransızlar için yaptığı cankurtaran sürücülüğünün izlenimlerini anlatır.

İki yıl sonra yazdığı *Three Soldiers-Üç Asker*, William Faulkner’in *Soldiers’s Pey-Askerin Bedeli yada Aylığı* (...) gibidir.

USA şu üç kitaptan oluşur : *The 42nd Parallel-42. Enlem, 1919 - Bindokuzyüzondokuz, The Big Money...* Bu üçlünün bizde salt ilk cildi çevrildi. Bu USA’da yazarın, çağdaş tarihin bir tür kahramanı olarak onun yerine toplumu kullandığı yazılı ki, bu ilk ciltte bile belli. Romanın tek yada birkaç kahramanı yok, kahraman toplumu simgeleyen çok insan...

Tam katıldığım bir yargı : “Ayrıntıların tutkulu doğruluğuyla yazılmış.” “Oyunlarında olduğu gibi sinema tekniği kullanmış.”

Kendisi için şöyle demiş : *I’m merely an old-fashioned believer – Ben modası geçmiş bir inanmış adamdan başka bişey değilim.*

Çok doğru söylemiş; çünkü soldan sağa kaymış yaşlandıkça. 1927 Ağustos’unda Sacco-Vanzetti gösterisi sırasında (31 yaşındaymış) çevrilmiş bir çizgi içinde (kazıklarla) tutulmuş ve komünist Michael Gold’le aynı hücrede hapse atılmış.

Yetmişdört yaşında ölmüş Dos Passos. Ben yazarların özgeçmişlerini okurken önce kaç yıl yaşadıklarına bakıyorum. Bu, bencilce bir duygu. Kendi yaşımın onlarinkini ölçüştürüyorum. Benden çok yaşamışlara bakarak, önümde daha şunca yıl

OKUDUĞUM KİTAPLAR

var diye, sanki bir kesinlikmiş gibi, seviniyorum. Buyüzden uzun yaşamış yazarlar ve bütün sanatçılar, beni çocuk gibi sevindiriyor ve bana daha yaşama umudu veriyor.

John Roderigo Dos Passos (Chicago 1896-Baltimore 1970)

Passos'a bakarak Yunan göçmeni, Dos Passos'tan İspanyol filan olabileceğini düşünmüştüm. Sözlüklerden, babasının Portekiz göçmeni olduğunu öğrendim.

Amerikan yazın sözlükleri de bibakımdan çok ilginç. Hemen hemen her yazar maddesine yine, o yazarın kendi için yazdıklarıyla giriyor ki, okuma merakı ve ilgi uyandırıyor.

Yapacağım, yapmayı tasarladığım bin, belki de beşbin iş arasında bir de Dünya Yazarlar Sözlüğü var ya... Belki yüz yaşımdan sonra bu işe de başlarsam, her yazar maddesine bu Amerikan yazarlar sözlüğünde olduğu gibi, o yazarın kendisi için bir yazısıyla girmeli; ancak hem yazının kaynağı gösterilmeli, hem de yazarın kendisi için daha değerli olan sözlerini seçmeli...

Birinci Dünya Savaşı sonunun şu Amerikan Yitik Kuşak yazarları. İçlerinde kimler var Hemingway, Fitzgerald, Dos Passos... İyi ki yitik kuşakmış bunlar, ya bir de yoketmemiş olsalar, ne olacaktı...

Amerikan yitik kuşağından Dos Passos'un en değerli ve önemli yapıtı, *USA* adı altında topladığı üçlü romanıymış. Birinci cilt, benim okuduğum *42. Enlem*, ikinci cilt *1919*, üçüncü cilt *Büyük Para*. Türkçede salt birinci cilt çıkmış... İsteristemez nehir-roman, dizi roman, üçlü roman nasıl olmalı sorunu önümüze geliyor *42. Enlem*'i okuyunca... Bence, böyle birbirini izleyen, birbirinin süreği olan romanların her kitabı ayrı bir bağımsız roman olmalı, kendi içinde bir bütün oluşturmali ve ayrıca da, o her bağımsız romanlar birbiriyle bağlanarak büyük bütünü yapmalı... *42. Enlem* böyle değil, yani tekbaşına bir bütün, bir bağımsız roman değil... Sanki, bir büyük romanın herhangi bir yerinden kesilmiş gibi...

Romanın tekniği de çok ilginç; salt olumlu yönden değil, olumsuz yönden de çok ilginç... Birinci Dünya Savaşı öncesi ve içinde Amerikan toplumunun değişik kesiminden, değişik kat-

manlarından insanlar anlatıyor. Ama bunlar kopuk kopuk, parça parça, “fragment” olarak... İçlerinde, bu kişiler arasında ilişki kurulanlar da var, ama hepsi değil. Öyle sanıyorum ki, üçlü tamamlanınca bu ayrı kişiler arasında ilişkiler kurularak bir bütünleşme sağlanmış olacak. Adam Yayıncılık, üçlünün birinci cildini yayımladıktan üç yıl sonra bile öteki iki cildi çıkarmamakla çok yanlış ve eksik bir iş yapmış oluyor. Bu cilt tekbaşına bir roman bütünlüğünde olsa pek o kerte önemli olmayabilirdi. Üç yıl sonra öteki iki cilt çıkmış bile olsa, son ciltleri okuyunca birinci cildi nasıl anımsayacağız?

Roman üç ayrı bölümden oluşuyor. Ancak bölümler birbirini izlemiyor, iç içe. O üç bölüm şöyle :

“Haber-film” bölümleri... Alt alta konulmuş birtakım haberler. Bunlar, romanın zamanındaki (romanda anlatılan olayların geçtiği zamanın) haberleri olduğundan, ben okur olarak bunlardan hiçbir şey anlayamadım. Altalta dizilmiş gazete haberleriyle haber başlıkları. Çok zamana ve o zamanın Amerikasına bağlı haberler bunlar. Başkalarının adına konuşmaya hakkım yok ama, bilgiçlik taslamaya kalkmazlarsa başka Türk okurlarının da bu “Haber-film” bölümünden bir şey anlamış olabileceğini hiç sanmıyorum. 42. *Enlem*'de 19 Haber-film var, hepsine de sayıları yazılmış ve romanın içine serpiştirilmiş bunlar.

Bir de “Sine-Göz” bölümleri var ki, bunları “Haber-film”ler kadar bile anlayamadım. Hiç noktalama işareti konulmadan, büyük harf kullanılmadan yazılmış, çok soyut ve bağlantısını, mantığını kuramadığım sözler. Romanın bu bölümlerini okurken, çevirmenini bulsam, açıklamalarda bulunmasını rica etsem, diye düşündüm. Herhalde çevirmen bunları anlamıştır, biliyordur. İşte romanların başına bunun için önsöz gerekli. Bütün bu sorunlar o önsözde okura açıklanmalı. Oya Dalgıç'ın okuduğum ilk çevirisi. Türkçesi hiç yadırgatmıyor, güzel, başarılı. Sanırım, iyi bir çeviri olmalı. 42. *Enlem*'de yine hepsine sayılar konulmuş 27 Sine-Göz var.

Hep düşündüm; Haber-film ve Sine-Göz bölümleri olmayaydı, roman ne yitirirdi? Bence hiç... Kazanırdı roman. Bunu

OKUDUĞUM KİTAPLAR

bir bilenden öğrenebilsem yada tartışabilsem, ne iyi olurdu.

Bu iki bölüm, sinema tekniğiyle yazılmış olan romanı, belki daha çok sinema tekniğine yaklaştırıyor. Salt buysa amaç, 382 sayfalık romanın üçtebirine yakın bölümünü buna harcamanın gereği yoktu.

Romanın üçüncü bölümü, karakterlerin ve olayların anlatıldığı, bence asıl roman olan bölüm. Romanda başlıca beş kişi anlatılıyor ve onların bölümleri kendi adlarını taşıyor. Öyle ki : Mac başlıklı bölüm, aralarında Haber-film ve Sine-Göz bölümleri serpiştirilmiş olarak 94. sayfadan 130 sayfaya dek. Janey başlıklı bölüm, 131. sayfadan 168. sayfaya dek. J. Ward Moorhouse başlıklı bölüm, 169. sayfadan 194. sayfaya dek. Eleanor Stottard başlıklı bölüm, 200. sayfadan 232. sayfaya dek. J. Ward Moorhouse, 233'ten 258 dek. Eleanor Stottard, 261-268 dek.

Janey, 268-278. 168 sayfadan sonra hiç görünmeyen Janey, burda birden ortaya çıkıyor ve okur olarak biz onu bunca uzun zamanda unuttuğumuz için, geriye dönüp onun bölümünü bir daha okuyarak anımsamaya çalışıyoruz.

Mac, 268-306 sayfaya dek. Mac, romanın 130 sayfasına dek anlatılmış, sonra hiç adı geçmemişti. Burda birden karşımıza çıkınca, onu da pek iyi anımsayamadığımız için geriye dönüp onun da bölümünü okumak zorunda kalıyoruz.

Janey, 306-323'e dek.

Eleanor Stottard, 327-336 dek.

Daha da şaşırtıcı olanı, romanı 343 sayfa okuduktan sonra, yazar karşımıza yeni bir insan daha çıkarıyor : Charley Andersen, 343'ten 382. sayfaya, yani romanın sonuna dek de Charley Andersen anlatılıyor. Ve bu Charley Andersen, önce anlatılan kişilerle hiçbir ilişkisi de yok.

Belli ki (nerden belli?), üç cildin sonunda bu kişiler arasında ilişkiler kurulup roman bütünleşecek.

Yazarın, amacının karakter anlatmak olmadığını, anlattığı karakter aracılığıyla toplumun romanını yazmak istediğini anlıyoruz. Buyüzden romanın kahramanı, kişi yada kişiler değil, bir dönemin Amerikası (USA) diyebiliriz. Bu türden ansıya-

bildiğim romanlar İlia Ehrenburg'un *Paris Düşerken*'iyle Jölan Földes'in *Balık Tutan Kedi Sokağı* şimdi aklıma gelen iki örnek.

Bu romanın, okurken, sayfalarına yazdığım notlardan kimisi şunlar :

Sine-Göz'ler için şöyle yazmışım : Karşıtlıkları veriyor (sınıfsal karşıtlıkları) ama bana hiçbir şey çağırıştırıyor. Sözlerin arasında çağırışım ve bağlantı kurulamıyor.

225. sayfaya, önemli saydığım şu notu yazmışım :

"Anlattığı şeylerin hep dışında kalıyor. Onlara kuşbakışı bakarak anlatıyor. Anlattığı olay ve kişilere hiçbir bakımdan, karşıtı yada yandaşı olarak katılmıyor. Kişilerinin duygu ve düşüncelerini bölüşmüyor. Anlattıklarına uzak ve soğuk..."

Bunları yazarın eksikliği diye aleyhine değil, lehine yazmıştım.

248. sayfaya "Haber-film 15" için şunu yazmışım : "Bunları okur okumaz unutmak zorundasın; bellekte izi kalmayan yok demektir. Bunlar iz bırakmıyor. Çünkü, başı ve sonu yok, bağıntısız, organik değil ve kendi içinde bütünlüğü de yok."

Bir notum da şu : "Ne soğukkanlı anlatıyor herşeyi, hiç katılmadan, yan tutmadan. Sanırım, benim için yapması çok zor."

Roman ve oyunlarımda ad seçiminde çok titiz davranırım. Bunun nedeni, hiçbir bakımdan okurumu zora sokmak istemem. Okuru zora sokmak, bana göre, yazarın ve şairin kolayca kaçmasındandır. Zora girmesi gereken, zorlanması gereken okur değil, yazardır. Çoğunun sandığının tersine zor yazıyorum, yazarken zorluk çekiyor, çok zorlanıyorum ki, okur kolay okusun, okur zorlanmasın. Bana şunu çok sormuşlardır : Her tabakadan, her değişik düzeyde insana kendinizi okutmayı nasıl başarıyorsunuz?

Köylüden işçiye, az okurdan çok aydına, yoksuldan zengine, hemen herkes kitaplarımı okuyorsa bunun nedeni, herkesin kendine göre yazdıklarımı anlayabilmesi, beğenisine varabilmesi için çok çalışmam, kendimi çok zorlamamdır. Bu bakımdan roman ve oyunlarımdaki kişi adlarına bile dikkat ederim ki, okur yada seyirci bu adları birbirine karıştırmasın. Ör-

neğın, ilişkide olan kişilerden birinin adında “ş” harfi varsa. Öbüründe “ş” olmamasına, ses benzerliğı olmayan harflerden bir ad olmasına özen gösteririm. Bir küçük örnek bu...

Dos Passos’un böyle bir kaygısı hiç yok. Örneğın Janey bölümünde. Kızın adı Janey, kardeşı Joe, sevgilisi de Jerry... Üçünün de adı “J”li.

269. sayfaya şu notu yazmışım :

“Ayrı ayrı, birbirinden kopuk kopuk biçok karakteri ta çocukluklarından başlayarak tanıtıyor. Bunlardan kimisini buluşturup ilişkiye geçiriyor ama, aradan çok zaman, çok olay çok şey (yani sayfalar) geçmiş olduğundan, karşımıza çıkanı, dönüp geriye bıkız daha okumamız gerekiyor anımsamak için.”

Yazarın başarısı olarak 270. sayfaya yazdığım not :

“Bir çırpıda anlattığına gerçeklik kazandırarak, yazdığını inandırıcı yapıyor.”

O sayfada buna örnek göstermişim :

“Çerçevesi yıpranmış gözlüklerini, sanki onlarla mı, yoksa onlarsız mı daha iyi gördüğüne karar veremiyormuş gibi, bir takıyor, bir çıkarıyordu.”

Bu tek tümcede, bana göre, büyük ustalık var ki, böyle ustalıkları yazarın çok sık görülüyor. Bence ayrıntının en önemlisi, eşya, giysi, betim ayrıntısı değil, davranış ayrıntısıdır. Burada çok önemli bir davranış ayrıntısı var; bu büyük gözleme dayanır ancak. Dos Passos ayrıntılarda, özellikle davranış ayrıntılarında çok başarılı. Bu gözleme dayanan başarılı ayrıntılar, anlattıklarına inandırıcılık kazandırıyor. Evet ama... Davranış ayrıntısı her zaman geçerlidir, her yerde ve her yüzyılda. Eşya ayrıntısı, yere ve zamana bağlı olursa, yine inandırıcı olur, ama anlatıcı olmaz. Romanın 352. sayfasında bunun bir örneğı var, şu tümce :

“İngersoll marka saati on biri gösteriyordu.”

Burda saatin markasını söylemek ayrıntısı hiç de gerekli değildir. Çünkü her ayrıntının bir gerekçesi olmalıdır. Niçin İngersoll marka saat de başka marka değil. Bu marka rasgele söylenmiş olamaz yada olmamalıdır. Öyleyse özellikle bu marka saatin söylenmesinin nedeni, saate bakan adamın kişiliğini,

toplumsal yerini çizmek için olmalıdır. Örneğin pahalı bir marka saatse, adamın zenginliğini gösterir, gibi... Evet ama bu ayrıntı, yere ve zamana bağlı bir ayrıntıdır; bu bakımdanda gereksizdir. Birinci Dünya Savaşı'nın o yıllarında belki herkes yada çok kişi "İngersoll marka saati" biliyordu, ama bugün, bilen var mı yada öyle bir marka saat var mı? Amerikalılar biliyorsa, Amerika dışındakiler biliyor mu? Bu nedenle ayrıntı, zamana ve yere bağlı öğelere dayanmamalıdır. Davranış ayrıntısıysa her zaman geçerlidir. Önceki örnekte, adamın gözlüğünü bir çıkarıp bir takması gibi. Saate bakma biçimi cepten çıkarma biçimi, hatta saatin kendi biçimi de öyle... Köstekli, zincirli saat, kol saati...

Bu romanı okumakla zamanımı yitirmiş olmadım. Çok da yararlandım bu romandan. Ama bundan önce okumam gereken o denli çok roman vardı ki...

Nesin Vakfı
8 Ağustos 1984, Çarşamba
saat : 19.50

FÜRÜZAN TOPRAK VE ÖYKÜLERİ

Kimi yazarlar vardır, benim için, yazdıkları kendilerinden önemlidir. Burda “önem” yerine “değer” sözcüğünü de koyabiliriz. Kimi yazarlar da vardır, kendileri yazdıklarından önemlidir. Füzüzan Toprak, benim ikinci tür yazarlarımdandır. Bu nedenle, bildiğimce – ki çok şey değil – Füzüzan Toprak’ı anlatacağım.

Yatılı okullar arkadaşlıkları pekiştirir. Uzun yıllar yatılı öğrencilik yapanlar için en yakın kişi arkadaştır. Dokuz yıl yatılı öğrencilik yaptım. En yakın arkadaşım Fahir’in yatılı öğrenciliği benden iki yıl daha uzundu. “Bir yediğimiz içtiğimiz ayrı gider” denir ya, biz Fahir’le işte öyle arkadaşlık. Onunla tanıştığımızda lisenin dokuzuncu sınıfındaydık, demek, onaltı-onyediy yaşlarımızda... Fahir, Bursa Askerî Lisesi’nden dönecek olarak (sınıfta dönmüş) Kuleli Askerî Lisesi’ne gelmişti. Yaşam, *Böyle Gelmiş Böyle Gitmez* adlı anılar dizimin sonraki ciltlerini de yazmaya fırsat verirse, Fahir’in orda geniş yeri olacaktır.

Anlatacağım olaya dek Fahir, arkadaşlarımızdan herhangi bir arkadaşta, hiçbir ayrıcalığı yoktu. Onun kimin nesi olduğunu bilmiyorduk.

Bigün Kuleli Askerî Lisesi’ne Genel Kurmay İkinci Başkanı Orgeneral Asım Gündüz geldi. (O dönemde Asım Gündüz ne demek!) Teftişinde öğrencilerin önünden geçiyor. Fahir’i görünce sevecenlikle yanağını okşadı ve nasıl olduğunu sordu. Bütün arkadaşları ve okulun yönetmenleri, Fahir’in, Genel Kurmay İkinci Başkanı Orgeneral Asım Gündüz’ün yeğeni olduğunu işte bu olayla öğrenmiş oldu. Fahir, bu olaya dek, Asım Gündüz’ün yeğeni olduğunu hiçkimseye söylememişti; söylemiş olsaydı, sanırım, bir yıl sınıfta kalmazdı. Hiçbir zaman da Asım Gündüz’ün yeğeni havalarna girmezdi. Kendisine bu yakınlığı

sezdirilse, pembe yüzü kızarırdı. Fahir'e yakınlık duyuşumun, onunla sıkı arkadaşlığımın nedeni ve başlangıcı bu olaydır.

Ankara'da Harp Okulu ikinci sınıf öğrencisiydik. Fahir'in evi de Ankara'daydı. Bigün Fahir'in evine gittik. Üç kardeşiler. Üçünün de adı "F" ile başlıyor. Büyüğü Fahri Atabey (sonradan İstanbul Belediye Başkanı olan Zeynep Kâmil Hastanesi'nin başhekimisi) o zaman Askerî Tıp öğrencisiydi. Küçük kardeşi Fûruzan da, Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde öğrenciydi ve biz evlerine gittiğimizde yoktu yada ben görmedim.

Yıllar sonra Fûruzan'ı şair dostum Ömer Faruk Toprak'ın eşi olarak gördüm.

Yanılmıyorsam, Ignazio Silone'nin bir romanında okumuştum : Bir yeraltı örgütünün önderlerinden birine, saklandığı köydeki kızlardan biri tutulur. Önder, köye baskın yapılacağını öğrenince bir karlı kış sabahı erkenden köyden çıkar. Epiy sonra bir de arkasına bakar ki, o kız karlara bata çıka kendisini izliyor. Kızı köyüne gönderebilmek için,

– Sen benim kim olduğumu biliyor musun? diye sorar.

Kızın yanıtı şöyledir :

– Bir kadın erkeğinin salt bıyıklarını mı sever sanıyorsun, düşünceleriyle birlikte sever. Kim olduğunu elbet biliyorum, seninle geleceğim.

Fûruzan hep Ömer Faruk Toprak'la birlikte yürüdü.

Onca sevdiğim Fahir'le, öteki asker arkadaşlarımla olduğu gibi, yıllar geçtikçe yollarımız daha çok ayrıldı, dünyalarımız ve dünya görüşlerimiz değişti. Böyle olması doğaldı. Çünkü asker, mesleğinin gereği olarak, iktidarla koştur düşüncede olmak zorundadır; oysa yazar, yine mesleğinin gereği olarak iktidarın karşısındadır. Çocukluk, okul ve askerlik arkadaşlarımla aramızda anılarımızdan başka hiçbir ortaklaşalığın kalmaması bana hep çok derin üzüncü vermiştir, öyle ki, onlarla aynı sözcükleri kullandığımız zaman bile yine de sözlüklerimiz ayrıdır.

Yıllar sonra Fahir'i eşiyle birlikte Kadıköy'den Karaköy'e giden vapurda gördüm. Korgeneraldi ve sivil giyimliydi o gün. Çocukluğumuzun o sıcak sevgisiyle yaklaştım kendisine. O da bana korgeneralliğinin olanca katılığıyla davrandı. Buyüzden o on-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

beş dakikalık vapur yolculuğu bana çok uzun gelmişti.

Çocukluğumun ve gençliğimin “ruh beraber” arkadaşı Fahir’le, birbirlerimizden zamanla ne kerte uzaklaştıkça, kardeşi Füzuzan’la da dünya görüşlerimiz o denli yaklaştı.

Bir yazarın (yada sanatçı ve bilginin) eşinin o yazara denk olup olmadığını anlamak için bir ölçütüm var : Yazarın ölümünden sonra, eşinin neler yaptığına, davranışlarına, tutumuna bakırım.

Ömer Faruk Toprak öldükten sonra, Füzuzan, kocasının değerinin ve ününün sürmesi, adının kalması için, elinden gelen herşeyi ve ne yapılabilirse hepsini yaptı ve yapıyor. Duygululukla onun bu çabasını izliyorum. Bu uğraşının dışında emekli öğretmen Füzuzan Toprak, dilimize çeviriler kazandırıyor ve öyküler yazıyor.

Dört öyküsünü okudum. Yazın eleştirmeni olmadığımından yetkimi ve bilgimi aşmak (çizmeden yukarı çıkmak) istemem. Ancak, anlattığım nedenlerle Füzuzan’ın yazılarına yansız olmam zor. Yine de birkaç söz söylemek istiyorum. Bana öyle geldi ki, anılarına dayanarak yazdığı öyküsünde daha başarılı. Bu yargım doğruysa, Füzuzan’ın, tanıştıkları günden ölümüne dek Ömer Faruk Toprak’la birlikte geçen zamanlarını bütün ayrıntılarıyla niçin yazmadığını sormak istiyorum.

Okuduğum bu dört öyküde, fanteziyle gerçek, masa başında yazılanla yaşanan gerçek birbirine karışmış. Bunu, iyi yada kötü olduğu için değil, bir gözlemim olarak söylüyorum. Öyküler rahatlıkla ve kolayca okunabiliyor. Öykülerin bir özelliği de, ben de bu dört öykü sanki dört ayrı yazarca yazılmış izlenimi bıraktı. Bu izlenimin, bir yazar için lehte mi, aleyhte mi olacağını kestiremiyorum. Bu, ilerde, ancak öykülerin sayıları artınca belli olabilir.

İyi eş, iyi insan Füzuzan Toprak’a başarılar diliyorum.

Nişantaşı
10 Ekim 1984

BÖYLE İDİLER YAŞARKEN

Adile Ayda
Böyle İdiler Yaşarken
anı

Kitaplar için yazmam, kitapları okumamdan daha zor oluyor, daha çok zaman alıyor. Okumuş olduğum en az on kitap var ki, onlar için yazmaya zaman bulamadım.

Adile Ayda'nın bu kitabını da okuyalı bir ayı geçti, ancak şimdi yazmaya zaman bulabildim. *Böyle idiler Yaşarken*, “edebî hatıralar” türünden bir kitap. Yazar “yazınsal anılar” demiyor, demesi de beklenmez kendisinden, ama kitabının adını yazışından bile nice eskiye bağlı, tutucu olduğu ortaya çıkıyor. “Böyleydiler Yaşarken” diye yazmıyor, eski Osmanlı yazımına göre “Böyle idiler Yaşarken” diye yazıyor.

Çok ilginç, bu -hadi gericiler demeyeyim- tutucuların kitapları daha kapaklarından belli oluyor. Daha kapak kompozisyonlarında beğenisizlik, çirkinlik başlıyor.

Adile Ayda bu kitabına aldığı anı yazılarından çoğunu “Hisar” dergisinde yayımlamış, ben de onlardan kimisini okumuştum o zaman. Özellikle Yaşar Kemal için yazdıkları, Yaşar'ın karakterini vermesi bakımından çok ilginçti. Elbet, tenezzül edip(!) özellikle Yaşar için yazmamıştı. Cevat Fahmi Başkut için yazdığı yazıda Yaşar Kemal de geçiyordu. Daha o yazıyı dergide okuduğumda, Yaşar Kemal için olan bölümü *Birlikte Yaşadıklarım* adlı kitabıma almayı düşünmüştüm. Şimdi bu kitaptan o bölümü *Birlikte Yaşadıklarım* adlı kitabımın Yaşar Kemal'e ilişkin yerine aktaracağım. Çok ilginç, tam veriyor Yaşar Kemal'i.

Adile Ayda, kitabının önsözünde “Edebî Portreler”le “Edebî Hatıralar” arasındaki ayrımı belirtiyor ki, bu konudaki düşüncesine katılıyorum. Bu ayrıma göre yazınsal anılar yaz-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

mak, yazınsal portreler yazmaktan çok daha kolay. Portre yazarken, inceleme, araştırma gerekiyor ki, anlatılan kişinin derinliği (üçüncü boyutu) da ortaya çıksın.

Ayda'nın kitabının beğendiğim yanı, kendi dünya görüşü doğrultusunda olmak koşuluyla, doğrudan ayrılmamış olması. Yalan yanlış yazmamış, tanıklığını yazmış. Bu tanıklıklarını yorumlarken, doğal olarak, dünya görüşü doğrultusunda kalıyor.

Abdülhak Hâmit bölümünde ister istemez Lüsyen Hanım'ı da anlatıyor. Sami Kırdar beni Lüsyen Hanım'ın Taksim Sıraselviler'deki evine götürdüğünde, tanıdığı olduğum o ilginç havadan ve Lüsyen Hanım'ın anlattıklarından, o zaman bir oyun yazmayı düşünmüştüm. Yine de düşünüyorum bunu. Yazacağım, yazmayı tasarladığım yüzlerce oyundan biri de bu işte... (Yani, yazamayacağım, kendimle yokluğa götüreceklerimden biri.) Oysa bu oyunu şimdi daha iyi yazabilirim. Çünkü o zaman yazmış olsaydım, kendi dışımda bir olayı anlatacaktım. Oysa şimdi, sonraları öyle olaylar yaşadım ki, öyle olaylara tanık oldum ki, Hamit'le Lüsyen'i anlatırken, onların kişiliğinde kendimi ve Vera'yla Nâzım'ı da anlatmış olacağım.

Bu oyunu yazmaya fırsat bulabilirsem, bu yazıdan da yararlanmalıyım.

Adile Ayda'yı Cumhuriyet'teki yazılarından anımsıyorum. O zaman İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde (sanırım Fransız Filolojisinde) doçentti. Yazılarını beğenmiyordum ama, ilgiyle okuyordum. Örneğin, kırk yılı geçti ama, bir yazısını unutamıyorum. Sait Faik'in öyküleri üstüne yazmıştı. Bir öyküsünde Sait, kahramanına, ayağından çıkardığı çorabını koklatır. Adile Ayda (iyi yetiştirilmiş temiz aile çocuğu olarak), bir öykü kahramanının ayağından çıkardığı kirli çorabını koklamasını edebiyat ve estetik dışı, çirkin görünüm olarak yorumluyordu ve Sait'i öykücü olarak beğenmiyordu.

Adile Ayda'nın Prof. Sadrettin Maksudi'nin kızı olduğunu, gerçekten iyi eğitilmiş ve yetiştirilmiş olduğunu biliyorduk. Belleğimde yanlış kalmadıysa, dil özleşmesindeki bir davranışından ötürü Atatürk'le bir ara arası açılmıştı. Sanırım. Denizbank bileşik sözcüğüne karşıydı. Türkçe dilbilim kurallarına

BÖYLE İDİLER YAŞARKEN

göre “Deniz Bankası” olmalı diyordu. Önceleri Etibank, Sümerbank gibi, Denizbank’tı. Sonradan ne yapıp edip Denizbank’ı da değiştirdiler, Denizcilik Bankası yaptılar. Yani Sadrettin Maksudi Arsal’ı haklı çıkardılar.

“Şair Mehmet Emin Bey” bölümünde anlattığı “Şeyh Cemalettin Efgani” çok ilgimi çekti. Ah, zamanım olsa da şu adam üzerine bişeyler okusam, araştırısam.

Şebinkarahisarlı Mehmet Emin’le hemşeriyiz. Ziya Somar, Mehmet Emin Yurdakul üzerine çok geniş bir araştırma yapıyordu. Büyük çalışmalarını evinde görmüştüm. Ziya Somar ölünce, bu çalışması ne oldu kimbilir. Zengin bir kitaplığı da vardı. Ölümünden beşaltı ay önce beni evine çağırıp kitaplığını göstermiş, kitaplarını Nesin Vakfı’na bağışlayacağını söylemişti. Sonradan üzerinde durmadım, üstelemedim. Verecek olan verir, ben üstelemeyi sevmiyorum. Sonradan duyduğuma göre, ailesi Ziya Somar’ın kitaplarını toptan satmışlar. Mehmet Emin çalışması ne oldu kimbilir. Ziya Somar’ın bana o zaman söylediğine göre Mehmet Emin Yurdakul, halkçı ve toplumcu kişiliğiyle tanınmamıştı. Somar, belgelere dayanarak bunu saptıyordu.

Türkçü Mehmet Emin Yurdakul’u, Adile Ayda Turancı olarak gösteriyor. Açıkça söylemese de, kendisinin de Turancılıktan yana olduğu belli oluyor; herhalde babasının etkisinden olacak...

Ziya Somar’ın anlattıklarına kesinkes inanmamıştım, çünkü belgelerini okumamıştım, ama onun sözlerinden sonra Mehmet Emin Yurdakul için oldukça olumlu bir kanıya varmıştım. Adile Ayda’nın anlattıklarından, özellikle Serbest Fırka’ya girişi yüzünden Sadrettin Maksudi’yle konuşmasını okuyunca, Mehmet Emin’in güçlü bir kişiliği olmadığını gördüm.

Gülmece tarihimiz bakımından, Adile Ayda’nın Fazıl Ahmet Aykaç için yazdıkları (ki kitapta o bölümdeki satırların altını çizdim) çok ilginç. Kullanacağım. *Birlikte Öldüklerim* adlı kitabımı yazabilirsem, Ayda’nın kitabındaki Behçet Kemal bölümünden yararlanacağım. İlginç satırları çizdim.

Sabahattin Ali bölümü de ilginç. O bölümün önemli yerlerini yazıp, Sabahattin Ali dosyasına koymalıyım. Yazının

OKUDUĞUM KİTAPLAR

önemli yanı, Sabahattin'in bilinen karakterinin, gençlik döneminde başka bir biçimde oluşu... O herkesle, kim ve ne olursa olsun, her sınıftan, her dünya görüşünden insanla uyum sağlamaya, hoş görünmeye çalışan Sabahattin Ali'nin gençliğinde hiç böyle olmadığı ortaya çıkıyor. Adile Ayda, Sabahattin'in bu yanını hiç beğenmiyor. Bense, gençliğinin bu yanını, son yıllarının herkesle uyum sağlamaya çalışan yanından daha çok beğeniyorum. Ama en güzel, ne gençliğindeki kabalığı, sekterliği, ne son yıllarının kurnaz uyumculuğu...

Şükûfe Nihal'in, umutsuz büyük aşkını bilmiyordum. Türk yazınının güzel kadınlarından Şükûfe Nihal. Ben tanıdığımda güzelliğinden iz kalmamıştı. Levent'te oturuyordu. Arasına dükkânıma gelirdi. O zaman Ahmet Hamdi'nin (Limancı Hamdi) eşiydi. Sonradan benimle yakınlığa istekli olan Ahmet Hamdi, o zaman dükkânıma hiç gelmemişti.

Refik Halid anılarından da yararlanacağım.

Orhan Seyfi Orhon'un karakter zaafını ne güzel vermiş.

Kitabının sonunda üç görüşme var. Yahya Kemal'le görüşmesi çok önemli, yani Yahya Kemal'in söyledikleri, özellikle şiirin anlaşılır, herkesçe anlaşılır olması.

Bu kitabındaki anılarında Adile Ayda'nın önyargıları, sevdikleri, sevgisizlikler, karşı oldukları, yandaş oldukları çok belli, ama doğru olandan hiç ayrılmamış ki, bu çok önemli. Çünkü, genellikle sağcılar, tutucular, gericiler, yan tutma ve karşı olma uğruna çok kez doğruluktan ayrılıyorlar. Karşıtsalar ille kötülüyor, yandaşsalar ille övüyorlar. Ayda böyle yapmamış. Kitabından çok şey öğreniyoruz. Kültürlü bir kadın olduğu da belli, ama şaşılası bişey, epiyce dil yanlışı ve dil özensizlikleri var kitabında.

Kendini okutan bir kitap. Yıllık çalışmalarını dolayısıyla işlerimin çok sıkışık olduğu bir zamanda, bir gece ve yarım günde okudum kitabı. Birbuçuk ay sonra da bu yazıyı yazabildim.

Nesin Vakfı
10 Şubat 1985, Pazar

BİR AYDIN

Kafası ne denli karışık, karmakarışık bir aydın... Doğrularla yanlışlar birbirine karışmış, ama yanlışlar hep temelde, doğrularsa hep yüzeyde. İlk işim, Asaf Savaş Akat'ın, sözünü ettiği kitabını da alıp okumalıyım. Tercüman'daki konuşmasında, Marx'tan değer vererek sözediyor, ama Marksizmi hiç anlamadığı belli. Galatasaraylı, sonra da ABD'de okumuş. Şaşırtıyor beni bu tür aydınlar. "Yön" dönemi solcularından olduğunu söylüyor. O zamandan tanımıyorum ama, o dönemde nasıl bir aydın olduğunu kestirebiliyorum. Sanırım "Yön" döneminde katı, sert, keskin bir solcuydu. Genellikle o keskin solcular, sonradan böyle yağlı balçık gibi yumuşak, denizanası gibi kaygan olurlar. Kimileri için böylelerinin neden solculuğu da bitürlü bırakmadıkları anlaşılmaz bir sorundur. İlle de solcu olarak kalacaklar. Çünkü döneç olmak, dünlerine ihanet etmek istemiyorlar. Kendileri sözde değişmeyince, solculuğu kendilerine göre değiştiriyorlar.

Yiğitliğe gelince, maşallah mangalda kül bırakmıyor delikanlı profesör... Ama beriyandan "Aydınlar Dilekçesi"ni de imzalamamış. Elbet, Aydınlar Dilekçesi'ni ille de imzalamak zorunda değildi. Ama Tercüman'daki sözlerine bakılırsa, siyasal demokrasiden yana biri... Yani Aydınlar Dilekçesi'nin istedikleriyle uyumlu olması gerekiyor. Ama korku dağları bekliyor.

Aydınlar Dilekçesi toplantıları yapılırken, toplantıya katılmasını istedikleri adayları arkadaşlarımız öneriyordu. Çok kişi bu Asaf Savaş Akat'ı önermişti. Adı ordan belleğimde kalmış. Onu da çağırma girişiminde bulunduğumu, ama hiçbir toplantıya katılmadığını anımsıyorum. Dilekçeyi imzalayıp imzalamadığını bilmiyordum. Dün gelen Gencay Gürsoy'a sordum, imzalamamış, imzalamayı reddedenlermiş.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Çok isterim bu profesörle konuşmayı. Neden Aydınlar Dilekçesi'ni imzalamadığını merak ediyorum, gerekçesi neydi?

Bunlar bişeyi bilemiyorlar : Sağın kendilerini nasıl kullandığını.

Bunun – bu kullanmanın – yaşadığım ilk tipik örneği Kemal Tahir'di. *Devlet Ana* romanı çıkınca, sağ bu romanla Kemal Tahir'i birden benimseyiverdi. Kendim dinledim : Behçet Kemal Çağlar, bu romanı hem de radyodan yarım saat övdü. Sağ basında övgüler çıktı. Kemal Tahir, bu durumdan sevinçliydi. Nasıl olsa kendisi solcuydu, solcu olarak onüç yıl hapis yatarak solculuğunu belgelemişti, yani nasıl olsa sol onu seviyor, benimsiyordu. Şimdi de işte sağ benimseyip sevmiş, böylece bütün Türkiye'nin, bütün ulusun sevip benimsediği bir yazar olmuştu.

Ne yanlış bir görüştür bu. Kemal buyüzden ne çok şey yitirdi sonraları. Gittikçe kaydı. Hiçbir zaman sağcı olmadı, olmazdı, ama çok karışık düşüncelere saplandı.

Şunu bilemiyorlar : Sağ, hiçbir zaman soldan birini benimsemez, o solcu tam dönemlik etmedikçe, Aclan Sayılğan gibi örneğin. Hatta tam dönemleri bile tam benimsemez, kendinden saymaz.

Sağ, kimi solcuları işine yaradığı sürece kullanır ve kullanacağı zaman ona yer verir. 12 Eylül'den sonra radyo ve TV'de hiçbir solcuya, devrimciye, ilericiye yer verilmezken, ölümünün yıldönümü dolayısıyla Kemal Tahir'e yer verilmesinin nedeni budur.

Kemal Tahir'i hiçbir zaman Türk sağı, kendisinden saymadı, ama işine gelince, işine geldiği biçimde kullandı.

Türk sağının kullandığı ikinci solcu – yani kendine solcu diyen – Attilâ İlhan'dır. "Türk Edebiyatı" dergisinde kendisiyle yapılan uzun konuşma da bunu gösterir.

Askeri yönetimler yada gerici iktidarlar döneminde bir yazarın radyo ve TV'de yapıtlarıyla, konuşmalarıyla yer alması o yazara onur verici bir olay değildir. Ancak böyle bunalımlı dönemlerde devlet kurumlarında yer alabilen yazarlar ve hiçbir dönemde yer alamayan yada alırmış gibi gösterilen yazarlar

vardır. Attilâ İlhan, böyle dönemde radyo ve TV'de yer alabil-
diğine göre, ne biçim solcu olduğu ortaya çıkıyor.

Sağın kullandığı sözde solculardan biri de Fethi Naci. Ta-
rık Buğra'nın TV'de gösterilen romanı *Küçük Ağa'yı* övdüre-
bilmek için onu TV'ye çıkarmışlardı, Mehmet Kaplan ve TV
filminin yöneticisiyle birlikte. Fethi Naci, solun sözcüsü bir
eleştirmen olarak TV'ye çıkarılmıştı. Şunu anlatmak istiyorlar-
dı okurlara ve seyircilere İşte bakın, *Küçük Ağa'yı*, sağı da,
solu da beğeniyor.

Bu sözde solcular, bu oyuna gelmeye gönüllüdürler. Çün-
kü böylece onlar da, hem sağın hem solun, yani bütün Türki-
ye'nin insanı oldukları aldatmacasına kapılırlar.

Solcu bir yazar, sağcılarca biraz da olsa desteklendi, poh-
pohlandı mı, aman ben nasıl ve nerde yanlış yaptım, diye ken-
dine gelmeye çalışmalıdır.

İşin bir başka yanı da şu : Türk solu, hiçbir zaman sağcılar
kullanmayı, onlardan kendi düşünceleri için yararlanmayı hiç
düşünmemiştir. Bu çok doğaldır, solun doğası gereği böyle bir
oyun oynamaması gerekir.

Şimdi Akademi Kitabevi'ne telefon ettim, Asaf Savaş
Akat'ın kitabını getirecekler.

Kitabının adı : *Alternatif Büyüme Stratejisi*

Nişantaşı
25 Şubat 1985, Pazartesi

ALTERNATİF BÜYÜME STRATEJİSİ

Prof. Asaf Savaş Akat
Alternatif Büyüme Stratejisi
inceleme

Bu kitap, Sedat Simavi Vakfı “Sosyal Bilimler Ödülü”nü almış. Asaf Savaş Akat adını, Aydınlar Dilekçesi toplantıları yaptığımız sıralarda duydum. Biçok arkadaş, onun da toplantılara katılmasını öneriyordu, Ankara’dan ve İstanbul’dan. Tanıyanlarla kendisine haberler gönderdiğimi anımsıyorum. Toplantılara geldiğini görmedim.

Dün – 24 Şubat ’85 – Tercüman’da okuduğum o şaşırtıcı konuşması üzerine hemen kitabını aldırtdım, bütün gün ve gece geç zamana dek ve bu sabah kitabını okudum.

Kitabını okumadan önce, Gencay Gürsoy’a, Aydınlar Dilekçesi’ni Asaf Savaş Akad’ın imzalayıp imzalamadığını sordum. İmzalamamış. Tercüman’daki iki sayfalık geniş konuşmasını okuyunca, Dilekçeyi imzalamamış olmasına hiç şaşmadım.

Kitabının en geniş bölümü – 50 sayfa – Giriş “İktisat İdeolojisi Üstüne Deneme” ile, kitabın son yazısı olan “Alternatif Büyüme Stratejisi” başlıklı 35 sayfalık yazısını okudum. Bana yeter. Öteki yazılarını okumaya zamanım yok.

Kitaba değgin düşüncelerimi, kitabın içine yazdığım için, buraya ayrıca yazmayacağım. Kitapta var hepsi... Zaman bulabilirsem bu kitap için bir yazı yazmayı düşünüyorum. Eleştiri diyemiyorum, bir iktisat kitabına eleştiri yazamam. Ama son aylarda okuduğum üç iktisat yazarının kitaplarına bakıyorum da, eskiden gözümde çok büyüttüğüm “iktisat”ın nerdeyse bilim olmadığını söyleyeceğim. Herhalde bu kitap için bir yazı yazsam çok iyi olacak.

Nişantaşı, 26 Şubat 1985,
saat : 10.57

DOĞU ÖYKÜLERİ

Marguerite Yourcenar
Doğu Öyküleri
Çeviren : Hür Yumer
öykü

Arka kapak yazısından, Marguerite Yourcenar'ın, Fransız Akademisi'nin tek kadın üyesi olduğunu öğreniyoruz. Bu bilgi, kitabı okumamın nedeni oldu. Bir de kitabın adı : *Doğu Öyküleri*.

Çok şaşılması insanlarız. Kimileyin aşırı ve bağnaz ulusçuluk gösterilerine kalkarız, kimileyin de en duygusal ve duyarlı olmamız gereken ulusçuluk olaylarında hoşgörülüden de öte vurdumduymaz oluyoruz. Bu kitaptaki öykülerden kimisinde Türklerin aşağılandığını okudukça, başka uluslar böyle aşağılanmalara dayanca gösterirler mi, aldırışsızlık ederler mi, diye düşündüm. Tepki mi göstermek doğru, hoşgörülü olmak mı? Bağnaz mı olalım, vurdumduymaz mı?

Azçok tanıdığım uluslardan kimilerini düşünüyorum. Örneğin Ruslar, bu türlü aşağılanmaya katlanamazlar ve Sovyetler Birliği'ndeki öteki uluslar da, örneğin Ermeniler, Gürcüler filan... Dayanmazlar da ne yaparlar? Elbet bağnazlığın gereği yok. Ama, oralarda kendilerini aşağılayan bu tür kitaplar kendiliğinden çevrilmez ve yayımlanmaz.

Bu kadın Akademisyen'in *Doğu Öyküleri* kitabı Türkçede çıkmasaydı, kültürümüz eksikli kalmazdı, çünkü bu bir başyapıt değil... Okumazsak, uygarlığımızdan, kültürümüzden bişey eksilmezdi.

Bizi aşağılayan kitapların basılması, bizim hoşgörümüzü, olgunluğumuzu mu gösteriyor, yoksa bir toplumsal aşağılık duygumuzu, bir mazoşist yanımızı mı? Bana kalırsa ikincisini...

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Hani nasıl “etrak-i bî idrak” döneminden kalma “Biz adam olmayız... Biz eşeğiz... Biz de insan mıyız...” diye “Biz eşek Türkler” geleneğiyle kendi kendimizi aşağılıyorsak, işte bu duyguyla, sözde olgunluk gösterileriyle aşağılanmaktan patolojik bir beğeni alıyoruz.

İlginç olanı şu Kitaptaki öykülerde Çin, Hint, Sırp, Yunan, Slav mitologyasından, söylencelerinden, masallarından öyküler var da, Türk kaynaklarından hiçbir öykü yokken, bu öykülerde kötü kişi ve kötülenecek kişi olarak Türklerin adı geçiyor. Türkler, kötülenecek kişi olarak öyküler için ancak anımsanıyor. Fransızları yakından tanımıyorum ama, kendilerini böylesine aşağılayan orta düzeyde bir yapıtı onlar da dillerine çevirmezlerdi sanırım. Öykülerde Türkler eleştirilmiyor, hatta yerilmiyor, düpedüz aşağılanıyor. Eleştiri, doğaldır. Bir başyapıtı tanımak uğruna, haklı yada haksız bir aşağılanmaya katlanabilir insan, ama sıradan öyküler için böyle aşağılanmalara katlanmak zorunda mıyız? Sıradan bir yapıt değişim, aşağılanmanın kızgınlığından değil. Gerçekten orta düzeyde, sıradan bir yapıt bu...

Gelelim öykülere, kitapta on öykü var. Yazar, kitabının sonundaki Ek'te, öykülerin öykülerini anlatıp kaynaklarını da gösteriyor.

Çin kaynağından esinlenerek yazılan ilk öykü “Wang-Fo Nasıl Kurtarıldı” kitabın en güzel öyküsü bence. Öykünün güzelliği, Çin söylencesinin, yani özgününün güzelliğinden geliyor. Bu öyküde söylemini güzel bulup altını çizdiğim yerler şunlar :

Ling'in karısı, bir saz kadar narin, süt kadar çocuksu, göz yaşları kadar tuzlu, ıslak bir öpücük kadar tatlıydı.

Başkalarının zehiri, yalnızca bedenimizin dokuz deliğinden akabilir içimize.

Dağın tepesine konmuş gibi duran bulutun kanat ucunu pembeye boyamaya koyuldu.

“Marko'nun Gülümseyişi” başlıklı öyküde bir masal anlatımı güzelliği olan, *Güzel bir yaz günü öğle sonrasının henüz ıçte biriydi* sözünden başka güzel hiçbir şey bulamadım.

DOĞU ÖYKÜLERİ

“Ölünün Sütü” çok güzel yazılabilecek bir Sırp söylencesi, ama Akademisyen bayan yazar bu işi becerememiş. En büyük yanlışı, eskili günümüze getirmeye kalkması. Bu tekniği başarmak çok zor, üstelik bu öyküde hiç de gereği yok.

“Kırlanğıçlar Meryem’i” adlı öyküde, bizim insanımızın daha çok Anadolu’da yatırlara yada benzeri yerlere, türbelere bez parçaları bağlamasının bilindiği gibi Bizans’tan alınma olduğunu gösteren şu bölüm var :

Köylülerin (Akşam biraz rüzgâr esse) – bizim yerimize titrerlerse ateşli hastalıklardan kurtuluruz diye düşünerek–bez parçaları astıkları kutsal ağaçları; toprağı verime kışkırtmak için tarlalara sapladıkları dimdik fallusları...

Öteki öykülerde yazmaya değer bişey bulamadım.

Düşündüm : Büyük kültür kapıları olan ülkelerde yazarlar ne kolay ünlü ve büyük olabiliyorlar. şu öyküleri bir Türk çevirip ben yazdım diye ortaya çıksaydı, yayımlatacak bir yayınevi bile bulamazdı.

Nişantaşı
26 Şubat 1985

BAB-I ÂLÎ'NİN HATIRA DEFTERİ

Reşid Halid Gönç
Bab-ı Âli'nin Hatıra Defter'i
fotoğraf

Hey gidi Reşid Bey... Eğri çene Reşid. Bir yaşam verdiği yazar ve gazetecilerin çok zengin “İmza, Adama ve Resim Koleksiyonu”ndan elde kalanları Gazeteciler Cemiyeti yayımlamakla çok iyi bir iş yapmış. Bu yayın olmasaydı, belki de Reşid Halid'i *Birlikte Öldüklerim* adlı kitabıma almayacaktım bile. Oysa almalıyım. Yaşamımda önemli bir yeri de var. Gazeteciler Cemiyeti'ne üye olmayışımın nedeni de Reşid Halid'dir. Elbet *Birlikte Öldüklerim*'e, Sedat Simavi de girecek. Ne zaman yazacağım bu kitabı? Zaman mı kaldı hey Aziz, hadi elini çabuk tut.

Reşid Halid'in koleksiyonu bana, Moskova'da Yazarlar Birliği berberinin koleksiyonunu anımsatıyor. O adamayı ben mi yazmıştım, yoksa Nâzım mı yazmış, karıştırıyorum.

İyi ki çıkmış bu albüm. Bir panorama gibi gözümün önünden geçti geçmişim, eski tanıdık yüzlere baktıkça fotoğraflarında. Adama yazılarına bakıyorum da, çoğu angarya olarak, Reşid Halid üstlerine çok düştüğü için baştan savma yapmış. Bilselerdi ki, böyle bir albüm günün birinde yayımlanacak, ne uzun, ne parlak, ne özgün şeyler yazmaya çalışırlardı.

Birlikte Öldüklerim için Reşid Halid'i yazarken, bu albümden yararlanacağım. Salt Reşid Halid'i değil, daha başkalarını yazarken... Unuttuğum, silinmiş kimi yüzleri bu fotoğraflardan anımsadım.

Tan gazetesinin yıkılmasından sonra benimle gezip duran o giyimli delikanlıyı hep merak etmiştim. Yıllar sonra bir yerde kendisini bana anımsattı. TV'de meteoroloji haberleri ve-

BAB-I ÂLÎ'NİN HATIRA DEFTERİ

ren Ali Esin'miş... Daha bunun gibi ne imgeler gelip geçiyor gözümün önünden...

Adının son harfinin "t" değil "d" yazılmasını titizlikle isteyen Reşid Halid'den başka bir de Refik Halid vardı. "Sonu it olur diye..." espri yaparmış. Daha başkaları da vardı ama, kimlerdi, anımsamıyorum.

Çocukluk arkadaşı Ercüment Ekrem'le o korkunç dargınlığına değinmemişler. Bu dargınlık Reşid Bey'de nerdeyse nefrete dönüşmüştü.

Salâh Birsel'in yönetmen olduğu Beyazıt Belediye Kitaplığı'nda Asaf Halet Çelebi kitaplık işgöreniydi de, beni öğle paydosunda içerde bıraktı diye Reşid Halid'in kavgası... O günden sonra soğumuştum ondan... Komünistler filan diye de bağır-mıştı. Dengesizdi, hatta deli denilebilirdi.

Hiç evlenmemişti, ama bana öyle geliyor ki yaşamında sanki cinsel ilişkisi de olmamıştı.

Albümde, Suat Derviş'in fotoğrafı çok ilginç, insana çok şeyler söylüyor. *Birlikte Öldüklerim*'e Suat Derviş de girecek, o zaman bu resimden de sözedirim. O elin, parmakların kolyeyi tutuşundaki incelik ve güzellik...

Fasih İnal da var. Şimdi Dünya'da çalışıyormuş. Bigün telefon edip de konuşayım. Nasıl olsa o da girecek anılarıma. Nasıl ve ne çok değişti bu adam...

Ahmet Hidayet Reel... Ne çok yazmıştır bu adam, çeviri ve telif öyküleri. Bu adamın çok yazmasına hep şaşmışımdır. Tanışıp tanışmadığımı bile anımsamıyorum. Gölge gibi bişey var ondan belleğimde. Biyografisi ilginç.

Selahattin Şar'a da telefon edeyim. *Leyla İle Mecnun Tragedyası* adlı bir kitabı varmış, beni ilgilendiriyor. Gazeteciler Sendikası'ndan adresini alabilirim.

İsmail Sovri'nin de *Nasrettin Hoca'nın Hayatı* adlı üç ciltlik kitabı varmış, görmeliyim. TGS'den adresini öğreneceğim.

Nişantaşı
23 Mart 1985
Saat : 11.47

ÖPME BENİ DURSUN

Şakir Balkı

Öpme Beni Dursun

öykü

Çok sevgili Şakir Balkı

Kitap yapmak üzere dosyaladığın yirmi öykünden oluşan [...] adlı derlemeni, okumam ve eleştirimi bildirmem için bana vereli bir yıl mı, iki yada üç yıl mı oldu? Sakın savsakladığımı sanma. Geri verdiğim dosyadaki öykülerine bakınca, çizdiklerimden, düzelttiklerimden, notlarımdan, öykülerini nasıl titizlikle, özenle okuduğumu anlayacaksın.

Eleştiri niteliğindeki bu mektup, yaşamda en zor yazdığım yazılardan biridir. Niçin? Çünkü seni, yirmibeş yıldır tanıyorum, kestiremeyeceğin kertede çok seviyorum ve bu nedenlerle senin çok güzel öyküler... çok değilse bile güzel yazmanı istiyorum. Öykülerini gönlümce, dolu dolu, seve sevine övmek isterdim. İşte bunu yapamadığım için ve ne yapmam gerektiğini de bilemediğimden, bunca zaman dosyanı geri veremedim ve eleştirimi yazamadım.

Sevgili Şakir Balkı önce öykülerin üzerinde genel olarak konuşayım, sonra her öykün üzerinde teker teker düşüncemi yazarım.

Niçin öykülerinin konularını, yaşamın içinden almıyorsun da, kendini zorlayarak masa başında uydurmaya çalışıyorsun? Sen emeklisin. Sabah kahvaltısını yaptıktan sonra çık sokağa, gelişigüzel bir kahvede otur, tanımadığın insanları dinle... Herhangi bir kentiçi otobüsüne bin. Yollarda yürü. Parklarda otur. Onunla bununla konuş... Bir gezgin köftecide karnını doyor. Bir arkadaşının yazıhanesine, işyerine git.

Böyle bir dolu gün yaşarsan, göreceksin ki enaz onbeş-yirmi konu kendiliğinden seni bulacak. Konuları yazmaya zaman

ÖPME BENİ DURSUN

bulamayacaksın. Hiçbir masa başı uydurması, yaşamın gerçeğindeki gülünçlükten daha gülünç olamaz.

Okuduğum öykülerinde, güldürmek için zorlama var. Yapay olaylar uydurmuşsun. Oysa gülünç, doğal olandan daha kolaylıkla çıkabilir.

Tek tek öykülerine geliyorum.

“Vasiyetname” Hiçbişeyi olmayan yoksul bir adam, kendi ağzından bir vasiyetname bıraktığını anlatıyor ve aslında sevmediği akrabalarından, vasiyet bahanesiyle intikamını alıyor. İşte öykünün özeti bu. Bu konu iyi bir gülmece öyküsü olabilir ama, çok gerçekçi ve ciddi olarak yazılmak koşuluyla. Yazar bu öyküyü yazarken, okurlarına bir anlama “Bakın ben ne gülünecek şeyler yazıyorum...” dememeli, gülünçlük olaylardan, konuşmalarından, düşüncelerinden, imgelerinden kendiliğinden çıkmalıdır. Bunun için de, senim yaptığının tam tersine, adam çok ciddi olarak vasiyetini anlatmalıdır. Oysa sen daha başta, öyküne “Ne kıyak ve raconlu bir gündü” diye başlayarak, okurları sulu sözcüklerle güldürmeye çalışıyorsun. Bunun hiç gereği yok. Gülmece anlattığın şeyin özünde olmasıdır. Bu öykünün sonunda, öykünün kahramanı, belli ki en sevmediği insan olan patronuna “... ona da ön takımlarımı bırakıyorum.” diyor. Böyle şey olur mu? Okur buna gülmez. Belki bu söz, bir konuşma arasında alay için söylenebilir, ama vasiyet diye yazılmaz böyle bir söz.

Görüyorsun ki, güldürme için zorlama var ve olay yaşamdan alınmadığı, masa başında uydurulduğu için de çok yapay.

“Zuluf Beyin Hastalığı”: Sevgili Şakir Balkı özellikle bu öykün – lütfen darılma – bana iğrenç geldi. Göt, osuruk, bok üzerine gülmece yapılmaz değil, elbet herşey üzerine, yani gerçek yaşamda olan herşey üstüne yapılır, ama okura iğrenç gelmemeli. “Dübüran bölgesinde”, “büyükâna bakalım” ve peklik çeken adamın aptes edişini “Beton gibi de vız gelir” gibi sözlerle anlatman, bomba gürültüsüyle osuruklar, bütün bunlar bana iğrenç geldi.

Gülmece konusunda sana bişey söyleyeyim Gülmece yeteneği olmayan yazarlar, ya pornografiye, ya böyle kabalıklara

yönelirler.

Gülmece yaparken, sözcüklerden imdat bekleme... Sözcüklerle de gülmece yapılabilir, ama senin yaptığın gibi değil, ya bir fantezi olarak yada bir deli ağzından böyle yazılabilir. Bir deli bu saçma yada uyumsuz sözleri söylerse, hiç de gerçeğe aykırı düşmez. Örneğin, masallar da fantezidir, yani sözcükleri daha özgürce kullanabilirsin masalda, ama masalın da kendi gerçekliği vardır.

“Nereye Toz Oldular”: Yaşlı bir insanın değer yargılarının güncele uymadığını anlattığın bu öyküde de, yazın gerçekliği yok. Biliyorsun, bu konu çok işlenmiştir. Yine de güzel yazılabilir. Öykün güldürmüyor, gülümsetmiyor.

“Öpme Beni Dursun”: Diyakle (ağız) yazmak için o diyaklekti iyi bilmek gerekir. Sen bu öyküyü, köylü olan kahramanının ağzından yazıyorsun. Bilgisiz bir köylü... İyi ama, konuşurken o bilgisizliğine hiç uymayan sözcükler kullanıyor. Örneğin “lav” diyor. O köylü ne bilir lavın ne olduğunu... Her öykü kişisi, kendi olmalı, kendi gibi davranıp kendi gibi konuşmalıdır.

“Şu Bizim Babamız”: Yazdıkların içinde oldukça iyice bir öykü. Bu öyküne 10 üzerinden 5,5 numara vermişim.

“Sünnet Düğünü”: Kitaba girebilecek bir öykü. Benim değerlendirmeme göre, 10 üzerinden 6 numara almış.

“Körün Yumruğu”: Çok sudan bir öykü. Öyküdeki konuşmalar, gerçekte konuşulanlara benzemeli ki, öykü gerçeklik kazansın, inandırıcı olsun. Ve bu konuşmalar, konuşanların karakterini ortaya koysun. Senin öykülerindeki konuşmalar gerçeklik kazanmıyor, inandırıcı değil. Öykülerinin kahramanlarını sen konuşturma, yada sen onların yerine konuşma, bırak onları, kendileri nasıl konuşuyorlarsa öyle konuşsunlar.

“İnsanlık Ölmedi”: Şöyle böyle...

“Şu Doktorlar”: Çok zorlama. Niçin kendini bu denli zorluyorsun?

“Keçi Rıza'nın Keçiliği”: Dosyadaki öykülerin içinde beni güldüren tek öykün bu... Havasına girmişsin, rahat yazmışsın, kendini zorlamamışsın ve bir fantezi yapmışsın, ama bize gerçek diye yutturmaya kalkmıyorsun.

“Ser Veririz Sır Vermeyiz”: Amerikan cıgarası satıyorum diye bir dergide çalışanları dolandıran adamı anlattığın bu öyküde de, konuşmalar gerçekte olduğu gibi değil.

“Anlatayım Efendim Anlatayım”: Tek sözcükle kötü.

“Ünlü Delikler”: Çok çok çok kötü.

“Babaların Babası”: Şakir şunu anlayamıyorum : Sana hangi gerek böyle bir öykü yazdırıyor? Sana bu öyküyü esinlendiren nedir? Bana öyle geliyor ki sen, ben bugün bir öykü yazayım diye masanın başına oturuyor, düşünüyor taşınıyor, zorlanıyor ve yazacağın bir öyküyü uyduruyorsun. Böyle mi oluyor? Öykü, sana kendini yazdırtmalı, seni yazmaya zorlamalıdır. “Hadi kalk, beni yaz!” demelidir öykü. Öykü yazmak için öykü yazılmaz. Yazılırsa işte böyle olur.

“Benimkisi de Ne Suymuş”: Bu öykü bana iğrenç geldi. Yüzme havuzuna işemenin ve sıçmanın, nasıl bir gülmece olayı olabileceğini hiç anlayamıyorum. Niçin bu kaba yollara başvuruyorsun? Bunlar da hiç olmaz değil, ama durup dururken değil, yerinde ve bir gerçeği anlatmak için olur ve bu anlatıya uygun, okuru iğrendirmeyen biçem içinde olur.

“Ne Eşek Adamlar Var”: Bu öyküde Talat Paşa’ya mal ettiğin gülüt, hiç de Talat Paşa’nın değil. Tarihsel kişilere böyle uydurmalar yakıştırmamalı. Bu öykünün anlatmak istediği şey fena değil, ama anlatış biçimi ve biçemi güzel değil.

“Atlama ve Patlama”: Ne diyeyim? Sevmedim. Bu cinsellik konusunu, ciddi bir hava içinde alay ederek yazamaz mıydın? Örneğin bugünlerde bu konu gazetelerde tefrika edilerek veriliyor. O açkoturumdaki öykü kahramanları, aynı düşünceleri çok ciddi söz kalıpları içinde söylerlerse, işte o zaman gülmece kendiliğinden ortaya çıkar.

“Para Babası Behlül Bey”: Bu, güzel bir öykü olabilirmiş. Burda, önemli olan, zengin akrabanın çöplüğe atacağı şeyi, iyilik diye başkasının başına bela edişinin ortaya çıkmasıdır.

“Bir Rüşvet Olayı”: Bu denli önemsiz bir olay, “kedinin karnına lastikle rüşvet verilen parayı bağlamak,” beş koca sayfa yazmaya değer mi? Okurların okumak için zamanlarını vereceklerini düşünmeliyiz. Yazık okurun zamanına. Ayrıca, ola-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

yın hiçbir gülmece yanı olmadığı için, söz ve sözcük oyunları-
la güldürebilmek için kendini zorlayıp duruyorsun. Salt okur-
lara değil, sana da yazık...

“Göstergeler Kimin İçin Çalıyor”: Öteki öykülerin için
eleştirilerim, bu öykün için de geçerli. Yoksul bir adamın eski
giysisinin demode olmasından gülmece çıkmaz değil, çıkar.
Ama bu eski giysiyle, giyen kişinin karşıtlığını bulmak gerekir.

Her neyse... İşte özet olarak eleştirilerim bunlar.

Dosyadaki öykülerini gözden geçirirsen, nasıl ve neleri
renkli kalemle çizdiğimi, düzelttiğim ve çıkardığım bölümleri
ve notlarımı göreceksin. Böylece öykülerin için uzun emek
vermiş olduğumu anlayacaksın. Bundan başka, niçin çok geç
eleştirdiğimi de anlamış olacaksın. Ben her işi ciddiye alan –
belki de gereğinden çok – bir insanım. Öykülerini okumam bir
haftamı aldı. Çünkü çok yavaş okurum. Bütün bir günümü de
bu yazıyı yazmak için harcadım. Ama seni sevdiğim için, zama-
nımı vermiş olmama yanmıyorum.

Benden yazıları için eleştiri bekleyen bir sen değilsin. Şiir-
ler, romanlar, öyküler, oyunlar, denemeler ve daha neler neler
gönderiyorlar. Bunları okuyorum, gereken yanıtları da veriyor-
rum, ama zamanım ölüyor.

Bu denli açık yazdığım için bana kırılmanı istemem. Senin
çok güzel öyküler yazmanı istiyorum. Çok kitap yazmak
önemli değil, güzel yazmak önemli... Her yazdığını kitabına al-
ma, ben, aşağı yukarı, yazdığım ve kimisini yayımladığım her
üç-dört öykümden birini kitaplarıma almışımdır, ama yine de,
daha azını seçip almak isterdim. Ne yapayım ki, benim geçi-
mim bu...

Yanıtımın bunca geç kalmasından dolayı beni bağışla.
Bunları yazmak benim için çok zor oldu. Buyüzden geciktim.

Güzel öykülerini okumak dileğiyle sevgili Şakir Balkı sana
hoşçakal diyorum.

Nişantaşı
27 Nisan 1985

MADAME BOVARY

Gustave Flaubert

Madame Bovary

Çeviren : Nesrin Altınova

roman

Bu romanı okumakla, çok şükür bir ayıptan, bir utançtan kurtuldum. Öyle seviniyorum ki... Özellikle bir yazarın, klasik başyapıtları ve bu arada *Madame Bovary*'yi okumamış olması ne büyük eksikliklerdir. Tıpkı Tolstoy'ları, Dostoyeski'leri, Balzac'ları, Cervantes'leri ve daha yenilerden örneğin Faulkner'leri filan okumamak gibi... Ben bu utançı yıllarca çektim de bitürlü bu romanı okumaya fırsat bulamadım. Flaubert ve özellikle *Madame Bovary*'si üstüne konuşulurken utançla sustum. Demek *Madame Bovary*'yle yetmiş yaşında tanışacakmışım. Benim yazgım bu : Güzel ve çekici kadınlarla hep yaşlılığında arkadaş oldum.

Düşünüyorum, yetmiş yaşına ermeden ölmüş olsaydım, *Madame Bovary*'yle tanışmadan bu dünyadan çekip gitmiş olacaktım, ne korkunç şey, ne büyük eksiklik...

Madame Bovary'yi okumamıştım ama, okumuş gibiydim. O denli çok konuşulmuştu ki onun için ve o denli hakkında yazı okumuştum ki... Buyüzden romanı okurken, sanki bir yerden tanıyıp da nerden tanıdığımı kestiremediğim bir insanla karşılaşmış gibiydim.

Kimi yazarların çok yaygın ünlü sözleri vardır. Gustav Flaubert de "Madame Bovary ben'im," demiş. Bunu hemen herkes - yazar olan - bilir. Bu sözün yorumu nedir? Romanı okuyunca niçin Flaubert'in böyle söylediğini düşündüm. Değişik yorumlarda bulundum kendimce, ama hiçbiri kesin değil...

Çeviri güzeldi. TYS'nin üyesi olan Nesrin Altınova'nın okuduğum ilk çevirisi bu. Nesrin Altınova'yı sendikaya ben

OKUDUĞUM KİTAPLAR

üye yapmıştım ve böylece kimi yayınevlerinden alacağı haklarını koruyabilmıştık. Kulakları çok ağır işiten bir hanımefendi. Ne de çok kitap çevirmiş, bilmiyordum. Sendikada iyi bir üye olarak çalıştı.

Üniversitelerde tiyatro bölümleri vardır – yada tiyatro enstitüleri – buralarda kimi oyunlar ders olarak okutulur ve tıpkı gramerde bir tümcenin çözümü gibi, o oyunun çözümlemesi yapılır, öğeleri, kurgusu, dramatik yapısı üzerinde tartışılır, konuşulur. Bence *Madame Bovary*, işte böyle bir roman; yani üzerinde durulacak, çözümlemeleri yapılacak, öğeleri bulunacak, yapısı, kurgusunun nasıl olduğu tartışılacak, kişileri üzerinde araştırma yapılacak çok değerli bir roman...

Roman şudur, şiir böyledir, öykü şöyle olmalıdır gibi kesinlemelerden yana değilim. Özellikle benim Fellini'nin *Amarcord* filmi üzerine tartışmamdan sonra şu kaniya vardım ki, film budur, oyun budur, şiir budur, roman budur kesinlemeleri çok yanlış. Böyle kesinleme yerine şöyle demek daha doğru Benim anladığım roman budur. Ben bu tür filmde yanayım. Ben oyundan şunu anlarım. Bence öykü budur.

Örneğin “Roman budur” kesinlemesini altında, “Benim anladığım roman budur” anlamı yatıyor deniliyorsa da, bana öyle gelmiyor. “Roman budur”da bir direnme var, başka türlü roman olamaz savı var.

Adam Yayınevi'nde bigün Mehmet Fuat, Melih Cevdet'le bir konuşma yapıyordu Gösteri dergisi için. (Sonra çıktı dergide bu konuşma.) Oktay Akbal da vardı, biri daha vardı, unuttum. Beni de çağırdılar. Orda söyledim “Şiir budur” kesinlemesi yerine “Benim anladığım, tuttuğum, yandaşı olduğum şiir budur” demenin daha doğru olduğunu. Melih Cevdet, ikisinin aynı şey demek olduğunu söyledi. Bence aynı şey değil. “Şiir budur”da, başka türlü olan şiirleri ret var. Nitekim bizde önemli şiir kitaplarının önsözlerinde, başka anlayıştaki şiir türlerini ret vardır, yadsıma vardır. (*Makber*'in önsözü, Piyale'nin önsözü, *Garip*'in önsözü gibi...)

Sonuç bu *Madame Bovary*, benim romanım. Bana göre roman budur. Roman budur denilince, hiçbir eleştirilecek yanı

yok demek değil. Yapı olarak benim romandan anladığım budur demek istiyorum.

Nedir benim anladığım roman yapısı? Bu, öyle bir bütünlüğü olan yapıdır ki, o bütünü oluşturan parçalardan birini çıkarır yada o bütüne başka parçalar eklerseniz, romanın yapısı bozulur.

Bir romanın yapısı, organik yapı da olabilir (canlı yaratıkar gibi), yapısal bir yapı da olabilir. (Burda yapısal sözcüğünü “inşai” “constructive” anlamına kullanıyorum.) Roman, benim anladığım roman, birbirine eklenen, eklenen birleşen bir yapıda olmamalıdır. Birbirini organik olarak yada yapısal olarak bütünlemiş bir yapı olmalıdır. Örnek olarak insanı alalım. İnsan, kollar, bacaklar, baş, gövde vb. gibi kendi parçalarından organik olarak bütünleşen bir yapıdır. Bu parçalardan biri çıkarılırsa yada artık olarak bir parça daha eklenirse o insan ya sakat ya anormaldir; tek kollu insan yada üç bacaklı bir insan gibi. İnsan, kendi parçalarının bütünlediği bir organik yapıdır. Bu birbirini bütünleyen parçalardan biri eksik yada artık olursa, insanın organik yapısı bozulmuş olur.

Yapısal yapı bütünlüğüne örnek olarak da Selimiye camisini yada San Pietro katedralini, Notre Dame katedralini gösterebilirim. San Pietro katedrali yada bizim Yeni Cami çok uzun yıllarda değişik mimarlarca (altmış yıl) yapıldığı halde, yine bu anıtsal yapıların bir yapısı bütünlüğü vardır. İçinden bir bölümünü çıkardığınız yada o bütüne başka bir parça eklediğiniz zaman, yapısal bütünlük bozulur. Bu yapılara ek olarak (ama yapıya katarak) bir mağaza, bir salon eklenemez yada mekânlarından biri çıkarılamaz.

Ekleyerek yada çıkararak bir bütünlüğü bozmak, organik yapı bütünlüğünde, yapısal yapı bütünlüğünden daha çabuk ve kolay belli olur. Yani, ne de olsa yapısal bir bütüne, az çok bütünü bozmayan ekler yapılabilir yada ondan kimi parçalar çıkarılabilir. Ama organik bir bütün için ekleme ve çıkarma hiç sözkonusu değildir. Çünkü organik bir bütünün doğal yapısı vardır, yapısal bütünü ise yapısı doğal değil, kurmadır. Örneğin hiçbir hayvana ek organ takılarak yada ondan bir organ çı-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

karılarak yine de bütünlüğünün bozulmaması olası değildir. Ama en güzel bir yapısal bütüne, çok ustaca ve o bütünü bozmadan ekler yapmak yada kimi mekânlarını çıkarmak olasıdır. Yine de en iyi ve en güzel yapısal bütün, ek yapmaya yada çıkarmaya hiç elverişli olmayandır.

Benim için oyun, yani benim anladığım oyun organik bütünlüğü olan oyundur. Dramatik yapı, organik bütünlüğü gerektirir. Epik oyunlarsa, yapısal bütünlüktür. Epik oyunlara karşı değilim elbet, onları beğeniyorum da, ama benim anladığım oyun organik bütünlüğü yani dramatik yapısı olanıdır.

Romana gelince, ben yine organik romandan yanayım. Bununla birlikte romanın organik olmasında titizliğim yok. Çünkü roman, oyun gibi ille de organik bütünlüğü gerektirmiyor. Ama dramatik oyun, kesinlikle organik bütünlüğü gerektiriyor; öyle ki yetkin bir dramatik oyundan hiçbir parça çıkarılmamalı ve ona hiçbir parça da eklenememelidir tıpkı bir organik varlıkta, canlıda, insanda ve hayvanda olduğu gibi.

Bir romanın organik yada yapısal bütünlüğü konusunda ilk kez *Gol Kralı* adlı romanım yayımlandığı zaman düşünmüştüm. Tahir Alangu, Vatan gazetesinde yazdığı bir eleştiride çok beğenmiş, çok övüp göklere çıkarmıştı. *Don Kişot*'la yakınlığını bulmuştu.

Ben bu övgülere katılmadım. Çünkü romanın yazarı benim, elbet ne yazdığımı biliyorum. *Gol Kralı* ilk yazdığım biçimiyle yetkin bir roman olamazdı. Çünkü bu romanı bir gazete tefrikası olarak günü gününe yazmıştım. Kimi gün bir, kimi üç-beş tefrikalık birden yazıyordum. Buyüzden romanın kişilerini, karakterlerini, hatta romanın olaylarını, kurgusunu, yapısını, sonunu önceden saptamamıştım. Salt, romanın düşüncesi, ana çizgisi benim için belliydi. Bu romanı istediğimce uzatabilir, ona durmadan olaylar ekleyebilir yada istediğim yerde kesip bitirebilirdim; roman bittikten sonra da kimi yerlerini çıkarabilirdim. Böyle bir roman da iyi, yetkin bir roman olamazdı.

Bu düşüncelerle Tahir Alangu'nun *Gol Kralı*'nı öven yazısına bir yanıt yazarak, düşüncesine katılmadığımı anlattım. Bu yazıyı yayımlamadım. Dosyalarımından birinde hâlâ durur. İyi ki

yayımlamamıştım; çünkü o zaman bu düşünceler kafamda daha tam açıkseçik değildi. Üstelik, beğenilen kendi romanımın eleştirisine karşı olmam da ayıp olacaktı.

Sonraları bu düşünce kafamda gelişerek, gülmece romanı olamayacağı kanısına vardım. Çünkü bütün gülmece romanları “episode”lardan, (epizodların) parçaların yan yana gelmesinden oluşuyordu; tıpkı vagonların birbirine eklenerek bir treni oluşturduğu gibi. Ancak bu vagonlar birbirinin tıpkısı değil, büyüklük ve biçimleri değışikti. İstenirse otuz, istenirse on vagonluk tren oluşturabilirdik. Bana göre roman böyle olmalıydı. Bu düşünce beni *Don Kişot*’un da roman olmadığına götürdü. *Don Kişot* da mı roman değil, ki o *Don Kişot* bütün romanların babasıydı. *Don Kişot*’ta da epizodlar vardır; bu epizodlardan kimileri çıkarılabilir – ki çocuklar için düzenleneninde kimi parçalar çıkarılmıştır – yada başka parçalar eklenebilir; yeter ki eklenecek parçalar romanın anlatısı ve düşüncesi doğrultusunda olsun... Buradan gülmece romanı olmaz diye bir yanılığlı düşünceye vardım. Çünkü, diyordum, baştan sona gülmece olan romanda bir zorlama ve yapaylık vardır.

Alangu’ya karşı yazdığım o yazıyı, başka bir gülmece romanımın önsözü olarak yayımlamayı düşündümse de, sonradan vazgeçtim iyi ki... *Gol Kralı, Erkek Sabahat, Kadın Olan Erkek, Saçkıran* adlı romanlarım, söylediğim biçimde yazıldıkları için, benim anlayışıma göre roman değildiler. İşte buyüzden bu romanların, tefrika edildikleri gazete ve dergilerin satışlarını artırdıkları ve ilk basımları da çok satıldığı halde, yıllarca yeni basımlarını yapmadım. Onları düzeltip değıştirip anladığım roman biçimine getirmek istiyordum. *Gol Kralı* üstünde yıllarca çalışıp üç kez değıştirdikten sonra yeniden bastırdım; şimdi onuncu basımında. Öteki romanlarımı (*Kadın Olan Erkek, Erkek Sabahat, Saçkıran*) düzeltip yeni basıma hazırlamak için fırsat ve zaman bulamadım. Değil mi ki, ilk basımları kitap olarak çıktı, artık bunlar benimdir, onları yadsıyamam; bu nedenle düzeltip değıştirip yeni basımlarını yapmak zorundayım. Yadsımam olanaksız. Sartre, *Kirli Eller* adlı oyununu yadsımıştır ama, bu kendi yapıtına, yapıtın özü, düşüncesi ba-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

kımından karşıydı. Çünkü insan zamanla değişiyor, ama verilen yapıt duragan ve donuk kalıyor. Kaldı ki Sartre, nice yadsırsa yadsısın, *Kirli Eller*'i kendinden koparıp atamadı. Pekçok yerde, bizde de, Sartre'ın yadsımasından sonra *Kirli Eller* oynadı. Yapıtlarımız, günahlarımız gibidir, ne yapsak onlardan kurtulamayız.

Ben beğenmediğim romanlarımı, biçim, biçem, kurgu ve yapıları bakımından beğenmiyordum, romanların özüne, düşününe karşı değildim. Bu bakımdan onları yeni basıma hazırlamam daha da gerekiyor. Ne var ki, eski bir romanı değiştirip düzeltme, yeni biçime sokmak, baştan yeni bir roman yazmaktan çok daha zor.

Konu üstünde düşününe düşününe, *Don Kişot*'un, organik bir bütünlüğü olmamakla birlikte yapısal bütünlüğü olduğunu anladım. Kendim de yapısal bütünlüğü olan romanlar yazdımsa da, yazıyorsam da, yine de benim romanım, bence roman, bana göre roman organik bütünlüğü olan romandır. *Zübük, Gol Kralı, Tatlı Betüş, Tek yol, Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz* adlı romanlarımın hepsi de yapısal bütünlüğü olan romanlardır.

Organik bütünlüğü olan, hiç değilse organik bütünlüğe en yakın olan romanım *Surnâme*'dir. Kendim organik bütünlüğü olan romandan yana olduğum halde, böyle romanım bir tane. İnanıyorum ki, organik bütünlükte roman yazmak çok daha zor. Hele organik bütünlüğü olan oyun yazmak büsbütün zor. (*Bişey Yap Met, Biraz Gelir misiniz, Tut elimden Rovni, Hadi Öldürsene Canikom* ve ayrı biçemde olmakla birlikte *Toros Canavarı* adlı oyunlarım, organik bütünlüğü olan oyunlardır. Yapısal oyunlar genellikle açık biçim oyunlardır.) Oyunlarımı organik yazdığım halde, neden romanlarımı organik bütünlükte yazamadım? Çünkü oyunlarımı, para kaygısından uzak olarak, bol zaman dilimi içinde, uzun düşünmelerle, önceden tasarlayarak, kendimle tartışarak, çok müsveddeler yaparak yazmışım. Oysa roman benim için vazgeçilmez bir geçim aracıydı. Organik bütünlükte roman yazabilmek için zamanım, olanağım, rahatım ve fırsatım yoktu. Hele tefrika romanları çalaka kalem yazmak zorundaydım. Bir günde bir yada iki öykü, bi-

kaç küçük fıkra, bir köşeyazısı ve bir yada birkaç günlük roman tefrikası ve daha başka yazılar yazmazsam ailemi geçindiremiyordum.

Madame Bovary, organik yapıda romana örnek gösterilecek bir yapıt. Benim büyük roman dediklerimin hepsi de organik yapısı olan romanlar.

Organik yapıda romanla, yapısal yapıda romanın yazılış bakımından ayrımı nedir? Bunu anlamak için, doğadaki organik varlıklara bakıp onlardan örnek almak gerekir. Bir tohumda, bir çekirdekte, bir hücrede, o organizmanın ilerde gelişip kazanacağı bütün ögeler bulunuyor. Örneğin insan "embriyon"unda, insanın gelişmiş durumunun bütün organları (bütünü yapan parçaları) en ilkel varlığıyla bulunuyor. Yani, insan denilen yaratık, embriyonda var. Bir organik yapıda romanda (elbet oyunda da) daha roman yazılıp bitirilmeden o romanın bütünü tasarı olarak (embriyon olarak) önceden var. Roman, yazılmadan, çok önceden bütünüyle tasarlanmış, planlanmış bulunuyor. Romancı, romanını yazmaya başlayınca artık neyi nasıl ve niçin yazacağını biliyor. O zaman romanın, romanı bütünleyen parçaları, etler, kemikler, kaslar, damarlar ve sinirlerle birbirine bağlanıyor. Organik yapıda romanın yazarı, roman tasarısının dışına çıkamaz, planını bozamaz. Nasıl ki, örneğin sarışın yada esmer olacağı, onun embriyonunda bellidir, sonradan değişmez. Kimi romancılar, roman kahramanlarından bir yada birkaçının, yazarın istenci dışında davranışlarda bulunduğunu (yani yaşadığını, canlı olduğunu demek isterler), tasarlanandan çok başka ve değişik olaylar ortaya çıktığını söylerler. Oysa organik yapıda bir romanda böyle bişey hiç olmaz değilse de pek az olur. Romancı, yaratıcı roman dünyasının Tanrı'sıdır. Buna karşın, yine de yazara başkaldıran kahramanlar olursa, bunlar pekazdır.

Yapısal yapıda romanda da, yazılacak roman tasarısında roman bellidir ama, bu tıpkı yapılacak bir yapının planı gibi bellidir. Bu romanlarda romanın parçaları birbirini doğurarak birbirine organik bağlı olarak gelişmez, tıpkı kurulan yapılarda olduğu gibi, parçalar yanyana ve üstüste gelerek yapıyı (roman

OKUDUĞUM KİTAPLAR

yapısını) oluşturur. Bu nedenlerle, roman yapısı kurulurken değiştirmeler, yeni ekler ve çıkarmalar daha kolay yapılabilir.

Bana öyle geliyor ki Gustave Flaubert, *Madame Bovary*'yi daha yazmadan önce, tasarladığı, planını yaptığı zaman bütün ayrıntılarıyla neyi niçin neden nasıl yazacağını biliyordu. Roman kafasında her yanıyla (insanları, olayları, konusu, tezi, özü) bölüm bölüm, plan plan hazırды.

Madame Bovary, üç bölümden oluşuyor. Her bölüm parçalara ayrılmış ve kimi parçalar da yine bölümlere ayrılmış.

Romanın 1. bölümü 9 parça ve 76 sayfa. Bu bölümde, romanın başkişileri olan Charles ile Emma'nın aileleri, çocukluğu, büyümeleri, yetişmeleri, evlenmeleri ve Emma'nın gebeliği anlatılıyor.

2. Bölüm onbeş parça ve 172 sayfa. Bu bölümde Emma'nın Roudolphe'la olan sevişmeleri, sonra düşkırıklığı, Leon'la ilişkileri anlatılıyor. Ve Emma'nın bunalımları, kasaba insanları, yani Bovary'lerin çevresi.

3. Bölüm 2 parça ve 120 sayfa. Emma'nın Leon'la ilişkisinden düşkırıklığına uğraması, tefecinin elinde zor durumda kalması ve kendini öldürmesi ve daha sonra Charles'ın acılı durumu ve kasaba insanların bu ölüm karşısındaki davranışları.

Romanın birinci bölümünün sonuna şu notumu yazmışım :
“Çok planlı, çok hesaplı, herşey çok önceden düşünülüp tasarlanarak yazıldığı belli. Böyle romanlarda kahramanlar, yazarın istenci dışına çıkamaz. Ama yazar da kahramanına her istediğini yaptıramaz; çünkü bu tür romanın kahramanları kukla değildir, belli bir yazgıya doğru yürürler.”

Flaubert'in bir biçem yazarı olduğu daha okullarda öğretilir. Söze çok önem verir, kılı kırk yararmış. Çok az roman yazmasını bu titizliğine bağlıyorlar. Bence tek neden bu değil. Otuzbeş yıllık yazarlık yaşamında (bütün yaşamı 59 yıl) salt üç roman yazmış olmasının, bu titizliğinden başka bence bir nedeni daha olmalı : Organik yapıda roman yazması. Böyle romanları yazmak, daha uzun çalışmayı gerektirir çünkü. *Madame Bovary*'yi beş yıl çalışarak yazmış.

Bütün ülkelerde büyük yazarların (salt yazarlar değil, bü-

tün sanatçıların) aynı zaman dilimine rastlaması, sanatı ve sanatçıyı toplumun koşullarının ve gereksinmesinin yarattığını gösteriyorsa da bu rastlantı yine de beni hayranlıkla şaşırtıyor. Gustave Flaubert (1821-1880) 22 yaşındayken Stendhal ölmüş, 29 yaşındayken de Balzac ölmüş. Hepsi – aynı kuşaktan olmasalar da – aynı çağın insanı. Nasıl aynı çağa sıkışıyorlar? Rus büyük romancıları da öyle... Kısır bir yazın dönemi, arkadan büyük bir yazın fışkırması...

Madame Bovary'nin ahlaka aykırı diye mahkemeye verilmesi bugün insanı nasıl şaşırtıyor. Ben romanı okurken, bu romanın ne çok ahlak dersi verdiğini düşündüm hep ve bana sanki iyi ahlak, sağlam aile dersi vermek için yazılmış izlenimini verdi. Her ne denli kendisi romancının görevinin ahlak dersi vermek olmayıp, gerçekleri göstermek olduğunu söylüyorsa da, ben yine de bu romanda gerçekleri verirken ve özellikle gerçekler yoluyla okurlarına ahlak dersi verdiğine inanıyorum.

Şimdi de romanı okurken yazdığım notları aktarıyorum.

26. sayfaya, Emma'nın betimlemesi için şöyle yazmışım

“Bunlar gelişigüzel, herhangi betimleme değil, yaşanmış izlenimini veren betimlemeler. Gerçekten yaşanmış olması önemli değil; gerçekten yaşanmış olmasından daha önemli olan, okura yaşanmış izlenimini verebilmesi. Bunu yazar betimlemelerin ayrıntılarıyla ve ayrıntıları da betimleyerek yapıyor.

Romanın 31. sayfasında, satırların altlarını da çizerek şunları yazmışım :

“Flaubert'deki bu ayrıntılarla Balzac'taki ayrıntılar arasında ne büyük ayırım olduğu iyice belli. Flaubert'deki ayrıntıların bir gereği var ve konunun içinde erimiş ve kaynamış olarak bulunuyor. Balzac romanlarındaki betimlemeleri herkes çok beğeniyor, bense hiç sevmiyorum o uzun betimlemeleri. Balzac'taki betimlemeler bana, sanki tefrika romanı uzatması ya da telif hakkını artırabilmek amacıyla romanı şişirmek için uzatılmış sözler izlenimi veriyor. O betimlemeler, romanın içinde erimiş ve konunun gereği değil. Elbet haddini bilmezlik olur ama, düşüncemi de söylemeliyim; elimde olsa Balzac ro-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

manlarını, gereksiz bulduğum o uzun betimlemelerden artırdım. Bana göre Balzac romanları o ayrıntılarda (özellikle eşya betimlemelerinden) kurtulsa daha değerlenirdi. Oysa *Madame Bovary*'deki betimlemeler atılsa, ki kaynaşmış olduğu için bunu yapmak zordur, roman kişileri ve onların karakterlerini anlamamız zorlaşırdı.”

Çevirmen “favori” yerine “yansakalları” sözünü kullanmış. Ne güzel!

“Düşüt” sözcüğünü de bu romandan öğrendim.

Ahmet Mithat'ta, Hüseyin Rahmi'de, romancının, üçüncü kişi ağzından romanı anlatmayı bırakıp (anlatıyı bırakıp) okurlarıyla söyleşmeye geçmesi bizde çok eleştirilmiştir. Oysa her iki yazarımız bu ilkel tekniği kendileri uydurmamışlar, batı romanından öğrenip ona öykünmüşlerdir. Balzac da romanlarında aynı şeyi çokça yapıyor. Üçüncü kişi ağzından romanı anlatırken birden okurla söyleşmeye başlayıverir. Bana göre roman tekniği Balzac'tan çok daha ileri olan Flaubert de, yer yer üçüncü kişilikten vazgeçip okurla söyleşmeye geçiyor. Örnek veriyim. Sayfa 103'te :

...Gelecekteki mutluluklar, tropik ülkelerdeki kıydar gibi, doğal kireçli kayalıklarından önceki sonsuzluklar üzerine güzel kokulu bir meltem serpeler, görünmez ufuklardan yana hiç kaygılanmadan, bu sarhoşluk içinde insan kendinden bile geçer.

Sayfa 290'da :

Ne var ki gene de sevdiklerimize kabahat bulmak gibi onlardan bir parça ayırır. Tanrılara dokunmamak gerektir; onların yıldızı ellerde kalır.

Sayfa 313'te :

Şüphesiz ancak orta çapta işlerin verdiği tam bir mutluluk vardır ki, bu gibi işler birtakım kolay güçlüklerle zihni eğlendirir, ardında hayal kurulamayacak bir gerçekleşmeyle doyurur. İşte bu adam da şimdi böyle bir mutluluk içine dalmış gibiydi.

Flaubert, Balzac kadar sık olarak okurla söyleşmiyor ama söyleşiyor yine... Bu düşüncelerini, roman kişilerinden birine söyletmiyor, kendisi yazar olarak doğrudan okuruna seslenerek söylüyor.

106. sayfaya şunu yazmışım :

“Çok ince ve gerekli ve romanı bütünleyen bir ayrıntı. Romanda ayrıntının ne zaman gerekli ne zaman gereksiz olduğuna örnek olarak gösterebilirim.”

112. sayfaya yazdığım not :

“Tefeciyi nasıl en ince ayrıntılarıyla ve ne yetkinlikle anlatıyor, öyle ki Tefeci gözümüzde canlanıyor. Ayrıntı nerelerde var :

1 - Kişinin davranışlarında,

2 - Psikolojisinde,

3 - Eşya ve giyside,

4 - Sözlerde, konuşmalarda.”

172. sayfaya yazdığım not :

“Bu roman film olmuş mu? Olabilir, olmalı.”

Yine Flaubert’e karşı bir hadbilmezlik ama, bu hadbilmezlik, düşündüğünü açıklamamak yüreksizliğinden daha iyidir. Bence roman, Emma’nın ölümüyle bitmeliydi. Romanın doruk noktası orası. Emma’nın ölümünden sonra Charles’ın, mektuplardan karısının ihanetini anlayarak perişanlığı, kasabalıların Charles’dan uzaklaşmaları filan, önemsiz diyemem, ama doruktan sonra bir düşüş olarak sürüyor. Belki bundan sonrası, daha bir yoğun yazılabilirdi diye düşünüyorum.

Madame Bovary, romanını, bir kadının burjuva çevresine başkaldırısı diye yorumlamak doğru mu? Bence değil. Emma, burjuva çevresine hiç de başkaldırmıyor, kocasına da ihanetlerini başkaldırı olarak yapmıyor. Tersine, çocukluğundan beri içinde büyük burjuva olma özlemi var hatta bu özlem bir tutku... Bu tutku, kavuşmayı özlediği şeyler yüzünden onu ihanete ve ölüme sürüklüyor. Kocasının mıymıntılığı, sünepeliği de ihanet ve ölüm yolunu açıyor.

Büyük romanlar, büyük tutkuları anlatır diye düşünüyorum her zaman. Bu romanda da, bir küçük kasaba çiftçisi kızının büyük burjuva yaşamı sürme tutkusu var. Sahip olduklarıyla yetinemeyen, bunları kendi çabasıyla artırmayı bilmeyen tutkulu bir kadın Emma... Tutkusunun ateşinde yanıp canveriyor.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Romanda daha pekçok notlarım var.
Ders gibi okunacak bir roman....

Nesin Vakfı
11 Mayıs 1985, Cumartesi
Saat : 18.28

Flaubert'in neden, "Madame Bovary ben'im," dediğini anlıyorum. Çünkü aynı zamanda ben de Madame Bovary'yim. Öyle duyguları var ki, yer yer ben de aynı duygularla onunla tıpkılaşıyorum.

ÖLEN ADAM

D. H. Lawrence
(David Herbert Lawrence)
Ölen Adam
Çeviren Bilge Karasu
roman

D. H. Lawrence'ın *Lady Chatterley'nin Âşığı* romanını ötedenberi okumayı isterdim. Sonunda bikaç yıl önce okudum. Bu roman üzerine izlenimlerimi *Okuduğum Kitaplar* dosyama yazıp koydum mu, bilemiyorum. *Lady Chatterley'nin Âşığı* romanı için İngiliz egemen çevrelerinin niçin kıyamet kopardıklarını romanı okuyunca anlamıştım. Romanın aile ahlakını bozucu, müstehcen olduğu iddialarının ne boş olduğu ortada. Sorun, son kertede sınıfsal Lady Chatterley, soylu ama cinsel güçsüz kocasını soylu olmayan bir erkekle aldatır... İşte kıyametlerin kopmasının nedeni bu...

Hayranlık duymadım, ama sevdiğim romanlardan biriydi *Lady Chatterley'nin Âşığı*... D. H. Lawrence'ten okuduğum ilk romandı. İşte o romanın etkisiyledir ki, *Ölen Adam*'ı da okudum. Üstelik bu roman, arka kapağında. "D. H. Lawrence'ın en başarılı kısa romanlarından biri" olarak tanıtılıyordu.

Yetmişbeş sayfalık bu kısa romanı yada uzun öyküyü okuduktan sonra okuduğum pekçok kitap için sorduğum o soruyu yineledim Bir kitabı satın alanlardan yada armağan olarak alanlardan kaçta kaç o kitabı sonuna dek okuyabilmiştir? Böyle bir araştırma çok ilginç sonuçlar verecektir kanısındayım. Yazar, çevirmen yada kitapçı (yayıncı) için sorun kitabın satılmasıdır. Onlar, satılan her kitabı okunan kitap sayarlar. Bence hiç de öyle değil gerçek... Kimi kitap vardır, herbirini beşon kişi okur; kimi kitap da vardır, satın alınanının onda biri bile ya okunmuş ya okunmamıştır.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Satın alınan her on *Ölen Adam* romanının birinin bile sonuna dek okunmuş olacağını hiç sanmıyorum. Oysa *Lady Chatterley'nin Âşığı* romanı için her alınan okunmuş romandır diye düşünüyorum. Bu okunuş, romanın yaygın söylentiye göre – erotik, ahlakdışı filan oluşundan değildi hiç de...

Niçin bu romanı sevemediğimi düşündüm. Önce benim roman anlayışıma uymuyor. Ama bundan çok daha önemlisi; “öldükten sonra diriliş”, “diriliş”, “Ba’s-ü ba’el-mevt”, “résurrection” İslam ve Türk geleneğinde ve mitolojisinde olmadığı için, masallarımıza, sözlü yazınımıza da girmediği için bize çok yabancı bir kavram ve olay. İslamdaki “Kıyamet”, Eski Mısır’da ve ordan Helen’lere, onlardan Roma’ya ve Hıristiyanlığa geçen “ölüp ölüp yeniden dirilmek” değildir. Oysa *Ölen Adam* romanının konusu bütünüyle bu : Eski Mısır’daki ölüp dirilen Tanrı Kral Osiris’ten dirilen İsa’ya dek süren bir dirilmeyi anlatıyor.

Bu romanı sevmeyişimin bir başka ve asıl nedeni de, romanın kurgusu ve yapısı. Bu ölüp dirilme düşüncesi sağlam bir konu iskeletine oturtulmamış bence. Bir neden daha var sevmem için : TDK çeviri ödülü almış olan bu romanın çeviri dilini de beğenmedim. Duyduklarıma göre Bilge Karasu, yabancı dilleri elbet çok iyi biliyor, ama çeviri için yabancı dili de, hatta her iki dili de çok iyi bilmek bile yetmiyor. Örneğin birkaç yerde *Ölen Adam*’a yada başkasına “beli” dedirtiyor. Ne demek “beli”? Bu “Belî” sözcüğü ancak İslamî bir yapıtta kullanılabilir. “Evet, kabul ettim, inandım” anlamlarına gelir ve İslamda vardır. Azerî Türkçesinin konuşma diline “Beee-li” diye geçmiştir. “Kalû-belâ”daki “belâ”, “belî” demektir. Âdem’in Allah’a evet dediği nalimin içeri. Ve hangi tarihte olursa olsun bir Müslümana “Ne zamandanberi Müslüman-sın?” diye sorulursa, bunun bütün Müslümanlar için tek yanıtı vardır : “Kalû Belâ’dan beri”. Yani, Adem’in “Belî” dediğindenberi...

“Belî” bu denli İslamî ve Arapça bir sözcük... Böyle bir sözcüğün salt “arkaik” olduğu için, Eski Mısır’dan Hıristiyanlığa geçmiş bir mitos’ta kullanılması hiç uygun düşmez.

ÖLEN ADAM

Bilge Karasu'nun kitabın başına altı sayfalık bir önsöz yazması çok yerinde, ancak bu önsözde Türk okuru için çok gerekli olan Osiris ve İsis üzerine yeterli bilgiyi vermemiş, verdiği bilgiler de aydınlatıcı ve yeterince öğretici değil. Yine de bu önsözden epiy şey öğrendim. Dilimizde geçen "yetmişikibuçuk millet" deyiminin kökenini bu önsözden şöyle öğrendim :

Tanrı-Kral Osiris'i, kardeşi Set'le yetmişiki kişiyi oyuna getirip bir sandığa tıkar, sandığı kurşunla lehimleyip suya atarlar. "Yetmişiki" sayısı, üçler, yediler, kırklar gibi mythos'larda kullanılan bir sayı... Türkler, Çingeneyi horlamak için onları "buçuk millet" sayıp "yetmişikibuçuk" millet yada doğrudan "yetmişiki millet" demişler.

Türkçede "zıbık" dendiğini bildiğim ve bir yabancı dilden geçtiğini sandığım, ama bendeki sözlüklerin hiçbirinde bulamadığım yapay erkek organının Osiris mythos'unda bulunduğunu da bu önsözden öğrendim. Karısı ve kızkardeşi İsis, Osiris'in ondört parçaya ayrılmış cesedini toplarken bu parçalardan balıkların yediği erkeklik organını bulamaz. "Bunun üzerine İsis, bu organın bir benzerini yaptı."

Romanın bir yerinde kendimi buldum. *Ölen Adam* – ki dirlen İsa – Magdalene'ye şöyle der :

Geçmişteki âşıkların da bir hiç değildi. Onları seviyordun ama, sen, verdiğinden fazlasını alıyordun. (...) Ben de ama, görevimde ben de aşırılığa kaçtım. Ben aldığımdan fazlasını verdim, ama bu da acılık, bu da kendini beğenmişliktir. (Sayfa 30)

Burda kendimi buldum. Hep aldığımdan çok veren insanım. Ama bunun bir "kendini beğenmişlik" olduğunu hiç düşünmemiştim. Sanırım, doğru... Aldığımdan çok vermekte, hatta hiç almadan vermekte bir kendine güven olduğunu biliyordum, ama kendini beğenmişlik de olacağını hiç düşünmemiştim.

Yıllardır özlemine çektiğim bir dileği de, dirilmiş İsa'nın ağzından kitapta şöyle buldum : "Belki de bir akşam üzeri, dirilmiş bedenimi çekebilecek, kandırarak, *ama gene de yalnızlığımı bana bırakacak bir kadına rastlarım.*"

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Bu dilek, dirilmiş İsa'nın ağzından söylenmiş D. H. Lawrence'ın dileğidir bence. Böyle bir özlemi ancak bir yazar, has yazarlar duyabilir : “Yine de yalnızlığını kendisine bırakacak, bedenini çeken, kandıran kadın...”

Çevirmen Bilge Karasu, “Özelge” diye bir sözcük kullanıyor kitabın bikaç yerinde, örneğin sayfa 1 satır 10'da. Özelge'nin ne demek olduğunu bilmiyorum. TDK *Türkçe Sözlük*'üne baktım, orda da yok. Bir yazar yada çevirmen yeni bir sözcük de önerebilir elbet. Ama önerdiği bu sözcüğün anlamını ya ayrıç içinde ya dipnotu olarak yazmalı ve açıklamalıdır. Yoksa ne demek istediğini nereden bilebiliriz? “ge” son eki genellikle yazılı olan şeyi anlatır : genelge, yönerge, önerge gibi... Ama özelgenin ne demek olduğunu anlayamadım.

Kitaba yazdığım notlardan :

“Yer yer zorlanarak yazılmış izlenimi verdi bana. Örneğin bir resmi bayramda, bir insanın üstelenerek çıkarıldığı kürsüde önceden hazırlığı olmadığı bir konuda konuşmasına benziyor. Özüne giremediği konunun dışında dolanarak lafı döndürüp dolaştırıp uzatıyor.”

“Pekçok doğa betimleri var. Bunlar, sanki bir gerçek doğanın değil de, tiyatro sahnesindeki yada bir sinema setindeki doğa dekorlarının betimleri gibi geliyor bana.”

Türkçe yanlısına bir örnek : (Sayfa 54)

Yalın, kirlenmiş ayakları... “Yalın” sözcüğü tekbaşına başka, “yalınayak” bileşik sözcüğündeysen başka bir anlama gelir. Bu nedenle “yalınayak”taki yalın, ayaktan ayrılarak kullanılmaz. Şöyle yazması gerekirdi : “Kirlenmiş yalınayakları...”

Gerçek doğanın değil de, doğa dekorunun betimlemesine örnek : (Sayfa 55)

Güneş tepenin üzerinden yükseldi, ışıl ışıl yanarak; ışık, kıyının küçük, çamlarla kaplı yarımadasına, pembe tapınağa, bayrı yeniliğiyle, zafer içinde dökülüyordu. (...) Kayaların arasında sevinçle ışıldayan ufak, sarılı aklı nergislere bir göz attı. (...) Dingin bir açılış içindeki çiçek gibi duran soluk mavi denize, ak kaya çiçekleri gibi duran kaya aralarındaki ak saçlara, kıyından yukarıya doğru zeytin ağaçlarıyla boz, parıltılı körpe

ÖLEN ADAM

ekinlerle yeşil, küçük, ak köşkle bezenmiş yükselen, oyuk, dimdik bayıra bakmak için duraklaya duraklaya, ağır ağır gitti adam.

61. sayfadaki “elgin” ve “özelge” sözcüklerinin anlamını bilmiyorum, sözlükte de yok bu sözcükler.

Yazar, belki de eskili anlatmak biçemi olarak, ama benim yadırgadığım biçimde sözü ağıdalandırmış, sakız gibi çeke çeke uzatmış. Çevirmen de kimi yerlerde Türkçeyi güzel kullanmamış. Örneğin sayfa 64'te *...hâlâ yatağı düzüyorlardı.* “Düz-mek” hangi anlamda, anlamlarından hangisi için kullanılırsa kullanılsın, hiçbir zaman yatak düzülmez. Yatak yapılır, yatak düzeltilir, serilir vb.

Kitabın sonundaki “Lawrence”ın yaşamında belli başlı olaylar” çizelgesinin eklenmesi çok iyi olmuş. Keşke her kitabın sonuna, yazarının yaşamındaki belli başlı olayların çizelgesi konsa. Böyle bir çizelgeyi, kendim için de yapmalıyım. Örneğin D. H. Lawrence’ın ressam da olduğunu, 1929’da Londra’da açtığı resim sergisinin sansürce kapatıldığı gibi ilginç bir olayı bu çizelgeden öğrendikten sonra, yazarın resimlerini merak etmeye başladım. Victor Hugo’nun resimlerini de ötedenberi çok merak ederim.

Nesin Vakfı
14 Haziran 1985, Cuma
saat : 05.52

AKKOR BİLMECELER

Nelly Sachs

Akkor Bilmeceleri

Çeviren : Necmi Zekâ

şiiir

Okuduğum kitaplar öyle çoğaldı ki... Ama onları yazmak için zaman bulamıyorum. Onbeş gün önce okuduğum şiiir kitabını ancak şimdi yazabileceğim. Yazamadığım daha ne çok kitap var.

Kitabın önsözünde, Nelly Sachs anlatılıyor iyi ki... 1966 yılında Samuel Joseph Agnon'la Nobel ödülünü bölüşmüş. Agnon, İsraili şiiir değil miydi?

Önsözde anlatılan kadın şiiir ilgimi çektiği için şiiirleri üzerinde durarak okudum. Nelly Sachs benim şiiirim değil. Şiiir konusunda, onun şiiirleri bana şunları düşündürdü.

Benim anladığım şiiir... Bence şiiir... Bana göre şiiir... Benim şiiirim... Böyle başlamalıym söyle.

Şiiir konusunda yazıp konuşurken, bütün şiiirleri anlatan genel kesinlemelerden kaçınıp, salt kendi benimsediğim şiiir üzerinde durduğumu her zaman belirtmeliyim. Şiiir üstüne konuşuyorsam, bu, benim anladığım şiiir demektir. Çünkü benim benimsediğim şiiirin dışında da elbette şiiir var. Onları yadsıyamam. Ama onlar benim şiiirim, benim benimsediğim, tuttuğum şiiirler değil...

Benimsediğim şiiirin başlıca niteliklerinden biri, o şiiirin bütününün somut olmasıdır. Şiiir ki yazın'ın en soyut dalıdır ve en çok soyutlama şiiirde yapılabilir – ve bence yapılmalıdır da – ama yine de şiiirin bütününden bir somutluk ortaya çıkmalıdır. Bir şiiirin hatta bütün sözcükleri bile yada sözcüklerinin çoğu soyut olabilir; ama sonunda şiiirin bütünü bizde – sanki bir özdeksel varlık gibi – somutlanmalıdır. İşte benim şiiirim, şiiirden anladığım budur.

AKKOR BİLMECELER

Bir şiirin somutlanması ne demek? İlle de bir düşünceyi, bir olayı, belliği, belirliliği, kişiyi anlatması demek değil, ama anlatmaması da demek değil... Bunları anlatmaktan ille de kaçınmaktan yada ille de bunları anlatmaktan yana değilim şiir de... Önemli olan, şiirin olaydan, düşünceden, kişiden bir iskeleti olması değil somutlanması için. Öyleyse nedir şiirde somut olan şey? Bir şiiri okuduktan yada dinledikten sonra – ama daha çok okuduktan sonra – bende kalan bişey varsa, işte bu şiirin somutluğudur. Gerçekten bir özdek gibi, okuduğum şiirden bende bir ağırlık, bir tortu, bir çökerti, bir tat kalmalıdır; bu, imge olabilir, şiirsel olan düşünce, duygu, olay, kişi de olabilir. Ama ille de bende bişey bırakmalıdır ki, somutluğunu bileyim. Buna bir anlama bellekte kalan şey de diyebilirim. Ne kalmış bende okuduğum şiirden geriye?

Bence soyutlamanın amacı soyutlama değildir; yani soyutlama için soyutlama yapılmaz. Ya niçin yapılır? Somutu daha belirgin yapabilmek için... Soyutluğun amacı, somutu daha iyi ve derinden ve daha da gerçeğiyle anlamamıza yardım etmektir. Soyut, somutun aracıdır. Soyutlama olmasaydı, somutu bütün gerçeğiyle yada yeterince anlayamayacaktık.

Bana göre dünyanın en büyük, en şaşırtıcı buluşu olan tansığı “sıfır”dır. Bugüne dek bana göre insan soyunun “sıfır” dan daha büyük, daha değerli hiçbir buluşu yok... Sıfır’ın nasıl bulunduğunu düşünmek beni deli edercesine şaşırtıyor. Sıfır ne demek? Yok, demek. Var’ı bulmak kolay, varolduğu için; ama yok nasıl bulunabilir ve üstelik öyle bir yok ki, herhangi yok da değil, bütün var’lar o yok’la varolabiliyor. Sıfır bir tansıktır. Bu “sıfır”ın amacı nedir? Sıfırın amacı sıfır mıdır? Sıfırı bulmak mıdır? Tarihin ve dünyanın en büyük, en tansıksal soyutlaması olan “sıfır”, var olanın gerçeğini, somutun ne olduğunu anlamamız içindir.

Peki, biz şiirde soyutlamayı niçin yapacağız? Somutu bulmak için değil mi? İşte buyüzden benim şiirim, soyutlama aracılığıyla somutu verendir.

Sachs’ın *Akkor Bilmeceler* kitabındaki şiirleri, bende somut hiçbir şey bırakmadı. Üstelik, sözcüklerinin, imgelerinin ço-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

ğu da somut, ama şiirinin bütünü somut...

Belki anlayamadım, sezemedim, duymadım... olabilir. Ama iyiniyetle anlamaya, duymaya, sezmeye çaba gösterdim. Hiçbir güzellik bırakmadı bende.

Şiirlerinden karamsarlığın acısı tütüyor; tek algılayabildiğim bu.

Çevirmeni Necmi Zekâ, Nelly Sach'ın şiirleri için "Yaşadıkları, gördükleri karşısında dili tutulmuş birisinin, binbir güçlükle yeniden yarattığı bir dili işler; bilmeceğin dili, dilin de bilmeceşidir o yüzden."

Bu yeni dil yaratmak kimi, şairlerde – bizdekilerde de – öyle aşırıya vardı ki, herhangi zor bir yabancı dilden daha zorlaştırdılar dili. Üstelik dünyada tek kişinin her şiirinde başka başka kullandığı dil olduğu için öğrenmesi de olanaksız. Diyelim ki, kendimizi zora soktuk da öğrendik dünyadaki bu tek kişinin dilini, sonuçta ne kazanmış olacağız diye kendi kendimize sormayacak mıyız? Geçen yüzyıla dek kendilerini peygamber sanan şairler vardı; bunlar kendilerini çok daha üstün görüyorlar. Bu ne kendini beğenmişlik! Şair, dil yaratmaz demiyorum, dili yetersiz kalınca dil bile yaratmak zorunda kalabilir, ama baştan sona anlaşılmayan bir "bilmece dili" yada bir "dil bilmececi" yaratmak, onun ruhsal hastalığını ortaya koyan kendini beğenmişliğini gösterir bence...

Nesin Vakfı
26 Kasım 1985, Sah
Saat : 20.36

M'NİN EL KIZI*

MB bana darılmıştır; kırk yılda bir, benden bişey istedi de yapmadım diye... Kırk yıl değil, 1936'danberi arkadaş olduğumuza göre, elliiki yılda bir, benden bir iş istedi. Oysa ben ondan ne zaman bişey istesem, ya yapmıştır yada yapmaya çalışmıştır.

Darılmak istemediğim bir arkadaşım M, ama ne yapabilirim?.. Bütün sorun, işi ve uğraşı yazarlık olmayan bir insanın yazarlığa kalkmasından doğuyor. Hiçkimse, hiç müzik bilmeden piyano yada keman çalmaya kalkmıyor. Hiçkimse, o bilim ve tekniği öğrenmeden, apandisit ameliyatı yapmaya kalkışmıyor. Ama yazarlığa herkes kalkışabiliyor. Neden? Çünkü yazı, sözcüklerle yazılır. O da o sözcüklerle konuşuyor. Anadilini de biliyor. Niçin yazmasın? Notalarla konuşmuyor ki... Yazın yazarlığını, apandisit ameliyatından, piyano çalmaktan daha kolay sanıyorlar. Değil mi ki anadili Türkçe, değil mi ki Türkçe konuşuyor, değil mi Türkçeyi biliyor, öyleyse neden yazmasın?

M, kitabının arka kapağında kendisini (elbet o kapak yazısını kendisi yazmıştır) şöyle tanıtıyor :

Çocukluğundan beri yazına ve şiire karşı ilgisi vardı.

Bütün sorun, bu ilgiden doğuyor. Yazına ilgisi olmayı, yazarlığa yeterli sanıyorlar. Oysa yazına ilgi, değil yazarlığa, iyi bir okur olmaya bile yetmez. İyi okurluk, yazına karşı ilgiden çok öte şeyler ister.

M, Harp Okulu ikinci sınıfındayken *Gölgeler* adlı bir şiir kitabı çıkarmıştı. 1945'te de *Fısıltı* adlı ikinci kitabını çıkarmış. Birincisini okumuştum yıllar önce. İkincisini, kapak arkasındaki yazıdan öğrendim.

1945'te ABD'ye gittiğine göre, kırküç yıldır Amerika'da yaşıyor. Arada çeviriler yaptığını biliyorum. Bu çevirilerinden

*Yazarın adı yayıncı tarafından MB olarak kısaltılmıştır.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

günlük gazetelerde tefrika edilenleri de var. Sanırım biri Ulus'ta çıkmıştı.

Sanırım M'yle 1960'tan sonra mektuplaşmaya başladık. (Dosyasındaki mektuplardan hangi tarihte ve nasıl mektuplaşmaya başladığım anlaşılır.) Mektuplaşmamız çok ilginçti. ABD'deki özgürlüğe hayrandı M, hele Vietnam savaşı sırasında... M'ye göre ABD'de öyle özgürlük vardı ki, televizyonlarda insanlar, kendi devleti Vietnam'la savaş içindeyken, savaşın aleyhinde konuşabiliyorlar, hatta Vietnamlı yaralıları için kan bile toplayabiliyorlar ve isteyen de savaşa asker olarak katılmayabiliyordu. Bunun özgürlük değil, halkın boşalımı için, başkaldırıcıyı önlemek için yapıldığını anlatıyordum yanıtlarımda. Benimki de tuhaftı. Yıllardanberi ABD'de yaşayan arkadaşşıma, hiç gitmediğim Amerika'yı anlatmaya çalışıyordum. Sonraları uçan daire olayı modalaşınca, M uçan daire derneklerine, Merih'ten dünyamıza gelen yaratıklarla ilgili derneklere filan da girdi ve bunları bana savundu. Ben de mektuplarımda, bu saçmalıkları anlatmaya çalışıyordum. Yazık ki, o yıllarda yanıtlarımı kopyalı yazıp, bir kopyasını dosyamda saklamıyordum. Bir ara karşılıklı mektuplaşmalarımızı kitaplaştırmayı bile düşündüm. Yararlı bir kitap olurdu. Yazık ki, dosyamda M'nin mektupları var, ama benim yanıtlarım yoktu. Bilmiyorum, M benim mektuplarımı saklamış mıdır?

Bir ara Amerikalı eşiyle Ankara'ya yerleşip antikacı dükânı açtı. Bir yada iki yıl kalıp döndüler Amerika'ya. Sürekli mektuplaştık. Askerlikten ayrılıp işsiz kaldığım günlerde, bir akrabasının taşımacılık firmasında bana iş bulmaya da çalıştı, ama olmadı. Bana daha başka yardımları da olmuştur. Savaş içinde, Sait Balioğlu'nun komutanı olduğu tümende de birlikte olmuştuk, aynı evde (onun köy evinde) kalmıştık, iyi arkadaştık.

Amerikalı eşinden, biri kız biri oğlan iki çocuğu oldu. Onlara anadillerini öğretti. Oğlanın adı sanırım C, şimdi üniversitede öğrenci olacak.

M, ABD'de ticaret işiyle uğraşıyordu. Ama nedense hiçbir işyerinde sürekli kalamadı. Sıksık yer değiştirdi. Daha çok he-

diyelik eşya, Türkiye'den getirttiği halı, eskişehirtaşından pipo filan sattı. Ama içindeki yazarlık isteği depreşip duruyordu. Çevirilerini bana gönderdi. İki dosya çevirisi bende duruyor hâlâ. Çünkü, yazım yanlışlarıyla dolu, düzelterek zamanım yok. Kırk yıl yurttan uzakta kalıp, üstelik de yazın dünyasının yabancıları olarak yazarlığın olanaksızlığını anlatamazdım; anlatsam da boşuna, dinlemezdi ki beni... Biliyordum yazamaya-çağın. Sonunda bir roman yazdı. Yayınevleri basmadığı için, kendi parasıyla iki milyon lira (1987'de) verip *El Kızı* adlı, kendisinin roman dediği kitabını yayımlattı.

Başına gelecekleri – işin içinde olduğum için – biliyordum. Beşbin kitap elinde kaldı.

Yazın dünyasının dışında kalmak işte budur. Kitabının adı *El Kızı*. Oysa Orhan Kemal'in 1960'ta yayımlanan, bugüne dek birkaç basımı yapılmış olan aynı adlı kitabı var, ama M'nin bundan haberi yok.

Kapak resmi amatör taşra yazarlarının kitap kapaklarına benziyor. Kitabın arka kapağındaki yazarı tanıtan yazı da – ki M kendisi yazmıştır elbet – okura kitap konusunda güven vermiyor.

Okudum kitabı. Okumam gerekip de zamansızlıktan okuyamadığım bunca kitap dururken, M'nin kitabını okudum. Bu, bir arkadaşlık borcuydu. Bu kerte kötü olabileceğini hiç düşünmemiştim. M benden kitabı için gazetelerden birinde yazmamı istediğinde, yazmaya sözvermişim de... Ama nasıl yazarım? Hiçbir estetik değeri olmayan bir kitap. Bir edebiyat yapıtı değil; ABD'ye kursa giden bir Türk yüzbaşının ordaki zamparalık serüvenleri, donjuanlıkları, sonra bir Amerikan subayıyla evli bir kadına tutulması, onunla evlenebilmek uğruna, kendi karısından boşanma zorlukları ve sonunda Amerikalı evli kadınla kendisinin de boşanmasıyla evlenmeleri... İşte romanın konusu... Üstelik, bu yazılanlar da gerçek; M'nin kendi yaşamı... Özyaşamının bir bölümünü bütün ayrıntılarıyla yazmış. Elliüç yıllık arkadaşım M, dünyanın tanıdığı çok önemli biri olsaydı, anıları da değerli olurdu. Sıradan bir insanın anıları, yaşam gerçeğinden roman gerçeğine dönüşmeden, yazın değişimine uğramadan, estetik ölçüler içine girmeden, yazın ya-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

pıtı olmaz ki... Bunları M'ye nasıl anlatabilirim? Kitabı için yazı yazacağıma sözverirken, bu denli kötü yazacağını düşünmemiştim. Yazarken, ne biçim, ne biçem kaygısı duymuş... Anadili Türkçe ya, eh yazıya yeteneği de var, neden roman da yazmasın diye düşünmüş olacak...

Bir yıldanberi mektup da yazamıyorum M'ye. Ne diyeyim? Sonunda kardeşi emekli kurmay Albay Mefhar'a bir mektup yazıp durumu biraz açıklamaya çalıştım.

"Kırk yılda bir, işim düştü, onu da yapmadı," diye düşünüyordur benim için...

Ayrıca düşünce yönünden bana tam ters... Kitabının bikaç yerinde, Allah'a olan inancını açıklayıp duruyor. Olabilir. Ama ben böyle bir kitabı okumalarını okurlarıma nasıl salık veririm; kendimle çelişkiye düşmüş olurum.

Ulusalçılık duygusu insancıl düzeyden aşırı ulusalcılığa kayıyor.

(Sayfa 11) Amerika'daki kursta değişik gerikalmış ülkelerin subayları var. Bunlardan İranlı subaylardan Sait adlısının Türkçe bilmesi üzerine M onunla şöyle konuşuyor :

- Sait, sen nasıl oluyor da böyle güzel Türkçe konuşuyorsun?

- Benim anam babam Türktür. Onlar evde Türkçe konuşurlar. Onlardan öğrenmişimdir.

- Peki, sen hangi soydansın, sen Türk değil misin?

- Elbette özüm de Türktür.

- Hah şöyle. Ben Türk olduğum için kıvanç duyuyorum. Sen utanıyor musun? *Senin İran dediğin yer yüzyıllarca dedelerimizin yönetiminde yaşadı. İnşallah birgün aklınız başınıza gelir, özgürlüğünüzü onların elinden alırsınız.*

Ulusalçılık duygusu bakımından, asker lisesinde öğretilenlerden bir parmak ileri gidememiş.

Askerken Trakya'da birlikte olduğumuz günleri de, eleştirel anlatımla şöyle yazıyor :

Almanların Polonya'ya saldırması ile biz bu sınır bölgesine gelmiş, ta 1941'e kadar, en kötü şartlar altında, çadırlarda, köy evlerinde, samanlık ve ahırlarda yaşamıştık.

İzinler kalkmıştı. Bayram, tatil diye bir şey yoktu. Yurt içi garnizonlarında, herkes normal çalışma saatlerini sürdürürken, eğlence bir yana, hiçbir yetkili çıkıp da bizi sınırdan alıp yerimize başka birlikler göndermeyi düşünmemiş, savaş yıllarının bütün sıkıntısını bizler çekmiştik.

Biçok olayda olduğu gibi, M bu olayda da benden daha dikkatli. Ben o dönemde, dünya olaylarıyla yeterince ilgilenmiyordum. Polonya saldırısından sonra sınırlara çadırli ordugâha çıktığımızı, yani o tarihi anımsamıyorum.

M, demek 1941'den sonra garnizonuna dönmüş. Oysa benim sıkıntım, savaş sonuna dek sürmüştü. Çünkü beni Trakya'dan Doğu'ya vermişlerdi (Erzurum, Erzincan, Kars).

M, yaşamının o döneminde neler görmüşse, neler öğrenmişse hepsini yazmış kitabında. Amerikalıların "Şükran Günü"nü'nün ne olduğunu, nasıl oluştuğunu M'nin kitabından öğrendim.

Amerika'ya göçmen olarak ilk gelenler, bereketli ürünler aldıkları bir yılın güzünde, kasım sonlarında birbirlerine şölenler tertipleyerek Tanrı'ya şükranlarını sunmuşlar, sonraları da her yıl aynı gün bu geleneği tekrarladıkları için bu güne "Thanksgiving Day", Yaradan'a Teşekkür günü adı verilmiş, daha sonra da bu gün resmî tatil günleri arasına girmiş.

Bunun gibi daha birçok ansiklopedik bilgiler de var. Hindi ile Türkün İngilizcede neden "Turkey" sözcüğüyle söylendiğini de M'in kitabından öğrendim. (Sayfa 23)

Thanksgiving gününün geleneksel yemeği "Turkey", yani hindidir. Hindi, yanılmıyorsam, Hindistan'dan önce İspanya'ya gelmiş, oradan da bize ulaşmıştır. Vatanı Hindistan olduğu için biz ona hindi demişiz. Göçmenler Amerika'ya gelince ilk kez yabancı hindilerle karşılaşmışlar, ne olduğunu bilmedikleri bu kuşun kırmızı ibiğini Osmanlıların fesine benzettiklerinden, kendisine Turkey demişler.

Yazım ve sözdizim ve noktalama kuralları kitapta allakbulak; her sayfada onlarca yanlış, her satırda yanlışlar...

Kore savaşına gönüllü katılan Türk subaylarından kimileri için de kitabında şöyle diyor M : (Sayfa 65)

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Karılarından el-aman diyen birkaç arkadaşın, komünistelere düşmanlıklarından değil, karılarından kurtulmak için Kore'ye gönüllü gittiklerini de biliyorum. Bunlar, hergün evlerinde karılarıyla dalaşmaktansa, Kore'ye gidip Çinlilerle savaşmayı üstün tutmuşlardı.

Bu sözler bana, Budapeşte'de beni konuk eden Macar ailesinin söylediklerini anımsattı. Macar ayaklanması bastırılıp da, sınırdan birçok Macar'ın kaçması olayını aynı biçimde yorumlamışlar, "Bunların çoğu, karısından yada kocasından kurtulmak için fırsat bilip kaçan Macar erkek ve kadınlarıdır," demişlerdi.

Anılarımın Macaristan bölümünde M'nin kitabından bu bölümü alıntıluyacağım.

M'nin, kitabında çok şaşırtıcı yorumları var. Sevdiği Amerikalı kadını kocası istasyona getirdiği için şu yorumda bulunuyor :

Sevgilisine ulaşmak için kendisini bırakıp giden karısının bavullarını istasyona taşıyan koca beni şaşırtmıştı. Bizim bildiğimiz, bunu yapan kadını ya vururlar yada dilim dilim doğrarlardı. Bizim yetiştiğimiz hava buydu. Yasalarımız bile o zaman zina eden kadını cezalandırıp aynı şeyi yapan erkeğe dokunmuyordu. Bugün bile iki yana verilen cezalar hâlâ eşit değil. (Sayfa 176)

Hay M hay... Böyle bir kitabı, yayın yoluyla nasıl övebilirim, nasıl okurlarıma okumalarını salık verebilirim?

Şaşırtıcı yorumları öyle çok ki... (Sayfa 199)

Darvin – kendisi böyle yazmış – ne derse desin, insan oğlu yaşama denizlerden bir sürüngen olarak çıkıp bu günkü duruma gelmemiştir. Tepesindeki saçtan ayağındaki tırnağa kadar herşeyiyle düşünülmüş olarak yaratılmıştır. Cinsel istek insanın bu dünyadaki üremesini sağlamak için düşünülmüş tuzaktan başka bir şey değildir.

Daha neler de neler...

Şansı için de şöyle yazıyor : (Sayfa 202)

...karyolanın yanındaki halının üzerine diz çöktüm, beni bu güne ulaştıran, bana bu mutlu anı gösteren yüce Tanrı'ya, ruhu-

M'NİN EL KIZI

mun derinliklerinden gelen şükranlarımı sundum, bundan sonra da yardımını benden esirgememesini niyaz ettim.

Evet... Çok yazık... M bana darılmıştır... Eski arkadaşına kırk yılda bir, (elliiki yılda bir) işi düştü, ama arkadaşı yapmadı... Daha ne yapayım, en sınırlı zamanımdan ayırıp 200 sayfalık kitabını irdeleyerek okudum. Yazmaya gelince kitap için, hayır, yapamayacağım... Çok yazık, iyi bir arkadaş yitirdim.

Nesin Vakfı
22 Ağustos 1988

KEYİFLE OKUDUĞUM KİTAP

Baskın Oran – Fadıl Kocagöz
Kenan Evren'in Basılmamış Anıları
anı

Yaşamım boyunca bu denli keyifle okuduğum başka bir kitap anımsamıyorum. Bu keyif, önce kitabın konusundan ve kahramanından geliyor. Konu, 1960 yılından başlayarak tarih sırasına göre, ama atlaya atlaya anlatılan Kenan Evren'in yaşamı. İki genç bilimci, Baskın Oran'la Fadıl Kocagöz çok özgün bir yapıt ortaya koymuşlar. Salt Türkiye'de değil, dünya yazınında bu türde yazılmış yapıtlar olduğunu bilmiyorum. Yepyeni bir yazış tekniği kullanmışlar. Yapılmadan önce akla gelmeyen, ama yapıldıktan sonra – Kristof Kolomb'un yumurtası gibi – insana çok kolaymış gibi gelen bir teknik bu. Kenan Evren'in 1988 tarihine dek gazetelerde, kitaplarda, dergilerde, radyolarda, TV'de yayımlanmış konuşmalarını tarih sırasına göre derlemişler. Bu konuşmaların aralarında kalan boşlukları da kitabın yazarları, tıpkı Kenan Evren'in mantığına, biçimine, karakterine uygun biçimde derlemişler. Konuşmalarının aralarındaki boşlukları, Kenan Evren kendisi yazarak doldurmaya kalksaydı nasıl yazardı, sorusundan kalkmış olmalılar. Böylece, uzun incelemeye dayanan zor bir işi başarmışlar. Birinci kişi ağzından (yani Kenan Evren'in kendi ağzından) yazılmış bir kitap ortaya çıkmış. Anlatıcı olan birinci kişi, Kenan Evren'in kendisidir. Kenan Evren, kendikendini anlatmış oluyor.

Kitabın türünü belirleyemedim. Roman değil, ama roman. Anı değil, ama anı. Günce değil, ama günce. Özyaşamöyküsü değil, ama özyaşamöyküsü. Bir araştırma değil, ama bir araştırma. Bence, bilimkurgu denilen roman türünün yeni ve ger-

KEYİFLE OKUDUĞUM KİTAP

çekçi bir modeli diyebiliriz bu kitaba. Çünkü bilimsellikle düşsellik, imgeyle gerçek, varolanla varsayılan, söylenenle söylenmek istenen içiçe. Kitabın başarısı da, söylemiş olduğu tasarlanan sözlerin ve tasarım düşüncelerin, gerçekten de Kenan Evren'in söylediği sözlerin mantığıyla, biçem ve biçimiyle uygunluğu, hatta tıpkılığıdır.

Kitap, salt Evren'i anlatmıyor. Hatta kitabın amacı, Evren'i anlatmasının da ötesinde, Evren aracılığıyla, 12 Eylül 1980 siyasal depremini açıklamaktır, diyebiliriz.

Bu kitabı keyifle, tadını çıkara çıkara okumamın başlıca nedeni, ta baştanberi Kenan Evren'in konuşmalarına duyduğum ilgidir. Bir sadık dinleyicisi olarak, Kenan Evren'in radyo ve TV konuşmalarının tiryakisiyim. Sürekli TV izleyicisi değilim ama, Evren'in gazetelere, radyolara, TV'ye yansıyan konuşmalarını hiç kaçırmam. Doğrusu, Kenan Evren'in önceden hazırlanmış yada hazırlatılmış, noktası, virgülü yerli yerinde, düzgün Türkçeyle yazılmış metinleri kürsülerden okuması, bunun TV'den verilışı bana hiç de keyif vermez. Ama, önceden hazırlanmamış, doğaçlama, gelişigüzel konuşmalarının tadına doyum olmaz. Yazık ki, bu konuşmalarına tarihsel değerine layık önem verilmiyor. Örneğin, Gazeteciler Cemiyeti'nde irtica konusundaki basın toplantısı, demokrasi tarihimize geçmesi gereken (yazık ki kitaba alınmamış) önemli belgelerden biridir. Bu basın toplantısının birinci önemi, çağrılı gazetecilerin, toplantıyı yapan Kenan Evren'e soru sormalarının yasaklanmış olmasıydı ki, bu, dünya basın tarihinde soru sorulmadan yapılan ilk ve son toplantı olmuştur. Kenan Evren'in o basın toplantısında parmaklarını dudaklarında ıslata ıslata önündeki kâğıt tomarından sayfalar açarak notlar okuyup söylediği şu sözler, çoğulcu demokrasinin en önemli belgesidir "Okullara mecburi din dersi konulup konulmaması konusunu araştırdık. Gördük ki, anababaların yüzde doksanı din dersinin mecburi olmasını istiyor. Geri kalan yüzde on da önemli görülmediğinden din dersini mecburi yaptık." (Belleğimde kaldığı biçimde yazdım, sözcükler değişik olsa da anlam buydu.)

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Bilmiyorum, Evren'in TV konuşmaları arşivde korunuyor mu?

Kenan Evren'in doğaçtan konuşmaları, dinleyenleri rahatlatıcı ve sinirleri gevşetici bir özellik göstermektedir. Örneğin yine TV'de Kenan Evren'in Atatürkçülüğü savunmak ve Atatürk'e verdiği değeri belirtmek için söylediği "Hangi taşı kaldırırsanız, altından Atatürk çıkıyor," sözünde en gergin sinirleri bile gevşetecek, rahatlatacak bir ruh vardır. (Yazık ki, bu tarihsel olay da kitaba alınmamış.)

Yine Evren'in, TV'deki bir görüntüsünde, alandaki kalabalığa söylev çekerken, arkasındaki çok büyük boyuttaki Atatürk resmini göstererek "Atatürk hain hain sizlere bakıyor" diyerek Atatürk düşmanlarını korkutması da unutulacak olaylardan değildir.

Evren konuşmalarının bir özelliği de, söylediklerinden ne söylemek istediğinin kolaylıkla anlaşılmasıdır. "Söyleyene bakma, söyletene bak" denildiği gibi, Kenan Evren için de "Söylediğine bakma, söylemek istediğine bak" demek çok yerinde olur.

Bu değerli kitabın iki genç bilimci yazarını eleştirmem de gerekiyor. Kenan Evren'in gerçekten söylediği sözlerin arasındaki boşlukları, onun mantığını, biçimini, dilini kullanarak başarıyla doldurmuşlar dediysem de, bu konuda her zaman başarılı olduklarını söyleyemeyeceğim. Bir örnek vereyim :

Dışişleri Bakanlığı ve hükümetin daha yıllar geçse varamayacağı noktaya General Rodgers'le iki görüşmede vardık. Amerikalılar 24 Ocak'ta alınan iktisadî tedbirlerden çok memnunarlar. Böylece memnuniyet verici bir uyum içine girildi.

Bu sözleri gerçekte Kenan Evren değil, onun ağzından yazarlar ona söyletmişlerdir. Ama Evren'in ağzı hiç de böyle değildir. Öteki kurumlar gibi Türk Dil Kurumu'nu da kapatmış olan Kenan Evren'in "uyum içine girildi" demeyeceği, bunun yerine "mutabakata varıldı" diyeceği çok açıktır. Doğrusu kitapta bu türlü kimi özensizlikler varsa da bunlar, kitabın değerini azaltacak oranda değildir.

KEYİFLE OKUDUĞUM KİTAP

Yazarlar arasında bile “üslup sahibi” denilen, yazılarında adları olmadan da yazının biçeminden kimin yazdığı hemen anlaşılabilirler çok değildir. Yazının yada konuşmanın biçemi (üslubu) o kişinin karakterini belli eder. Buyüzden eskiler “üslubu beyan, aynıyle insan” demişlerdir. Kenan Evren, özgün konuşan, konuşmalarında kişiliği ortaya çıkan, yani biçemi olan seyrek kişilerdendir. Onun konuşma biçimini bilenler, gazete- de yayımlanmış bir konuşmasını okuyunca, konuşanın kim olduğu açıklanmamış olsa bile, Evren’in konuşması olduğunu hemen anlayabilirler. Evren’in konuşma biçemi, dili çok özgün kullanmasından ve seçtiği konuların özelliğinden gelir. Örneğin, aşağıdaki sözü kim söylemiş olabilir diye bir test yapabiliriz :

“Evleniyorum diye dedikodu çıkarmışlar. Onu bir yakalaysam, dedikoduyu çıkararı, 12 Eylül’den beter edeceğim.”

12 Eylül’ün yaratıcısı Kenan Evren, yukardaki sözüyle 12 Eylül’ün ne kerte beter olduğunu anlatarak, yine kendi konuşma biçemiyle, acımasızcasına bir özeleştiride bulunmak yürek- liliğini göstermiştir ki, 12 Eylül’e en karşı olanlar bile bu denli ağır eleştiride bulunamamışlardır.

Her insanın dilinden düşürmediği, sıklıkla yinelediği sözcük- ler, deyimler vardır. Evren’in çok sık yinelediği sözcüklerse şun- lardır “Asla”, “hain”, “hainane”, “sakın ola ki”... Özellikle “Sakın ola ki...” diye başladığı tümceler pekçoktur. Harp Oku- lu öğrencilerine şöyle seslenir :

Evlatlarım, bu yaşlarda sakın ola ki politikaya bulaşmayın.

Heykelinin açılış töreni için gittiği Alaşehir’de hemşerileri- ne, önceden söylediği şu sözü anımsatmıştır :

“...Sakın ola ki, Atatürk’ün heykelinden daha azametli ol- masın bir, fazla para verilmesin iki.”

Gençleri de provakatörlere karşı şöyle uyarmıştır :

Sakın ola ki onlara uymasınlar.

Bu “Sakın ola ki” uyarısı, Evren’in hemen her konuşma- sında bir yada birkaç kez geçmektedir. Bu da bir konuşma biçe- midir ve Evren’in konuşmalarına özgünlük kazandırmaktadır.

Bende en çok hayranlık uyandıran bir özelliği de, Evren’in

OKUDUĞUM KİTAPLAR

ilgi ve bilgi alanının olağanüstü genişliğidir. Dinden futbola, pedagojiden resme, toplumbilimden şiire, hava durumundan hukuka dek hemen her alanda bilgiler vererek, öğütlerde bulunarak yurttaşları uarması, bilgi ve deneyim zenginliğini göstermektedir. Bu savımızı kanıtlayan kitaptan birkaç örnek verelim.

Klozetlerin arkasına destek koyun.

Ekonomi ve yine din konusunda değerli uyarıları :

Dinimizde israf haramdır. Şimdi piyasada bir çizme fiyatıyla üç ayakkabı alınıyor. Kadınlar, çizme yerine ayakkabı giysinler. Ben kızlarıma bile kızıyorum. Neymiş, ayakları üşüyormuş. Üşüyorsa kalın çorap giysinler.

Futbol konusunda verdiği dersler de ilginçtir :

Bizim futbolumuz ilerlemiyor. Başka spor dallarında ilerliyoruz, ama futbolda hayır. Bunun sebebi, takımlarımızda disiplin yok.

Başka bir konuşmasından :

Türk ırkının kabiliyetli olmadığı bir saha yoktur. Belki futbol diyeceksiniz. Ancak, bu sahada da çalışmadığımız için başarılı değiliz.

Kenan Evren'in futbolcularımıza bu uyarılarının büyük etkisi, Galatasaray'ın Monaco takımına karşı kazandığı utkuyla kanıtlanmıştır.

Dünya spor tarihinde, ikinci ligdeki bir futbol takımının devlet başkanının buyruğuyla birinci lige yükseltilmesi ilk kez Türkiye'de gerçekleştirilmiştir. Evren, bu olayı şöyle açıklamaktadır :

Ankara'da Ankaragücü'nü tutarım. Her iki kupayı kazanınca birinci lige çıkardık. Fena mı ettik? Koskoca başkentten birinci ligde bir takım olmaz mı?

Naim Süleyman'a, dünya şampiyonu olmasında öğütlerinin nasıl etkili olduğu Evren'in şu sözlerinden anlaşılmaktadır

Nasihatlerimi tutmandan memnun oldum. Sana ilk karşılaşmamızda nasihatlerde bulunmuş ve seni yoldan çıkartmak isteyenlerin olacağını, bunlara uymamanı öğütlemiştim. Bu nasihatlerimi tuttuğunu, elde ettiğin başarıyla gösterdin.

KEYİFLE OKUDUĞUM KİTAP

Evren'in sinema konusundaki bilgisi de, çevrilecek Atatürk filmi için söylediği şu sözlerinden anlaşılmalıdır :

Filmin kuru olmaması lazım. (...) Atatürk, her yönüyle ele alınmalıdır. İçki sofrası da olmalıdır.

Kitapta, Kenan Evren'in ilgi ve bilgi alanının şaşırtıcı genişliğini gösteren pekçok konuşmalarına yer verilmiştir. Resim, şiir, hukuk, pedagoji, sosyoloji vs. dallardaki geniş ilgi alanı çok şaşırtıcıdır.

1. Asya-Avrupa Sanat Biennali'nde, bir yabancı ressamın tablosunu müstehcen bularak sergiden attıran Evren, bir öğretmenin yapıp armağan ettiği portresini şöyle anlatıyor :

Hani, benim arkamda bayraklar olan bir resmim var ya, onu çakıl taşlarını ezip, toz haline getirip, aynısını bu tozları yapıştırarak yapmış. Hiç boya da kullanmamış. İnanamazsınız. Şimdi getirsem hayran kalırsınız. O taşları, o renkleri nasıl bulmuş, hayret edersiniz.

Amerika gezisinde bir özel koleksiyonda gördüğü Picasso tablosu üzerine düşüncelerini bir gazeteciye şöyle açıklıyor

Diyelim ki, şuraya bir siyah fırça vurmuş, yanına yuvarlak yapmış. Burada da bir siyah, aralar beyaz. Burada bir siyah, arada yuvarlaklar. Baktım baktım, baktım, dedim ki, ben Türkiye'ye gittiğim zaman resme başlayacağım. Ben de yaparım bunu. Herhalde Picasso olduğu için öyle pahalı bunlar.

Evren'in bende hayranlık uyandıran başka bir özelliği de, inanılmayacak kadar kısa zaman içinde çok büyük gelişmeler göstermiş olmasıdır. Örneğin, dünyada ilk kez anayasaya kefil olmuş kişi olan Evren, kısa zaman sonra bu kefaletinden vazgeçme gelişmesini göstererek, başmimarı olduğu anayasasının değişmesini kendisi de istemiştir.

İdam konusunda da düşüncesini çok kısa zamanda değiştirmiştir. Örneğin idamın gerekliliği üzerine söylediği sözlerden biri de şudur :

İdam yalnız kanunlarımızda değil dinimizde de vardır. Hatta, İncil'de de vardır. Allah'ın gönderdiği kitapta bu var sevgili vatandaşlarım. O halde Allah'ın gönderdiği bir kitapta bu var da, biz kendi kendimize kaldıracağız. Bunun sebebi vardır.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Eğer idam olmazsa anarşik olaylar, ideolojik olaylar daha kolaylıkla yapılabilir. İdamın kaldırılmamasındaki sebep budur.

Evren'in, idamın gerekçesi olarak söylediği daha pekçok unutulmayacak sözleri vardır. Ancak bu sözünden çok değil üç yıl sonra, düşüncesinde büyük gelişme olmuş, Allah'ın gönderdiği kitapta var olan idama karşı olduğunu, Almanya gezisi sırasında şu sözleriyle belirtmiştir :

İdamlara karşıyım. Türkiye'ye dönünce Başbakan Turgut Özal'la bu konuda görüşeceğim.

Kenan Evren'in kısa sürede gösterdiği gelişmeler, salt anayasanın değiştirilmesi, idamın kaldırılması konusunda değildir; pekçok konuda düşüncesini sıklıkla değiştirerek düşünsel gelişme göstermektedir. Örneğin komünistler konusunda Evren'in 1982 yılındaki düşüncesi şudur :

...Bazı ülkeler, komünist partisini kabul etmiş diye, Türkiye de kabul edemez. Türkiye'de komünist partinin işi yoktur. Mesele bazı ülkelerde, Avrupa'nın bazı ülkelerinde, isim vermiyeyim, faşist parti yoktur ve yasaktır. Biz onlara söylüyor muyuz, faşist parti niye yok diye? O halde, gerek faşizm ve gerek komünizm, ikisi de felaket getirir, o ikisine de kapalı olacaktır.

Evren'in "isim vermiyeyim" dediği faşist parti olmayan Avrupa'daki ülkeyi hiçkimse bilemeyecektir. Çünkü, Avrupa'da faşist partiye izin verilen hiçbir ülke yoktur. Bununla birlikte tarihe geçecek değerdeki bu sözlerinden, çok değil, altı yıl sonra, Kenan Evren'de büyük bir gelişme, bir düşün değişimi olmuş ve şu sözleri söylemiştir :

Komünist partinin kurulmasına karşı değilim.

Yine Almanya'da söylediği bu sözünün gerekçesini de şöyle açıklıyor :

Nasıl ki bana yumurta atanları biliyorsam, kimler komünisttir onu da bileyim.

İki genç bilimcinin düzenlediği bu değerli yapıtın bence birkaç eksigi daha var. Dileğim, bunların da tamamlanmasıdır. Sözümün başında da söylediğim gibi, Kenan Evren'in çok çekiçi konuşmalarının tiryakisi olduğum için, kitabın yazarlarınca gözden kaçmış kimi konuşmalarını anımsatmak istiyorum.

KEYİFLE OKUDUĞUM KİTAP

Kenan Evren, Türkiye’de fahrî profesör yapılmış olan ilk cumhurbaşkanıdır. Kendisi de içinde, hemen herkesin değiştirilmesini istediği anayasasının baş mimarı olduğu için YÖK Üniversitesince fahrî hukuk profesörü cüppesi giydirilen Evren’in bu törendeki, zamanı olmadığı için fakültede ders veremeyeceğini açıkladığı konuşması da kitapta yer almalıydı.

Başka eksikler de var. Örneğin, aziz biraderi Pakistan Devlet Başkanı (aziz hemşire Benazir’den önceki) Ziyaülhak’la konuşmalarına yerverilmemiş olması da kitabın bir eksigidir. Türkiye, üç-dört milyon insanını iş bulup karınlarını doyursunlar, çocuklarını geçindirsinler diye Avustralya’dan Arap çöllere, Avrupa’nın dört bir bucağına serpip dağıtırken, aziz birader Ziyaülhak’ın armağanı olarak ve Kenan Evren’in buyruğuyla Türkiye’ye göçettirilen, bin yıl önceki Türk kökenli, Türkiye’yi ve Türkçeyi bilmeyen Afganlı soydaşlarımıza ve bu büyük insancılığımıza değgin Kenan Evren’in düşüncelerinin kitapta bulunmaması, sanırım bir eksikliklerdir.

Yine büyük hayranlıkla seyrettiğim ve dinlediğim TV’deki bir konuşmasında Kenan Evren, binbaşılığı sırasında bulunduğu Almanya’nın bir kentinde, kırmızı trafik ışığı yanarken ve herkes durup beklerken karşıya geçmek isteyince, bir Alman kadının kolundan tutup geri çekmesini ne tatlı tatlı anlatmış ve bizlere hem kırmızı ışık yanarken karşıya geçmememizi, hem de geçmek isteyenleri kendisine o Alman kadının yaptığı gibi tutup uyarmamızı öğütlemişti. Bu güzel TV söyleşisi ve daha pek çok benzerleri, yazık ki kitapta bulunmuyor.

Sanıyorum ki bu eksikler, kitabın yeni basımlarında tamamlanabilir.

Bir konuşmasına Kenan Evren şöyle diyor :

İstiyorlar ki, ben konuşmayayım. Hep onlar konuşsunlar, yazsınlar. Türkiye’nin Cumhurbaşkanı bir köşede otursun, konuşmasın istiyorlar.

Gerçekten, Kenan Evren’in konuşmasını istemeyenler varsa, onlara çok şaşarım. Ben, Evren’in daha da çok konuşmasından, bizleri sıksık uyarmasından yanayım. Buyüzden, Cumhurbaşkanlığından çekilince, radyolarda ve TV’de konuşturulma-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

yaenđi, bu gızel syleşilerinden yoksun kalacağımız için üzülüyorum. Her ne denli kendileri “ankaya’yı artık bırakıyorum. ankaya’ya hevesliler gelsin, biz hevesimizi aldık,” demişlerse de, bir Anayasa maddesi değişikliğiyle Evren’in ankaya’da oturması daha da uzatılabilir ve uzatılmalıdır, diye dşnyorur”

Gerek Kenan Evren’in konuşmalarından derlenmiş, gerekse onun konuşma biçemiyle anı biçiminde yazılmış olan bu kitaptan, özellikle yaşadığımız böyle günlerde aldığımız tadı, başkalarıyla da leşerek artırmak istediğim için, kitabın okunmasını salık veriyorum.

Nesin Vakfı
26 Nisan 1989

GEÇTİ Mİ GEÇEN GÜNLER

Refik Durbaş
Geçti mi Geçen Günler
şiir

Refik Durbaş'ın *Geçti mi Geçen Günler* adlı kitabı az önce postadan geldi. Okuduğum kitaplar üstüne nice zamandır yazmıyordum. Zamanım yoktu. Birikmiş okuduğum kitaplar, yığınla... Okuyacağım, okumak için ayırdığım kitaplar daha çok.

Refik kitabını bana şöyle adanmış *Sevgili ağabeyim Aziz Nesin'e sevgiyle-muhabbetler.*

Sevindim bu adamdan. "Sevgi", "muhabbet" in Türkçesi değil mi? İstenirse, zorlanarak iki sözcük arasında ayrımlar bulunabilir elbet.

Refik Durbaş, dil özleşmesine hiç özen göstermiyor. Çok yaygın Türkçeleşmiş sözcüklerin yerine Osmanlıcasını kullanıyor, zaman zaman da Türkçesini... Bunu, şiirin müziği uğruna mı yapıyor diye araştırdım. Hayır, böyle bir kaygısı yok... Şiirinde genel olarak müzik de yok.

"Parantez" yazmış da "ayraç" dememiş... Kullandığı Osmanlıcalar : Hayat, ruhsat, hatırlamak, mesela, dahil, katliam, mümkün vb.

Şiirde müzik sağlansın diye değil bu Osmanlıca sözcükler. Bence özensizlikten.

Kitapta sevdiklerim :

"Sürülmüş Bir Sürgün" başlıklı şiirinden şu ikilik :

Yıldızlardan daha uzak bir akşam, orda
Ayrılık kadar yakın olmak isterdim.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Kitabın ikinci bölümünün adı “Bin Gece Bir Gündüz”. Bu bölümde sayılanmış altmışbeş şiir var. Bunlar kısacık, bikaç dizelik, bir dizelik, hatta iki sözcüklük şiirler. İşte :

Nice öldüm

Serin Su

İki sözcüklük şiirler. Ben tadına varamadım. Üstelik bunlar birbirine bağlı değil, bağımsız şiirler. Bağımsız derken, aralarında hiç ortaklaşalık olmadığını söylemiyorum. Bana bu şiirler, şiirin ilk usa gelen esinlerinin notu gibi geldi. İlerde şiirleştirilmek üzere not edilmiş sözcükler, dizeler, ikilikler... Tıpkı resim eskizleri gibi. Üzerinde çalışılmadan, bu notlar olduğu gibi verilmiş. İçlerinde sevdiğim şunlar :

Öylece duruyor karanlıkta
birazı yıldız, kendi içinde
birazı yıldızları çalınmış bir gök
kendisinin dışında

Başka bir şiir :

Almış başını gidiyor ay
dağla yıldızlar da

Tek dizelik bir güzel şiir :

Her şey mümkündür bu gece

Yine tek dizelik bir güzel şiir :

Ölüme alıştı beni, ayrılığa asla

İşte, Refik Durbaş'ın kitabında sevdiğim bütün şiirler bunlar. Diyorum ki, vara kitabını yayımlamasaydı da, bekletseydi,

GEÇTİ Mİ GEÇEN GÜNLER

şiiirlerini bekletip, tortulandırıp, mayalandırıp, şerbetlendirip, şaraplandırıp, sonra süzüp de bize verseydi.

Önceki şiiirlerinden sevdiklerim daha çoktu.

Bir de şu : Şair kesinkes ya büyük kentli olacak, ya büyük kentlileşecek... Şiiir başta dilse, bu gerekli kesinkes... Eski İstanbullu hanımefendilerin bir sözü vardı : “Kenarın dilberi nazlı olsa da nazenin olamaz.” Taşralı şair, taşralı kalarak şiiir yazabilir elbet, ama büyükkentli gibi (yada olarak) şiiir yazacaksa, büyük kentlileşmelidir. Örnekler :

Sayfa 9 – *elvedası*

Sayfa 72 – *Yaprak kıııırdamadı*

Umutla açıp okumaya başlamıştım Durbaş'ın kitabını. Bence, kitabını yayımlamak için çok telesmiş... Bir şair yada yazar için kötü olan, öncekinden geride yapıt vermektir. Hiç değilse, öncekinin düzeyinde olmalı sonraki yapıt.

Benim hiç beğenmediğim şiiir kitaplarını başkalarının çok beğendiği de oluyor. Belki bu şiiirleri de çok beğeneceklerdir. İzleyeceğim, bakalım nasıl eleştiriler çıkacak bu kitap için.

17 Kasım 1989, Cuma
saat : 18.25

M'NİN İLK ŞİİR KİTABI

M [...]
şiiir

Ah, ben ne kitaplar okuyorum, ne gereksiz kitaplar... Tü-yap Kitap Fuarı'ndaki imza günümde bir genç hanım gelip şiiir kitabını verdi ve İtalyan lisesinde, kızım Oya ve oğlum Ateş'le sınıf arkadaşı olduğunu söyledi. Bunca yıldanberi onları unut-mamış... O günden sonra karşılaştıklarını sanmıyorum. Bizim-kiler ne oldu? Hiçbişey... Bu hanım, Marmara Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olmuş. Dilbilim ve çeviri dersleri okutuyor Fransızca ve İtalyanca... (İçimde bir buruksuluk var, çocukla-rımdan yana.)

Kitabını verirken, kartını ve bir de basılı çağrılık verdi. Çağrılıktaki yazı : *M. ilk şiiir yapıtı 'nın tanıtım kokteyli-ni onurlandırmanızı diler.*

16 Kasım'da. O gün işim olduğunu söyleyerek özür dile-dim.

Saçmalık bu çağrılıktan başlıyor. Avrupalıca bir davranış ama, kitap tanıtım çağrısını yazar değil, yayıncı yapar. Kitabın arka kapağı da şiiir adına laf salatası

... şiiir yaşantının yüreğidir. Nesnelere evrenin enlem ve boy-lam çizgilerini zorlayan güç-özgüdür. Düşüncenin sesi, ruhun rengi... Böyle sürüyor saçmalıklar.

Anlamıyorum, üniversitede öğretim görevlisi olabilmiş, İki yabancı dilin uzmanı olmuş bir insan, kendisini denetleyemez mi? Çok şaşıyorum. Öyle çok ki böyleleri...

Üstelik kitabını okudum. Ah ne şiiirler. Kitaptaki şiiirlere şu notları düşmüşüm

Bunlar aslında şiiir değil, reklam... Bir sekreter aranıyor, bir işçi, bir yönetmen aranıyor gibi, bir herif aranıyor ilanı. İlanı

M'NİN İLK ŞİİR KİTABI

veren şair hanım, aynı zamanda kendini de anlatarak reklamını yapıyor. İşte :

Karanlık gecelerimin anahtarı nedir

Sanırım, *sorunun yanıtı biraz...* Nasıl söylemeli?

Elbet ölür biri çiçek su verilmezse

Bayan M. su istiyor ve su verilmezse öleceğini söylüyor.

Ben keşfedilmemiş letalar gibi yalnızım
Sorar beklentim uzakları
Kokunu alırım İstanbul bulutlarından

Ve daha bunlar gibi.

Bir kadının huyuna suyuna uygun bir sevgili erkek araması yada bir erkeğin sevgili olarak bir kadın araması niçin şiir olmasın. Olur olmasına, hem de en iyisinden... Ne var ki, bu istem şiire dönüşebilmeli.

Şiir denebilecek tek dize bile bulamadım kitapta.
Parası var, kitabını bastırılmış. Ne denebilir...

Ah, neler okuyorum, bunca okunması gereken kitapları okumaya zamanım yokken...

17 Kasım 1989, Cuma

YEDİLER SEKİZLERDE

Durcan Yaşacan
Yediler Sekizlerde
öykü

Köy, kasaba kökenli bir yazar, taşralılıktan kurtulamadıkça yazıncı olamaz diyorum. Durcan Yaşacan'ın *Yediler Sekizlerde* adlı öykü kitabını okuyunca bu kanım daha da pekişti. Köy ve kasaba kökenli yazıncı yazarlarımız var, ama onlar eğitimleriyle, kültürleriyle, görgüleriyle, taşralılıktan kurtulabilmişler. Örneğin Yusuf Atılgan, hatta Samim Kocagöz gibi... Taşralılıktan kurtulmak da çok zor... Hep o eski İstanbul hanımlarının “Kenarın dilberi nazlı olsa da nazenin olamaz” sözünü anımsıyorum. Taşralılıktan kurtulamamış yazıncı yazar, bir yerlerden belli ediyor o taşralılığını... Nasıl? Özentileriyle... “Edebiyat yapmak” sözü var ya, taşralılıktan kurtulamayanların “edebiyat yapma”ları bir yerlerden sırtıveriyor. Tanınmış olanlarında bile taşralılık yer yer kendini gösteriyor.

Ama ne diye okuyorum böyle kitapları, yüzlerce değerli kitap varken okumam gereken.

Durcan Yaşar, daha kitabı çıkmadan önceleri bana öykülerini gönderirdi. Bikaç yerde de görüşmüştük. İyi insan... İlle de yazar olmak istiyor. Bu yolda büyük inadı var. Gönderdiği öyküleri, umudunu kırmamaya çalışarak, mektupla eleştirirdim. Şimdi otuzsekiz yaşında ve kitabının giriş yazısında belirtildiğine göre yükseköğrenimindeymiş. Büyük direnme ve inat...

İlk kitabı *Konuşsana* daha umutluydu. Bu, büsbütün kentli olma yada görünme özentisinde. Kitaptan iki öykü okudum. Yeter...

Anlatımda taşralılık örnekleri

YEDİLER SEKİZLERDE

Sayfa 10, *Yanağıma sıcak bir öpücük, elime sertçe bir toka düşmedi.*

Sayfa 11, *Betonun denize çivilendiği köşe
Diri diri denize mi atlasam?*

Başka nasıl atlanır, ölü ölü mü?
Dalgaların boy kalktığı yerler

Sayfa 12, *Kenti çapkınca kavrayan sıra dağlar çıkıyor kar-
şıma.*

Yüreğim küt küt de küt küt.

*Ilık bir yel, taze bir balık kokusunu burnuma tutup çekiyor
sanki.*

Sayfa 13, *Kaç on aylık özlemimin öznesi.*

Sayfa 15, *Yüzüm nereye dönüyorsa, gözlerim oraya demir-
leniyor.*

Yüreğim hangi söze gebeysel, dilim de ondan yana.

Edebiyat yapmak için bu çabaları gösteriyor ve taşralılık
bir yerlerden sırtıyor.

Her öyküsünün başına bir şiir koymuş. “Erken Tanı” adlı
öyküsünün başına da benim iki dizelik bir şiirimi koymuş ama,
benim olduğunu belirtmemiş; sanki kendi sözüymüş gibi *Öl-
mek bişey değil de – Yalnız kalacak dünya.*

Yeteneksiz değil Duracan, tutkusu da var. Ama kim göste-
recek ona taşralılığını ve bundan kurtulmasının yolunu.

18 Kasım 1989

YAŞAMDIR TUZ VE YOSUN

M. Orhan Doğantuğ
Kavisler
ŕiir

Nihat Kumser
Yaşamdır Tuz ve Yosun
ŕiir

Kentli olmuş da ne olmuş... Taşralılığın ŕiire engel olduğunu söyledim. Kentlilik yetiyor mu ŕiire? İşte bir kentli M. Orhan Doğantuğ... ŕiir kitabının adı *Kavisler*. Kitabın sonunda iki reklam olduğunu görmüş olsaydım okumazdım kitabı. ŕairinin büyük kentli olduğu dilinden belli. Söyleyecek sözü olmadan söylemek istiyor. Söz, ŕairi zorlamıyor beni yaz diye. ŕair sözü zorluyor yazmak için. Sonunda işte böyle bir ŕiir özentisi çıkıyor.

Kitabın arka kapağında bir söz var : *Bir tablonun güzelliği onun konusunun güzelliğinden gelmez*. Bunu söyleyen E. H. Gombrich'miş. Kim bu adam? Araştıracam. Çok bilinen bir doğru bu. Ama, konusunun güzelliğinden güzel olan tablolar da vardır.

Gombrich, sanat tarihçisi, Bedrettin Cömert'in çevirisiyle Remzi Kitabevi'nde çıkan *Sanatın Öyküsü* kitabının yazarı.

*

Ne çok, ne çok ŕiir kitabı çıkıyor ve gönderiyorlar... İşte Nihat Kumser'in *Yaşamdır Tuz ve Yosun* adlı kitabı... ŕair daha 23 yaşında. Bugün okuduğum kötü ŕiir kitaplarının en iyisi. Güzel diyebileceğim bir ŕiir yok kitapta, ama ŕairin güzel ŕiirler yazabileceği umudu var. ŕiirleri itici değil. Özenti yok. Bu çocukta iş var. Sürdürürse, ilerde iyi ŕiirler yazabilir sanıyorum.

18 Kasım 1989

BOZUK DÜZEN OKULU

Halil Beyhangil

Bozuk Düzen Okulu

deneme

Emekli öğretmen Halil Beyhangil *Korkudan Korkmak* adlı kitabımı okumuş, bu kitaptaki “Eğitim Konusunda Vasiyetimdir” başlıklı üç yazımdan çok etkilenmiş ve bu etkiyle bana övücü bir mektupla birlikte *Bozuk Düzen Okulu* adlı kitabımı gönderdi. Bu kitap 1974 yılında Varlık Yayınları’nda yayımlanmış.

Kitabı okudum. Kitabın başlarında çok coşkulandım. Böyle değerli bir kitabın niçin bikaç basım yapmamış olmasına şaşım. Çok beğendim kitabı. Hatta EĞİTFER’in ABC dergisine kitap için bir yazı yazmayı bile tasarladım. Ne var ki, sonuna doğru kitap başlangıcındaki o beni saran ilginçliğini yitirmeye başladı. Niçin? Sanırım bunun nedeni, yazarının özenci yazar olması. Öğretmenlik yaşamından çok ilginç gözlemleri saptamış, ama kurgusu, biçemi çok acemice. *Bizim Köy* de Mahmut Makal’ın ilk kitabıydı ama, o ilk kitabında bile acemilik yoktu. Kitabın eksikliğini ne olduğunu saptayamadım. Ama kitabın ilk yirmi sayfası bana çok ilginç gelmişti. Kitaptan sonuna dek zevk aldım diyemem ama, sonuna dek yararlandım. Konuya ve değerli gözlemlere yazık olmuş gibi geldi. Yine de yararlı bir kitap... Eğitim dizgesini, bu dizgede yetişmiş bilgisiz öğretmenleri, gerçeklerin gözlemine dayanarak eleştiriyor. Sanırım, o ne olduğunu anlayamadığımı söylediğim eksiklik sanat... Mahmut Makal’ın ilk yapıtı *Bizim Köy*’de olan sanat (yazın sanatı) Halil Beyhangil’in *Bozuk Düzen Okulu*’nda yok. İşte buyüzden, değerli bulduğum ve yararlandığım bu kitap için yazı yazamayacağım.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Halil Beyhangil'e *Şimdiki Çocuklar Harika* adlı kitabımı, teşekkürlerimi yazarak bugün postaladım.

Nesin Vakfı
21 Kasım 1989

ELLERİMİZ TIRPANDIR ACIYA

Tacim Çiçek
Ellerimiz Tırpandır Acıya
şiiir

Tacim Çiçek'in *Ellerimiz Tırpandır Acıya* adlı şiiir kitabını okudum.

"Ellerimiz tırpan olur acıya", işte bu dize güzel.

Boşuna zamanımı alan kitaplardan.

Divan şiiirinin mazmunları gibi, günümüz şiiirinin de mazmunları oluştu. İmgeler ve simgeler yaygınlaşp ortaklaşalık kazanınca, başka bir anlatımla kalıplaşp beylik olunca, yeni şiiirin mazmunları ortaya çıkıyor. Eski şiiirin "gül, bülbül, Leyla vb." mazmunları gibi günümüz şiiirinin devrimci kesiminin de mazmunları var Barışın imgesi güvercin, namuslu kavganın imgesi kırmızı karanfil vb....

1 Kasım 1989

SEVDAM KAVGALARA SALDI BENİ

Kâmil Akdemir

Sevdam Kavgalara Saldı Beni

şiiir

Kâmil Akdemir, siyasal sığınmacı Hollanda'da. *Sevdam Kavgalara Saldı Beni* adlı bir şiir kitabı yayımlamış. Öyle sanıyorum ki, yurt dışındaki Türklerin Türkiye'de şiir kitabı çıkarmaları çok kolaylaştı. O ülkelerin paraları, bizim paraya göre çok değerli olduğundan, biraz para biriktiren, burdaki küçük yayınevlerine kitabın gideri olan parayı verip kolayca kitabını çıkarabiliyor. Son yıllarda yurtdışındaki Türklerin yağmur gibi Türkiye'de kitap çıkarabilmelerinin bir nedeni de bu... Bu kişiler Türkiye'de yaşasalardı, bu kitaplarını yayımlayamazlardı. Çünkü, kitap yayımlayacak paraları olmazdı.

Öyle sanıyorum ki, Kâmil Akdemir'in kitabı da öyle. Düz yazı bile değil, dümdüz sözleri kırıp kırıp dize yaparak şiir diye kitabına doldurmuş.

Olan bana oluyor, bana gönderilen kitap olduğu için, bunları okumak zorunu duyuyor ve zamanımı boşa harcıyorum.

Kâmil Akdemir'in ikinci kitabı *Yangın Yüreklim*. Bana kitabını çok güzel sözlerle adanmış. Vara şiirleri de şiir olsaydı. Kitabının sonuna, şiirleri için yazılmış övgüleri de eklemiş. Hayır, bunlar şiir değil; her insanın (her sığınmacı Türk'ün) söyleyebileceği sıradan sözler.

1 Kasım 1989

SANAT VE TOPLUM ÜSTÜNE

Selim Turan

Sanat ve Toplum Üstüne

deneme

Kitabın başlangıç sayfasındaki adama yazısı şu :

26 Mart 1989

Sayın, çok aziz Aziz Nesin

Dostun huzuru belagatine dray dilden kompoze laklaka perendebazlık arzetmemi mazur görüp beni bağışlayacağı ümi-diyle hoş görüşüne sığınarak neşredilmiş tek kitapçığımı sunarım.

Bunu yazan, taaa 1938'de Güzel Sanatlar Akademisi'nden okul arkadaşım, 1944-45'te daha biraz yakın olduğumuz, sonra Paris'e yerleşip orda kalan, ancak son yıllarda aradabir Türkiye'ye gelen ünlü ve değerli ressam Selim Turan.

Yaşamındaki tek kitabıymış. (Yukarıdaki adama yazısının yazımını düzeltip yeniden yazmalıyım. Yanlışları, elli yıla yakın yaşamını Fransa'da geçirmesinin etkisi olacak.) Kitabın adı *Sanat ve Toplum Üstüne*. Topu toplamı kırk sayfalık bu kitapçıktan öyle çok yararlandım ki... Benim yıllardır yazmayı tasarladığım *Mum Hala*'ya benziyor. Ama ben bir yazı gevezesi olduğumdan, benimkiler belki de bikaç cilt tutacak.

Selim'in kitapçığında küçük küçük notlar var. Onlardan kimisini işaretlemiştım. Örneğin :

Sıfırsız nasıl yazardı Yunanlılar?

Niçin sıfırı Hintliler keşfetti?

İşte böyle sorular ve sorunlar var kitapçıkta. Ben sıfırı Arapların bulduğunu sanıyordum. Harp Okulu öğrencisiyken

OKUDUĞUM KİTAPLAR

okuduğum Hilmi Ziya'nın – şimdi hangi kitabı olduğunu unuttum – bir kitabında okumuştum. Aklımda kaldığına göre “el-cifr” idi adı hatta. Yine yanlış anımsamıyorsam cifr, sıfır ve sonra zero olmuş diye kalmış aklımda. Yanılabirim. Ah, o kitabı bilip bulsam da yeniden okusam. Selim, sıfırı Hintlilerin bulduğunu yazıyor.

“Sıfır” beni ötedenberi çok ilgilendiriyor. Bu konuda bilgim yeterli değil. Ali'ye yazayım da, bana bu konuda ya bilgi versin yada kitaplar göndersin.

Selim'in kitabından başka bir not önemli bulduğum :

Çekirgeler, çift çift, tarlalarda birbirlerinden uzak yaşarlar-mış, bazen çekirgelerde aniden bir değişiklik olurmuş, hep bir araya gelip uçarlarmış.

Selim'in bu notunun altına şunu yazmışım : “Gerçekten nasıl oluyor?” Bu yılbaşında mı, geçen yıl mıydı, Güney Anadolu kıyılarına Afrika'dan çekirge sürüleri yağmış, tarım için korkulmuş, büyük bir panik yaşanmış ve şehirlerde karşı savaşıma geçilmişti. Nasıl bir araya gelip hep bir yöne doğru kilometrelerce uçuyorlar ve niçin?

Selim'in bir notu : *Ancak deliler rüya görmezmiş.* Bunu da bilmiyordum. Böyleyse, çok rüya görenler çok mu akıllı? Ben daha uyumadan önceki o yarı uykuda bile rüya görmeye başladım. Rüyasız geçen uykumu anımsıyorum. Çok yorgunsam, gördüğüm rüyayı anımsamadığım olur.

Selim'den :

Bir resmin altına yazılacak bir kelime veya cümle ile resme çok zıt anlamlar vermek mümkündür. Bu yazılar eserin plastik değerlerinden hiçbir şey değiştirmez veya ilâve etmez. Örneğin, bir ülkede kutlu (kutsal demeli) sayılan bir bayrağı çamurlara atılmış ve bir düşman bayrağını direğe çekilmiş gösteren bir resmin altına “Asla!” yazarsak resmin anlamı değişmez.

Selim, bu notlarında benim hiç ayrımsamadığım şeyler üzerinde düşünüyor.

Braque, resmini anlamak için kendisine birçok sorular soran birine “Fazla merak ediyorsunuz, hiçbir zaman anlamayacaksınız,” der.

SANAT VE TOPLUM ÜSTÜNE

Ben, bu sözüyle Braque'tan yana değilim.

Bugünkü dünyada sanat hazineleri bir bakıma herkese açıktır denebilir. Eskiden saraylarda, zenginlerin evlerinde bulunan birçok sanat eserlerini şimdi müzelerde veya herkesin girmek imkânı bulunan saraylarda ufak bir ücret mukabili veya bedava görmek mümkün. Hatta mimarî ve heykel, sokakta olmasına rağmen, insanların büyük bir kısmına kapalı kalmaya devam ediyor. Neden?

Selim'in bu düşüncesini okumadan önce, aynı şeyi düşünmüştüm, özellikle İstiklâl Caddesi'nden geçerken... Bu cadde üzerinde öyle güzel yapılar vardır ki, o yolun hayhuyu içinde, kimse başını kaldırıp da bu güzelliklere bakmaz bile, değil görmek... Salt yolun hayhuyundan değil, eskiden yol rahatken de bakan yoktu pek... Onların sanat yapıtı olduğunun ayırmsanmamasından bir, bir de herkese açık, yani ortaklaşa güzellik olduklarından... Önlerinden geçilip gidilirken sıklıkla, güzellikleri ayırmsanmadan mimarî yapıları (yapıtları), çalışılırken dinlenen müziğin güzelliğinin ayırmsanmamasına benzetiyorum.

Selim'den :

İzmir'den gelen altı yaşında bir çocuk Paris'te çizdiğim bir kilim desenine 'Picasso' dedi.

Altına şu notu düşmüşüm ben de :

Çünkü o çocuğun gözünde bişey anlatmayan, ne olduğu anlaşılamayan resim, daha önce görüp de bişey anlamadığı Picasso resmiyle eşdeğerdedir. Picasso, anlaşılamayan resmin ortaklaşa simgesidir. Sanırım, o çocuğun anası babası da, anlamadıkları, anlamadıkları için de sevmedikleri resme "Picasso" derler. Bu, Picasso'nun kendi türündeki yada türüne benzer bütün dünya ressamlarının doruğunda olduğunu gösterir. Süpermarketlerin mahalle bakkalını yok ettiği gibi...

Bir sonraki sayfada şu notu var Selim'in :

Fransa'da bitmemiş bir binanın duvarına yerleştirmek üzere hazırlanmış bir pano (abstre bir kompozisyon) getirdim.

İşçiler etrafımı aldılar "Picasso" dediler. "Hiç Picasso gördünüz mü?" diye sordum. "Hayır" dediler.

Kitaptaki bu notun altına ben de şu notu düşmüşüm

OKUDUĞUM KİTAPLAR

O çocuktaki aynı duygu. Saçmasapan resim, eşittir Picaso... Bizim bir zamanki Cumhurbaşkanı Kenan Evren de, Picasso'nun resimlerini görünce, Bunu ben de yaparım... dememiş miydi? O güzel adam Kruçev bir resim sergisinde soyut resimler görünce, Eşek kuyruğu boya kutusuna girdikten sonra tuvale sürülse bu resimler olur, dememiş miydi? (Tam böyle değil, ama anlam olarak bu.) Çok parlak bir Siyasal Bilgiler çıkışlı olarak Paris'e gidip orda ünlü ressam olan (öldü) Mübin de bana, Ben bir duvarın karşısına geçer, uzaktan duvara boyalar fırlatırım ve bu resim olur, demişti. Ben, bu fırlatma resimlerin değerine inanmam...

Selim'in notlarında altlarını çizdiğim birkaç satır :

Gerçek sanat, ancak gelişerek ve devrimler yaparak ve her an yeni baştan doğarak varlık kazanır. Bunun için de eğer bir sanat biçimi toplumca kolaylıkla kabul görüyorsa, sanatçı kendisinden kuşkuya düşmelidir. (...) Toplum tarafından kolaylıkla kabul edilen sanat kesinlikle kötüdür, yeni ve gerçek hiçbir katkısı yoktur. Nitekim Sartre şöyle demez mi : İlk gördüğümde sevdiğim şeylere güvenemem.

Bu yargı üzerinde çok düşünmek, çok tartışmak gerekiyor. Biçok yanı var. Sanatçı, hem toplumca beğenilmek, değerlendirilmek istiyor, hem de yapıtını toplumun kolaylıkla kabul etmemesini istiyor. Bu, sanatçının ikilemi, dramıdır. Bundan başka, toplumca kabul edilemeyen sanatın değerini kim belirleyecek ve neye göre belirleyecek... Sanatçının kendisi mi, eleştirmenler mi? Geri ülkelerde olduğu gibi halkın yerine nasıl yöneticiler düşünüyorsa, sanatta da halkın yerine kim karar verecek? Sanatçının kendisi yada eleştirmenler mi? Eleştirmenlerse çok kez sanatçı yandı... Sorun'un pekçok yönleri var. Toplumun kolaylıkla kabul ettiği her sanat ille de kötü mü? Özellikle yazın alanında hem böyle, hem değil... Sözü nü örnek gösterdiği Sartre, Selim'in toplumunca hiç de zorlukla kabul edilmiş yada edilmemiş bir yazar değildir. Örnekler çok... Victor Hugo, Tolstoy, Goethe, Balzac... Kısacası, birçok yönü olan tartışmalı bir konu... Örneğin Rodin de toplumca kolay benimsemiş bir sanatçı... Daha çok resim ve şiirde yaptıkları yenilik

SANAT VE TOPLUM ÜSTÜNE

ve değişiklikle kolay benimsenemeyenler var.

Sanatçının bir ideolojiye angaje olması (güdümlenmesi) konusunda epeyce durmuş Selim. Ne güdümlü olmaktan, ne de olmamaktan yana...

Güdümlenip de sonradan pişmanlık duyanlardan örnekler veriyor :

Örneğin, Beethoven'in eserinin adını değiştirmesi, Picaso'nun angaje olduktan sonra, zaman zaman kaldığı güç durum... Laftı uzatmayalım, yakın zamanlardan örnek alırsak, ilk aklıma gelen : Camus, Sartre...

Örnekler çok var. Ignazio Silone... Sartre iki kez pişmanlık duydu. Örneğin *Kirli Eller* adlı oyununu yadsımıştı.

Yazık ki bu kitap Selim'in ilk ve son kitabıymış. Vara bu notlarını düşüncelerini yazmayı sürdürüydi de bunları hep yayımlayaydı. Ne güzel olurdu, ne çok yararlanırdık ve ne çok tartışır ve yeni yeni düşün üretirdik.

Nesin Vakfı
21 Aralık 1989

ISLIKLA YÜRÜMEK

A. İhsan Tezel
Islıkla YürümeK
şiiir

Öyle çok şiiir kitabı gönderiyorlar ki... Öyle de kötü şeyler ki... Okuma! Okumadan yapamıyorum; belki içlerinde bir güzel şiiir yada umut bulurum diye okuyorum. Ama boşuna! Onlar ki zahmet edip göndermişler, okumamak bana saygısızlık gibi geliyor. Okuyorum, sonra da zamanıma acıyorum.

Bu kötü şiiir kitaplarından kimilerinin öyle de güzel kapakları oluyor ki... Bu *Islıkla YürümeK* adlı şiiir kitabının kapağı hiç de güzel değil. Nice çirkin olabilirse onca çirkin. Bu çirkin, itici kapağı görünce kitabı okumayacaktım, yine de okudum. Kitabın kapak resmini de şair kendisi yapmış, ama çakılmasın diye şiiirler için salt soyadını (Tezel), kapak resmi için de küçük adını (A. İhsan) kullanmış.

Tezel'in şiiirlerini okuyunca, kapak resmi kertesinde çirkin olmadığını gördüm.

Kitaba şu notu yazmışım :

"14 Aralık 1989 günü Ankara'da okudum. Benim şiiirim değil bunlar, yine de sevdim. Son yıllarda pekçok okuduğum amatör (daha doğrusu hevesli) pekçok şairin kitaplarının en güzeli. Benim 1950'lerde yazdığım şiiirler havasında. Toplumsal gerçekçi şiiirler... Nâzım etkisi var. Yetkin değil, ama özü güzel şiiirler. İtici değil.

Nesin Vakfı
25 Şubat 1990

U DÖNÜŞÜ YOK

B. B.

[...]

şiiir

Ortalama ayda 3-4 şiiir kitabı gönderiliyor bana. Ya kimi şairlerin ilk kitapları, ya çok amatör şairlerin kitapları, ya çok acemice şiiirler... En kötülerini de, dış ülkelerde (daha çok Almanya'da) işçi olup, kazandıkları mark'la Türkiye'de kitap bastırmaları çok ucuza gelen kırsal kökenlilerimizin şiiir kitapları... Bunların iyisini kötüsünden ayırmak öyle zor ki... İyisi de pek pek az. Üstelik okuyorum da bunları. İçlerinden bindebir bir iyicesini bulursam seviniyorum. Ama kötülerini bile değil de şiiir olmayanları çok cansıkıcı. Bunlara nasıl anlatmalı ki, şiiir yazmaları zorunlu değildir. Ama yine de, yazdıkları şiiir olmasa bile, bir iyi yanı yok mu? Ötekiler, yazmayanlar ne yapıyor ki... Hiç değilse bunlar şiiir yazıyor, yazdıklarını sanıyor, iyi bişeyle uğraşıyorlar. Nice kötü şiiir yazarlarsa yazsınlar, yine de kendilerine yararı olur bunun; olur olmasına da, zamanımı aldığı için bana zararı dokunuyor. Okuma! Ya içinden biri güzelse...

Kitabın adı [...]. İlginç bir şiiir kitabı adı. Yazarı bir kadın, B. B. 1990 basımı. Kitabın arka kapağında şairin kısa özyaşamı var. 1954 doğumlu, yani 36 yaşında. Resim de renkli. Güzelce bir taze. Erzurumlu, şimdi İstanbul'da öğretmen.

Şöyle bir bakarsan, güzelce şiiirler yazacak gibi görünüyor. Otuzsekiz şiiir (bunlar da şiiirse) ancak iki dize bulabildim, o da eh şöyle böyle...

Ellerim tırpan sallıyor
Yıldızlara...

OKUDUĞUM KİTAPLAR

İşte bu... Bu da azbuçuk şiirimsi... Ötesi, cinselliğe aç otuzaltı yaşında (en hızlı istek yaşında) bir kadının kösnüldü özlemleri, istekleri... Üstelik, simgeler varsa da, kabaca söylenmiş.

Bir örnek :

Aha,
Şurada yüreğim
Uzak değil
Nefesin ense kökümde

Kitapta “aha”nın yanına “Oha, çüşş” diye “Nefesin ense kökümde”nin yanına da “Höst” diye yazmışım. Bu sözcükler şiire girmez mi? Her sözcük girer elbette, bu biçimde değil.

Cinselliğe iyice aç bir kadıncağız, ama isteğini şiirleştiremiyor da... Bence şiirinin şu bölümü anı olmuş bir sevişmenin özlemiyle yazılmış :

Hep sulanmaz gözyaşlarıyla ya
Bir gün
Acı çiçeklerim kurur demiştim
Benliğim çığrından çıktı bu akşam
Açıldı
Geciken kardelenlerim

Bir ritm tutturur da
Bedenim
Ayaklarım
Ayaklarına sevdalı
Dönerya
İşte o gecelerin sabahını sorma
Sorma ki...
Bitmesin rüya.

Bu kötü şiirlerin yine de, şairini övmeye değer bir yanı var. O da, bir genç kadının bu duygularını açıkça yazma yürekliliğini gösterebilmesi... Bu bakımdan kutlamak gerekiyor. Yü-

U DÖNÜŞÜ YOK

reklice yazdığı ve simgelerle anlatmaya çalıştığı bu özlemlerini, isteklerini bir de şiirleştirebilseydi... Pek kolay bir işmiş gibi söylüyorum ben de...

Dereboyu, Nesin Vakfı
16 Ağustos 1990

YÜKSEL PAZARKAYA'NIN ŞİİRLERİ

Yüksel Pazarkaya
Karanlıktan Yakınma
şiir

24 Ağustos 1990 Cuma günü dereboyundaki evde okudum.

Sevdiğim insanlar iyi yazamıyor, iyi yazarların çoğu da iyi insan değil... Yüksel, niçin bu denli kötü yazar? Dayanılmaz kötülükte şiir diye yazdıkları... Çok kuru, kupkuru. Salt bey-niyle yazılan şiirlere örnek.

Sanıldığının tersine, dil ustalığı da yok. “Gördüm Dönü-şüm Tek Kalıcı Evrende” şiirine bak.

Biberler sarı yeşil iriledi
Patates sabırla toprağın yüzüne genledi
Mutluluk hüznü çizgileriyle hareledi

İriledi...hareledi...genledi... Bunlar ne demek? Şiir, sözcük diyorlar ya... Şairin kendi sözlüğü var diyorlar ya... Artık uydur uydurabildiğin kadar. Hele Osmanlıca'yı da bilmiyorsan, bilgi-sizliğin uydurması yaratı oluyor.

Şiirlerinin çoğunda bir gurbet acısı, bir sıla özlemi var, ama insanı inandırmıyor. Sahtecilik seziliyor. Gurbet acısı değil de, gurbet acısının öykünmesi. Sıla özlemi değil de, sıla özlemine öykünmek... İçtensizlik var. Çünkü Yüksel Pazarkaya, ne gur-bet acısı çekiyor gerçekten, ne sıla özlemi... Sıla diye neyin öz-lemine çektiği “Öyle Bir Yaşam” şiirinde şöyle anlatılıyor :

Kırıldı incelikler
Tükendi mi soğudu mu ilişkiler

YÜKSEL PAZARKAYA'NIN ŞİİRLERİ

Kırılan inceliklerin, tükenen, soğuyan ilişkilerin neler olduğunu sonraki dizelerinde şöyle açıklıyor :

Bir top oynayabilsem sokakta gençlerle
Daha bana hiçbir çocuk-bildik bilmedik
Amca diye seslenmedi bu yerde
Fırından hiç ekmek almaz mı burda çocuklar
Gitmezler mi evlerine kıyısından köşesinden yiyerek
Ben daha sokakta yoğurt parmaklayan
Hiçbir çocuk görmedim

İşte özledikleri bunlar, yani ilkelikler... Sokakta top oynama ilkeliliği. Gurbet dediği Almanya'da insanlar ne diye sokakta top oynasın... Onların top oynayacağı yerleri var. Bizde olduğu gibi sokaklar top oynamak için değil, gidişgeliş için... Çocuklar ona amca demiyormuş. Niçin desinler? Amcası değil ki onların... Türkiye'de herkes birbiriyle akraba : Amca, dayı, baba, babalık, ağbi, teyze, abla, bacı... İşte bu ilkelikleri özlüyor Yüksel. Fırından ekmek alıp evine getirirken kopara kopara ekmeğin üçtebirini göçüren çocukları... Bakkaldan aldıkları yoğurdu parmaklaya parmaklaya yiyerek eve getiren çocukları... Bunlar o gurbet illerde yokmuş, bunun acısı da şiir olacak...

Dilde özleşme tutkunu gibi görünüyor; ama Osmanlıca bilmezince, dilde özleşme de olmuyor, neyin Türkçe neyin Arapça olduğu bilinmediğinden... Kullandığı şu sözcüklere bakalım :

Vakti muhabbet (yazılışı da yanlış), lebâleb, bir şiirinde hem “güz”, hem “sonbahar”...

Kitabının 22. sayfasına şu notu düşmüşüm :

“Nasıl bu denli kötü şeyler yazıyor, yazabiliyor, aşkolsun.”

“Yazdan” başlıklı şiirinin yanına da şunu yazmışımı :

“Yahu, ne yapar bu bizim sevgili Yüksel?”

Bu şiirin ilk dördlüğü şöyle :

Birkaç güzel gün aldık yazdan
Uçuşur yapraklar birazdan

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Büzülür sokakta us yürek
Kaçarken evlere ayazdan”

Öteki dörtlükler de bunun kadar gülünç...

Şiirlerinin ağırlığı gurbet acısı ve sıla özlemi... Ama içten değil ki... Çünkü kendisi, gerçekte ne gurbet acısı çekiyor, ne de sıla özlemi duyuyor. Gurbette yaşamak zorunda değil ki, sıla özlemi çekmek durumunda değil ki... Sürgün değil, sığınmacı değil, kaçak değil... İsteddiği zaman da en iyi koşullarda sılasına gelebiliyor. Eeee? Haaa, şu söylenebilir : Şair olarak başkalarının gurbet acılarını, sıla özlemlerini duyarak dile getiriyor. O zaman da şiirsel yazmak gerekir, şiirsellik yok, şiir yok... “Gurbet edebiyatı”, “sürgün edebiyatı” yapıyor, yani bir içtensizlik var.

“Dönüş Üzerine Düşünceler” şiirinin yanına şu notu yazmışım :

“Değil mi ki böyle, niçin oralarda durup bunca acı çekiyorsun? Seni orda zorla bir tutan mı var? Bu, içtensizliktir. Üstelik her yaz dinlencesinde sılaya geliyorsun da...”

Şimdi de şunu ekliyorum

Bu gurbet acısının nedeni, ekonomik zorun mu? Burda iş mi bulamadın, işten mi atıldın?

O zaman ne oluyor? Gurbet acısını çekmeden, sanki gurbet acısını çekiyormuş gibi, sıla özlemi çekmeden sanki çekiyormuş yaparak, onlara öykünerek şiir yazılıyor. Bir anlama, gurbet acısı çekene, sıla özlemi duyana öykünme...

Bu içtensizlik birçok şair ve yazarda var. Acı çekmeden de acı çekenlere öykünerek yazılamaz mı? Nasıl sahnede oyuncu rol yapıyorsa, kalıbına girdiği karakteri canlandırıyor... Bu, olabilir. Ama o zaman da hem işinin (oyunculunun yada şairliğinin) çok ustası olmak, bir de o kişiyle (o acıyı çeken, o özlemi duyanlarla) özdeşleşmek gerekir, onları benimsemek gerekir...

Yüksel Pazarkaya'yı seviyorum. İyi ve doğru insan. Sevdiğim insanların kötü yazmalarına ne çok üzülüyorum. Yüksel, bilse ki şiirleri için ben böyle düşünüyorum, bana çok kırılır.

YÜKSEL PAZARKAYA'NIN ŞİİRLERİ

Buyüzden ona açıklayamam da bu düşüncelerimi. Yararı da yok, hiçbirşeyi değiştiremem, düzeltemem ki...

Bu kitabının sonuna, önceki şiir kitabı *Sen Dolayları* için yayımlanmış değerlendirmeleri almış. *Sen Dolayları*'nı okuyup okumadığımı anımsamıyorum. Ama Yüksel'in okuduğum başka şiirlerini de sevmemiştım. İlginç olanı şu. *Sen Dolayları* için Demir Özlü, Hikmet Altınkaynak, Güney Dal, Vedat Günyol, Doğan Hızlan övgüler yazmışlar. Okuyacağım *Sen Dolayları*'nı da...

Bir de şu olabilir. Yüksel'in şiirleri bana seslenmiyordur belki de... Bana yabancıdır. Kimilerine çok güzel gelen kimi kadınların, bana hiç de güzel gelmediği gibi... Bunca eleştirmen o şiirleri beğendiğine göre... Tahsin Saraç da, Yüksel'in şiirlerini beğenmez, sevmezdi. Ama Yüksel Pazarkaya'yı çok sevdi. Ah ne olurdu, kimi dostlarımızı sevdiğimiz gibi, şiirlerini de sevebilsek...

Dereboyu, Nesin Vakfı
24 Ağustos 1990

AĞLAMA ANAM

Fikret Otyam
Ağlama Anam
gezi

Doğrusu ayıp ama Fikret Otyam'ın okuduğum ikinci kitabı. İlk okuduğum kitabının adı bile kalmamış belleğimde, ama içeriğini unutmadım. Şu halk sanatı, halk sevgisi üzerine sözde halkçı (popülist) saçmalıklar olan kitap. İçindeki bir yazısında da beni halksevmezlikle suçluyordu. O korkunç gecenin anısı, Fikret Otyam'ın Ankara'daki evinde. Ben de gazetede (Sanırım Öncü olacak) iki yazıyla yanıt vermişim. (O yazıları bulup *Nutuk Makinesi*, yada *Az Gittik Uz Gittik* adlı kitaplarımdan birine almalıyım.

Neyse, bu, Fikret'in okuduğum ikinci kitabı. İlginç olan, bu kitabın "Çocuk Kitapları Dizisi"nde çıkmış olması. Oysa kitabın çocukla, çocuk kitabıyla hiçbir ilişkisi yok.

Fikret'in bu ikisinden başka kitabını okumadım ama, kitaplaştırdığı, Dünya Gazetesinde çıkmış dizi yazılarını çoğunu okumuştum. Şimdi anımsadım, Güneydoğu Anadolu'yu anlatan (Ceylanları) bir kitabını daha okumuştum.

Fikret'in ağırlığı gezi yazarlığı. Nasıl Nâzım şiir ustalığının kazandırdığı kolaylık ve rahatlıkla, anılarını, özgeçmişini, deneme denilebilecek düşüncelerini, mektuplarını bile şiir olarak yazmışsa, Fikret de tıpkı böyle bir davranışla, bu kitabında anılarını, özgeçmişinden kesitleri gezi yazıları içinde veriyor. Usta bir gezi yazarı. Alışkanlığı ve ustası olduğu gezi yazıları içinde anılarını anlatmak belki de kolayına gidiyor. Zengin gezi yazarlığı deneyiminden gelen ustaca bir kurgusu var. Bu ustaca kurgu (bende) okurda ilgi ve merak uyandırıyor. Bir başarısı da hiç özentisiz, rahat ve içtenlikli yazması.

AĞLAMA ANAM

Kitabında asıl anlattığı Yemen’de (Sana’da) küçük yaşında yalnız başına kalmış, çiçekten gözleri az gören teyzesi Zülfiye’yi arayışı. Kitabın ağırlığı bu. Bu konuyu bir gezi yazısı içine ustaca oturtarak vermiş.

Kitap, Kenya’da Mesai kabilesinden bir zencinin Fikret’e zehirli okuyla saldırı girişimiyle başlıyor. Kenya’yı, ordaki yabanıl hayvanları anlatıyor. Oysa Kenya, Fikret’le eşi Filiz’in gezilerinin son durağı. Biraz tarih, biraz anı, biraz şu bu... Sonunda ilgiyle okunan bir kitap olmuş, okuru artırıyor, azaltmıyor. Okumak için verdiğim zamana acımadım.

“Evet”in arapçası “Ayva”dır. Fikret, kulağında kaldığı biçimde bu sözcüğü sıklıkla “Ayvaaah” diye yazmış.

26. sayfada “Balyemez” topundan sözediliyor. Bu toplara “Balimuz” deniyor. Galiba Avusturya’dan gelince namlusunun üzerine “Balimuz” yazılmış (kazınmış yada). Yazımı bir olduğundan (Arap harfleriyle) bizimkiler bunu “Balyemez” okumuşlar, topun adı böyle kalmış.

Kitabın en önemli yanı, Osmanlının Yemen enayiliği uğruna onbinlerce insanımızın oralarda ölüşü ve öldürülüşü. Zamanım olsa da, kitapta kaynak olarak gösterilen kitapları okuyabilsem. Artık öteki dünyada okurum.

Teşvikiye
10 Şubat 1991

CAMBAZLAR SAVAŞI YİTİRDİ

Adnan Özyalçınar
Cambazlar Savaşı Yitirdi
öykü

Nesin Vakfı'nda okumaya başlamıştım, Teşvikiye'deki evde sürdürdüm. İzmir'de Güneş Otel'de (209), 17 Mayıs 1991, saat 23.04'te kitabı bitirdim.

Bir yazın kitabının değeri nasıl anlaşılır? Kitabı okuyup bitirdikten sonra bizde bir tat, bir güzellik tadı bırakıyor mu, bırakmıyor mu? Okuyanı artırıyor mu, artırmıyor mu? Bence bir yazın yapıtının değeri, bu sorulara verilecek yanıtla anlaşılır. Bilimsel kitap için, ayrıca okura öğretiyor mu ve ne öğretiyor, diye sorarım.

Tat veren, bana güzellikler katan bir yazın yapıtında yanlışlar da olabilir, dil yanlışları, mantık yanlışları, hatta estetik düzeysizlik bile... Bunlara karşın, yine de tat veren, okura güzellik katan, okuru artıran yazın yapıtları vardır. Adnan Özyalçınar'ın *Cambazlar Savaşı Yitirdi* adlı kitabı böyle bir yapıt... Bana tatlar verdi ve sevdim. Ama yanlışlarla dolu... Önce, kitaba adını veren *Cambazlar Savaşı Yitirdi* öyküsüyle, nasıl olup da Haldun Taner öykü yarışmasını kazandığına şaştım. Çünkü bu yazı, öykü değil, anı... Anıdan da öykü olabilir, ama baştan sona anı ve anılar, değiştirilmeden, kesilip biçilmeden, atılıp eklenip yeniden oluşturulmadan, diyesi öyküleştirilmeden öykü olamaz. Kitaptaki yazıların çoğu da öykü değil, anı...

Önce, kitabın sonundaki "Ödül Konuşması"nı okudum. Efendice bir yazı. Hiçbir şişirme filan yok. Bu yazıda doğru bir saptama da var. Adnan bu saptamayı bir kesin yargıyla değil de, bir soru inceliğiyle yapmış. Şöyle diyor : "Haldun Taner'in

CAMBAZLAR SAVAŞI YİTİRDİ

Türk öykücülüğündeki çizgisi, Hüseyin Rahmi'den, Memduh Şevket'e, onunla da günümüze uzanmıyor mu?"

Adnan bu yazısında öykülerinde "Düşle gerçek, gerçekte gerçeküstü birbiriyle eşleşti," diyor. Özellikle "Yazmacı Tahir Sokağı" öyküsünde tam böyle... Ama yine de anı.

Kitabın başındaki ilk iki öykü, "Cambazlar Savaşı Yitirdi" ile "Bodrumdaki Hazine", bana göre kesinkes öykü değil, anı... Anılığı çok ağır basıyor. Üçüncü öykü "Dokumacının Ölümü" de, tastamam toplumsal gerçekçiliğe örnek gösterilecek bir öykü...

Adnan, dilbilim yanlışları yapıyor ve ayrıca Türkçeyi iyi – yazarca – kullanmıyor. Örnek çok var. İlk öykünün ilk sayfasının ilk satırlarında : *Evlerin birinci kat pencerelerinin hepsi demirparmaklıklıdır. Parmaklıklıdır... Lıklıdır... Berbat bişey. Okuru itiyor. "Evlerin birinci kat pencerelerinin hepsinde demir parmaklık vardır,"* diyebilirdi yada başka bişey...

Kitapta böyle yerleri çizdim.

Mantık yanlışları da çok var. Örneğin "Kızgın Yaz" öyküsünde, sayfa 109'da : *Gölgelerin altından Kumkapı'ya doğru yürümeyi düşünüyoruz.*

Gölgelerin altından nasıl yürünebilir? Gölge duvara, toprağa ve benzeri bir yere düşmüştür. Onun altından yürünemez ki... Besbelli "Gölgelik yerlerden Kumkapı'ya doğru yürümeyi düşünüyoruz," demek istiyor ama demiyor, öyle demek istediği anlaşılıyor.

"Bahçe Sinemaları Peşinde" öyküsünde, sayfa 117'de *Film başlamadan çok önce, alabildiğine açılan oparlörden plaklar çalınırdı. Moda şarkıların biri bitmeden biri başlardı. Olmaz ki... Biri bitmeden biri başlayamaz. "Biri biter bitmez biri – yada öbürü – başlardı,"* demek istediği belli... Ama demiyor.

Bu tür yanlışları da kitapta çizerek işaretledim.

Sıksık "karartık" diye bir sözcük kullanıyor. Vakf'a gidince Türkçe Sözlük'e bakacağım, böyle bir sözcüğümüz var mı? Bence yok. İstanbul Türkçesinde, Anadolu ve Rumeli ağızlarında da hiç duymadım. Adnan'ın ailesi Yugoslavya

göçmeni sanırım, belki onlar kullanıyordur. Ama güzel değil.
Örnekler :

Sayfa 17'den : *Sokağın karartıklığı bu kesme taşlı duvarlarla paslı demirlerden gelir.*

Sayfa 89'dan : ... *yapının karartık taşlarına...*

Sayfa 121'den : *İngiliz konsolosluğunun sık ağaçlı karartık bahçe duvarları...*

Daha böyle "karartık"lar var. Anlaşılan "loş" yerine kullanıyor karartık"ı. Bana güzel gelmedi.

Sayfa 87'den : *Taşları karartık bu koskoca yapıda...*

"Karartık"a benzer bir sözcük daha kullanıyor Boğunuk... Ne demek? Sayfa 98'den : *Kimileri de kara, boğunuk. Bungun mu demek istiyor? Hiç anlayamadım.*

"Dokumacının Ölümü" öyküsü, şu tümceyle başlıyor :

Kapıdan girer girmez fabrikanın uğultusu kulaklarını buldu. Bu nasıl bir söz? Fabrika'nın uğultusu kulaklarını arıyormuş, bulmuş... Düpedüz söylemeyip de böyle söylemeyi yazın sanatı sananlar çok var.

"Son Tufan" öyküsü, sayfa 97'den *Anayolun gürültüsü kulakları uğuldatıyor.*

Bunlar gramer olarak yanlış değil, ama kötü Türkçe...

Bir de salt Adnan'ın değil, hatta çok ünlü yazarlarımızın bile yaptıkları önemli yanlış var Fiillerin çoğullaştırılması... Batı dillerinde "Üç ağaçlar", "Beş mektuplar" denilir. Türkçede, sayı sıfatı çoğul anlamı taşıyorsa, nitemlenen isim çoğullaştırılmaz. Örneğin "Çok tabaklar" denilmez, "Çok tabak" denilir.

Fiillerin çoğullandırılmasında da bu kuralın geçerli olması gerekir.

Toplumcu gerçekçi bir öykü olan "Dokumacının Ölümü"nde, bu okulun olumlulukları ve bütün olumsuzluklar var. Toplumcu gerçekçi öykünün kahramanı olumlu tip olmalı ya, bu olumlu tip yazarı kimileyin uyduruk ve zorlama olaylar yaratmaya yöneltir. Sayfa 45'teki, emekli komiserle Dokumacı'nın konuşması da böyle. Bana hiç inandırıcı gelmedi.

CAMBAZLAR SAVAŞI YİTİRDİ

Bir kahvede gazete okurlar. Okudukları haberler üzerine konuşurlar. Savaş yüzünden kuşlar kalmamıştır, kargalar, serçeler bile... Emekli komiser konuşulanlara kızar ve şöyle bağıırır *Beşinci kol musunuz, nesiniz siz? Neler konuşuyorsunuz öyle? Bu meretlerin yarısı yalan yazar. Savaş bu. Hepsi olacak.*

Dokumacı da şöyle bağıırır :

– *Olmayacak işte. Kuşlar geri dönecek bir gün. Göreceksiniz.*

Şöyle sürdürür konuşmasını :

Bak, ben oğlum da, kızımı da okutacağım. Cahil kalmamaları için. Senin gibilere inanmamalarını istiyorum. Ben okumadım ama sana inanmıyorum. Onlara inanıyorum. Çocuklara demek istiyorum. Anladın mı şimdi?

Bu konuşmalar bana inandırıcı gelmiyor, ne yaşam gerçeğine, ne yazın gerçeğine uyuyor bana göre.

Öykünün sonunda Dokumacı, bir ameliyat sonunda ölüyor. Öykünün sonunda şunu okuyoruz :

“Yazarın Notu :

... Dokumacının ölümünden hemen sonra güzel bir rastlantıyla, dünyada savaş bitti. Barış ilan edildi. Sanki *dokumacının mutlu ölümü*, iyimserliği sağlamıştı barışı...”

Mutlu ölüm, ne demek? Ölümün mutlusu nasıl olabilir? Yazar, rahat ölüm demek istiyor.

Bu kitapta en sevdiğim öykü, aslında anı, “Yazmacı Tahir Sokağı’ndan Kırık Dökük Öyküler” öyküsü oldu. Kitapta bu öykünün kimi sayfalarına şunları yazmışım “Anı olarak çok güzel yazılmış, biçemi de biçimi de çok güzel...” Öykünün sonuna da “Güzel” diye eklemişim.

Bir öykünün güzel olması, en ağır eleştiriye haketmesi demektir bence.

Sayfa 62’den : *Sessizce cigaralarını çekiştiriyorlardı. Çekiştirmek, karşılıklı cigara içmek, cigara çekmek anlamına gelmez. Cigara çekiştirilirse parçalanır.*

Yine sayfa 62’den *Önünde durakladığım yıkıntı da çok geçmeden...* “Durduğum” yada “duraladığım” yada “duraksa-

dığım” demek istiyor. Duraklamak, durak yapmak, durakta durmak anlamındadır ki, daha çok taşıtlar için kullanılır.

Yukarda fiillerin çoğullaştırılmasından sözettim, ama örnek vermedim. Örnek. Sayfa 64'ten : *Trenler gelirken uzun uzun düdük çalıyorlardı.* Özne çoğul “Trenler” olduğuna göre “çalıyorlardı” değil “çalıyordu” demek gerekir. Karşı sayfada (65) doğrusunu yazmış :

Eskiden böyle bir dil kuralı vardı. Özne canlıysa, insan ve hayvansa, özne çoğul yada çoğul anlamlı olsa da fiil çoğullanır denilirdi. 65 sayfada olduğu gibi :

Ne kadar çikolata, şeker, kurabiye istediysem aldılar. Ne istediysen verdiler.

Burda özne “onlar”

Eski sarf ve nahiv kitaplarını nereden bulsam... Bir de eskiden “za’f-ı Telif” denilen şey vardı. Türkçe, ne demeliyiz? Pek çok yazarın yazıları za’f-ı telif ile dolu... Noktalamaların yanlış konulması, sözcüklerin yanlış yere konulması, tümcenin çok uzatılarak öznenin halinin unutulması za’f-ı telife neden olur. İşte örnek. Sayfa 71’den : ... *artan yemekleri, konağın çalışanları bitiremez, mahalleye dağıtılırdı.*

Yemekleri dağıtılırdı. Şöyle demek istiyor sanırım :

“Konağın çalışanları bitiremeyince, artan yemekler mahalleliye dağıtılırdı.”

Anlaşıyor işte, yazarlık kolay değil, öyle uzaktan göründüğü gibi.

Başkalarının yanlışlarından çok, kendi kitaplarımdaki yanlışları sonradan görüyorum. Elimden gelse, zamanım olsa, bütün kitaplarımı yeniden okuyup düzeltereğim, onlara son biçimlerini vereceğim. Dil yanlış yapmayan yazar var mı? Şimdi Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Sahnenin Dışındakiler* kitabını okuyorum, hayranları şaşıracaklar ama, kitap yanlış dolu. Fırsat bulursam yazarım...

En kötü öyküsü kitabın, “Değişim” adlı olanı... Bu denli kötü düzeysiz bir öyküyü niçin kitabına almış Adnan? Sayfaları şişirmek için mi?

CAMBAZLAR SAVAŞI YITİRDİ

Bu, Adnan Özyalçiner'in okuduğum ikinci kitabı. İki, *Sur*'u okuyalı çok oldu.

Yalçiner'in öykülerinin özelliğı, mekân betimlemesi. Me-kân betimlemesinde ayrıntılara da inerek çok başarılı oluyor. Ancak, ayrıntılara varan bu mekân betimlemesi, öykünün ana dokusunu besleyecek kertede olmalıdır. Öyküye hiçbirşey katmayan mekân betimlemelerinin zararı var, yararı yok. Örneğın "Değışim" öyküsündeki adliye binasının uzun betimlemeleri, kuşlar, öyküye hiçbirşey katmıyor, tersine öyküyü dağıtıyor. Öyküye hiçbirşey katmayan, konuyla hiç ilişkisi olmayan gereksiz ayrıntılar. Ayrıntı bile sayılmaz, laf salatası, laf yongaları...

"Yazmacı Tahir Sokağı"ndaki mekân betimlemeleriye, inandırıcılık, gerçeklik sağlayan öğelerden biri... Yerli yerinde ve güzel.

Sonuç : Bende bir güzellik, bir tat bırakan bir kitap...

Daha da yazılacak çok şey var. Kitapta notlar...

Teşvikiye
23 Mayıs 1991

SUYUN İNCE SESİNDE

Gündoğdu Sanımer
Suyun İnce Sesinde
şiiir

Arka kapağında resmi var şairin. Yüzünden belli Karadenizliliği. Kitabın sonundaki “Küçük Kuş” bence şiirlerinin en güzeli. Bu şiirde bir Kırım özlemi tütüyor, bir Kırım türküsü... Bir Kırımlı sevi de olabilir, aile kökeninde bir Kırımlı da...

Kitap dört bölüm. İlk bölüm “İki Çocuk Konuşsa”daki şiirlerde, dizeler, ikilikler, üçlükler kopuk kopuk, birbiriyle bağıntısı yok... Şiirlerin hepsi öyle sandım. Değil. Öbür bölümlerinin bütünselliği var.

Bu ikinci şiir kitabıymış.

Eeh... Kötü değil... Bunları ne diye yazarsın, başka işin mi yoktu, yazmak zorunda mıydın, dedirtmeyen orta karar şiirler.

Dereboyu, Nesin Vakfı
24 Haziran 1991

AĞITSIZ ÇIĞLIK

Hasan Hüsnü Durgun

Ağıtsız Çığlık

şiiir

Bunca işimin arasında, Hasan Hüsnü Durgun'un *Ağıtsız Çığlık* adlı şiiir kitabını okudum. (Anadolu Sanat, 1990) Kapak resmi ne güzel ve ne esprili... Ali Tekin Çam yapmış. Tanımıyorum.

Son zamanlarda öyle kötü şiiir kitapları okudum ki, Hasan Hüsnü Durgun'un birkaç pırıltılı şiiiri, içimi ışıttı. Örneğin "Şiiir" başlıklı şiiirdeki şu dize :

"Kırk kapıdan dönen köpek açlığı".

Ben imgeden bunu anlıyorum. Şairin imgesini, okur olarak ben de anlayabilmeliyim, yoksa bulmaca değil...

Kitapta en sevdiğim şiiir de şu :

BİR YERDE

Ölüm ortak adresimiz
Anılması bile çiçek solduran
Önemli olan
Yaşamayı türkülerle bezeyip
Umuda ve güzele yakıştırmak
Çocuğum ötesi yok bu yerin

Buncacık pırıltı bile beni sevindirdi. Öyle kötü şiiirler (değil ya), şiiir diye yazılan şeyler, okudum ki son zamanlarda...

Nesin Vakfı
16 Temmuz 1991

ÖYKÜ SEÇKİSİ

Öykü Seçkisi

Prof. Dr. Gürsel Aytaç

öykü

Elliye geçti okuyup da onlara değgin yazamadığım kitaplar. Ayrı bir yerde tutuyorum onları zaman bulup da yazarım diye. İyi de, üstünden bu denli uzun zaman geçtikten sonra, bu kitaplar üzerine değerlendirmelerimi, yorumlarımı unutacağım. Neyse ki, okuduğum kitapların içlerinde, sayfalara düşündüklerimi yazdığım için, kimi yorumlarımı anımsayabilirim diye düşünüyorum.

Çok yavaş okuyorum kitapları, döne döne... Çok zamanımı alıyor ama, yavaş okumamdan hiçbir yakınmam yok. Düşüne düşün, notlar alarak, yazarak, kimi yerlerini birkaç kez yineleye yineleye okuyorum kitapları ve üstelik kitapların böyle okunmalarından yanayım. Çabuk okuma yöntemleri bulunmuş, kursları bile açılmış... Hayır, ben yavaş yavaş, tadını çıkararak çıkararak, öve seve ve söve söve okumaktan yanayım. Öyle gereksiz yerlerde zamanımızı boşuna harcıyoruz ki, kitap okumak için harcadığımız zaman bana hiç de boşuna gelmiyor.

Bu kez okuduğum kitabı sıcağı sıcağına yazayım, dedim.

Kitabi eksik olmasın Prof. Dr. Gürsel Aytaç göndermiş.

Öykü Seçkisi, Hazırlayan Gürsel Aytaç, Gündoğan Yayınları, 1991, Ankara, 81 sayfa.

Kitapta 40 yazardan birer öykü var. Salt Marek Hlasako'dan iki öykü var. Öyküleri değişik kişiler çevirmiş. Bunlar belki de filoloji öğrencileri.

Kitabın sonundaki birkaç yazarın öyküleri yanlış sayfalara basıldığı için, onları bilmece çözer gibi okumak zorunda kaldım.

Prof. Aytaç önsözünde, çevirileri filoloji öğrencilerinin yaptığını yazıyor. Buyüzden benim "belki" diye yorumlaman saçma.

ÖYKÜ SEÇKİSİ

“Küçük Öykü Üzerine” başlıklı giriş yazısında Prof. Aytaç’ın ilginç saptamaları var. Küçük öykü nedir sorusuna yanıtlar arıyor.

Önemli bir yazı.

Çevirileri Batı Dilleri Bölümü öğrencileri yaptığı için Seçki’ye şu ülkelerin yazarları girebilmiş : Alman, Avusturya, İsviçre, Fransız, İngiliz, Amerikan, Rus, Polonya, İspanyol, İtalyan, Macar... Bunların dışında Arapça, Çin, Hint öyküleri de var, ama sanıyorum bunlar özgün dillerinden değil de Batı dilleri çevirilerinden çevrilmiş.

Kitabın başındaki Hermann Burger’in, İhsan Atacan’ın, Helmut Heissenbüttel’in, Kurt Marti’nin, Rudolf Otto Wiemer’in, Gabriele Wohmann’ın ve daha birkaç yazarın öyküleri bir, birbuçuk, en çok iki sayfa sürüyor. Diyesim, tam Short Story bunlar. Ben de kısa öyküyü, bu denli kısaltıp yoğunlaştırmak isterdim. Ama yazı türünü olduğu gibi, yazının boyutunu da yine yazın pazarı belirliyor. Bizde, bizim yazın pazarında bu denli kısacık öyküler geçerli değil. Dergiler ve dolayısıyla okurlar, daha uzun, daha doyurucu öyküler istiyor. Belki de dergiler, ödedikleri telif hakkını öykünün uzunluğuyla ölçüyorlar. Nitekim Yelpaze dergisinde benim yazılarımın uzunluğu ipe ölçülerek ödenirdi.

Almanya’da yaşayan Türk İhsan Atacan Almanca yazıyor. Kısacık öyküsünde Almanya’daki apartıman yaşamında, komşuluk ilişkilerinin kalmadığını, komşuların birbirlerine nasıl yabancılaştıklarını alaylı bir dille anlatıyor.

Helmut Heissenbüttel’in “Su Ressamı” adlı birbuçuk sayfalık öyküsü olağanüstü güzel. Böyle bir öykü, Türkiye’de okurların pekçoğunu yadırgatabilir. Bu yazarı, Seçki’deki yazarların çoğu gibi yazık ki tanımıyorum. Güzel yazılarını okuduğum tanımadığım yazarları gördükçe, dünyada ne çok yazar var, diye düşünürüm. Ne çok yazar var bütün bu anakaralarda ve bu birbirlerini hiç tanımayan yazarlar, sürekli olarak birbirleriyle yarış ve bilmeden yarışma içindedirler. Kırk yaşımdan beri geceyarıları yazarken zaman zaman şöyle düşünmüşümdür :

OKUDUĞUM KİTAPLAR

“Şimdi geceyarısını geçiyor. Nerdeyse sabah olacak ve bu saatte, anakaralarda bilmediğim ülkelerin adlarını duymadığım yazarları da yazıyla boğuşuyorlar tıpkı benim gibi ve biz hepimiz, ayrımına bile varmadan birbirimizle amansız bir yarış içindeyiz. Bu yazarlık yarışı, salt çağdaşlar için değil, tarihteki usta yazarlar için de sözkonusudur. Örneğin Shakespeare’le, Tolstoy’la, Goethe’yle yarışmayan günümüz yazarı, yazar bile değildir. Bundan çok daha amansız yarış, yazarın kendisiyle yarışdır. Yazarın tarihle savaşı, daha çok talihsizlikle sonuçlanabilir. Bu yarışta Shakespeare’i, Goethe’yi, Tolstoy’u geçmek olanaksız olabilir, ama yarış yine de yarıştır. Yarışta sonuncu bile olursa, onlarla yarışa girebilmek bile bir onurdur, yarışı bırakmamak koşuluyla...

Kurt Marti’nin “Napoli’yi Görmek” adlı öyküsü, bir sayfa... Ama ne güzel bir öykü...

Luise Rinser’in “Kızıl Kedi” adlı öyküsü, 2. Dünya Savaşı sonundaki yenik Almanya’yı anlatıyor. *Alamanya Alamanya* gezi yazılarımı yazabilirsem, kesinlikle bu öyküden yararlanmalıyım, olduğu gibi aktarmalıyım öyküyü...

Wolfdietrich Schnurre’nin “Kaçış Yolunda” adlı öyküsü de öyle. “Alamanya Alamaya Bizden Aptal Bulaman ya” dizi yazıma bu öyküyü de almalıyım.

Salt şair olarak bildiğim Guillaume Apollinaire’in “Geveze Anılar” öyküsü, artık çalışamayacak denli yaşlanmış bir komedyenin (belki palyaçonun) bir ucuz otel odasında kendikendisiyle konuşmalarını anlatıyor. Ne güzel... Değişik seslerle yada vantrolog olarak yada değişik ses tonlarıyla değişik kişilerin konuşmalarına öykünerek.

Michel Tournier’nin “Plajdaki Nişanlılar” adlı öyküsü üzerinde durmak istiyorum. Ne yazık ki tanımadığım bu yazarın dilimize çevrilmiş üç kitabı varmış. Onları okumalıyım.

Bu öykü, bana kalırsa öykü değil, ama olağanüstü bir kara-gülmece gülütü. Çok acı. Yazar, bu gülütü öyküleştirebilmek için uzatabildiğince uzatmak gereğini duyarak, öykünün başına ilk yarıyı eklemiş. Bu tekniği, çok yazmak zorunda olan profesyonel yazarlar kullanmak zorunda kalırlar. Yine de bir

ÖYKÜ SEÇKİSİ

tam sayfa ve bir de yedi satırlık öykü olabilmiş. Hepsi on satırda da anlatabilirdi, hem de hiçbir şeyi eksilmeden.

(Öykünün altına okuma tarihini yazmışım : Ankara, 9 Aralık 1991)

Yine Michel Tournier'nin bir öyküsü : “Üçüncü Adam”.

Bu öyküde aşkla dostluğun ayrımı anlatılıyor. Ben öykünün sonuna şu notumu yazmışım :

“Güzel bir yazı ama, öykü mü? Öykünün kesin tanımı varmı ki... Bana göre, öyküden çok deneme gibi bir öykü... Öykünün anlattığını, bir Türk atasözü yada halk deyişi şöyle anlatıyor : “Gönül aka da konar, boka da...” İşte aşk bu.... Ve sanırım, daha çok boka konar gönül. Hele benim gönlüm...

Marguerite Duras'nın “Coşkulu Adam” öyküsü... Öyle sanıyorum ki, yazarın özyaşamından kaynaklanan bir öykü bu. 66 yaşındayken yazmış bu öyküyü, öyküde anlatılanın gerçekliğine inanırsak... Evet, 66 yaşındaki bir kadının duyabileceği duygular bunlar.

Bu kadının bir romanını okumuştum. Neydi? Anımsamıyorum. Ama, bir kumluk, ormanlık yer, plaj gibi yerler ve aşk... Böyle izlenimci görünümle var belleğimde. Aynı zamanda film rejisörü de olan yazar, biten bir seviyi sanki kamerada görüntülüyor. Bu kadının senaryosu olan ve herkesin bayıldığı *Hiroşima Sevgilim* filmini de sevmemişim. Göreli, sanırım yirmi yıl geçti. Ama o sevişme sahnesi gözümün önünde, filmin en beğenmediğim yeri. Sevişme sahnesini öyle ayrıntılı ve gereksiz ayrıntılı vermişti ki, sanki sinema filmi değil de, seksoloji ders filmi... Önemli olan, seyircide her ne isteniyorsa onun izlenimini bırakmaktır. Seks o biçimde ayrıntılı gösterilmeden de onun izlenimi verilebilirdi hatta daha erotik ve isteniyorsa daha pornografik bile... Olayı aynen göstermek değil, aynen göstermeden o izlenimi aynen vermek, aynen yaşatmaktır.

Öykünün altına şu notu yazmışım :

“Aslında bu yazarın ve bu yazar gibi olan bütün yazarların söyleyecek sözleri yok ama, o olmayan sözlerinin yerine geveledikleri sözlerini, çok önemli ve çok değerli sözlermiş gibi söylemeye çalışırlar. Yaşamda da, böyle konuşan insanlar var-

dır. Örneğin bunlar, sanki kutsal kitaptan bir ayet okuyormuşcasına ciddilik ve eda için de “Buralarda tuvalet nerde, biliyor musunuz?” derler. Böyle insanları herkes görmüştür. Daha çok dolandırıcılar arasından çıkar böyleleri. Yalana dolana inandırmak için her sözlerine aşırı ciddilik vermeye çalışırlar. Benden bir yaş büyük olan Marguerite Duras da bence bunlardan. Belleğimde kalmamış bir romanını, şimdi bir öyküsünü, dergilerde bikaç çevrilmiş yazısını okumakla verdiğim bu yargı haksız da olabilir. Ondan daha da okumalıyım.

Bunlar da yazın dolandırıcıları. Söyleyecek sözleri olmadığından, öyle gizemli hiçbirşey yazarlar ki, ha şimdi birşey söyleyecek, ha şimdi diye okuya okuya, bir de bakarsınız o hiçbirşey olan romanı okuyup bitirmişsiniz.”

Rabindranath Tagore’un “Papağanın Eğitimi” adlı berbat, çok kötü bir masalı... Çağcıl masalın ustası, babası, piri Şcedrin... Tagore’u Türklere tanıtan çevirileriyle İbrahim Hoyi olmuştu. Hoyi’nin çevirilerini okuduğumda lise öğrencisiydim. İlk okuduğum şiirsel düzyazıları olmuştu. O yaşta değerlendiremem ama, hiç hoşuma gitmemişti. Sonradan Hoyi ile arkadaş olmuştuk, ama sıkı bir arkadaşlık değil.... Erken öldü. Biçimi, yüzü, ten rengine bakılırsa İbrahim Hoyi de Hint, Fars, kökeni oralardan olabilir.

Ernest Hemingway’in “Köprüdeki Yaşlı Adam” öyküsü... “Kılı Kırk Yaran” adlı öykü, ne yazık ki Alberto Moravia’dan okuduğum ilk yazı... Çok kötü, zorlama bir gülmece öyküsü. Öykünün son sayfasına şunu yazmışım “Ankara-17 Aralık 1991. Moravia’nın romanlarını okumalıyım.”

Moravia’yı, Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi’nde olacak, Kremlin Sarayı’nda o iki yanlı merdivenin sahanlığında gördüğüm haliyle anımsıyorum şimdi.

Beppe Henoglio’nun “Bebek Gelin” başlıklı öyküsü... Kırsal bölgenin bir yarı Çingene kızını anlatıyor, evliliğini... Türkiye’yi de anlatmış oluyor.

1891 doğumlu Sovyet yazar Konstantin Geogroviç Pausovski’nin “Şans Çiçeği” adlı öyküsünün altına şu notu düşmüşüm :

ÖYKÜ SEÇKİSİ

“İlginç... Genç yaşında devrime katılmış bir yazar. O dönemin inanmış ve coşkulu başkanının sözleri... Bugünün kapitalizm hayranı Rusları, hele gençleri bu öyküden bişey anlamazlar. Ama gün gelecek, çok şey anlayacaklar elbet, hem de çok pahalıya...”

Polonya'dan İngiltere'ye kaçış Polonya kökenli yazar Leszek Kolawoski... “Kamburlar” öyküsü, çok kötü bir Şcedrin öykünmesi. İonescu'nun Gergedan'ına benziyor. İnsanlar gergedan olma yerine kambur oluyorlar. Aynı İzlek... Çok kötü.

Çehov'un “İtiraf veya Olya, Jenya, Zoya” adlı öyküsü... Bu öykü için kitaba yazdığım not şöyle :

“Çok ilginç... Belki otuz yıldanberi benim yazmayı tasarladığım ve notları öykü dosyalarımında bulunan Hıçkırık öyküsü gibi... İyi ki, bunca zamandır yazmamışım, Çehov'dan çaldı, derlerdi. Yoksa çok eskiden Çehov'un bu öyküsünü okudum da, hiç ayırımsamadan etkisinde kalıp bilinçaltıma yerleşen Çehov'un öyküsü mü sonradan bende canlandı... Şimdi AKM Oda Tiyatrosu'nda Çehov'un Hıçkırık adlı, öykülerinden oyunlaştırılmış bir oyunu oynuyor. Yarın akşam saat 19'da – 20 Aralık 1991-Z. O. ile bu oyunu göreceğiz.

İlya Ehrenburg'un “Aktris” adlı öyküsü... Evine gidip konuştuğumuzda Ehrenburg 74 yaşındaymış. Bana o zaman çok yaşlı görünmüştü ve ben o zaman 50 yaşındaydım. Helsinki'deki Barış Toplantısı'nda gece sabaha dek uyumadan ve hiç konuşmadan konuşmaları, Arapların Yahudilere saldırılarını ilgiyle izlemişti. Şimdi, hep o görünümüyle gözlerimin önünde...

Macar Deszö Kosztolanyi'nin “Küçük” adlı öyküsü.. Bu öyküden esinlenerek bir öykü yazmaya başladım. Adı “Oooh Suzanna” olacak. Bu öyküden parçalar da aktaracağım.

Bu seçkiyi okumak benim için çok yararlı oldu.

Teşvikiye
19 Aralık 1991

AŞK ŞİİRİDİR BÜTÜN ŞİİRLER

Henrik Nordbrandt

Aşk Şiiridir Bütün Şiirler

Çeviren : Murat Alpar

şiir

Çeviren önsözünde “Bugün yaşayan dünya ozanları arasında özel bir yeri olan” dediğine göre, kitabı dikkatle okumam gerekiyor. Okudum. Şair 1945’te doğmuş, ilk kitabı 1966’da, onaltı yaşındayken yayımlanmış. İlginç... Türkçe, Arapça, Çince biliyormuş bu Danimarkalı şair. Çok ilginç.

Usla, düşünce danışa yazılmış şiirler. Sevemedim Danimarkalının şiirlerini. Bana yabancı şiirler. Bikaç sevdiğim de oldu. Örneğin

16 AY VAR BİR YILDA

16 ay var bir yılda, Kasım
Aralık, Ocak, Şubat, Mart, Nisan
Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül
Ekim, Kasım, Kasım, Kasım, Kasım.

Eh işte...

Sevdiklerim de var biriki... “Artık Kullanamam Seni”, “Birbirimizden Ayrılınca” çok güzel geldi bana.

Birlikte bulunduğumuz bütün yerlerden
Ayrılırsınız, birbirimizden ayrılınca :

Bir ay oturduğumuz, evleri isli,
O bakımsız civar semtinde, adlarını unuttuğumuz
gece kentlerinden ve ara sıra
binbir yıl uyumuşuz gibi bir duyguyla,

AŞK ŞİİRİDİR BÜTÜN ŞİİRLER

ögle sığağında uyandığimiz,
leş gibi kokan o Asya otellerinden

Ve Atina ile Delfi arasındaki yol boyunca
yaz geceleri kandillerin yandığı,
o küçük, çıkılması güç dağ kiliselerinden de
ayrılacağız birbirimizden ayrılınca.

Bence kitaptaki en güzel şiir "Mektup"

Birgün buluşacak olursak eğer,
(ki buna benim hiç umudum yok)
bir yer seçelim, ne olursun,

ikimizin de hiç bilmediği :
Ege Denizi'nde ıssız bir ada
yada İskenderiye kıyılarında bir kıyı.

...

Böyle bir yer varsa eğer bildiğin,
(ki buna, dedim ya, hiç umudum yok)
bir yer ki, güneş battıktan sonra,
o bildik kokusu bile ağaçların
anımsatmasın bize, kaç kez denedik
bu buluşmayı boşuna şimdiye kadar.

Yoksa vazgeçelim bu buluşma işinden.

Çevirmenin yerinde olsaydım, sondan ikinci dizeyi şöyle yapardım.

bu buluşmayı şimdiye dek boşuboşuna

Niçin öbürlerini değil de bu biriki şiiri sevdim? Çünkü bu şiirlerde duyarlılık var. Bana göre şiirin ilk ve en büyük ham-madde payı duyarlılıktır.

NesinVakfı
26 Ocak 1992

UZUN BİR YALNIZLIĞIN TARİHÇESİ

İrfan Yalçın
Uzun Bir Yalnızlığın Tarihçesi
roman

27 Ocak 1992

Sevgili İrfan Yalçın,

Sana çok, pekçok teşekkür etmeliyim. Çoktanberi beni coşkulandıracak bir oyun, bir film seyredemiyor, böyle bir öykü, roman, anı okuyamıyordum. *Uzun Bir Yalnızlığın Tarihçesi* ile beni mutlu ettin. İyi ki Atina'ya gittim, kitabını ancak orda okuyabildim ve okuyunca mutlu oldum. Ne seyrek tadabiliyorum böyle mutlulukları...

Uzun Bir Yalnızlığın Tarihçesi'nde beni yazmışsın, beni anlatmışsın, yani bütün sürgünleri... Sürgünde yaşayanların hepsi bu kitapta kendini tanıyacak.

Salt beni anlattığın için mi sevdim kitabını? Hayır... Acıları çok şiirsel sunmuşsun, acılı sürgün anlatımını en iyi ve güzel verecek olan biçemi seçmişsin. Ne güzel, ne güzel...

Hepsinden önemli olan, sürgünle geçen bir yalın yaşamın çok ustaca kurgulanması. Bu kurgu başarılı olmasaydı, kitabını bu denli sevmezdim. Önemli olan okura "Sürgünde neler çekmişler, vah vah..." dedirtmek değil, bu da önemli ama çok şey değil, çok az şey...

Kitabınla bana verdiğin haz için teşekkür ediyor ve seni kutluyorum.

Sevgilerimle.

Aziz Nesin

SEVGİ HALLERİ

Müşür Kaya Canpolat
Sevgi Halleri
şiir

Çok şiir kitabı gönderiyorlar, pekçok... Aşağıyukarı haftada bir. Bunların pekçoğu amatörce. Ben bunların hepsini okuyorum ne yazık ki... Okumak istemesem de okuyorum. Hem de hepsini dikkatle okuyorum. Kitabın başından sonundan biriki şiir okuyup, kötü diye kitabı elimden atmıyorum. Ne yazık ki okuyorum diyorum; çünkü bunları okumak çok zamanımı alıyor.

Seyrettiğim bir filmi, bir oyunu kötü bulmuşsam, sevmemişsem, yarıda bırakıp çıkabiliyorum. Ama okumaya başladığım bir kitabı, bitirmeden bırakamıyorum. Hep bir yerlerinde iyileşecek, güzelleşecek diye umutla bitirene dek okuyorum. Doğru mu yapıyorum? Bilemem. Ama başka türlü yapamıyorum.

Kötü başlayıp sonradan güzelleşen romanlar, öykü kitapları da oluyor.

Bu, gönderilen kitapları okumam, daha başka bişey. Kendimi onları okumakla zorunlu duyumsuyorum. Okumazsam, gönderenlere saygısızlık olacakmış, ayıp olacakmış gibi geliyor bana. Bir yazar, amatör yada profesyonel, tanınmış yada tanınmamış, kitabını zahmet edip gönderdiğine göre, demek bana değer veriyor. Üstelik ben kitap eleştirileri, tanıtma yazıları da yazmadığıma göre benden bir beklentisi çıkarı da yok. Bana değer verip gönderdiği kitabı okumak zorundayım diye düşünüyordum.

Avukat Müşür Kaya Canbolat'ı, TİP'teki politik çalışmalarından biliyorum.

Sevgi Halleri, ilk kitabıymış.

Kitabına “Şiirle Yarışmak” başlıklı bir önsöz yazmış bir sayfalık. Bu önsözde bir dönem için (1970–1980 özellikle) şu saptaması, bence de doğru

Elbirliğiyle şiiri küstürdük. Çünkü şiir küser. Toplumcu ve devrimci girişimlerimiz, tümüyle insanımız, şiirin yaratıcı işlevinden ve estetiğinden yoksun kaldı ne yazık.

Katılıyorum. Şiire, genelde yazıma değer verilseydi, insanlar şiirden uzak ve yoksun kalmasalardı, 1980 Eylül 12’sini çağırın 1968-1980 arası acımasız siyasal cinayetler işlenmezdi. (Bu konuyu daha geniş yazmayı ötedenberi düşünüyorum.)

Kitapta Müşür Kaya’nın 1954’ten 1991 yılına dek yazdığı 32 şiir var. İlk şiirleri bana eskimiş (demode) geldi, ama günümüze doğru güzelleşiyor.

Kendisine teşekkür için gönderdiğim *Seviye On Ölüme Beş – Kendini Yakalamak* adlı kitabıma şunları yazdım.

“Sevgili Müşür Kaya”

Hangi şairin olursa olsun, bir şiir kitabında dört güzel şiirin bulunması çok önemlidir :

“Delisi Olmak”

“Eş Eşini Bilmek’ler”

“Berber Aynaları”

“Balkan Hüznü”

Kitabını “i hali”, “den hali”, “yalın hali” diye üç bölüme ayırmış. Ama hangi ölçüte göre bu ayırmayı yaptığını anlayamadım.

Kimi şiirleri uyaklı : abba uyağı var. “Yaşlanmış Kızlar Ezgisi”, “Yitik Türkü” vb. gibi.

“Ağbalam Türküsü”nde “İlçebay” sözcüğünü kullanmış. “Kaymakam” yerine bulunmuş güzel bir sözcüktü. Resmi dilde benimsenip kullanılmadığı için tutmadı. Örneğin orduda “teğmen”, “üsteğmen” “yarbay”, “albay” benimsenip de kullanılmamış olsaydı bugün hâlâ “mülazımevvel, mülazımsani, kaymakam, miralay” deyip duracaktık.

“Delidolu”, “Ressam Memetoğlu’na”, “Hazal İçin Koşma”, “Sevgi Yok” şiirlerinde halk şiiri biçimini kullanmış. Ki-

SEVGİ HALLERİ

tap, yaşamında yazdığı şiirlerden bir seçki toplamı olduğu için olacak, şiirlerde bir biçem bütünlüğü yok; sanki ayrı şairlerin ayrı şiir kitaplarından derlenmiş gibi.

Sondakiler, kitabın en güzel şiirleri, yani yeni yazılmış olanlar. Bu da Müşür Kaya'nın şiirde gittikçe ustalaştığını gösteriyor. Vara hep son yazdıklarını derleyip eski şiirlerini kitabına almayadı.

“Delisi Olmak”, “Berber Aynaları” güzel şiirler. “Eş Eşini Bilmek’ler” şiirinin üstüne şu notu yazmışım kitaba : “İyi ki dayanıp okudum” Bir kitabı başlarda beğenmeyip elden bırakmamamın yararı işte bu.

Fethiye
29 Eylül 1991
Dereboyu, Nesin Vakfı
5 Ekim 1991

NOKTALAR

Abbas Sayar

Noktalar

şiiir

Abbas Sayar adı, yazın dünyamızda *Yılkı Atı* adlı kitabıyla duyuldu. Yazık ki bu kitabı bugüne dek okuyamadım. Çok ayıp... Üstelik kitabı almıştım da... Kendisini tanıyalı on yılı geçti. İzmir Fuarı'na kitap imzası için gitmiştik. Aynı evde iki gece, daha başka yazarlarla birlikte kaldık. O zamanki izlenimin şu Babayani, babacan bir adam, belki Alevî, hatta belki Bektaşî... Hoşgörülü görünümü var, ama özel yaşamında pek öyle değil gibi... Akşamları erkenden içmeye başlıyor, sürekli içiyor, ama hep içer gibi, damla damla içiyor... İki yudum birden içtiğini bile sanmam... Yudum yudum. Her ne olursa olsun, hep içiyordu. "Kalendermeşrep" denilen kişi görünümü var. Hep yaşlı yaşlı konuşuyor, olgun adam konuşması... Bütün bu görünümüyle bana sevimli gelmişti.

Niçin bunca zamandır Abbas Sayar'ın kitaplarını okumaya zaman bulamadım. Bana imzalı kitabını da vermişti, hangi kitabı olduğunu anımsayamıyorum. Adresini almıştım ve sonra ona postayla imzalı kitabımı göndermiştim.

O tarihten sonra, aradan oniki-onüç yıl geçmiş olmalı, bu kez İstanbul'da TÜYAP'ın 10. Kitap Fuarında aynı gün Abbas Sayar'la kitap imzaladık. Yanında genç sayılacak bir kadın vardı. Eşi olarak tanıştırdı. Yeni evlenmiş olmalı. İlk tanışmamızda taşrada bir yerde – doğup büyüdüğü yer– yaşıyordu. Yozgat filan... Şimdi Ayvalık'ta yaşıyor. Demek göçetmiş... Yeni bir eş ve yeni bir yer... Görmediğim on şunca yıl içinde çok yaşlanmış göründü bana. Nerdeyse, sanki benden yaşlı gibi. Oysa benden genç olmalı...

NOKTALAR

Noktalar adlı kitabını imzalayıp verdi.

Çok çirkin bir kapak resmi. Bu çirkin resmi kim yapmış diye merak edip baktım kitaba. Aradım, önce bulamadım. Sonunda buldum, arka kapağa yazılmış “Kapak resmi Abbas Sayar”.

Hay Abbas Sayar, böyle rezalet olur mu? Bu denli çirkin bişey yapmak ne zor...

Yazık ki, *Noktalar* adlı kitabı sonuna dek okudum. Beğenmediğim filmi ya da tiyatro oyununu yarıda bırakıp çıkabiliyorum ama, kitabı beğenmesem de, yarıda bırakamıyorum, başladığım kitabı sonuna dek okuyorum, belki ilerde güzel bir yanını bulurum umuduyla... *Noktalar*'da hiç, ama hiç güzel bişey bulamadım. Böyle bir yapıtı Cem Yayınevi (Ali Uğurlu) nasıl basmış diye de şaşıtm. Ali, belki de okumadan basmıştır, belki okumuş ama değerlendirememiştir yada, öteki kitaplarını basıyorsa yazarın, bunu basmamazlık edememiştir.

Bu ne biçim kitap... Abbas Sayar, her ağzından çıkanda keramet var sanıyor olmalı. Üzüldüm doğrusu... Kendini denetleme yetisini yitirmiş. Böyle bişey, çok yaşlanmış kişilerde olabilir. Böylelerine de, yakınları – varsa – yardım etmelidir.

Benim de kendim için en korktuğum şey işte bu. Ya daha da yaşlanıp bunarsam diye çok korkuyorum. Çünkü insan bunadığının ayrımında olmuyor. Yaşlıtarım arasında böyleleri var, çok var. Kimisi aşırı gevezelikle durmadan konuşuyor; değersiz sudan konuşma... Kimisi saçmalıyor. Kimisi de döne döne hep aynı şeyleri anlatıyor, her oyunda aynı sözleri yinelenmek zorundaki tiyatrocı gibi... Ya ben de böyle olursam diye korkuyorum. Yakınlarıma, böyle yaşlılık, bunama belirtileri başlarsa bende, lütfen beni uyarmaları için rica ediyorum.

Abbas Sayar'ın ikiyüzbeş sayfalık kitabı işte böyle sözlerle dolu. Hepsi böyle ama birkaç örnek vereyim :

TERSLİK BU YA

Hayal meyal olunca, meyal hayal olur... (Sayfa 156)

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Hoppala, bu ne demek. Bu bir özgün düşünce mi, bir değerli söz mü? Gelişigüzel başka birkaç örnek :

ŞEKSİZ

Tanrı varsa müzik de vardır... (Sayfa 105)

Kİ

Müzik sana bişey demiyor mu

O zaman,

Bir yular tak boynuna... (sayfa 106)

VARDIYA

Ağzın kadar ruhuna gıda atmaya çalış. (Sayfa 26)

Bunları özellikle seçmedim. Kitap böyle boş sözlerle dolu...

Yazık... Çok acıdım Abbas Sayar'a. Çok beğenilen önceki kitaplarını, özellikle *Yılkı Atı*'ni okumalıyım.

Kendisine karşılık olarak bir kitabımı göndermeliyim. Ne yazacağım kitaba...

Aşkın Dinimdir kitabımı gönderdim, şöyle yazarak :

Sevgili Abbas Sayar'a

Noktalar için teşekkürlerimle.

Teşvikiye
19 Kasım 1991

HAVADA KALAN GÜVERCİN

Muzaffer İlhan Erdost
Havada Kalan Güvercin
şiiir

Hay Muzaffer hay... Onun kadar yoğun ve uzun şiirle iç içe yaşayan insan azdır. Yine de bu denli başarısız nasıl olabiliyor şiirde? Hiç değilse bir orta düzeyi tutturması gerekirdi gibi geliyor bana. Ne var ki Muzaffer kendisi de bunu biliyor. “Önü- ne” başlıklı önsözünde şöyle diyor :

Yayımcı olmam, bana, hiç değilse, bu şiirleri yayımlama olanağı sağlıyor. Nice yıldan sonra da olsa. Bir başkasının ol- saydı, doğal ki, yayımlamazdım.

Bu şiirler başkasının olsaymış, doğal ki, Muzaffer kitap ola- rak yayımlamazmış. Niçin? Niçinini söylemiyor ama, anlaşılı- yor. Çünkü bu şiirler güzel değil. Muzaffer’in yayıncı olması, ona, güzel olmayan bu şiirleri kitap olarak yayımlamak olana- ğı sağlamış. Yani Muzaffer hiç de enayi değil. Biliyor şiirlerinin şiir olmadığını. Öyleyse niçin yayımlıyor? Bana öyle geliyor ki, gözünün önünde dövülerek öldürülen kardeşi İlhan için yazdı- ğı ağıtların dergilerde yitmeyip bir kitapta derlenmesi daha da kalıcı olabilmesi için bu şiir kitabını yayımlamış... Bana öyle geliyor. Bu, saygı duyulacak bir duygudur, kardeş sevgisi duy- gusu... Muzaffer İlhan’ı çok seviyordu. İlhan’ın genç yaşında öldürülmesi de alçakça bir cinayet... İlhan’ın ölümünden sonra Muzaffer yıkıldı. Cinayetten kısa zaman sonra Ankara’da gör- müştüm Muzaffer’i. Birlikte Körfez’de (yazdı, bahçede) öğle yemeği yedik, rakı da içtik. Üçüncü kişinin kim olduğunu unut- muşum; belki sevgili Tahsin Saraç’tı. Muzaffer çok, çok zayıf- lamıştı.

Muzaffer, öldürülen kardeşini kendinde yaşatmak istedi; dünyayı kendi varlığında, biri kardeşi biri de kendisi, iki kişiyi

OKUDUĞUM KİTAPLAR

bir can içinde yaşamak istedi. Buyüzden, kardeşinin de adını ekleyerek adını Muzaffer İlhan Erdost yaptı.

Zaman her acıyı sağaltıyor, azaltıyor, ama büsbütün unutturamıyor.

Gelelim Muzaffer'in şiirlerine.

Şiirin düzyazıdan en büyük ayrımı bence, şiirde sözcük tutumluluğudur; bir de oyunda böyledir. Ama şiirde en az sözcükle anlatılabilecek yada duyurulabilecek en çok şeyi anlatmak, duyurmak gerekir. Elbet şiirle düzyazının daha perçok ayrımı var. Muzaffer sözcük israfı yapmış. (Örnek dolu.)

Kimileri de çok uyduruk; "Bilineni Bilmez misin"de olduğu gibi. Bu şiir "Yunus türü" imiş, zorlama ve çok yapay...

Bu kitaptaki şiirlerde biçem birliği yok. Biçem birliği yok demek, kişilik yok demektir. Örneğin, bence kitabın en güzel şiiri olan ve aşırı sözcük israfı bulunan "Rana'ya Bir Eylül Günlüğü" başlıkla şiir, Nâzım etkisinde... Kimi şiirler de başka başka etkilerde. Bu şiir gibi gerçek yaşamından kaynaklanan şiirleri daha güzel...

Kardeşi için yazdığı bir şiirinde, şöyle güzel bir bölüm var :

Ve bir gün geleceğiz biz, biz ikimiz
Kuytularında yurdumuzun
Gecelerinde
Yeni düşmüş yıldızlar gibi
Kentin kucağına ya da kıyılarına
Emeğin faizden ucuz olduğu canpazarına
Ya da vardiyasından dönen işçinin
Kuytu sokağına
Geleceğiz bir gün biz ikimiz..

Öyle değişik biçemler var ki... Kitabın sonunda bir hoyrat örneğin : "Güle Gel"

Bu kitabı, şiir kitabı değil de ağıt kitabı olarak okumak, bence daha doğru olur.

Teşvikiye
12 Şubat 1992

ÖTEYAZ

A. Nevzad Odyakmaz

Öteyaz

şiiir

Şair, kendi beş şiir kitabından seçtiği şiirleri derlemiştir.

Şiirin ortalama çizgisini bulmuş. Ama şiirin kötüsü şöyle dursun, ortası bile çekilmiyor. Şiirin kötüsüye şiir bile sayılmaz.

Şiir hep çok güzel, çok iyi olunca ancak şiir olabiliyor. Şiir, çok güzel olmak zorunda. Bu yüzden en ünlü, en değerli şairlerin bile yayımladıklarının ancak onda, beşte biri şiir olabiliyor. O geri kalanları, asıl şiirin garnitürleri.

Teşvikiye
28 Şubat 1992

ANAYURT OTELİ

Yusuf Atılğan
Anayurt Otelı
roman

Bu romandan yapılan film, 1987 Venedik Film Şenliği'nde "Uluslararası Sinema Eleştirmenleri Birliği" ödölünü kazandı. Beğendiğim tiyatro oyuncusu Macit Koper'in, roman kahramanı Zebercet'i oynadığı bu filmi seyredemedim. Kitabın kapak arkası yazısında, *Anayurt Otelı*'nin yazarın ikinci romanı olduğu yazılı. Öyleyse *Aylak Adam* romanını - 1958 - daha önce yazmış. Nedense *Anayurt Otelı*'ni ben ilk romanı sanıyordum.

1961'de yayımladığı *Bodur Minareden Öte* adlı öyküler kitabını okumuştum, belki yirmi-yirmibeş yıl önce. Belleğimde o öykülerden hiçbir iz kalmamış, ama bende güzel öyküler olduğu izlenimi var. Zamanım olsa da yeniden okusam.

Anayurt Otelı'ni çoktanberi okumak istiyordum. Okumak için satın alalı çok oldu. Ancak şimdi, bu ameliyat öncesi zamanında okuma fırsatı bulabildim. Toputoplamı 140 sayfa.

Anayurt Otelı, eleştirmenlerin çok beğendikleri bir romandı. Gerek roman, gerek romandan yapılmış film için çok yazı yazıldı. Öyle ki, bu eleştirileri okuduktan sonra, kendimi sanki romanı okumuş gibi sayıyordum. Romanı şimdi okuyunca bu sanımda büsbütün yanılmamış olduğumu anladım. Bu eleştirilerden anladığıma göre romanın özet konusu şuydu. Gelişmiş bir kasabada Anayurt adlı bir otel var. Bu otelin yöneticisi Zebercet ruh hastası denebilecek, topluma uyarsız, yalnız, cinsel sorunları olan ve bu sorunları öne çıkmış, ezik bir adam... Otele gelen bir müşteri kadını röntgenliyor, sonra boğuyor ve sonunda kendini asıyor.

ANAYURT OTELI

Romanın konusu tam böyle değil ama buna yakın.

Romanın arka kapak yazısında da roman şöyle anlatılıyor:

“Küçük bir kasabadaki otelin kâtibi olan roman başkışisi Zebercet’in cinsel yönü ağır basan yabancılaşmasının ve kimlik arayışının bir anlamda hastalık boyutlarına varan sonuçlarının anlatıldığı *Anayurt Otelii...*”

Yusuf Atılğan’la çok geç tanıştım. Bu tanışlık, selamlaşmaktan, ayaküstü biriki konuşmaktan ileri gitmedi. Her sayısına yazı verdiğim ve Ülkü Tamer’in yönettiği “Sanat Olayı” dergisinde çalışıyordu. Orda ne yaptığını bilmiyorum. Ülkü’nün odasına giderken geçtiğim büyük salondaki masalarda beşon kişi çalışırdı. Yusuf Atılğan da bunlardan biriydi, belki düzeltmendi. Bu kısa tanışmamızda benim üzerimde hep iyi bir insan izlenimi bırakmıştır. Hiç öyle, çok beğenilmiş iki roman yazmış yazar havalalarında değildi. Alçakgönüllü, yumuşak, sevimli bir kişi... Toputoplama, biri öykü, ikisi roman, üç kitabı var. Bunca az yazması, profesyonel yazar olma zorunu olmayışından kaynaklanıyor bence. Doğum yeri Manisa’da, azçok kendini geçindirebilecek toprağı, çiftliği var... Geçim dışı içinde değil, profesyonel yazar sayılmaz.

Sait Faik de bu bakımdan profesyonel yazar sayılmaz ama, o annesinden para almanın ve çevresinde bunun bilinmesinin sıkıntısını çok çektiği için profesyonel olmaya çok çaba göstermiştir, buyüzden oldukça çok değilse de çokça yazmıştır. Edip Cansever de, geçim derdi olmayan bir şairdi, Sait gibi bir kaygısı da yoktu. Çünkü baba kalıtı olan gelire kendisi egemendi. Ama o, şair olarak kendisini kanıtlamak için epiyce sayıda kitap yayımladı.

Önce söyleyeyim ki *Anayurt Otelii*, üzerinde durmaya, yorumlamaya değer bir yapıt. Bunu söyledikten sonra daha rahat eleştirebilirim.

Romanı okuyunca önce şunu düşündüm : Bu romanın eleştirmenlerce beğenilmesinin nedeni nedir? Bana öyle geliyor ki, her insanın ruhsal yapısı, bilinen ve bilinmeyen bütün ruh hastalıklarının, bütün sapıklıkların ve bütün deliliklerinin tohumunu, çekirdeğini taşıyor. Kendilerine uygun ortam ve koşul-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

ları bulunca, bu ortam ve koşullar hangi ruhsal bozukluğun gelişmesine uygunsa, işte o bozukluk, o ruh hastalığı, o sapıklık geliyor. Örneğin göstermecilik, örneğin röntgencilik, örneğin cinsel sapıklığın türüsü vb. Bunların hepsi var hepimizde, ama tohum yada çekirdek biçimindeyken dışa vurmuyor ve biz ayrılmıyoruz. Ne zamanki bu ruhsal hastalıklardan birinin gelişeceği ortam ve koşul oluşuyor, ruhsal hastalığımız ortaya çıkıyor.

*Anayurt Otel*i romanının kahramanı Zebercet beğenilmiştir romandan çok. Roman tümüyle Zebercet'i anlatıyorsa da, romanı bütün olarak beğenmek başka, roman kahramanını beğenmek başka. Burda "beğenmek" sözcüğü yerinde değil. Eleştirmenler, Zebercet'i kendilerine yakın bulmuşlardır bence. Çünkü onun ruhsal yapısının bozukluğu, hatta sapıklığı kendilerine hiç de yabancı değildir, tam olarak değilse de iz olarak... Zebercet, kimi davranışlarıyla bizim davranışlarımızı tıpkı yansıtır, kimi davranışlarıyla da bizim uygulayamayıp düşlediğimiz, hatta düşleyemediğimiz gizil zayıflığımızı, ezikliğimizi ortaya kor.

Bana öyle geliyor ki asıl beğenilmesi bundan... Bireyci bir anlatı yapıtı. Bunu bir eksiklik olduğu için değil, nitelendirmek için söylüyorum. Bence hiçbir bildirisi yok. İlle bildirisi olmalı mı? Yoo... Ama benim her yazımın kesinlikle bir bildirisi vardır ve olmasını isterim. Ama başka romanların ille de bildirisi olsun demiyorum.

Yine bir eksiklik olarak değil, ama nitelendirmek için söylüyorum, başta Zebercet olmak üzere kişilerin niçin öyle oldukları, öyle olup da niçin başka türlü olmadıkları, olayların nedenleri gösterilmiyor, araştırılmıyor da... Zebercet'in böyle bir Zebercet olmasının nedeni soyaçekim olarak sezinletiliyor, o kadar... Zebercet böyledir ama niçin böyledir? Bu niçini romanda bulmak gerekli mi? Benim romanımda gerekli... Hatta o niçini bulup gösteremesem bile, okurun kafasında bir niçin oluşturmalıyım.

Tahsin Yücel'in, Orhan Pamuk'un *Kara Kitap*'ındaki dil yanlışlarını sergilemesinden sonra, romanlardaki dil yanlışları

üzerinde duruyorum. Bana göre, nerdeyse dil yanlışı olmayan roman yok gibidir. Hele çok yazan, sık yazmak zorundaki profesyonel yazarların romanlarında dil yanlışı doludur. Seyrek yazanlarda da var ya... Örneğin çok beğenilen Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanları Türkçe yanlışıyla dolu. Zaman bulursam yazıp göstereceğim.

Anayurt Otel'inde de dil yanlışı dolu. Ne var ki bilinçaltı konuşmaları olduğu için – tıpkı şiirde olduğu gibi – dil yanlışı saptamak zor. Bilinçaltı kuralsızlığı mı yoksa dil yanlışı mı? Ama öyle yanlışılar var ki, her ne olursa olsun yanlışı... Örneğin 124. sayfada şöyle bir tümce : *...on dört aylık oğluna emzikli olduğundan Samranım'a ayrılan beş-altı parça börekten üsteleyerek zorla yedirmişler birkaç yudum.*

Börekten birkaç yudum yenilmez, birkaç lokma yenir. “Yudum”, yenilecek değil, içilecek şeyler için kullanılır. Bunun gibi çok dil yanlışı var. Olur, her yazarda olur. Ah zamanım olsa da, Türk yazınında Türkçe hocalığına kalkışan Tahsin Yücel'in romanlarını, öykü kitaplarını okusam, görsem bir dilini... Hem de on yılda bir kitap yazan Tahsin Yücel...

106. sayfadan

– Ne dikildin orda ulan, yolüstünde maşatlık taşı gibi.

“Maşatlık” Yahudi mezarlığıdır. Yahudi mezarlığında taş dikilmez, yere yatırılır. Ortaoyunlarında da bu söz “mezar taşı” olarak geçer. Hoş, bu tümce bir konuşmadır. Yazarın kendi sözü değil. Yanlışı, konuşan kişininse bunun okura sezdirilmesi gerekirdi.

Bir paragrafı içinde bir özne anlatılırken, satırbaşı yapılmadan yada değişen öznenin kim olduğu belirtilmeden birden başka bir özne anlatılmaya başlanıyor. Bu yanlışı sıklıkla yineleniyor. Bunun niçin yapıldığını anlayamadım. Yazarın bilmesi bunu olanaksız. Amacı ne? Bilinçaltı anlatımı da değil. Örneğin 102. sayfada

Adam ağır ağır kuzey kapısına doğru yürüdü.

Bu Adam'ın yaptığı başka şeyler de anlatılırken tümcelerle, birden şöyle bir tümce geliyor : *Kollarında, bacaklarında bir gevşeme duydu. Sağ bacağında, dizine yakın, ütü çizgisinde*

OKUDUĞUM KİTAPLAR

kumrunun pislediği yerde belli belirsiz bir aklık vardı. Böyle sürüyor. “Kollarında ve bacaklarında bir gevşeme”yi duyan kim? Özne değişmediğine göre Adam. Oysa Adam değil, bu ağrı ve gevşemeyi duyan Zebercet. Bu tür yanlış romanda çok var.

Taşralı sözcükleri kullanıyor. Kahramanları değil, yazarın kendi kullanıyor; örneğin 70. sayfada :

Yataktan inip gitti havluyu aldı, ovuşturdu, silkitti.

“Silkitmek” belki Manisa’da kullanılan bir bölgesel sözcüktür, ama Türkçe sözlüklerde böyle bir sözcük yok. Biz “silkitmek” değil “silkmek” deriz.

Yazar, bölgesel sözcükleri anlatıcı olarak kullanabilir mi? Bu bir yazın sorunudur. Herhangi bir şeyi anlatmak için bilerek kullanabilir ama genel geçer bir dil sanarak kullanamaz, kullanmamalıdır. Okur olarak bize niçin bölgesel bir sözcük kullandığını sezdirmelidir.

Zaman zaman 30-40 satırlık uzun tümceler kullanıyor. Bunu bir yanlış yada eksiklik diye söylemiyorum. Ama bu romanda bu uzun tümcelerin arada bir kullanılmasının gereğini de anlamadım. Bildiğim bizim romancılığımızda en uzun tümcelemlerle yazılmış olan Peyami Safa’nın *Matmazel Noralya’nın Koltuğu* adlı romanıdır ki, orda uzun tümcelerin kullanılma gereği bellidir.

Şu hiç sevmediğim ve Türkçesini bulamadığım “komodin” yerine “başucu masası” diyor. Çok sevdim. Bundan böyle ben de kullanacağım.

Romanın 9. sayfasında çok önemli bulduğum bir parça var ki, bu parçayı alıntılıyarak bir yazımda kullanacağım, günümüzü yorumlamak için.

Yazar kasabayı şöyle anlatıyor :

Geniş sokakları, parkları, arsaları oluşunun nedeni ‘yangın’dır. 1923 yılı eylül ayı başlarında Yunanlılar giderayak burayı yaktılar. Yaşlı adamlar ‘Her mahalleden eli silahlı bir tek erkek çıksaydı yanmazdı burası’ derler. Çoğu dağa kaçtı, bütün gün bütün gece aşağıdaki büyük yangını seyretti.

Acı, korkunç ama gerçekçi bir saptama. Bunu 1980-12 Ey-

ANAYURT OTELİ

lülü'ne getirmeliyim.

Taşra dilinden genel dile giren, girmesi de gereken sözcükleri kullanmış. Örneğin “gücün” gibi. Ege bölgesinde “zorlukla”, “güçlkle” yerine “gücün” kullanılır. Yusuf Atılgan örneğin 122. sayfada şöyle yazmış: “...dört ya da beş günlük sakalını dura dura gücün kesip...”

Bu “gücün” sözcüğünün yaygınlaşmasında yarar görüyorum.

Kimi romanlarda, benim bunca yazımda, belki yer gelmediği, belki de kullanma alışkanlığım olmadığı için hiç kullanmadığım sözcükler görünce, bu sözcükleri fırsatını bulup kullanma isteği duyuyorum. Örneğin *Anayurt Oteli*'ndeki “hayıt, hayıtlık” – sayfa 130, “anız” – sayfa 133, gibi sözcükleri kullanacağım.

Kısacası, *Anayurt Oteli*, bireyci, bildirisi olmayan, bilinçaltını konuşuran, bir ruh bozukluğu olan kişinin başarılı, yazınsal değeri olan bir roman. Romanı okuduktan sonra filmini de merak ettim.

Aylak Adam'ı kesinlikle okumalıyım.

Teşvikiye
1 Mart 1992, Pazar
saat : 15.35

ATAOL BEHRAMOĞLU'NUN ŞİİRLERİ

Ataol Behramoğlu
Toplu Şiirleri 2
şiir

Şu dört kitabından derlemiş :

Kuşatmada – Türkiye Güzel Yurdum Üzgün Yurdum – Eski Nisan – Çağrışımlar.

Bu şiirlerin epiyesini, kitapların ilk basımlarında yada dergilerde okumuştum. Şimdi Florence Nightingale Hastanesinde yatarken 13 Mart 1992 günü toplu olarak okudum.

İlk sözüm şu olacak Vara çok daha tutumlu olabilseydi, seçebilseydi, şiir diye her yazdığını şiir sanmasaydı, 190 sayfa-lık bu şiir kitabını süzerek ve seçerek diyelim yarıya indirebilseydi...

Aynı eleştiriler benim şiirlerim için de söylenebilir belki de... Nâzım Hikmet için çok rahatlıkla söylenebilir, ama kimse söyleyemez büyük şair olduğu için; söyleyen de tukaka olur.

“Şairanelik” ve “şiiriyet” nedir? Bunlar şiirde iki kavram. Şairaneliği “ozansılık” yada “ozansılık” diye Türkçeye aktarabiliriz. Ama “şiiriyet”in dilimizde karşılığını bulamıyorum.

Bildiğimce şiirimizde ozansılığa ilk karşı çıkan başta Orhan Veli olmak üzere Garip’çilerdi. Çok da iyi yaptılar. Şiiri, pürüzlerinden (cüruf) arıttılar. Ancak, şiiri ozansılıktan kurtarmaya çalışırken ilk karşı gelişin coşkulu tepkisiyle zaman zaman “şiiriyet”i zedelediler.

Bana göre, halis şiiri ozansılık ne denli bozarsa, “şiiriyet”ten uzaklaşmak da şiiri, halis şiirden uzaklaştırır. (“şiiriyet” yerine “şiirsellik” diyebiliriz.)

Benim yandaşı olduğum şiirde şiirsellik gerekli, ama ozansılık gereksiz ve şiirselliğe zararlıdır.

ATAOL BEHRAMOĞLU'NUN ŞİİRLERİ

Nedir şiirsellik? İnsanın sezip de tam bilemediği şeyler vardır. Şiirsellik de benim için işte böyle bişey. Ama yine şiirselliği genel anlamda şöyle tanımlayabilirim : “Şiiri düzyazıdan ayıran şeyler şiirselliktir”. Belki bu tam bir tanımlama değil, ama ne olduğunu duyumsatmaya ve ayırmsatmaya yetiyor.

Şöyle bir örnek de verebiliriz. Bir şiiri okuduğumuz zaman, bize, niçin şairi bunu düzyazıyla yazmamış da şiir diye söylemiş duygusunu, düşüncesini veriyorsa, işte o şiirin bize göre şiiriyeti (şiirselliği) yok demektir. Bu anlamda şiirsellik salt şiirde değil, düzyazıda da olmak üzere yaşamın her alanında vardır. Örneğin “Şiir gibi sofrası!” diyorsak, bir güzel insana “şiir gibi...” diyorsak, bir olağanüstü güzelliğe “şiir gibi güzel!” diyorsak onlarda şiirsellik vardır. Bu şiirselliklerin şiir olarak söylenişi ve yazılışı, yani şiirselliğin estetik düzeyde sözcüklere dönüşmesi şiir olur.

Bu açıdan bakılırsa Ataol Behramoğlu'nun şiirlerinde ozansılık olmamakla birlikte, şiirlerinin bir bölümünde şiirsellik de yok. Ben bunları okuyunca, niçin düzyazıyla anlatmamış, sorusuna sordum.

Ataol'un şiirinden buna çok örnekler verebilirim. Örneğin gelişigüzel birkaç örnek göstereyim :

176. sayfada “İneklere Övgü”, 172. sayfada “Akşamüstü Bir Kahvede”, ve daha pek çok. Bunlarda ozansılık yok, ama şiirsellik de yok.

Böyle olunca herşey şiir olabiliyor, şiir yazmak da kolaylaşıyor; yani şiir sanılarak yazılan şeyler. Ataol kendisi de bunu “Akdeniz Günlükleri”nde şöyle dile getiriyor. (sayfa 40)

Şiir

yaşam üstüne ve herşey üstüne

En özlü

Ve en güzel şeyleri söylemektir

Doğruluyorum : “En özlü ve engüzel.”

Ve 89 sayfada. “Herşey Şiirdir” şiiri...

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Bu kitapta şiirsellikleri de olduğu için Ataol'un sevdiğim şiirleri de var :

Örneğin :

157. sayfada "Aşk", 149. sayfada "Paris Şiirleri II", 147. sayfada "Paris Şiirleri I", 62. sayfada "Kuşatmada", 57. sayfada "Ne anlatır Yunan Şarkıları"nm kimi bölümü, 55. sayfada "Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var" vb. gibi.

Çoğunlukla şiirlerde dilyanlığı üzerinde durulmaz. Çünkü şair sonsuz özgür olduğu için dilbilim kurallarına, sözdizimine uymak zorunda değildir ve hem sözcükler, hem imgeler bulur, hatta salt kendine özgü özgün bir dil yaratır.

Böyle olunca şiirdeki dil yanlışlarının şairin bilgisizliğinden mi, yoksa özgün yaratıcılığından mı ileri geldiği araştırılmaz. Kimi şairler, dilbilgisi bilgisizliklerini, bu şairlik özelliklerinin arkasına saklarlar. Hemen söyleyeyim ki Ataol Behramoğlu böylelerinden değil, ama yine de şiirlerinden birçok dil yanlışları var. Şiirde dilin şiirselce bir erekle mi, yoksa bilgisizlikten mi bozulduğu anlaşılır.

Tiyatro oyuncusunun nasıl dilini en iyi ve güzel konuşan insan olması gerekirse, şairin de dilini en iyi ve güzel söyleyip yazan insan olması gerekir. İyi ve güzel söyleyip yazmak dilbilim kurallarına uygun olarak doğru söyleyip yazmak değildir. Elbet şairin dili bozmak ve değiştirmek yetkisi ve hakkı da olmalıdır, tıpkı ressamın doğal gerçeği bozmak ve değiştirmek hakkı olduğu gibi...

Örneğin ne Türkçede, ne Arapçada "şevkât" diye bir sözcük vardır. Bu yanlış kullanılmış sözcüğün aslı "şefkat" olup Türkçesi de sevecenliktir. Ataol, iki yerde (sayfa 180) "Şevkat" yanlış sözcüğünü kullanmıştır.

Sayfa 20 de :

"Kömürle dolduruyordu
karnını geminin
Küreği yaklaşıyor
fırının ağzına"

Çok açık olarak belli ki kömür, fırının ağzına değil, geminin ocağının ağzına atılıyordur.

ATAOL BEHRAMOĞLU'NUN ŞİİRLERİ

23. sayfada :

“bedenen harcanma”

“bedenen”; kanunen, maddeten, manen “ruhen” gibi hem Arapça hem de Arapça kuralla oluşmuş bir sözcüktür ve artık dilimizde kullanılmamaktır. Ataul’un şiirinde bu sözcük beni çok yadırgattı.

45 ve 46. sayfada :

“Var olmaya

hakkını onun”

Elbette bu, doğru bir Türkçe olmadığı gibi, şairin bilinçle bozduğu bir Türkçe de değil.

ya “Var olma
hakkı onun”

ya da

“Var olmaya
hakkı olduğu onun”

olmalıydı.

Daha böyle epiy dil yanlışları var kitapta.

Yakından tanıdığım Ataol Behramoğlu üç yabancı dil bilen, çalışkan, yetenekli, çok okuyan bir gençtir... Öyleyse niçin böyledir? Çünkü eleştirilmiyor. Benim bu eleştirim de yayımlanmayacağına göre... Yayımlamam, çünkü ben eleştirmen değilim. Ne çok tanınmış, ünlü şairimizin eleştirilmeye gereksinmesi vardır. Şairlerimizin de ciddi eleştirilere dayancası olduğunu sanmıyorum.

Şimdi Ataul’un, ilk şiirlerini derlediği *Toplu Şiirler1* kitabını okumaya başlayacağım. Eskiden de okumuştum.

Ameliyattan önce zamanım olursa o kitap için de yazarım.

Florence Nightingale – 313

13 Mart 1992

saat 23.45

AŞK ŞİİRLERİ

Türk Yazınından Seçilmiş Aşk Şiirleri

Derleyen : İnci Asena

Şiir

16 Mart 1992'deki kalp ve beyin damarları ameliyatından sonra gözlerim görme gücünü yitirdiğinden, kitap okuyamıyorum. Geçen yaz, Şile'deki otelde Ayben Kop bana Oya Baydar'ın öykü kitabını, *Elveda Alyaço*'yu okumuştum. Bir de Vakıf kızlarıma Duygu Asena'nın *Kadının Adı Yok* adlı kitabını okuttum.

Ameliyattan sonra kendi gözlerimle ilk okuduğum kitap Adam Yayınlar'ından yayımlanmış olan, *Aşk Şiirleri* seçkisi. Seçkiyi düzenleyen İnci Asena.

Kitap 208 sayfa. İçinde, 84 şairin 284 şiiri var. Yavaş yavaş, her gece uyumadan önce iki-üç ençok da beş şiiri zorlukla okuyabildim. Çok uzun sürdü. Gözlerim çok yoruldu. Bugün kitabı bitirdim. (24 Eylül 1993)

Bu seçkinin baş ve sonunda boş sayfalarına gece yatağında şiir notları düşmüştüm. Bunlardan en beğendiğimi yazımakinesinde yazmak için tam dolu dolu üç gün ve geceyarılarına dek uğraştım. Bu uzun uğraşı, şiirin özüyle ilgili değil. Yazımakinesinde hep yanlış harflere basıyor ve durmadan kâğıt değiştiriyordum. Bu Mart 1992'deki büyük ameliyatın bana kalıtıydı. Yazamadıkça sinirlerim daha da bozuluyordu. Doğrusu, şiiri yazmaktan bisüre için vazgeçip başka bir işle uğraşmaktı. Ama yazamama aczinin verdiği bir inat binmişti üstüme. Bu şiiri makinede yazamazsam, başka hiçbir yazı yazamazdım. El yazısıyla yazmayı denedim. Onu da beceremedim. Kendiken-

AŞK ŞİİRLERİ

dimle inadım arttı. Bu şiirin ilk adı “Hücre”ydi. Sonra değiştirdim. Adını “43 Yıl Önceki Sen” koydum. O yıllardaki Gönül’ü anlatıyordum. Bu şiiri, makinede yazarken, bu konuyu öykü biçiminde yazmayı tasarladım. Güzel bir öykü olur – olabilir – diye düşündüm. Üç gün, geceyarılarına dek çalışarak şiiri bitirdim. Yine de düzgün yazamamıştım. Uğraşarak dolmakalemle yanlışları düzelttim ve Varlık Dergisi’nde Enver Ercan’a gönderdim.

208 sayfalık seçkide, 84 şairin 284 şiiri içinde, bana göre, güzel, hatta güzelce denilebilecek şiir o denli az ki. Dizelerin yanlarına koyduğum notları buraya aktarıyorum.

Sunu yazısında İnci Asena, *Aşk Şiirleri* seçkisine hangi ölçütlere dayanarak şiirleri seçtiğini şöyle açıklıyor : “...bir ölçüt koydum kendime kitabı hazırlarken, benim için yazılmış aşk şiirlerini seçtim çağdaşlarımın yazdığı.”

Demek derlemeci, kitaba aldığı şiirleri, kendisi için yazılmış sayarak onları beğenmiş. Öyle anlaşılıyor ki, zor beğenir bir kişi değil.

İlk şiir, Ahmet Haşim’in çok ünlü “Karanfil” şiiri. Bu şiirin ikinci dizesi kitapta şöyle :

Bir katre âlevdir bu karanfil. “Alev”in “a’ sının üstüne uzatma işareti konmuş. Bunun bir dizgi yanlışlığı olduğunu hiç sanmıyorum. Ayrıca, İnci kendi seçkisi için titiz davranmış olmalıdır. Bu, düzeltmen yanlışlığı değil, kuşak yanlışlığı olmalıdır. Bu kuşak (İnci’nin kuşağı) Türkçeyi genellikle sesleri uzatılacak yerde kısaltarak, kısalacak yerde uzatarak söylüyor. Ama salt anadillerinde böyleler, yoksa İngilizcede böyle değil. Yahya Kemal’in, sanırım şarkısı da olan “Özleyen” başlıklı şiirinin yanına “Bunun neresi güzel” diye yazmışım. Çoktanberi bildiğim bu şiiri bir daha okudum hem de iyiniyetle. Düşündüm, Yahya Kemal’e haksızlık mı ediyorum diye. Adam öyle güzel şiirler yazmış ki, ondan hep güzel şiir bekliyor olmuşum. Bir büyük şairin bile kötü şiir de yazmaya hakkı yok mu?

Hepimizin ezbere bildiğimiz ve hayran olduğumuz “Karıma Mektup” şiiri...

OKUDUĞUM KİTAPLAR

“Bir tanem!

Son mektubunda :
Başım sızlıyor
yüreğim sersem!”

diyorsun.

“Seni asarlarsa

Seni kaybedersem;”

diyorsun :

“yaşayamam!”

Bu güzel şiirdeki, uyak uyumunun beğenisine ve yiğitlik coşkusuna kapılmış olacağım ki “yüreğim sersem” sözünün mantıksızlığının, bu seçkiyi okuyana dek ayırdında olmamışım. “Başım sersem” denir, ama yüreğin sersem olduğunu hiç duymadım. “Kaybedersem”e uyak olması için “yüreğim sersem” demiş olacak koca Nâzım.

“Karım benim!

Gözleri baldan tatlı arım benim;” dizelerinin yanına “uyakların tuzağına düşmüş” diye bir not koymuşum.

Nâzım’ın şiirinde bu uyak tuzağı zaman zaman görülüyor.

15. sayfadaki şiirini, haddim olmayarak, “min gayr-i haddin,” şöyle düzeltmişim de

“Ve SEN çıksan içinden” dizesi “Ve SEN çıkıversen içinden” olsaydı, daha güzel olmaz mıydı? “Çıkıversen”de birdenbirelik, şaşmak, sürpriz vardır. Bu şiire, bence yaraşır çingiraklı çeyiz sandığının içinden şilebezi, bürümcük gömlek, klaptan işli mermerşahi, Edirne sabunları ve lavanta çiçeği dolu tül-bent torbalar arasından sevgilinin de çıkması değil, çıkıvermesi. Sanırım, sağ olsaydı Nâzım, bu eleştirilerimi haklı bulurdu.

17. sayfadaki “David Oyştrah’a Mektubumdur” başlıklı şiirin yanına, bağışlasın Nâzım beni “Bence şiir filan değil” diye yazmışım.

Ahmed Muhip Dıranas’ın “Fahriye Abla” şiirine üç yıldız koymuşum, yani beğenmişim. “Büyük Olsun” şiirine de iki yıldız. Beni, “Fahriye Abla”yı beğendiğim için, şiir beğenimi sıra-

AŞK ŞİİRLERİ

dan bulanlar olabilir, olsun.

Cahit Sıtkı'nın "Değişik" şiirine de üç yıldız koymuşum. Cahit Sıtkı'nın "Desem ki" şiirine düştüğüm not çok kötü...

Ziya Osman'ın "Nişanlılık" şiiri için yazdığım not "Ne denli yalın, ne denli güzel" ve iki yıldız.

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun "Karadut" iki yıldızlı. Halim Şefik'in "Kız" şiiri de... İki yıldızlılar Orhan Veli'nin "Anlatamıyorum"u.

Oktay Rifat'ın "Koku" şiiri için yazdığım not "Baldıran dalamaz, ısırgan dalar." Bunu, şu dizenin yanına yazmışım "Baldıran otu gibi dalıyor yaz."

Behçet Necatigil'in "Gizli Sevda" şiiri de iki yıldızlı.

İki dördüklükten oluşan Cahit Irgat'ın "Bütün Şehir Şahittir" şiirine yazdığım not "İkisi başka başka şey, hiç ilişkisi yok!".

Cahit Külebi'nin "Dişi" şiirinin bir dördüklüğü için notumu buraya aktarmayacağım. "Hikâye" başlıklı şiirinde "Benim doğduğum köylerde" dizesinin yanında şu notu var : "Kaç köyde birden doğmuş?"

Seçkiye alınmış şairlerden biri için şöyle yazmışım : "Ne insan, ne şair olarak severim." Yine de sevmediğim iki ve ayrıca bir dizesinin yanına, güzel diye yazmışım.

Necati Cumalı'nın "Adına Yaktığım Türküler" başlıklı şiirinde "Kolları kelepçeli bir adamla" dizesine şu notu düşmüşüm. "Necati, hiç kelepçelenmediği için olacak, insanın kollarından kelepçelenmediğini, ellerinden yada bileklerinden kelepçelendiğini bilmiyor." Yine Necati Cumalı'nın küçük, dört kısa dizelik "Aşk Geçer" başlıklı şiiri benden üç yıldız almış.

Ahmet Arif'in, daha kitaplaşmadan kendisinden dinlediğim "Hasretinden Prangalar eskittim" şiiri benden üç yıldız almış. Kötü bir insan ve iyi bir şairdir.

Cemal Süreya'nın "Ülke" şiiri bana çok kötü, "Aşk" başlıklı şiiri de ucuz geldi.

Kemal Özer'in, İngiliz kadınıyla evliliğinden sonra şiir anlayışı değişti : "Seni Anmakla Artıyorum" şiirinde olduğu gibi.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Özdemir İnce'nin "Tansık" adlı şiirinin ikinci şu iki dizesinin :

Bir muz soyarmış gibi soyuyorum onu kabuklarından
Bir güneş duruyor orda göbeğinin altında sislerin arasında,

yanına şöyle yazmışım :

Sinemada porno film seyreden lumpenler, kadın artistler çıplağa soyunurken "İyi muuuz!" diye bağırlar, tıpkı Özdemir İnce gibi. Oysa onlar bağırıyor, yüksek sesle ve topluca şiir söylüyorlarmış.

Eskiden "mısra-ı berceste" denirdi Osmanlıcada. Onat Kutlar'ın "Peralı Bir Aşk İçin Gazel" şiirinde bir "mısra-ı berceste" var : "Sarı gül yaprağına yazdığım divan."

Sivas'ta ölüm yolu arkadaşım seçkin şair Metin Altıok'un "Sonludur Aşk da" adlı, üç yıldız verdiğim şiiri...

Güven Turan'ın "Gündönümünde Sevilen Bir Kadına Balad" şiirinde üçüncü dize :

Etimdeki kırıklık kaynaşmıştır kemiğime

Sanırım ki yanlış bir Türkçedir, "etimdeki kırıklık" ve "etin kemiğe kaynaşması".

Böyle şiir eleştirisi olmaz diyenler haklıdır. Evet, böyle şiir eleştirisi olmaz, ama ben şiir eleştirisi yapmıyorum. Okuduğum kitaplardan izlenimlerimi, duygulanmalarımı yazıyorum. Bir ülkenin anadilini en iyi kullananlar, o ülkenin oyuncuları, şairleri, konuşurları (spikerleri)dır, öyle olmak gerekir. Şair daha anadilini en iyi biçimde kullanamazsa nasıl güzel şiir yazabilir? Şiirin soyutluğu anlamdışılığı, anlamsızlığı değil, anlamüstülüğü, kimi anadilini bilmezlere kalkan oluyor.

Kıbrıslı şair Mehmet Yaşın, yakından tanımamakla birlikte sevdiğim bir genç. Şiir duyarlılığı da var. Ama anadilini incelikleriyle bilmiyor. Seçkideki "Seninle Dile Gelir Sessizliği Gecenin" adlı şiirinden bir dizesi şöyle :

AŞK ŐİRLERİ

Kozalağından çıkan bir kelebek.

Herkes bilir ki kozalakla koza, birbirine hiç benzemeyen iki ayrı Şeydir ve kozasından çıkan kelebek hiçbir zaman kozalaktan çıkmaz.

Yine bu Şiirden :

Sevgilim sevgilim sevgilim.
Kasırgalar koparır ıslak soluğun kasıklarımda
Kasıklarımda koŐumsuz bir kısrak koŐar
KoŐar sana”

Bana öyle geliyor ki, burda kısrak yerine aygır denilmesi daha uygun olurdu.

[...]

Nesin Vakfı
24 Eylül 1993

AYAKLARIMIN ALTINA SERDİM DÜNYAYI

Henrik Nordbrandt

Ayaklarımın Altına Serdim Dünyayı

Çeviren : Murat Alpar

şiiir

Gözlerim iyi görmediği için, son ameliyattan sonra (dilerim sondur) kitap, gazete, mektup okuyamadığımdan, bunları Vakıf çocuklarıma okutuyorum. Aradabir tanımadığım kadın okurlarımdan gelen çok duygusal, mektuplar hatta aşk mektupları da oluyor. Çocuklarım bunları okurken utanıyorum. Kimileyin, gazete okurlarken yavan yazılarda olduğu gibi, çocuklara, yeter yeter diyerek böyle mektupları okumalarını kesiyorum. Ne iyi ki, yazabiliyorum. Ama kendi yazdığım yazıyı okuyamıyorum. Elyazım çirkinleşti ama yine de yazabiliyorum. Harflerin biçimlerini ve sözcük içindeki yerlerini bildiğim için, ezbere yazıyorum ve yazması okumasından daha kolay geliyor. Gazetelerdeki iri harfli haber başlıklarını okuyabiliyorum. İlgimi çeken yazı başlıklarını kalemle işaretliyorum. Sonra çocuklarımdan birini, okunacak yazı çoksa ikisini çağırıp okutuyorum. Ama şiir kitaplarını başkalarına okutamıyorum. Çünkü şiiri, başkası okuyunca tadına vararak anlayamıyorum. Bundan başka şiirin dizelerini, döne döne yineleyerek yeniden okumam gerekiyor. İyice anlamam, tadına yada tatsızlığına varmam için bir şiiri dörtbeş kez okumam gerekiyor. Daha çok kötü şiirlerde, yani şiir olmayan ama şiir diye şiirlerde böyle oluyor.

En yeni okuduğum şiir kitabı, Henrik Nordbrandt'tan Murat Alpar'ın çevirdiği *Ayaklarımın Altına Serdim Dünyayı* adlı şiir kitabı.

Danimarka'ya gittiğimde hemen her aydınının bu şairi tanıdığını görmüştüm. Ünlü bir şairdi. Daha çok Türkiye'de –

AYAKLARIMIN ALTINA SERDİM DÜNYAYI

Bodrum'da – yaşadığını ve Türkçe de bildiğini söylediler. Merak edip adresini de aldım, mektuplaşmak için.

Türkiye'ye dönünce, mektup yazmadan önce bir kitabını okumak istedim. Adam Yayınları'nın yayımladığı *Ayaklarımın Altına Serdim Dünyayı* adlı kitabını aldım. Ancak bir haftada okuyabildim geceleri yatakta ve bu sabah. Kitabını okuduktan sonra şairine mektup yazmaktan vazgeçtim. Şiirleri sevedim. Bu denli yazmak bile yeter. Şiirsellik pekaz, hatta yok denilebilir. Kitaba adını veren, 85. sayfadaki (ibn-i Batuka) başlıklı şiirin ikinci dizesi "Ayaklarımın altına serdim dünyayı"

Kısacası sevedim. Bana bişey katmadı, beni artırmadı. Boşuna, ölüme giden yolumu daha da kısalttı.

Nesin Vakfı
21 Kasım 1993

ÖLÜ CANLAR

Gogol

Ölü Canlar

roman

Bu yaşıma dek bu klasik romanı okuyamadığım için utanıyor ve bu ayıbı kimselere söyleyemiyordum. Üstelik Melih Cevdet'in çevirisi olduğuna göre, değerinin güvencesi vardı. Ama ne yazık ki, ameliyatımdan sonra görme alanım daraldıktan sonra kitap, mektup, gazete gibi şeyleri okuyamıyordum; bunları Vakıf çocuklarıma okutuyordum.

Ölü Canlar'ı, okul dönüşlerinde akşam saatlerinde önce Kadriye ve Emine, sonraları Mahperi ve Emine'ye bir haftada okuttum.

Ölü Canlar deyince, ilk aklıma gelen romanın yazarı Gogol'ün *Müfettiş* adlı oyunudur. Bir başyapıt olan *Müfettiş* de beni *Ölü Canlar*'ı okumaya zorluyordu.

Özellikle klasikleşmiş romanların önsözlerindeki bilgiler bana çok yararlı oluyor.

Kendim okuyamamamın, başkalarına okutup dinlemenin sakıncalarını, yani tam olarak romanın tadını çıkaramamanın eksikliğini de hesaba katarak söylüyorum : Ben *Ölü Canlar*'ı, ille okunması gereken, okunmamasının bir aydın için eksiklik olacağı değerde bir roman olarak görmedim. Daha başka türlü söyleyeyim *Müfettiş*'in tiyatro tarihindeki başlarda gelen yerine, *Ölü Canlar* roman tarihinde sahip değil. Buna söylerken *Ölü Canlar*'ın 1841'de (153 yıl önce) yazılmış olduğunu da unutmuyorum. 1835'te bu romanı yazmaya başlamış Gogol, 1841'de, altı yıl sonra bitirmiş. *Müfettiş*'i daha önce yazmış. Önsözde Melih Cevdet şu bilgiyi veriyor :

Bu yıllar içinde (romanı yazmakta olduğu altı yıl içinde) Gogol'ün sağlığı bozulmaya başlar. Ölüm korkusu, dinsel duy-

gularının gitgide artması ile Gogol yurdundan uzakta, kendinin Tanrı'dan geldiğini sandığı esinlere bırakmış, sonlara doğru lirik yanı yükselmekte olan romanına çalışmaktadır. Başka bir deyişle, gerçek bir öykü olarak düşünülen yapıt, ahlaki, dinsel ve sembolik bir karakter kazanmakta, yazarın geçirdiği bunalımlı, mistik değişikliklere uyarak başkalaşmaktadır.

Bu öyküyü (serüveni) romanı okumadan da biliyorduk. Romanının ikinci bölümünü de yazdığını, ama bundan pişmanlık duyarak güncesine şöyle yazıyor “Ben *Ölü Canlar*'dan nefret ediyorum. Ben kötü bir adamım” diye yazıyor.

O çağın büyük Rus eleştirmeni Belinski'nin devrimci niyetlerinden mistik bir ürkeklığe ve pişmanlığa düştüğü suçlamaları Gogol'ü sarsıyor. İkinci bölümün basımına razı olamıyor. Bitirdiği ikinci bölümü yeniden yazmak istiyor. 1852 Şubatında, geceleyin saat 03'te, bir sinir bunalımına tutularak romanın bütün müsveddelerini ateşe atıyor. Sonra da ağlamaya başlıyor. Bu olaydan birkaç gün sonra da ölüyor.

Bana öyle geliyor ki Gogol'ün *Ölü Canlar*'ın sonraki cildini yakmasında büyük bir yazarlık dramı yatıyor. O dram şudur. Gogol, yaşamının son yıllarında gerek içsel değişimlerle, gerek dış telkinlerle (örneğin, Rejev Papazı) mistik bir havaya giriyor. Ölüm korkusuna kapılıyor. Ölüm korkusundan kurtulmanın yolu mistikler ve dindarlar için Tanrı'ya sığınmak ve günahlarından arınmaktır. Gogol'de, *Ölü Canlar*'ı yazarken, romanın ortalarından sonra, bu günahlarından arınma duygusu gittikçe ağır basmaya başlıyor ve bu mistik, dinsel duygusunun etkisi romana yansıyor. Bu durumda romandan anlaşılan, bir anlamda insanlara vaazederek onları iyileştirmek amaçlanıyor. Roman kahramanları, kötü kişiler olsa bile, onlar doğru yolu, hak yolunu bulmalı ve Tanrı'nın bağışladığı iyi insanlar olmalıdır.

Gogol *Ölü Canlar*'ın baş kahramanı Çiçikov'u – ki o bir sahteci ve dolandırıcıdır – romanının sonuna doğru gittikçe iyileştirmeye, tıpkı Gogol'un kendisi gibi, iyileştirmeye, Tanrı yoluna sokmaya çalışmıştır. Gogol'ün yaktığı ve şimdi elde bulunmayan romanın 2. cildinde, çok büyük olasılıkla Çiçikov

doğru ve iyi bir insan olarak görünmektedir. *Ölü Canlar*'ı Gogol, bir üçlü (trilogya) olarak tasarladığına göre, romanın üçüncü bölümünde Çiçikov büyük bir olasılıkla hidayete ermiş olarak görünecekti.

Rejev Papazı, Gogol'e, *Bütün yapıtlarını şeytan yazdı. Ruhunu kurtarmak istiyorsan, edebiyatı bırak!* demekte haklıydı. Çünkü, iyilikleri, iyi insanları, insanlar arasındaki iyi ilişkileri yazmak, yazın'ın (edebiyatın) doğasına aykırı (özellikle romanın). Roman ve oyun, dram demektir. Dramsa, iyilikle kötülüğün çatışması ve genellikle kötülüğün yengisidir. Sonuç olarak okurlar, kötülüğün yengisinden kendileri için iyi insan olma dersi çıkarabilirler.

Usta bir yazıncı olarak Gogol, romanın bu zorunlu çatışmasını (romanın doğasını) biliyor, ama gittikçe artan dinsel inançları yüzünden bu bildiği şeyi uygulayamıyordu. Diyesi, buyüzden Gogol romanında dram yazamıyor, ama yaşamında dramı yaşıyordu. Bubakımdan yaşamı kendi kendisiyle çatışma, diyesi bir romandır.

Müfettiş, *Ölü Canlar*'dan önce yazılmıştır. *Ölü Canlar*'dan sonra Gogol, *Müfettiş*'i yazamazdı. Çünkü sahteci *Müfettiş*'i, iyi ve doğru bir insana dönüştürmesi gerekirdi.

Yazar, her ne yazarsa yazsın, hatta bir ağacı yazsa bile, kendini yazmış olur. Örneğin on yazar, aynı ağacın karşısına geçip, resmini yapar gibi o ağacı yazmış olsa, o on yazar sonuçta kendilerini yazmış olurlar. Çünkü, ağaç aynıdır ama, on yazarın gözleri, duyuları, geçmişleri aynı değil, ayrı ayrıdır ve kendileridir.

Her insan ister istemez zamanla, çevresiyle birlikte değişir. Gogol de *Müfettiş*'i yazan Gogol değildir, hatta *Ölü Canlar* romanına başlayan Gogol değildir romanın ortalarına doğru geldikçe, yazar ustalığıyla, artık değişmiş olan Gogol, biliyordur *Ölü Canlar*'da gittikçe romandan uzaklaştığını ve yaktığı bölümün artık roman olmadığını nedeni de bence budur. Gogol'ün kişiliğinde, yazarlık ve inanç çatışmış ve inancı yazarlığını yenmiştir.

(Sosyalist realizm'le bu konunun ilişkisi. Niçin Sovyetler

ÖLÜ CANLAR

Birliği'nin, Çarlık döneminin romanları düzeyinde roman yazılamadı. Olumlu tip denilen şey buydu.)

Roman ve öyküde ayrıntı, bütünü tamamladıkları oranda değerlidir. Ayrıntılar, romanın amacına yardımcı ve bütünleyici parçalar olmalıdır. *Ölü Canlar* birçok ayrıntılarla dolu. Bu ayrıntılar çevreyi tanımamıza, ortamın o zamanki koşullarını, Rus burjuvalarını tanımamıza çok yardımcı oluyor, ama bunların çoğu, romanın ne anlattığına, neyi niçin anlattığına yardımcı olmuyor ve romanı bütünlemiyor. Bunları söylerken çağcıl roman anlayışıyla değil, romanın 19 yy. roman tekniğiyle yazılmış olduğunu elbet düşünüyorum.

(Yazarda gizil delilik, canilik ve özetle şeytansal bir yan olduğu savları.)

Gogol bence bu uzlaşmaz biçimdeki kendikendisiyle çatışma sonunda çıldırmıştır

Nesin Vakfı
4 Ocak 1994

SEÇİLMİŞ ŞİİRLER

Resul Rıza
Seçilmiş Şiirler
şiir

1965'te Moskova'ya dahaca gitmeden Resul Rıza adını çok duymuştum, ünlü bir Azeri şairi olarak. Nâzım Hikmet'in yakın arkadaşıymış. Bakû'de tanıştık. Şiirlerini okudum. Hiçbirinde en küçük şiirlik yoktu. Nasıl ünlenmiş olduğuna şaşım kaldım. Azerbaycan'da salt şiir değil, bütün yazın zayıftı. Her Bakû'ye gidişimde görüştük. (Nâzım araba alırken, ona borç verdiğini söylemişlerdi.)

(İstanbul'a gelen, Haldun Taner'le bara-gece kulübüne götürdüklerimiz kadınlı erkekli, bu muydu?)

Oğlu Anar'la Melih Cevdet ilgilenmiş, bir iki beğenmiş, sonradan Anan'ın olmadığını öğrenmişti.

Türkçe şiirlerini okudum : rezalet!

Bakû'de okuduğum renkler üzerine bir şiiri vardı, olur rezalet değil. Kitapta, Nâzım'a yazdığı şiirler de var. Hepsi kötü. Renkler şiiri burda da var : 49, 50, 51.

Kısacası : Rezalet!

26 Ocak 1994

DAĞILSIN BULUTLAR

M. Mazhar Alphan
Dağılsın Bulutlar
şiiir

Tanımadığım bir şairin şiiir kitabını niçin umutla okuduğumu da bilmiyorum. Hep, dilerim güzel şiiir bulurum umudu... Bana göre güzel şiiir nedir, nasıldır? Bunu ayrı bir yazımda anlatmaya çalışırım.

Dağılsın Bulutlar adlı, M. Mazhar Alphan'ın bir şiiir kitabı geldi postayla. Kitabın arka kapağında şairin fotoğrafı ve özgeçmişi var. Özgeçmişini okuyunca şiiirlerden umudum arttı.

Kitabın baştan altı, sondan altı şiiirini okudum ve dayan-
cam kalmadı, okuyamadım hepsini.

Bu insanların niçin ille de şiiir kitabı yayımlamak istediklerini anlayamıyorum. Bunca şiiir kitabı kalabalığı arasında güzel şiiir bulamamamdan da, şiiirin en zor yazın dalı olduğu sonucunu çıkarıyorum.

Türkiye'nin bu denli bol şair, yani şair gibilerini çıkarmasının toplumsal nedenleri nelerdir?

Bu şairler için düşündüğümü, başka şairler de benim şiiir kitapların için düşünebilirler. Şiiirlerimde güzellik bulmuyorlardır belki de. Fethi Naci gibi düşünüyorlardır, kimbilir. Şiiirlerim üzerine olumlu eleştiri çıkmaması da – bikaçı dışında – bunu gösteriyor.

Gerçekten güzel değil mi şiiirlerim? Ben öyle görmüyorum. Benim beğenmediğim o şiiirleri yazanlar da benim şiiirlerimde güzellik görmüyor olabilirler.

M. Mazhar Alphan'ın “Onsuz Gün Doğmaz Oluyor” başlıklı şiiirinde şöyle bir dize var :

Öyle yorgun düşünüyorum ki, iki dudağını öpmekten. İki elinden öpmek dendiğini bilirdim, ama iki dudaktan öpüldüğünü

OKUDUĞUM KİTAPLAR

bilmezdim. Tek dudaktan nasıl öpölür? Öpölünce, isteristemez iki dudaktan (dudaklarından) öpölür.

Bir yada iki dudaktan öpmek, şiir eleştirisi bakımından elbet önemli değil, ama kafama takıldı da...

Nesin Vakfı
26 Şubat 1994

ÜÇ KİTAP

Metin Altıok Kitabı
Behçet Aysan Kitabı
Uğur Kaynar Kitabı

Bu üç şiir kitabını Edebiyatçılar Derneği hazırlayıp yayımladı. (1993)

Bu üç şair de benimle birlikte Sivas Madımak Otelinde kuşatılanlardan, yakılarak öldürülen 37 aydın arasındaydı. Edebiyatçılar Birliği bir değerbilirlik göstererek bu üç genç şairin şiir kitaplarını yayımladı.

2 Temmuz'daki yakılma olayından bir akşam önce, 1 Temmuz gecesi Sivas'ta bir grup arkadaş içki, içilecek bir yer aramıştık. Bulamamıştık. Sivas'ın gerici Belediye Başkanının Sivas'taki bütün içki içilecek yerlere içki yasağı koymuş olduğunu öğrendik. Oysa Sivas'a önceki üç gelişimde Sivas'ta arkadaşlarla birlikte restoranlarda bol bol içki içmiştik. (1958'deki gelişimde bir önemli bürokratin Sivas'tan başka yere atanması dolayısıyla verilen şölene katılmıştım bir gece. İkinci gelişimde Sivaslı avukatlarla, kaldığım Madımak Oteli'nin restoranında içmiştik. 1991'de olacak, üçüncü Sivas'a gelişim, İnsan Hakları Derneği'nden arkadaşlarla olmuştu, Sivas'a Tunceli'den arabayla gelmiştik. Önceki üç gelişimin izleri de öykülerimde vardır. Ora toplumsal yaşamına değgin öyküler yazmıştım. Bu, Sivas'a dördüncü gelişimdi.)

Sonunda, Sivas'ta içki içilebilecek tek yer olduğunu öğrendik. Burasının da, aylarca zorlu savaşımdan sonra Turizm Bakanlığı'nın izniyle turistlere ayıp olmasın diye açılmış olduğunu öğrendik.

Burası, bir eski yapı hanın alt katındaydı, güzel bir yerdi. İçerde, gerçekten turistler vardı ve aralarında kadınlar da var-

dı, iki kadın... Biz, uzun bir masaya oturduk. Masanın bir başına Behçet Aysan oturdu. Ben, onunla o akşam orda ilk tanıştığımızı sanıyordum. Oysa daha önce, Ankara'da Tahsin Saraç'ın evinde tanıştığımızı söyledi. Doğrusu hiç anımsayamadım. Bir tanışmada, adlar ve yüzleri belleğimde kalmıyor. Bende iyi ve yumuşak bir insan izlenimi bıraktı. Behçet Aysan'ın sağında ve benim solumda Ayben oturmuştu. Metin Altıok karşımdaydı. Yine masanın karşı yanında Uğur Kaynar vardı. Onunla da ilk buluşmamızdı. Yanında bir yerde iş ortağı vardı. İş ortağı da yandı mı, kurtuldu mu, bilmiyorum. Uğur Kaynar bir yayınevi olduğunu söylemişti. Bu yayınevinin yayınları arasında, şairlerin elyazılarıyla şiirleri de yayımlanıyordu. Böyle bikaç kitap yayımladıklarını söylediler. Bunun iyi bir belge olacağını, ama çok az satılacağını söyledim. Yayımlamak üzere, benim de elyazımla şiirlerimi istediler. Ben yine satışı olmayacağını söyleyince, bu işten para kazanmayı düşünmediklerini söylediler. Ben de, elyazımla şiirlerimi onlara vermeye söz verdim.

O bodrum meyhanede güzel zaman geçirdik. Daha başka neler konuştuğumuzu, kalabalıktık ama, daha başka kimlerin olduğunu anımsamıyorum.

Ertesi gün, bulunduğumuz Madımak Oteli, sarılıp kuşatıldığında, bu üç genç şairi, ikinci katın koridorunda, sahanlığında ve merdiven basamaklarında gördüm. Ölümlerinden sonra, Edebiyatçılar Derneği'nin yayımladığı üç şiir kitabının da kapak bölümündeki resimlerde (aynı resim) görüldüğü gibi, üçünün de sözde savunma silahı vardı : Yangın söndürme aygıtının tüpü, badana fırçasına benzer saplı bir fırça, elektrik kablolarının içinden geçtiği bir ince saç boru ve bir yerlerden sökülmüş telle çubuk arası incecik demirler.

Bir ara, Metin Altıok'un Ayben'e söylediği şu sözü duyuyorum :

– Hanımefendi bir şairin savunma silahı da işte bu kadar olur...

Şair, kendisiyle alay etmenin en güzel ve şairce örneğini veriyor.

ÜÇ KİTAP

Şimdi kendileri olmayan üç şairin, ölümlerinden sonra yayımlanan üç şiir kitabı da önümde. Önce Metin Altıok'un ki... Metin'i çok önceden, Füsun'la evli olduğu zamandan tanıyorum. Gözümün önünde bir aile tablosu var : Metin, karısı Füsun ve kızı Zeynep... Hep bir meyhanede görürüm onları yada meyhane dönüşü bir yerde... Zeynep beş altı yaşında var mıydı? Çocuk uyuklar, hatta uyur başını bir masaya, bir sandalye arkalığına dayayıp...

İçimi parçalayan bir aile görünümü. Metin, kalkmak için üsteler karısına, Füsun kalkacak gibi değildir. Sonunda kalkarlar. Zeynep, babasının kucağında yada sırtındadır.

İşte bu anılar yüzünden, Sivas'ta karşılaşır karşılaşmaz, daha önce sormaya bitürlü yürekleneemediğim Zeynep'i sordum. Metin, Zeynep için o denli güzel sözler söylemişti ki, bu sözleriyle beni çok sevindirmişti. Ne iyi yapmış Edebiyatçılar Derneği, Metin Altıok kitabına Metin'in kızına yazdığı mektubu alarak. Vara bulsalar da, Zeynep'in de babasına mektuplarını yada mektubunu kitaba alsalardı.

Yüksek Kültür Kurulu üyesiyken, Ankara'da Kültür Bakanlığı Danışmanı olan Adnan Binyazar'ın odasına gitmiştim. Orada Nusret Hızır ve şimdi anımsayamadığım daha başkaları vardı. Kimdi bilemiyorum, Nusret Hızır'a öğrencisi Füsun Altıok'tan, hiç de lehinde olmayan biçimde yakınlıkla sözetti. Hızır, Füsun'dan umudunu kesmiş biçimde konuştu. Neler söylediğini tam anımsamıyorum, ama güzel şeyler değildi söyledikleri. Füsun o günlerde *Böyle Gelmiş Böyle Gitmez*'i ağır bir dille ve bana göre haksızca eleştirdiği için, ben bu konuşmalara hiç katılmamıştım. Ama şimdi doğrusunu söylüyeyim ki, Füsun Altıok'tan (Akatlı'dan) oldum olasıya nefret etmişimdir.

Metin Altıok'un şiirlerini, *Dörtlükler ve Desenler* kitabındaki şiirlerine dek hep sevmişimdir. Kendisini insan olarak her zaman sevdim. *Dörtlükler ve Desenler*'deki şiirlerini sevedim. Bu kitabını imzalayıp bana gönderdiği için bu kitaptaki şiirlerini sevedimeğimi mektupla kendisine yazmıştım.

Sivas'taki buluşmamızda bu mektubumdan sözetti.

Şimdi, ölümünden sonra bunları yazmak bana ne denli acı veriyor.

Hele *Yerleşik Yabancı, Kendinin Avcısı, İpek ve Kılaptan*'daki şiirleri bana o denli güzel gelir ki...

Bana göre Metin Altıok şiiri üzerine en doğru eleştiriyi, hiç sevmediğim insan Fethi Naci yapmıştır şu sözleriyle :

“Metin Altıok birdenbire, ulaşabileceği en yüksek noktaya ulaşmış gibi geldi bana.”

Fethi Naci bu eleştiriyi 1976'da, yani Metin Altıok'un ilk kitabı *Gezgin* çıktığı zaman yaptı. Bu bakımdan çok önemli bir eleştiri ve doğru. Bence de en iyi şiirlerini ilk beş kitabında vermiştir. Giderek Metin'in şiirleri, özü zayıflayan biçimciliğe dönüşmüştür. Behçet Necatigil şiiri de bence böyledir.

Kimi yazarlar ve şairler, verebilecekleri en güzel yapıtlarını ilk yapıtlarında verir sonraları yorulurlar.

Ölümünden sonra yayımlanan *Metin Altıok Kitabı*'ndaki şiirleri de sevemedim. İyi bir şairden pırıltılar yok değil, ama bunları doyurucu bulmuyorum.

Şiirlerin yanına kimi notlar düşmüşüm. “Konyak, Kitap ve Kahve” şiirinin notu.

“Bu güzel şiirin, ne olduğunu anlayamadığım bişeyi eksik, ama ne? İmgelem güzel ve ince. Ama bir eksiklik var. Hani kimileyin yemeklerde olur. Bu yemeğin bişeyi eksik, tuzu mu, yağı mı, soğanı mı, eksik olanı ayırımsayamazsınız. İşte öyle, eksikli bir şiir.”

“Zaman” başlıklı şiirini, özgeçmişsel bulmuşum.

“Havı Dökülmüş Sevincin” başlıklı şiirinin yanında şu notum var : “İlk kitaptaki şiirleri güzeldi, bu kitaptakilerse eh güzelce.”

Bu şiirdeki “Karpuz kavun yiyelim” dizesinin yanına da bir işaret koymuşum; “karpuz kavun” değil, “kavun karpuz” olmalı diye... Niçin “karpuz kavun” değil de, “kavun karpuz” olmalı? Bunu bilmiyorum ve galiba, hep kavun karpuz dendiği için, dilin kendi mantığının ses uyumu bakımından “kavun karpuz” demek doğru oluyor. Çünkü bir soruşturma yapılsa (istatistik) yüzde büyük çoğunluk “karpuz kavun” demez, “kavun

ÜÇ KİTAP

karpuz” der ve bunun nedeni elbet vardır ama ben bilmiyorum. Belki de “kavun”daki ilk seslemin (hece’nin) ka açık seslem ve karpuzdaki ilk seslem kar’ın kapalı seslem oluşundan.

“İki Kişi Gibi” adlı şiirde şu iki ikiliği sevmiş ve işaretlemiştir :

– Hey ahbap, niye düştün yollara,
Kaçılacak yer yok ki!

– Olmasın ne çıkar,
yoruyorum ya peşimdekini.

“Sone’ler” başlıklı şiirden üçüncü bölüm şiiri sevmiş ve işaretlemiştir.

“Gerekçe” başlıklı şiirin yanındaki notum : “Bu şiirde bütünsel güzellik yok. Dize dize, parça parça güzellikler var, ama bütünlük yok. Şu şiir güzel diyemiyorsun, şu şiirde şu dize diyebiliyorsun. Bu da çok değil.”

“Sarıl Bana” başlıklı şiire yazdığım not “Biçimcilik öne geçiyor ve biçimcilik zorlaması var. Şiir, salt biçim için yazılmış.”

“Zamanlı Gazel” ve öteki gazelleri için, şu notu düşmüşüm. “Divan yazınında bu türün çok daha güzelleri varken, bu kötülerini yazmanın anlamı ne?”

Öyle sanıyorum ki, bu kitapta derlenenler, Metin Altıok’un kendi şiirleri olmayıp, ölümünden sonra evinde bulunan şiirleridir. Böyle olunca, diyesi böyleyse, Metin Altıok bu şiirlerini belki de bir kitapta derlemeyecek yada üzerinde çalıştıktan sonra derleyecekti. Durum böyleyse, eleştirilerimde Metin’e haksızlık etmiş olabilirim.

Behçet Aysan Kitabı’na gelince. Bu kitapta doğrusu sevdiğim hiçbir şiir yok. Ama onun adına, Sivas faciasından sonra bir kitap çıkarılmış olması çok güzel.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Uğur Kaynar Kitabı

Bu kitaptaki şiirler de bana bişey söylemedi.

Bu üç şiir kitabına da her nedense, sayfa numaraları konmadığını ancak şimdi ayırımsadım.

Asaf'ın şairin resmini (portresini) yaptığı sayfanın karşısındaki sayfada şu notum var :

Nâme yapan aynalar
Dokunur dokunmaz
inleyen nâmeler gibi

Şair, nâme (mektup) ile nağme'nin ayrı sözcükler olduğunu bile bilmiyor.

Ben şiirde her biçimin nedenini ararım.

Aynalar
Aynalar
Boyumu aşan aynalar

Niçin bunların hepsi bir dize değil de üç ayrı dize? Armoni için mi?"

Arka sayfadaki notum :

"Bunlar şiir değil, ancak düzeysiz olan taşlamalarda, yergilerde kullanılır. Örnek :

Ekmeğiniz elden
Suyunuz Terkos Gölünden

Kısacası... Şiir zor iş!

Nesin Vakfı
26 Şubat 1994

İYİ BİR YURTTAŞ ARANIYOR

Ataol Behramoğlu
İyi Bir Yurttaş Aranıyor
Lozan
oyun

İyi Bir Yurttaş Aranıyor'u 1981'de Deniz Türkali'den seyretmiştim. Bu bir oyun değil, bir taşlamalar resitaliydi (gösterisi). Müzikli ve şarkılı olduğu için, gösteri bana kötü gelmemişti. Onüç yıl geçmiş olduğundan tam anımsamıyorum ama, müzik ve Deniz Türkali'nin koreografisi fena değildi gibi geliyor şimdi. İyiydi ve taşlamaların yergi gücünün zaafını örtüyordu. Bildiğimce, Deniz Türkali'nin Türkiye'de ilk sahneye çıkışıydı. Bütün bunlar, şahıs gösterisinin yada taşlama resitalinin başarılı görünmesine neden oldu.

Bu kez Ataol, 1981'de sahneye konulan taşlamalarıyla, 1994'de Antalya Devlet Tiyatrosunda sahneye konulan *Lozan* adlı oyununu bir küçük ciltte derlemiş. *İyi Bir Yurttaş Aranıyor* Oyunu, iki bölümde derlenmiş onyediy taşlamadan oluşuyor. Taşlama, manzum yergi demektir. Başarılı olması için taşlamanın, yergilerinin sert ve gülmeceli olması gerekir. Sertlik ve gülmece öğeleri olmayınca, taşlama başarılı olamaz. Bizim yazınımızda bu iki öge Nef'i, Eşref, Neyzen Tevfik ve Namdar Rahmi'de doruğuna çıkmıştır. Düzyazı tümcelerini kırıp altalta koyarak yapılan dizelerle taşlama yapılamaz. Ataol Behramoğlu'nun *İyi Bir Yurttaş Aranıyor*, taşlamasında gülmece ögesi zayıf, sertlik de yok gibi. Müzik ve koreografik dansla bütünleşince, izleyiciye güzel görünmüştü.

Bu satırları yazarken, birden aklıma geldi, Namdar Rahmi'nin taşlamaları, bir çalgılı oyun olarak sahnelenemez mi? Bence çok güzel olur. Tek kişilik de, iki kişilik de (biri kadın, biri erkek) sahne gösterisi olabilir, yakında Namdar Rahmi'nin

taşlamalarını oğlum Ahmet Nesin, Düşün Yayınevi'nden çıkaracak.

Ataol'un *Lozan*'ına gelince. Bu oyunu İstanbul seyircilerine oynamak üzere, Antalya Devlet Tiyatrosu İstanbul'a gelmişti. Oyun Taksim sahnesinde oynandı.

Ataol, evime telefon ederek, oyununu görmemi istedi. Ben de gittim.

Oyun çıkışında, yazarının evsahipliği inceliğiyle tiyatro kapısında uğurlamasından, çok ama pekçok sıkılıyorum. Çünkü, yazarı kutlamak gibi bir ikiyüzlülük göstermek zorunda kalıyorum ve bu sahteciliğimden dolayı kendimden utanıyorum.

Ataol'u severim ve iyi oyunlar yazmasını da çok isterim. Ama yazamıyor, bu gidişle yazamayacak da... Çok yazık! Çünkü birçok oyun yazarımız gibi, o da oyun yazmasını bilmiyor; daha doğrusu DRAMA sanatını bilmiyor. Şiir, öykü, roman, deneme, öğrenilmeden kendiliğinden, insanın kendi yetenekleriyle, yazılabilir. Ama tiyatro öyle değil, hele dramatik tiyatro hiç öyle değil. Özel ve özgün yetenekle yapılamaz bu iş. Bu yüzden ki, yazın dallarından hiçbiri üniversitelerde ders olarak öğretilmezken, salt oyun yazarlığı dersi öğretilir. Tiyatroyu bilmeden sahne oyunları yazılabilir, ama dramatik tiyatro yazılamaz. İlginç olan şudur. Tiyatro eğitimi görmüş üniversite diplomalı da dramatik oyun yazamaz. Nitekim bizde böyleleri de çok var. Bu eğitimi gördükten sonra iş, yazarın yeteneğine kalıyor. Tiyatro eğitimi görmeden, daha doğrusu üniversitede tiyatro eğitimi görmeden çok iyi, çok başarılı oyun yazarları da oluyor. Bunlara en iyi örnek Eugene O'Neill'dir. Nasıl oluyor? O hastalanıyor, altı ay hastanede yatıyor. Bu altı ayda hep oyun kitaplarını okuyor. Niçin? Bu oyunlardaki tekniği, drama sanatını öğrenmek için, yani usta-çırak ilişkisiyle, usta oyun yazarlarının oyunlarını, araştırma-inceleme gözüyle okuyarak da oyun yazarı olunabilir, hatta bu yöntem, üniversitedeki tiyatro eğitiminden daha da iyi sonuç verebilir.

Ben bugün, Arthur Miller'in oyunlarını salık veririm. Bunların herbiri tam kuralında yazılmış dört dörtlük dramatik oyunlardır.

İYİ BİR YURTTAŞ ARANIYOR

Ataol'un ne eğitimi var bu konuda ne de bu gözle oyun klasiklerini okumuş. Bunun sonucunda bir sahne yapıtı olarak *Lozan*'ı yazmış, ama dramatik bir oyun olmamış. Bu zayıf oyun metnini güçlü kılmak için rejisör çok paralanmış. Ama zayıf oyun metninden başarılı bir oyun çıkarılamaz ne yapılsa.

Üzıldüm. Oysa biraz çaba gösterse Ataol, dramatik, oyun metinlerini bu gözle incelemiş olsaydı, inanıyorum ki çok iyi oyunlar yazabilirdi.

Nesin Vakfı
27 / 28 Şubat 1994

UZAKLIĞIN YAKINLIĞI

Lütfi Özkök

Uzaklığın Yakınlığı

şiiir

Benim şiiir anlayışında mı bir bozukluk, bir aksaklık, bir eksiklik var, yoksa son yıllarda okuduğum bütün şiiir kitaplarındaki şiiirler gerçekten mi kötü? Bunların hepsi de bu denli kötü olamaz. Belki de bu şiiir sevmezliği benden kaynaklanıyor. Anlayamıyorum.

Lütfi Özkök'ün şairliğini yıllardanberi duyarım, ama onun şiiirini hiç okumamıştım. Bikaç gün önce, kardeşi Silivri Noteri Hasan Özkök aracılığıyla, Cem Yayınevi'nce yayımlanmış olan *Uzaklığın Yakınlığı* adlı şiiir kitabını göndermiş. Sevdiğim bir insan. Bana her zaman yakınlık dostluk göstermiştir. Güzel şiiirler yazmış olmasını ne çok isterdim.

Kitabında 1944'ten başlayarak 1992'ye dek yazdığı şiiirlerini derlemiş. Kitabın adı *Uzaklığın Yakınlığı* ama 169. sayfada ki "Açıklama"sında kitabının adını *Uzaklığın Yakınında* diye yazmış.

Güzel basılmış bir kitap. Bu şiiirler, yer yer Lütfi Özkök'ün anlarıyla fotoğraflarıyla zenginleştirilmiş. Ama şiiirlerini sevmem, güzel bulmadım. Yoksa ben mi şiiirden anlamıyorum diye kendimden kuşkuya düşüyorum.

Bu kitabın baş sayfalarındaki şiiirler Yeditepe (Hüsamettin Bozok) yayınları arasında *İçimizdeki Sıla* adıyla çıkmış ve Melih Cevdet 27 Ekim 1978 tarihli Cumhuriyet'teki yazısında *İçimizdeki Sıla*'da yayımlanan şiiirleri beğendiğini yazmış.

Oktay Akbal da çok sevmiş Lütfi Özkök'ün şiiirlerini. (2 Aralık 1978, Cumhuriyet)

Melih, Özkök şiiiri için şöyle demiş :

UZAKLIĞIN YAKINLIĞI

“Beni saran yanı, bize benzememesidir Lütfü Özkök’ün.”
Oktay Akbal’da aynı düşünceyi şöyle dile getiriyor :

“Değişik bir ozan, kimseye benzemeyen.”

Demir Özlü de bir başka bakımdan şöyle övüyor Lütfi Özkök’ün şiirlerini.

“Lütfi Özkök, her şiirinde başka bir biçim arayışı içindedir. Bu bakımdan şiirleri bir çoğaltma ya da birbirinin tıpkıbasımı değildir.”

Bu saptama bence de doğru, ama bu bir şair için övme mi, yergi midir? Kitabındaki bence en güzel şiiri olan “Mültecinin Ağıtı” şiiriyle (1956) “Sözcükler” şiiri (1992) arasında inanılmaz ayrım var, sanki iki ayrı kişi yazmış gibi.

Biçim ve biçem değişikliği şiirde olumlu olsa da, her şiirdeki bu değişiklik şiir kişiliğindeki tutarsızlığı gösterir. Genç şairlerde de bu değişim isteği var. Daha kendini bulmadan, şair kişiliği oluşmadan değişmek.. Niçin?

Kısacası, çok sevdiğim Lütfi Özkök’ün şiirlerini sevemedim. Ama bu benim görüşüm, yani öznel ve kişisel bir görüş. Doğru ve haklı sayılmayabilir. Nitekim, Melih Cevdet Anday gibi, beğenisine güvendiğim bir şair bu şiirleri çok beğenmiş.

Nesin Vakfı,
28 Şubat 1994

BÜTÜN YÜZLERİM ANADOLU

Sabahattin Yalkın
Bütün Yüzlerim Anadolu
şiiir

Ah, gönderilen şiiir ve öykü kitapları ille de ille şiiir kitapla-
rı... Okumasam ya, okumadan edemiyorum, bir belki umuduy-
la okuyorum. Ne çok zamanımı alıyor. Sonuç? Boş...

İşte biri daha :

Bütün yüzlerim Anadolu – Sabahattin Yalkın – Anadolu
Ekini Yayınları – 1991

Bu üçüncü şiiir kitabı.

Okurlarına çok şey bildiğini, çok aydın olduğunu mu anlat-
mak istiyor? Yunan mitolojisinden bol bol esinlenmiş mi, etki-
lenmiş mi, yoksa yararlanmış mı?

Bir de şu yenilik ve özgünlük çabası!

Her şiiirini numaralayıarak bölüm bölüm ayırmış. Niçin?
Anlamadım. Üç bölümden on bölüme dek numaralı şiiirler...
Bunlar şiiirse...

Evet, şiiirin nasıl söyleneceği, yazılacağı öğretilemez ama,
peki n'olacak böyle? Bir başıboşluk mudur şiiir? Önceki güzel
şiiirlere bakarak olsun, güzelliğın nasıl ve ne olduğu, anlatıla-
masa ve tanımlanamasa bile nitelenemez mi?

Zamanıma acıyorum, biliyorum, yine de gönderilen bu şiiir
ve öykü kitaplarını okumadan edemeyeceğim. Elimde değil.
Bir umut işte, belki diye.

Nesin Vakfı
1 Aralık 1991

SABAHA VE GECEYE DAİR

Emre Çağatay
Sabaha ve Geceye Dair
şiiir

Osmanbey'deki "Yazarlarevi" meyhanesinde içiyorduk cumartesi gecesi. Bir genç erkek geldi masamıza ve *Sabaha ve Geceye Dair* adlı, 32 sayfalık şiiir kitabını verdi.

Bugünlerde daha çok şiiir kitapları okuyorum.
Kitapta 42 şiiir var.

Kendi özel yayını olacak Emre Çağatay'ın.
Sanırım ilk kitabı.

Bu şiiirlerde en beğendiğim "Unutamadığım" başlıklı şiiir oldu. İnce, güzel sanki bir yaz günü esintisi gibi bir şiiir.

Öbür şiiirler de, usta işi değilse de kötü şiiirler değil.

Unutamadığım, şiiirinde ne güzel bir resim çizmiş, şiiirsel bir resim değil, resimsel bir şiiir ince duygulara incelikle değinen bir şair. Sanki iki oda yada salonla oda arasını bölen tül perdeyi, yaz sıcağında yeğni bir yel şöyle bir kımıldatır gibi.

Nesin Vakfı
23 Mart 1994

HAMRİYANIM

Habib Bektaş

Hamriyanım

roman

Habib Bektaş adını ilk İbrişim'den duydum İstanbul'da. Şiirlerini çok beğendiğini ve Almanca'ya çevireceğini söylemişti İstanbul'da, sanırım 1980'li yılların ortalarında. Tuhaf bir duyguya kapılmıştım. Nasıl bir duygu? Kıskançlık gibi de kıskançlık değil... Habib Bektaş'ı tanıımıyordum, şiirlerini de bilmiyordum. Ayrıca ben hiçbir yazarı, salt yazarı değil, hiçkimseyi kıskanmamışım. Ama hayran olduğum yazarlar, sanatçılar, kişiler vardır. Habib Bektaş'ı tanımam, şiirlerini okumamışım, onu ne diye kıskanayım. Bu duygu, kıskançlık değil, burukluk... Nasıl bir burukluk?

İbrişim, benim şunca yıllık sevgilim. Onu gerçekten çok sevmişim. Ama sevgimin aracılığıyla, sevgimi aracı olarak kullanarak, benden bişeyler çevirmesini istemedim ondan. Ne ondan, ne de sevdiğim başka birinden. Sevdiklerimi hiç çıkarsız, sevdiğim için sevdim. Kaldı ki İbrişim, yazılarımı da, şiirlerimi beğenmiyordu ve ben bunu doğal, olabilir diye karşılıyordum. Benim için önemli olan, yazılarımı benim sevip beğenmem ya da beğenmemendi. Çünkü bir yazarın, ama has yazarın, en amansız, en acımasız eleştirmeni kendisidir.

(1993'ten sonra İbrişim'in şiirlerime ilgisi çok arttı. Ben hiçbir öneride bulunmadan şiirlerimi çevirme isteği gösterdi. Şiirlerime hayranlık duygularını belirtti. Gerek karşılıklı konuşma alanımızda, gerek telefonda üstelerek benden yeni şiirlerimi istedi. Sanıyorum şu sıralar şiirlerimi çevirmektedir.)

Ben, Habib Bektaş'ı değil. İbrişim'i kıskanıyordum demek ki, bir başkasının şiirlerini çeviriyor diye...

HAMRİYANIM

İbrişim zor beğenir bu kızdır. İstanbul'a ertesini gelişinde, Habib Bektaş'ın şiirlerini çevirmekten vazgeçtiğini öğrendim.

Bir Almanya'ya gidişimde (Kaç yılındaydı) Erlangen'de Habib Bektaş'la tanıştım. (Evine de götürdü beni. Köy kökenli, ama köylülüğü üzerinden atabilmiş uygar bir insan. Sanırım bunu, çok genç yaşında (21 yaşında) Almanya'ya gelmiş olmasına ve yeteneklerine borçlu. *Hamriyanım* adlı romanının arka kapağındaki yazarı tanıtan yazıda okuduğuma göre, ne Türkiye'de, ne Almanya'da lise öğrenimi bile görmemiş. Şöyle yazıyor arka kapakta : "Okuma-yazma öğreninceye kadar okula gitti." Bu, ilkokul da olabilir, ama en çok lise olabilir.

Çok sevdim Habib Bektaş'ı kişi olarak, insan olarak. Köy kökenli yazarların çoğunlukla hamhalat olanlarına benzemiyordu. Bir inceliği vardı. Ama yazar olarak onu daha tanıımıyordum.

Erlangen'deki günlerimizde bana bigün, yazacağı bir romandan sözettii. Bu romanı, çocukluğunda annesinden yada başka bir kadın yakınından duyduğu bir masala dayanıyordu. O masalda yoksul ve kimsesiz zavallı bir kız, hamurdan bir bebek yoğurmuştu. Yalnızlığında, o hamurdan bebekle konuşuyordu. Bu hamurdan bebeğin adı "Hamur Hanım"dan yapılmış "Hamriyanım" dı.

Habib Bektaş'ın bu anlattıklarına pek şaşırdım. Çünkü benim de bu masala pek benzeyen annemin bana anlattığı bir "Mumhala" masalı vardı. Ben yıllardanberi Mumhala dosyaları tutuyordum, yaşamımın her yılını ayrı bir büyük zarfa koyuyordum. Bu zarfların içinde, o yılın içinde yazdığım notlarım vardı, bu notlar daha çok sanat güncesine benziyordu. Bu notlara "Mumhala" adını verişimin nedeni bunlar kendi kendime konuşmalarımdı. Annemin bana on yaşımıdayken Süleymaniye'deki evde (Bu evin her odasında bir kiracı aile ve bizim de bir odamız vardı) anlattığı, Mumhala masalının, Hamriyanım'ın başka bir versiyonuydu. Bana 1925 yılında annemin anlattığı Mumhala masalını kırk yıl sonra Habib Bektaş'ın annesi Salihli'deki evlerinde (başka bir versiyon olarak) Hamriyanım masalı diye anlatmıştı. Hamriyanım hamurdan yoğurup

OKUDUĞUM KİTAPLAR

yapan kız yalnızdı ve kendi yaptığı hamurdan bebekten başka konuşacak kimsesi yoktu. Annemin anlattığı Mumhala masalı da şöyleydi. Bu masalı bütünüyle değil, bir sahnesiyle anımsıyorum. Küçük ve güzel bir kız var. Bu kız, bir kötü insan penceresiz karanlık bir yere kapıyor. Belki de kızın kapatıldığı yer bir mağara yada zindandır; belleğimde kalmamış. Belki de o karanlık yere küçük kıza kapatan üvey annesi ya da kötü ruhla bir devdi. Küçük kıza, bulunduğu karanlık yeri aydınlatması için mum ve çakmaktaşıyla fitil verilmişti. Yanan mumların eriyiği dipte birikiyordu. Küçük kız konuşacak, derdini anlatacak kimsesi olmadığı için durmadan ağlıyordu. Sıcak gözyaşları, yanan mumların dibinde birikmiş eriyikleri yumuşatıyordu. Kız bu mum eriyiklerinden bir bebek yaptı. Bebek, bir kadındı. Bebeğin boynuna bir ip bağladı. Bu ipi önden çekince mumdan bebek evet anlamına başını öne eğiyor, arkadan çekince de hayır anlamına başını kaldırıyordu. Küçük kız, bebeğinin adını (Mum Hala) Mumhala koydu. Mumhala'yla konuşmaya başladı. Gönlünden ne geçirirse Mumhala ona göre konuşuyordu. Küçük kız evet yanıtını almak isterse Mumhala evet diyor, hayır yanıtını almak isterse hayır diyordu, yani küçük kız, kendikendisiyle konuşmuş oluyordu.

Benim notlarım yada (günce denilebilirse) güncelerim de kendikendime konuşmalarım sayılırdı bir anlama. Bu nedenle o notlarıma Mumhala adını vermiştim. Yaşarsam, belki 1995 yılında Mumhala'yı kitaplaştırabilirim.

Annem, Mumhala masalında kendini özdeşleştirmişti. Mumhala, nasıl küçük kız yerine konuyorsa, annem de Mumhala masalında kendini anlatıyordu. Parça parça belleğimde kaldığına göre, bir dev küçük kıza kapmış taa dağların ardında bir yere bırakmış. Masaldaki dev, yazgıydı. Yazgısı annemi on yaşında anasından, yuvasından (Ordu'nun Perşembe ilçesinin Annaç köyünden) ayırmış. Annem evlatlık olarak Ordu Liman Reisi Salim Bey ailesine verilmiş, taa dağlar ardında İstanbul'a göndermişti. Yazgısı onu 13 yaşında babamla evlendirmişti. İçini açacak, derdini söyleyecek kimsesi yoktu. O da kendikendisiyle konuşuyordu, yani Mumhala'sıyla. Kendikendisiyle ko-

HAMRİYANIM

nuşmak bakımından annemle çok benzeşiyoruz. Yazarlık, ben-
ce insanın kendikendisiyle konuşmasıdır.

Erlangen'de, benim de, onun *Hamriyanım* romanına, ben-
zer masala dayanması bakımında çok benzeyen bir kitabımın
Mumhala adıyla yayımlanacağını söylemişim.

Bu konuşmamızdan bikaç yıl sonra, Habib Bektaş'ın *Ham-
riyanım* adlı romanı Remzi Kitabevi'nde yayımlandı. H. Bek-
taş bu kitabını bana gönderdi. Ama, son ameliyatımdan sonra
gözlerimin görme gücü azaldığından romanı okuyamadım. Ro-
manı, Vakıf'taki kızlarıma okuttum. Ancak, dün gece bitti.

Habib Bektaş'ın yazarlığa şiirle başladığını, 1992 yılında
"Erlangen Kültür Özendirme Ödülü"nü şiirleriyle aldığını bi-
liyorum. Yüksel Pazarkaya, bu şiirleri kendisinin Almancaya
çevirdiğini söylemişti. Türkçe şiirlerinden bir kitabını bana
gönderdiğini anımsıyorum. Okudum. Ama şimdi o şiirlerden
bir iz kalmamış belleğimde.

Gelelim Habib Bektaş'ın *Hamriyanım* romanına. Sanıyo-
rum, bu, ilk romanıdır. Bir ilk roman olarak çok beğendim,
sevdim. Bir başyapıt değil elbette (Hangisi başyapıt ki), ama
ilerisi için büyük umut veriyor.

Güzel bir roman. Bana sinema tekniğiyle yazılmış gibi gel-
di, ama tam değil. Fatma adlı bir Türk köylü kızının, Alman-
ya'da (Berlin'de) işçi olarak çalışırkenki dramı. Onun derdini
anlattığı bebeği hamurdan yapmış ve adını Hamriyanım koy-
muş.

Romanın bana göre en dramatik ve en ilginç yanı Alman-
ya'ya işçi olarak gitmiş Türk köylüsü Fatma kızın, Alman aydı-
nı Fritz'i Türk olarak, Türk gibi sevmesi, Fritz'in de bir Alman
olarak, bir Alman gibi Fatma'yı sevmek diye hiçbir sorunu ol-
maması. Her ikisi de, kendi açılarından ne denli haklı... İkisi
de, haklı olduklarından suçlu değil. Fatma'nın ve Fritz'in kişi-
liklerinde Alman ve Türk toplumu ve bu iki toplumun gele-
nekleri ve göreneklere tartışılıyor romanda. Salt iki ayrı ulusun
kültür ayrımı değil, iki ayrı sınıfın kültür ayrımı da ortaya çıkı-
yor. Köylü Fatma kızın Almanya'da gönlünü kaptırdığı Alman
Firtz yerine, İstanbul'da hizmetçi olarak çalıştığı evin oğlu yada

OKUDUĞUM KİTAPLAR

beyi olsaydı, yine Fatma için aynı sonuç ortaya çıkardı. Romanda çatışan iki ayrı ulusun ve – salt ulusların değil – iki ayrı sınıfın çatışmasıdır. Ulusal kültür çatışmasından da çok, sınıfsal kültür çatışması öne çıkıyor. Fatma'nın yerine bir Alman köylü kızı olsaydı, Alman köylü kızının kızlığını Fritz'in bozması hiç de bir roman konusu dram olmazdı.

Elbet romanda salt bu dram anlatılmıyor. Romanın ikinci üçüncü derecede kişilerinin de yaşamları var.

Kısacası, *Hamriyanım*'ı yazarın ilk romanı olarak beğendim. Asıl değeri, bundan sonraki yapıtlarında belli olacak. Kendini yineleyecek mi yoksa başkalık, değişiklik, özgünlük gösterebilecek mi? Estetik bakımdan bir üst düzey gösterebilecek mi?

Nesin Vakfı
30 Mart 1994

İSMET KEMAL KARADAYI'NIN ŞİİRLERİ

İsmet Kemal Karadayı
Kadın, Özgürlük Çağ ve Ölüm Üzerine Şiirler
Söz GümüŖse
Ŗiir

İsmet Kemal Karadayı'nın Ŗiir kitabı *Kadın Özgürlük Çağ ve Ölüm Üzerine Şiirler* adlı kitabını okudum.
Sevemedim.

*

İsmet Kemal Karadayı bana iki kitabını göndermiŖ. İkinci-
si, *Söz GümüŖse...*

İkisini de okudum. HiçbiŖey yazmak istemiyorum kitapları için. Daha önce de bikaç kitabını okudum.

Bana öyle geliyor ki Karadayı, kentli olamamıŖ bir yazar. Yazarlığa hevesli, uzak taŖra kasabasının yarı aydını, sanki Almanya'da çalıŖarak eline geçen parayla kendi kitabını bastır-
mıŖ izlenimi veriyor bana.

Dereboyu
14 Temmuz 1994

DİP SEVGİ

Turgay Fişekçi
Dip Sevgi
şiiir

Dip Sevgi Turgay Fişekçi'nin dördüncü şiiir kitabı.

İnce ve duyarlı şiiirler. Kimi şiiirlerinde, örneğin kitabının ilk şiiiri "Kuvöz"de, kozasından memnun, dışarı çıkmak istemiyor; çünkü dünya kendi tufanına doğru uzaklaşıyor.

Kızmasını, aşırılığı, heey diye bağırmasını bilmeyen bir şiiir. Atmosferinde yakıcı güneş, kar, fırtına, tipi yok. Serin gölgesi bir yolda yürür gibi okunuyor şiiirleri.

Sevdim şiiirleri, genelde çoğunu sevdim, ama, öyle çarpıcı, atlama çitasını aşan, aman işte dedirten şiiirini bulamadım. Belki ilerde... "Çadırlar", "Ağır Yük", "90. Yaşgününde Nâzım Hikmet" gibi beğendiğim, sevdiğim şiiirler var kitapta. "Lenin Evi" şiiirini de sevdim.

"Seçimler" başlıklı şu üç dizelik taşlamasının yeri de bu kitap olmamalıydı.

Yazık şu Paris halkına
İki yüz yıldır bir Dalan çıkaramamış
"İmar"a açmak için o koca parkları, bahçeleri.

"Hüseyin Erdem" başlıklı şiiirindeki dizeyi :

Sırtını ovar dünyanın ellerin

Ben olsam şöyle yazardım "Ellerin ovar sırtını dünyanın"

Turgay Fişekçi'nin şiiirleri, duygusallıktan düşünselliğe kayıyor gibi.

Dereboyu, NesinVakfı
23 Temmuz 1994

YAĞMURUN ALTINDA

Melih Cevdet Anday

Yağmurun Altında

şiiir

Bikaç ay önce telefonda söylemişti, ölüm üzerine uzun bir şiiir yazdığını. Server Tanilli'ye telefonda okumuş bu şiiirini. Tanilli, bu şiiiri bitirmemesini söylemiş. Bu anlayıştan erinçliydi Melih'in sesi.

Sonra kitap çıktı. Melih Cevdet'in düzyazılarını oldum olası severim. Yaşamı ne kertede hırçın ve mantıksızsa, düzyazıları, yaşamının tersine mantığa dayanır. İlişkilerimiz hiçbir zaman çok yakın ve çok sıcak olmadı ama, yine de ilişkilerimizi kavga etmeden yürüten (sürdüren) çok seyrek insanlardan biriyim. (Celal Sılay'ın evinde, yemekteki olay.)

Çok büyük bir şair olduğu söylenen ve yazılan Melih Cevdet'in, düzyazılarını sevdim ama, şiiirlerini baştanberi hiç sevmedim. Şimdi tarasam bütün şiiirlerini, belki bikaç sevebileceğim şiiirini bulabilirim. Sona doğru yazdığı şiiirleri büsbütün sevmedim.

Şiiirinin tümüyle akla, akılcılığa dayandığını savlar. Belki de buyüzden sevmedim.

Bu kitabı *Yağmurun Altında* yine hesaplı kitaplı, akılcılığa – dayanan değil – dayanmaya çalışan, ama tema ölüm olunca isteristemez duygusallığın ağır bastığı görülüyor.

Ölüm temasını işleyen *Yağmur Altında*, bu konunun Türkçede en güzel şiiirlerini yazmış olan Yahya Kemal'i akla getiriyor ve isteristemez insan değer bakımından bu şiiirlerde Yahya Kemal'le Melih Cevdet'i karşılaştırıyor. Ne yazık ki... Evet, Melih arkadaşım ve yaşıtımlı olması bakımından, ne yazık ki Yahya Kemal ağır basıyor, çok daha ağır...

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Yağmur Altında “yirminci yüzyılı yaşadım” dizesiyle başlıyor ve şiirin öteki beşliklerinde bu dize kimileyin tıpatıp, kimileyin değişik biçimlerde yineleniyor. Üçüncü beşlikte “yirminci yüzyılı taşıdım” biçimine dönüşüyor. “Yirminci yüzyılı taşıdım” dizesi bana daha anlamlı ve uygun geldi. Bir şair, yaşadığı yüzyılı, yaşamaktan çok taşır, hele 20. yüzyılı. Bir beşlikte bu ilk dize “yirminci yüzyılı yaşadık” oluyor. Çünkü burda ölüm bir kişinin salt Melih Cevdet’in – bir kişinin değil – çağlardakilerin ölümüdür.

Kitaptaki notlarım :

31. sayfa : “Bir de Yahya Kemal’i düşünelim, aynı konuda yazmış.”

35. sayfa : “Buraya dek okuduklarımın en güzel beşliği. Bu beşliği yazıyorum :

Dingin ol ruhum, belki uzaklarda
Bir yerde nicedir ilk dizeleri
yaratılıyor acıklı destanımızın
Çağlar sonra hayranlıkla okunmak için
Belki benzer umarsızlığımız kahramanlığa

44. sayfaya yazdıklarım :

“Şimdi bu ne bu? Ne oluyor? şiir mi? Öyleyse her romanın, her düzyazının, her resmi raporun yada her dilekçenin herhangi paragrafı, herhangi bölümü yada parçası da şiir sayılabilir demektir.”

Söz konusu, şiir denilen (sayılan) üç satırı buraya aktarıyorum :

KEDİ

Yattığı yerde başını kaldırıyor, bir şey söylemek ister gibi ağzını açıyor, ama hiç sesi çıkmıyor.

Sonra düşünde konuşmak için uykuya dalıyor.

YAĞMURUN ALTINDA

Bu bir taşlama olabilir, ancak düşlerinde konuşabilenleri taşlamak yermek için. Ama bunun için de kitaptaki yazıların (şiiirlerin) bütününe uyması gerekmez mi?

Melih Cevdet'in yeni kitabı *Yağmur Altında* için bu yazdıklarımı, öbür kitap eleştirilerim gibi, yayımlamayacağım. Yayımlarsam, Melih'i kışkandığımı düşünenler, yazarlar olur.

Şimdi merak ediyorum. Melih Cevdet şiiirinin övücüleri, bakalım bu kitabı için de ne övgüler düzecekler. Aslında onlar, Melih Cevdet'in şiiirlerini değil, kendi yetmezliklerini övüyorlar.

Tepe, Nesin Vakfı
4 Nisan 1995

SÜRGÜN

Fariha Aşrûdi

Sürgün

anı-izlenim

Cep Belgesel Kitapları – 1992

Fransa'da yaşayan, Hélène Kafi adıyla yazan, asıl adı Fariha Aşrûdi olan İranlı bir kadın yazarın *Sürgün* adlı kitabı.

1965'tenberi – 30 yıldır – Fransa'da yaşayan bu İranlı kadın gazeteci, Humeyni döneminde kaçak olarak İran'a giriyor. İran'da kaldığı süredeki izlenimlerini yazmış kitabında.

Türkiye için ders alınacak bölümler ağırlıkta. Özellikle sektör olan TKP'liler için. Örneğin Vedat Türkali gibi, sekter görünmeyip de gizli sekterler için. (Aydınlık'ta benim için yazdığı ve yanıt vermediğim iki yazısı.)

Kitaptan, altını çizdiğim satırlar şunlar :

Zahedan'a gider gitmez, daha şehre adınızı atmadan önce, düzmece bir nikâh yaptırmanız gerekir. Bir kadınla bir erkeğin aralarında hiçbir bağ olmadan, akrabalık olmadan, halkın arasında gözükmeyeceğini biliyorsunuz, yolculuk yapmalarıysa imkânsız... Ahlaka aykırı hareketten tutuklanmanız çok enayice olur! İyi yolculuklar.

Hélène'e Karaçi'den İran'a geçerlerken böyle söyleniyor. O da rehberi Rıza'yla evlenecek. Türkiye'de bu anlaşmalı ve süreli nikâha Acem nikâhı denirdi ve ben bunun doğruluğuna inanmazdım. Demek doğruymuş.

Tahran'a gelmeden önce kapalı kaldıkları bir evde bulduğu bir kitabı, yazarı babasının arkadaşıdır. Şöyle yazar : *O bana, atalarımızdan kalan değerlerin gerçek olduğunu, bitip tükenmeyeceğini, halkımızın doğuştan gelen dehasının şu anda gizli kaldığını, entrikalarla kirlenmediğini hatırlatıyordu*

Burda o dediği yalnız kaldığı evde bulup okuduğu şiir kitabının yazarıdır. Bana göre burda bir saçmalık var : Doğuştan gelen deha, atalarından kalan değerler nedir İran halkında? Örneğin Acem nikâhı mı? İranlılarda da, biz Türklerde de, atalarımızdan kalan değerler, değersizliklerimizin yanında hiç kalır. Çağcıl ve uygar olmak istiyorsak önce bunca gerçeği kabul etmemiz gerekir.

Kitabın 102. sayfasında, aşağıdaki satırların altını çizmişim: *California'daki İran topluluğunun (romantik solcuların) ölümü hakkında ne düşündüğünü araştırıyordum. Niyuşa Farahi, yanıklarından sonra geçirdiği kalp krizi yüzünden ölmüştü. Aşırı sağcı kraliyet yanlıları karamsar dedikodular yayıyorlardı : Solcular siyasi hatalarını örtebilmek için arkadaşlarının canlı canlı yanmasına göz yummuşlardı.*

114 sayfadaki şu satırları, kendi özyaşamım bakımından da, çok önemli buluyorum :

Bağdat içinde yaptığımız ender geziler sırasında, Mahsume, bana yaşamından kısa anılar aktardı. İmparatorluk dönemindeki öğrencilik yıllarında Humeynicilerin terörüne kadar uzanan anılardı bunlar. Eski bir siyasi militandı, pekçokları gibi onun da hayat düzeni, gizlenmeler, tutuklanmalar, kaçışlar, misillemeler ve ölümler (yakınlarının ölümü) iç içeydi. "Ciddiye alınan bütün siyasi davalar bu tür fedakârlıklar gerektirir." dedikten sonra : "Çocuklara hiç bir hak tanımayan bir toplumda bir annenin görevi nedir?" (Çoluk çocuğu konusunda kendisinden daha çok telâş eden gazetecileri, Winnie Mandela'nın, "Siz kendikendinize milletle çocuklar arasında bir tercih yapmak gerektiğinde önceliğin hangisinde olması gerektiğini sorup duruyorsunuz. Ben milleti tercih ettim," deyişini anlatarak açıklamaya çalıştı.

Ben de aynı durumu çok yaşadım : Halkım mı, yoksa çoluk çocuğum (ailem) mi? Hayır, benim için bu bir seçim, tercih işi değildi. Seçim ve tercih olayı olsaydı benim için, herşeyi biyana bırakıp çocuklarımı tercih ederdim. O zaman böyle bir seçim benim için bir dilemma olurdu.

Ben, aleyhime lehime olacağını hiç düşünmeden, her ne yaptımsa, başka türlü yapamadığım, başka türlüşünü yapmak

OKUDUĞUM KİTAPLAR

elimden gelmediği için yaptım. (Örnekler vermeliyim.) Benim gibi yapmayanları kınamıyorum, ille de böyle yapılmalıdır, demiyorum. Ben böyle yapmak zorundayım, başka türlüünü yapmam, elimde değil, diyorum. Ve sonunda çoluğuma çocuğuma, eşime, bütün aileme ve bana da yazık oldu.

Kitaptan şu satırları da işaretlemişim. :

Cumhuriyetin hapisaneleri (İran İslam Cumhuriyeti) tuklüm tuklüm dolu. Mahkemelerde zaman zaman, belirli süreler içinde şöyle kararlar alınıyor : “Hamedan devrim mahkemesinin emriyle, kanunlara karşı gelen üç kişi homoseksüellik suçuyla başı uçurularak idam edilme cezasına çaptırıldırıldılar; kırbaçlandıktan sonra birinin eli kesildi().” yada “Hamedan Ziraat Bankası’nın müdürünün katilleri hakkında verilen, başları kesilerek öldürülme kararı yerine getirildikten sonra, Devrim mahkemesinin kararıyla kafası kesilen üç katilden ikisinin kesik başları, halk görsün diye Abin Ali İbn-i Sina’nın türbesinin kubbesine asıldı. Kafası kesilmiş cesetler vinçlere asılarak şehirde gezdirildi. 11 Mart 1991 tarihli son bir örnek : Aşgar Musipzade, göze göz, dişe diş yasalarına göre, evli bir kadınla ve evli olmayan bir kadınla zina suçu işlediği için taşa tutularak öldürülme ve yüz kırbaçla kırbaçlanma cezasına çaptırılmıştı; Bermani Fikri**** önceden tasarlayarak cinayet suçu işlemekten kisas yasalarına göre yüz altın dinar para cezasına çaptırılmıştı, tasarlayarak cinayet işleme suçu dışında evli bir kadınla zina suçu da işlediği için taşa tutularak öldürülmeden önce “iki gözü kör edilecekti.”******

askeri roman

(Şeriatın kestiği parmak acımaz-sünnet)

Sıkıyönetim komutanının buyruğu :

(Su kanallarında yüzmek ve boğulmak yasaktır.)

(Canlı ve cansız hayvan kentimiz sınırlarında yasaktır.)

(*) İslam Cumhuriyeti Gazetesi, 2 Ocak 1989 (Y.N)

(**) Kayhar, 15 şubat 1989. (Y.N)

(***) Resselat, şubat 1989. (Y.N)

(****) İslam Cumhuriyeti Gazetesi. (Y.N)

(*****) Altın dinar (beş gram altına eşittir) eski Arap para birimidir. Hz. Muhammed devrinde verilen cezalar, para cezaları bu altın dinarlarla hesaplanırdı. (Y.N)

YAĞMURLU LEYLA

Ali Asker Barut
Yağmurlu Leylak
şiiir

Adam Yayınları, 1995

Ölümüne bu denli az zamanın kalmışken, ne diye bu şiiir kitaplarını okurum sanki. Bu çocuğun şiiirlerini Adam Dergisinde görüyorum.

Bu kitabının başından beş, sonundan üç, ortasından da kitabın adı olan bir şiiiri okudum. Yeter : Bana yetti de arttı bile...

Ben mi şiiirden hiç anlamıyorum, bu gençler çok güzel yazıyorlar da ben mi hiç bişey anlamıyorum, yoksa bunları anlamadan kıskanıyor muyum? En uzun, elli yıl sonra şair olarak bunların adı kalır mı? Ama hiç belli olmaz, bir de bakmışsın, sonraları ustalaşip olağanüstü güzel şiiirler yaratmışlar... Gençliklerinde güzel şiiirler yazıp yaşlılıklarında saçmalayan şairlerden olmaktansa, gençliklerinde saçmalayıp yaşlılıklarında güzel yazanları yeğlerim.

11 Nisan 1995

İTİRAFLARIM

Leon Tolstoy

İtiraflarım

Çeviren : Prof. Dr. Kemal Aytaç
anı

90 sayfalık, 17 bölümlük küçük bir kitap. Kendim göremediğim için Emine ve Dilek kızlarıma okuttum. Çevirinin dili özleşme yönünden özenli değil. Gereksiz Osmanlıca çok. Önsözde Kemal Aytaç üç önemli "İtiraf"tan söz ediyor. M.S. 400 yılında M. A. Augustinus'un (354-430) "Confessiones" Latince. İkincisi J. J. Rousseau'nun (1712-1778) *Les Confessions*'u. (*İtiraflar*). Üçüncüsü Leo Tolstoy'un bu kitabı : *İtiraflarım*.

Bana öyle geliyor ki yanılmıyorsam, başka itiraflar da var. Örneğin Jean Genet'nin. Belki onunkinin adı itiraflar değil.

Böyle Gelmiş'in üçüncü cildinde bu kitabımın bir anlama itiraflar olacağını yazacağım. (Kendimi suçüstü yakalamak.)

Düşün yayınevi bu itiraflardan bir dizi yapamaz mı diye düşünüyorum.

Tolstoy'un *İtiraflarım*'ına gelince... Benim Bulgar dostum Strahil Nikolov'un Paris'te yaşayan ağabeyi bir Tolstoyistmiş. Tolstoy'un daha çok *İtiraflarım*'daki açıklamaları ve açıkladığı ilkeleri bir tarikat, bir mezhep, hata bir din gibi bütün dünyaya yayılmış. Sonradan bu Tolstoyculuk tavsamış.

Tolstoy (1828-1910)

İzlenimim. Koca Tolstoy'un itirafları üzerine benim konuşmam çok zor. Saygısızlık yaparım diye çekiniyorum.

Doğrusu, ben bu küçük kitaptaki itirafları, J. J. Rousseau'nun kitabı oranında içtenlikli bulmadım. Önsözde Prof. Kemal Aytaç, Rousseau'ın *İtiraflar*'ının Ahmet Halit Yayınevinde 1974'te yayımlandığını yazıyorsa da, ben J. J. Rousseau'nun

İTİRAFLARIM

*İtiraf*lar'ını çok daha önceleri okumuş olduğumu çok iyi anımsıyorum. Hatta benim okuduğum *İtiraf*larım sanıyorum ki eski Türkçe (Arap harfleriyle basılı) idi.

J. J. Rousseau'nun itiraflarıyla – belleğimde kaldığı kadarıyla – L. N. Tolstoy'un itiraflarını karşılaştırınca, aşağı yukarı, hem de yüzelli yıl sonra yaşamışken, Tolstoy'unkini yeterince içtenlikli bulmadım. Nedeni şu

İtiraf, insanın kendine yazdığı, kendi için yazıyormuş, sanki başkaları okumayacakmış gibi bir yazı olmalıdır bence. İnsanın kendi başına kendi kendisiyle konuşması gibi, günah çıkarma hücrelerinde günah çıkarır gibi bişey... Oysa L. N. Tolstoy'un *İtiraf*larım'ı, kendine değil, başkalarına kendini anlatıyor. Böyle olunca da doğal olarak içtenlikli olmuyor.

Benimkisi bir haddini bilmezlik örneği. Koskoca Tolstoy'u eleştirmek senin haddine mi kalmış.

Tolstoy'un bu küçük kitabında yaşamın ve ölümün niçinlerini düşünüyor ve bu konuda değişen düşüncelerini savunarak açıklıyor.

Kitabı beğenmedim mi? Estağfurullah... Beğendim ve o küçük kitaptan çok şey de öğrendim. Ama bu kitap itiraflar değil ki.

Tepe, Nesin Vakfı
7 Haziran 1995

TURHAN DOYRAN'A

Turhan Doyran

Foto-Grafik

fotoğraf

Sevgili Turhan Doyran,

O güzel yapıtına *Foto - Grafik* adını vermişsin. Bana kalsa eksik bir ad. *Foto - Grafik - Şiir - Resim - Müzik* demeliydin. Adı tam olur muydu o zaman? Yine de sanmıyorum. Ama şunu iyi biliyorum. Şiir de yazılmayınca bu kitabın adı eksik kalır. Sen fotografla şiir yazmışsın, nesnelere şiirini Kalem yerine objektif kullanarak.

Sağol.

GOETHE'DEN SEÇME MEKTUPLAR

Goethe'den Seçme Mektuplar

Çeviren : Melahat Togar

Milliyet gazetesindeki “Almanya Almanya” başlıklı dizi yazılarımda Goethe üzerine bölümü okuyan Melahat Togar adlı hanım okurum bir mektup yazdı, bir de çeviri kitabını gönderdi : *Goethe'den Seçme Mektuplar*, III. cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980.

Goethe'nin mektupları ilgimi çekti. Melahat Togar mektubunda, I. ve II. ciltlerin kendisinde de olmadığını buyüzden gönderemediğini yazıyordu. Teşekkür mektubu yazıp Ankara'ya gidişimde I. ve II. ciltleri arayacağımı bildirdim. Bunun üzerine, eskiden başkasına imzalamış olduğu öteki ciltleri de gönderdi.

Goethe'nin mektupları bana öyle ilginç geldi ki, onları okurken sanki çağdaşımışım ve onunla birlikte yaşıyormuşum gibi oldum. Bir büyük yazarı bütün insan yönleriyle tanımak ne güzel... Aklıma, Ahmet oğlumun kuracağı Düşün Yayınevi'nde Goethe'nin bu üç ciltteki mektuplarını tek cilt içinde ve daha başka mektuplarını da ekleyerek yayımlamak geldi. Mektuplar dizisinin ilk kitabı olabilir. Bu dileğimi Melahat Togar'a yazdım. Olumlu yanıt verdi.

I. ve II. ciltler, yedişer bin, üçüncü cilt onbin basılmış. Birinci ciltte gençlik yıllarının, ikinci ciltte olgunluk çağının, üçüncü ciltte son yıllarının mektupları var.

Goethe çok mektup yazan yazar. Melahat Togar'ın sonsözünde yazdığına göre 13 binden çok mektup yazmış. Sanmıyorum müsveddeli yazmış olsun mektuplarını (kopyalı değildir.) Çünkü elyazısıyla tüy kalemle yazdığını açıklıyor bir mektubunda. Elle iki kopya yazamaz. Peki bu onüçbinden çok mek-

tup nasıl toplanmış?.. Bir toplumun bir yazara verdiği en büyük değer bu... Eskiden aboneli olduğum "Saturday Review" dergisinin her sayısında birkaç ilanda, ünlülerin, yazarların mektuplarının satın alınacağı bildirilirdi. Bu mektupların piyasası var, pazarı var. Bu, yazarların mektuplarına değer verilmesi demektir.

Ben de çok mektup yazan yazarım. Hiçbir mektubu yanıtsız bırakmam. Haftanın iki günü mektup yazmakla geçiyor. Ama Goethe kadar mektup yazmak olası mı... Otuz yaşından bu yana günde ortalama dört mektup yazmış olsam – ki yazmışımdır – otuzaltı yılda, şimdi altmışaltı yaşında olduğuma göre – $36 \times 360 \times 4 = 51\ 840$. Müthiş korkunç bir sayı çıktı yahu... Bugüne dek en azından 50 bin mektup yazmışım. Elbet otuz yaşından önce yazdıklarım da var. Ne korkunç sayı bu... Goethe yaşadığı (1749-1832) seksenüç yılda 13 binden çok mektup... Bütün hesaplarım yanlış olsa, bugüne dek en az 20 bin mektup yazmışımdır. Ne önemi var. Hiç... Önemli önemsiz, hiç değilse sayı bakımından Goethe'nin mektuplarıyla oranlanabilir.

Goethe'nin mektuplarında yazarlık uğraşı bakımından dikkatimi çeken çok şey var. Ama en çok dikkatimi çeken, yazar için yazmanın kurtuluş olduğu gerçeği. Bunu pek çok mektubunda dile getiriyor. Örneğin *Werther'in Acıları*'ni Lotte'nin umutsuz sevisinden kurtulmak için yazdığı pek belli. Arkadaşı Behrsh'e yazdığı mektupta (daha onsekiz yaşındayken) şöyle diyor : *Yazayım da, hürsüm kalemimden çıksın; yoksa, kimbilir ne olmaz işlere kalkışacağım.*

Yazarak kurtulmak duygusu, yani yazmadan dinginleşmemek, yazarlığın ilk koşullarından biri olmalı. Hepsini değil elbet, ama kimi kitaplarımı, pek çok öykümü, oyunlarımı işte bu hırsıyla, acıdan kurtulmak duygusuyla yazdım, daha böyle yazacaklarım çok var. Örneğin şu *Modası Geçmiş Adam* bunlardan biri...

Goethe kimi mektuplarında benim ve sanırım herkesin duygularını dile getiriyor. Sevgi yanıtsız kalmışsa, seviyi açıkça reddetmeyip de benimseyemeyen yan, "sevgili" yerine arkadaşlığı koymak ister. "Sevgilim" diyemez de "arkadaşım", "sen

benim en iyi arkadaşımın” filan avutmalarına kalkar. Ben bunu bikez çok acı yaşadım. (Ama ben rica etsem de) Goethe, yüksek mevkide biriyle evlenen Katchen'e yazdığı mektupta şöyle dile getiriyor *Sevgilim*, “iyi arkadaşım”, hatta yer yer “En iyi arkadaşım” biçimindeki iltifatlarınıza karşın doğrusu bu “en iyi arkadaşlık” bana biraz cansıkıcı geliyor.

O cansıkıntısını ne çok çekmişim. Benim o eski “en iyi arkadaşım” yıllar sonra bana geliyor, bütün öbürleri gibi... İş iş-ten geçmiş. Konuşmak bile zor geliyor onunla. O yapma ve zorlama ilginin içine düştüğüm için kendikendimden utanıyorum. Yine o mektubunda bu duyguyu Goethe şöyle anlatıyor :

Bir zamanlar size durmadan anlatmak, söylemek ihtiyacındaydım. Bugünse bir sayfayı doldurmak bana zor geliyor.

Evet, aynen böyle...

Mektuplarından ve yaşamından anladığıma göre Goethe, dünya edebiyatının en büyük zamparası... Yanılmıyorsam üç kez de büyük aşk yaşamış, Lotte, Stein ve eşi Christiane... Lotte'yi 19 yaşında tanıdığına kendisi de 23 yaşında. Lotte'yle (Charlotte Buff) bir eğlence akşamında tanışırlar. Oysa Lotte, Goethe'nin arkadaşı Kestner'le nişanlıdır ve onunla evlenir. Her zamanki gibi büyük seveleri, büyük engeller yaratıyor.

Kestner de, karısı Lotte'yi Goethe'nin sevdiğini biliyor, ama ilişkileri hiç kesilmiyor. Bizim için (hele benim için) anlaşılır şey değil. Kestner bir mektubunda Goethe'ye, karısının kendisinden sonra en çok Goethe'yi sevdiğini yazmış. Goethe şu yanıtı veriyor :

Lotte sizden sonra yalnız beni seviyormuş, diye yazıyorsunuz. Buna sevinmedim. İkinci olmuşum yada yirminci, arada ne ayırım var. (...) Ben onu taa başından beri, karşılık beklemeden sevdim.

Dayanamamışım, kitabın burasına “Ne tuhaf!” diye yazmışım. Beni etkilemesi, bir kadın sevgisinin kocasıyla başkası arasında paylaşılmasından değil salt, aşağıyukarı aynı duyguyu yaşamaktayım da ondan... Ha ikinci olmuşum, ha sonuncu... Sevide ikincilik hiç olmaz.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Kestner'e 10 Nisan 1773'te yazdığı mektup beni büsbütün şaşırttı. Yahu, bu mektubu kadının kocasına yazıyor...

Lotte'yi bırakıp gitmek... Bunu nasıl yapabildim, hâlâ şaşıyorum. Zira, bakın – siz de bir yürek taşıyorsunuz – size biri gelse, yada gelmiş olsa her ne ise ve dese ki, Lotte'yi bırak da git! Ne yapardınız? Bu da nasıl soru, değil mi? Ya, ama ben de bir yürek taşıyorum ve ben alıp başımı gittim. Siz buna ister büyüklük deyin, ister başka bir şey... gittim. İyi mi ettim, fena mı? (...) pek iyi bildiğim bir şey var : o da Ulu Tanrı'nın duyudan yana soğuk oluşu. Böyle olmasa Lotte'yi size vermezdi.

Buraya da kitapta “Hösst!” diye yazmışım kendimi tutamayıp. Gerçekten bizimkiyle çok ayrı iki uygarlık. Bununla kalmıyor ki, yine Lotte'nin kocasına şöyle yazıyor (Haziran 1773)

Bu gece, Lotte'ye değgin çok şaşılabilir bir rüya gördüm. Kolkola girmiş, caddede yürüyorduk. O'nu benim kolumda görenler duruyor, gözlerini dikip Lotte'ye dik dik bakıyorlardı. Böyle durup bizi seyredenlerin kimilerini halâ görür gibi oluyorum. Derken, Lotte yüzüne bir örtü örttü. Herkes şaşırdı. “Yüzünü aç!” diye O'na yalvardım. Bunun üzerine peçeyi arkaya doğru itti ve gözlerini bana doğru çevirdi. Bu gözler, ah!.. Onları gözünüzde duyduunuz mu, insan ne hale gelir, bilirsiniz... Sonra hızlı hızlı yürümeye başladık. Halk hep böyle durmuş, bizi seyrederiyordu. “Ah Lotte” dedim “ya senin bir başkasının karısı olduğunu bilseler...” Derken, dans edilen büyük bir alanda kendimizi bulduk. Ötesini anımsamıyorum.

Öyle şaşmışım ki, bu satırların yanına “Allah Allah!..” diye yazmışım.

Bir arkadaşının karısını umutsuz bir aşkla seven bir Katolik papazının oğlu Jerusalem kendini öldürür. Şöyle böyle tanıdığı Jerusalem'in kendini öldürmesi Goethe'yi çok etkiler. Çünkü o da, bir arkadaşının karısını umutsuz bir seviyle sevmektedir. Üstelik bu ölüm haberini de sevgilisi Lotte'nin kocası Kestner'in bir mektubundan öğrenmiştir.

Goethe bu arada yaşlı bir işadamlarıyla evli bir genç kadına (Maximiliane von La Roche) da tutkundur. Eve girip çıkmak-

ta. Başta aldırmayan koca sonunda dayanamaz. Goethe kadından uzaklaşmak zorunda kalır.

Bu dramatik yaşam – özellikle Lotte sevgisi – Goethe'ye esin kaynağı olur ve *Genç Werther'in Acıları* adlı romanını yazar.

Goethe, Werther'i yazınca çektiği acılardan, bütün bunalmılarından kurtulur.

Kitabını bir mektupla birlikte Kestner'e gönderir. Bu mektubun içinde Lotte'ye yazdığı şu pusula da vardır :

Bu kitabı ne kadar sevdiğimi, onu okurken duyacaksın Lotte. Bu nüsha ise, benim için ayrı bir değer taşıyor. Sanki bir eşi yokmuş gibi, üzerine titriyorum. Bu, sana ayırdığım sayı, Lotte. Onu yüzlerce kez öptüm ve sonra kimsenin eli değmesin diye kapatıp kilitledim. Ah, Lotte!

Romanı okuyan Lotte ve Kestner, Goethe'nin dostluk ve güvenlerini sarstığı kanısına vardılar, küstüler Goethe'ye, olaylar, kişiler değiştirilmiş olsa bile romanda, aralarında geçmiş ayrıntıların, küçük olayların açıklanmış olması Lotte ve kocasını gücendirdi. Dostluklarının gizliliğine saygısızlık saydılar. Sonraları pek seyrek mektuplaştılar. Nitekim altı yıl sonra Goethe, Kestner'e yazdığı mektupta şöyle der (14 Mayıs 1780)

Size yeniden seslenebilmek ne güzel... Birkaç gün önce sizleri andım; ne var, ne yok, bir sorayım diyordum. Ziyaretinize gelmeyi çoktandır tasarlıyordum. Bir gün inşallah bu tasarımı gerçekleştiririm de, gelir, beş oğlunuzu da, sizi de sağlık ve neşe içinde görürüm.

Şöyle bir otursanız da bigün bana topluca bir mektup yazsanız. Lotte de, çocuklardan yazmasını öğrenmiş olanlar da ayrı ayrı birkaç satır yazsalar da yeniden birbirimize daha yaklaşırsak...

Ondokuz yıl sonra da (Lotte'yi tanımasından ve Lotte'nin evliliğinden 25 yıl sonra) Kestner'e yazdığı mektupta (16 Temmuz 1798) şöyle der :

Günler ve yıllar öylesine sürükleyici bir canlılıkla akıp gidiyor, akıl alır gibi değil, yokuş aşağı, bana öyle gelir ki, hız bütünü artıyor.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Sanki Goethe 183 yıl önce bugünkü düşüncemi söylüyor ve sanki *Böyle Gelmiş*'in bir cildine *Yokuş Aşağı* adını vereceğimi bilirmiş gibi...

Bir yazarın yapıtlarını derinlemesine anlayabilmek için, öz-yaşamını bilmenin, bu arada mektuplarını okumanın ne büyük yararı olduğunu, Goethe'nin mektuplarını okuyunca bikez daha anladım. Yaşam yayınlarından Mektuplar Dizisini de bunun için çıkaracağım.

Goethe'nin mektuplarına (kitapta) pekçok notlar aldım. Bu notların çoğu bana ve her yazara derstir. Örneğin :

13 Temmuz 1819 tarihli Rochlitz'e yazdığı mektuptan :

Üç çeşit okur tipi vardır; birinciler, yargılamadan okuyanlar; üçüncüler, yapıtın tadına varmadan yargılayanlar ve yargılayarak tat alan ikinciler... İşte bunlar bir sanat yapıtını yeniden yaratanlardır.

Schiller'e yazdığı 3/4 Nisan 1801 tarihli mektuptan :

Kişinin dehası, yüzyılın dehası oranında gelişir.

Bir küçük tümcede ne büyük doğru... Buna ek yapmak haddim mi, ama eklemek istiyorum *Kişinin dehası yüzyılın dehası ve ortamının olanakları oranında gelişir.* Bunu eklemek gerekir. Goethe'nin yaşadığı ortam o gün için de (Almanya) dünya demektir, ve o dünyada takvim yüzyılını yaşıyordu. Ama aynı çağda bir Asya, bir Afrika kentinde yaşayan deha ne boka yarar... Deha, bir kişisel niteliktir, ama çağı ve uzamıyla (mekânıyla) varolabilir; yoksa deha ile aptallığın hiçbir ayrımı kalmaz, yada bu ayrım aptallığın lehine belirir.

Ya Stein'a olan o büyük aşkı, onbir yıl süren...

Ben dilesem de dilemesen de öyle olacak ama, bin bin yaşa koca Goethe!

Faust'u okuduğumda çocuk sayılırdım. Şimdi yeniden okumalıyım. Hele *Werther*'i ortaokul öğrencisiyken okumuştum.

Yaşamı baştan sona tüm sevi... 1815. Frankfurtlu banker ve devlet adamı arkadaşı Johnn Jacob Willemer'in genç eşi Marianne'a tutulur. Şiir yeteneği olan Marianne'ın da Goethe'ye ilgisi vardır. Goethe bu seviyle *West-Östlicher Divan (Batt-Doğu Divanı)*'nı yazar. *Divan*'daki Züleyha (Suleika) Marianne'dır.

GOETHE'DEN SEÇME MEKTUPLAR

Egmount, Tasso, Wilhelm Meister, İphigenia Türkçeye çevrilmiş midir? Onları da okumalıyım. Ahhh, okumam gereken ne çok yapıt var ve ben 66 yaşımdayım.

En büyük tutkunluğu Stein'e olacak. En güzel sevi mektuplarını da ona yazmış. Ayrıldıkları zamanki mektubundaki şu söz ne büyük gerçek ve hepimizin (biz insanların) nasıl büyük aptallığı : (Şubat 1788)

Karşımızdakini kendimize benzeteceğiz diye boş yere uğraştıktan sonra, darılıp birimiz bir yana, birimiz öte yana gideceğimiz yerde, dostça birbirimizden ayrılırsak daha iyi olmaz mı!

Frau von Stein yazdığı mektupları Goethe'den geri almış ve ne yazık ki onları yoketmiş. Öfff... Ne yazık. (Bizim durumumuza ne çok benziyor!) (Bunu ayrıca yazacağım, benim için önemli.)

54 yaşındayken Schiller'in eşine yazdığı mektupta şöyle der :

Ayakta kalmak ve direnebilmek için dostluğa ve anlayışa her zamankinden çok ihtiyacım var.

ATAOL BEHRAMOĞLU'NUN ÜÇ KİTABI

Ataol Behramoğlu
Ne Yağmur Ne Şiirler
Kuşatmada
Bir Gün Mutlaka
şiir

Ataol'un daha önce *Mustafa Suphi Destanı*'nı okumuştum. Ne çok beğenmiş, ne de hiç beğenmemiştim. Yukardaki üç kitabından kimi şiirlerini de toplantılarda kendi ağzından dinlemiştim. Yine öyle pek sevememişim.

Dörtlükler diye bir kitabı var. Okumadım. Ama "Dörtlükler"den birini okumuştum, o dörtlüğü çok sevmiştim.

Bu kez üç şiir kitabını özenle okudum.

Ne Yağmur Ne Şiirler kitabındaki şiirleri iki ayrı şair yazmış gibi. Örneğin bu kitaptaki "Ne Yağmur Ne Şiirler", "Kardeşim Aylardır Hapiste", "Mozart, Mayakovski, Peynir, Ekmek, Karanfil vs.", "Ben Ölürsem Akşamüstü Ölürüm", "Çocuk Gibi Tiriltirillikle" ve daha birikisini bir şair, ama şunları da başka şair yazmış sanki : "Sonnet" iki tane, "Yılmaz Güney için", "Gecekinduda geçen bir çocukluk", "İşte Bir Şiir", "Bedri Rahmi'den Özür" yada... "Ben mi Evet..." Şiir Üstüne Bazı Düşünceler" başlıklı ve daha başka bir iki şiiri...

Kitabı okurken, kitabın üstüne aldığım notlardan: "Ben mi? Evet..." başlıklı şiirinin yanına şunu yazmışım "Bence tekniğini, biçimini ve biçimini dahaca bulamamış bir şair, hem de epiy yılın genç şairi olduğu halde... "İşte Bir Şiir"le "Ben mi? Evet" aynı kalemde çıkmış, aynı şairin, ya öbürleri. O güzel şiir "Çocuk Gibi Tiriltirillikle" ise büsbütün başka bir şairin sanki...

Bütün bu kitaptaki şiirleri okuyunca "İşte bunlar Ataol'un şiirleri!" yada "Bunlar Ataol'un şiirleri olabilir..." diyemiyoy-

ATAOL BEHRAMOĞLU'NUN ÜÇ KİTABI

ruz. Bu kitaptaki şiirleri sanki üç ayrı şair yazmış, ya da üç ayrı şairden seçti gibi...

Şair hep aynı biçimde mi şiir söylemeli? Değil elbet... Üstelik, yazın türleri içinde şiir, en çok ve sık değişiklik, yenilik getireni. Evet ama, aynı kitabın içinde, bunca kısa dönemde bu kerte değişiklik, yenilik olamaz, olsa olsa bu şiir kişiliğini arayış olabilir. Bu arayışlarla önce bir biçem, özgün bir biçem bulunacak, ondan sonra yenilik arayışları için sıçramalar başlayacak...

Ataol'un düşünsel yapısında da çok kısa sürede tam karşıt uçlarda düşüncesini değiştirdiğine, TYS yönetim kurulu toplantılarında tanık oldum. Kendi savunduğu herhangi bir düşüncenin, yarım saat tartışıldıktan sonra, tam karşıtı olan düşüncüyü savunduğunu çok gördüm. Birbirine karşıt düşünceleri nasıl savunabildiğini sorduğumda bana her soruşumda "Değişim esastır, insan değişir..." diye, hem de diyalektik olarak, kendini savunmuştu. Diyalektiğin böylesine kötüye ve acemiye kullanıldığı her zaman görülemez. Kendisine her yarım saatte bir insan düşüncesini değiştirirse buna gelişme demlemeyeceğini, bu durumda insana güven kalmayacağını ve ilkesel hiçbir şeyin olamayacağını söyledim. Özellikle Nâzım Hikmet ödülü konusundaki tartışmalarda yarım saatte karşıt düşüncelerde yer almıştı.

Bugünkü Ataol, o günkü Ataol değildir. Daha sağlam ve sağlıklı bir temel üzerinde kişiliği oluşuyor. Ben o zaman da, yani bana düşmanca karşı olduğu, yarım saatte bir düşüncesini değiştirdiği zaman da Ataol'dan umudumu kesmemiştim. Nasıl olsa günün birinde doğruları görüp anlayacağını umuyordum. Niçin? Çünkü şair... İnsanda gerçek şairlik mayası varsa, ve şiir onun vazgeçilmeziyse, nasıl olsa şairlik sezgisiyle yada yordamlaya yordamlaya bilinçlenerek doğruyu bulacaktır, ben buna inanırım. (Tam tersi örnekler de var, örneğin Dağlarca gibi. Benim söylediğim, içtenlikle, inanarak toplumcu yolda olan şairlerdir. Zaten bunlar doğruyu bulamazlarsa, şiirlerinden çok değer yitirir, değersizleşirler.)

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Bitkilerin tohumdan gelişerek büyümesini, sap çıkarmasını, filiz vermesini, çiçek açmasını, yaprak sürgününü birkaç dakika içinde gösteren belgesel öğretici filmler vardır; işte böyle bir film seyreder gibi, Atal'un düşünsel gelişimini, kişiliğinin somutlanışını gözlemledim. Dilerim ki onun için bikez daha yanılmayayım. Yaşarken bunun tersini görmek beni çok üzer.

BATI ANADOLU TARİHİNDE İLGİNÇ OLAYLAR

A. Munis Armağan

Batı Anadolu Tarihinde İlginç Olaylar
araştırma

Adresi “Merkez Cumhuriyet İlkokul-Tire” olduğuna göre, sanıyorum ki, kitabın yazarı bir ilkokul öğretmeni.

Alçakgönüllüce ama çok önemli bir iş yapmış bu kitabıyla ilkokul öğretmeni. Kimi ilkokul öğretmenleri gibi, file özenen kurbağanın çatlaması örneğini göstermemiş. İyi yapmış. Yazık ki, kitabını bir yayınevi değil, kendi basmış olacak. Böyle kitapları kurumların basması gerekir elbette. Hani o kurumlar?

Ben kitaptan çok yararlandım, çok notlar aldım.

Bu kitabın üç kaynağı var :

1 – Tire Şeriye Sicili

2 – Şerh-ül-meşarık (İbni Melek)

3– Aydın Vilayeti Salnamesi

Öğretmenimiz, bu üç kaynağı tarayarak bu yapıtını ortaya koymuş.

Bundan örnek alınacak şu sonuç çıkar : Her il ve ilçedeki öğretmenler aynı çaba ve çalışmayı gösterebilirler. Ülkemizi bize tarihiyle tanıtan ve ne büyük örnekler ve dersler alınacak büyük yapıtlar ortaya çıkar. Oysa birçok taşra il ve ilçelerinde öğretmenler lokali denilen yerlerde, cıgara dumanları içinde boğularak öğretmenlerin kumar ve içkiyle zamanlarını nasıl öldürdüklerini acıyla görmüştüm.

Kitaptan pekçok dosyam için pekçok not aldım. Bu öğretmene teşekkür borçluyum.

Kitabın 9. sayfasında, Tire’de Şeyh Bedrettin ile İbni Melek’in çatışmasını anlatan bölüm çok ilginç. Bence bir oyuna kaynaklık edebilecek nitelikte. İlerde kullanabilirim. Bu notu Şeyh Bedrettin fişlemesine koyuyorum.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

İbni Melek için verilen şu bilgi de çok ilginç ve ne yazık ki, ben bu İbni Melek adını ilk duyuyorum.

İzzettin Ferište (İbn Melek), Küçük Menderes yöresinin en varlıklı kişisiydi. Kadıydı. Medresede öğretmendi. Tire kentindeki hamam, çarşısı hâlâ ayakta. Ama bunları halk unutmuş bugün. Halkın unutmadığı tek şey kalmış İbni Melek'ten; kitapları, yazarlığı. Çektiği sıkıntılara, yaşına karşın durmadan yazmış İzzettin Ferište. Kadı bulunduğu 1333 yılından tam 85 yıl sonra yazmıştı "Şerh-u Menar-ül Envar" adlı yapıtını. Yüzü aşkın, yaşının üstünde belki de, yapıt vermiş, dünyanın sayılı yazarlarından biriydi. Batı Anadolu'nun, hatta Anadolu'nun bu Farabi'sini unutmamıştı halk.

Pekçok örnekleri var; halkın kendi gerçek değerlerini unutmadığına inanıyorum.

Türkiye'de ABD'deki gibi toprak köleliği olmadığına sevenler var. Oysa Türkiye'de zenci köleliği çok başka biçimde vardı. Son kalıntılara çocukluğumda yetiştim. O zaman kölelik yoktu ama kölelikten kalma zenciler çok vardı. Erkek zencilerin hemen hepsi sarayda iğdiş edilmiş harem ağaları olduklarından, erkek zencilerin sayısı daha azdı, ama kadın zenciler çoktu ve benim yaşamımda bunların önemli yeri olmuştur. Padişahlığın ve sarayın kalkmasından sonra, bu saray ve konak zencileri, soyluların ve zenginlerin evine aktarılmıştı. İğdiş edilmiş erkek zencileri şurda burda görürdüm. İncecik çocuk sesiyle konuşurdular. Çoğu pekçok kibardı. Zayıf uzun boylu olarak anımsıyorum. Bunlardan biri alkolikti, İstanbul sokaklarında serseri ve sarhoş dolaşırdı. Ahmet Emin Yalman'ın zamanında, Yalman'ın adamı olarak çalışan zenci şişmandı, gençliğinde yüz metre şampiyonu olduğu söylenirdi. Türkiye yüz metre şampiyonu, Cumhuriyet'in spor yazarlarından Besim de zenciydi, ama sanırım kırmaydı.

İstanbul sokaklarında gelişigüzel bir saat dolaşılsa, enaz beş-on zenciyle karşılaşılırdı. Şimdi ne oldu bu zenciler? Erkeklerinin çoğu iğdiş olduğundan üreyemediler sanırım. Zenci kadınlardan Türklerle evli olanlar çoktu. Karışıp kırmalaşmış olacaklar. Sevdiğim eski bir kadın oyuncunun zen-

BATI ANADOLU TARİHİNDE İLGİNÇ OLAYLAR

ci kırması olduğu bilinir. Kalın dudakları, kıvrıkcık saçları zencidir.

Yaşamımda önemli yeri olan zenci kadınlar, aşırı temiz insanlardı ve çok iyiyürekliydiler.

Saray ve konaklardaki iğdiş zencilerin cariyelerle aşkları üzerine yaşanmış çok öyküler dinlemiştim. Bunlardan en ilginçini Yusuf Ziya Ortaç anlatmıştı. Olay, Sermet Muhtar Alus'un babasının (paşa) konağında geçmişti.

Hey aman, ne diye edebiyatımıza geçmedi yada yeterince geçmedi bu zenciler. Ömer Seyfettin'in bir hafif gülmece öyküsünde vardır zenci bir kadın. Oysa ABD'de ne çok yazılmış zenciler üstüne, hem kendileri hem beyazlar yazmış.

Ege bölgesinde şimdi zenci daha çok görülüyor. Tarımda köle olarak kullanıldıkları belli. Onlar iğdiş edilmediklerinden saraydakiler gibi, bugüne dek kalmışlar. Bunlardan biri Kırkpınar'da başa güreşirdi, iki yıl seyretmiştim. Akderililerde zeytinyağın köpürdüğü belli olmaz, ama onun karaderisinde zeytinyağın ak ak köpükleri belli olurdu. Seyircilerin "Arap köpürüyor" dediklerini anımsıyorum.

Munis Armağan'ın kitabında zenci köleler üzerine oldukça bilgi var. 1841 yılında Tire'nin Rahmanlar çiftliğinde Hacı İbrahimioğlu Mustafa ölünce, iki karısı miras için mahkemeye başvurur, Kadı, çiftliğin mal varlığını belirler. Değer biçme çizelgesine göre, 12 kısarak 2400 kuruş, 4 tay 600 kuruş, 1 at 900 kuruş, 1 zenci köle 800 kuruş, 1 cariyeye 1200 kuruştur.

Yine bir köle olayını kitaptan olduğu gibi aktarıyorum

Tire'de bulunduğu sırada ölen köle zenci Mercan'ın 1560 kuruşu Tire Mal Eminliği tarafından emanete alınmıştı. Sancağa verilen ölüm duyurusunun ardından, Aydınlı Sekir oğlu Ahmet Efendi, Tire Mahkemesine başvurup, kölenin sahibi olması nedeniyle paranın kendisine verilmesini istiyordu. Mahkeme, tanıkları dinledikten sonra, Ahmet Efendi'nin kölenin sahibi olduğuna karar vermiş ve Tire Mal Emmini Abdülkerim Nafiz Efendi'ye ödeme emri çıkarmıştı.

Kısaca anlatılan şu olay ne büyük dram taşıyor ve insana neler düşündürüyor. Sahibi kimsesiz olup da ölse, kalıtı kölesi-

ne kalacak mıydı? Hayır... Ama kölenin mirası efendisine kalıyor. Üstelik bir köle 1560 kuruşu biriktirebilmek için kimbilir neler çekmiştir...

Bu kitaptan ne çok not aldım, ne çok fiş çıkardım... 16. sayfadaki “Eytam Sandıkları” başlıklı yazı *Yine Benim Delilerim* kitabına girecek.

Vakıf’lar üstüne de notlar aldım. *Böyle Gelmiş* için de notlar aldım.

İşte çok ilginç bir olay daha :

II. Mahmut tarafından, Anadolu ve Rumeli’ye gönderilen bir fermanla 12-15 yaş arasında olanlar Asakir-i Mansure’nin Humbaracı sınıfında görevlendirilmek üzere askere çağrılmışlardı. Fermanın olumlu sonuç vermesi üzerine 1837 yılında ikinci kez sancaklara gönderilen bir fermanla “Bugüne değin sağlam ve zinde oldukları halde saklandıkları...” belirtilerek, bu duruma yöneticilerin çözüm bulması istenmektedir.

“Deve etmek” deyimini kullanır dururuz. Ama bunun hangi kaynaktan ve nasıl geldiğini bilmiyordum, başka bir yerde de okumadım. Bunu, *Batı Anadolu Tarihinde İlginç Olaylar* kitabından öğrendim :

Gediz şaphanesiyle İzmir ve öteki limanlar arasında durmadan bir trafik düzenlemesi içinde şap taşıyan deve kervanları, zaman zaman gereksinmeleri için konaklarlar, daha sonra yollarına giderlerdi. Yine II. Mahmut döneminde Gediz Şaphanesinden Kuşadası limanına şap götüren develer, boşaltma işleminden sonra Tire’de konaklamışlardı. Bu konaklama uzun sürünce, deve sahipleri önce şaphane eminliğine, sonra da saraya başvurup develerin geri gönderilmediğinden şikâyetçi olmuşlardı. Üstüste yapılan yazışmalara karşın Tire, develeri birtürlü sahiplerine teslim etmiyordu. Gerekçe olarak da ‘Deve Güreşi’ yapacaklarını ileri sürmekteydiler. II. Mahmut’u bu olay hayli üzmüş ve gönderdiği son buyrulduyla da, develerin sahiplerine teslimini isteyecek, yoksa hiçbir nedenin geçerli olmayacağını belirtmişti.

Bugün Tire ve çevresinde bişeyi ortadan yoketmek, kaçırmak anlamında hâlâ “deve etme” deyimini kullanılmaktadır.

BATI ANADOLU TARİHİNDE İLGİNÇ OLAYLAR

Salt Tire’de değil, İstanbul’da da ve çok yerlerde bu deyim kullanılır. Dil ne güzel ve korkunç bişey... Ne etkili Tire’de doğan bir deyim nasıl bütün Türkiye’ye yayılabiliyor...

Kısacası bu kitaptan çok yararlandım, çok şey öğrendim. Bu yazıyı öbür *Okuduğum Kitaplar* gibi yayımlamayacağım ve yazarına da mektup yazmayacağım için, Mesut Armağan kendisine teşekkür ettiğimi bile bilmeyecek.

Yoksul düşmüş bugünkü Türkiye, petrol zengini Araplara Boğaziçi’nin en güzel tepelerini, kıyılarını satarken, yabancıların mülk edinmeleri konusunda Osmanlıların nasıl davrandıklarını bilmekte yarar var :

1838 yılında Saraydan Aydın sancağına gönderilen bir buyrukduda yabancı uyrukluların, mal, bağ, bahçe ve dükkân alıp mülk edindikleri belirtilerek, bunun önlenmesi istenmektedir. Daha önce bu konuda Ada ve karalara emir gönderilmiş olmasına karşın uygulamanın sürdüğü anımsatılarak, bu biçimde yapılmış satışların geçersiz kılınması ve malların günün değeri üzerinden geri alınması istenmekteydi.

Tire Şeriye sicili, sayfa 2, (Hicri 1254)

Yöneticiler ders almalı. İstedikleri zaman Osmanlıcı kesilirler. Bizimkiler ders almazsa Araplar ders alsın ki, ne olur ne olmaz, günün birinde bir de bakmışsın, bir Osmanoğlu Osman yönetime geçerse, Arapların mülkleri ellerinden alınabilir; elbet günün değerine göre parası ödenerek...

ŞUANLAR

Honoré de Balzac

Şuanlar

Çeviren : Vahdi Hatay

roman

Korkunç bişey bu. Bu romanın çevirisi ve dizimi beni bitirdi. Daha kitabın ön kapağında dizgi yanlış başlıyor. Yazarın adındaki “de” yi “Honoré” ye bitişik yazmışlar. Ben yaşamımda bu denli yanlışlar dolu, yanlış dizilmiş bir kitap görmedim. Sanmam ki böyle bişey dünyada da olsun. Rezalet... Sanki, hiç düzeltme yapılmadan olduğu gibi basılmış kitap. Usta bir dizer dize de, düzeltme yapılmamış olsaydı, yine de bu denli yanlış olamazdı. Sanki bu romanı bir dizer değil de, bir acemi dizer çırağı dizmiş ve olduğu gibi de basmışlar. Hiçbir sayfa yok ki, üç-beş dizim yanlış olmasın. Kimi yanlışları işaretledim, sonra yorulup bıraktım... Öyle dolu ki yanlış. Üstelik, anlamı bozan, değiştiren yanlışlar... Örnekler versem mi?

Sayfa 6, satır 4'te- “tercihle”, “tercihler” diye dizilmiş, anlam değişiyor.

Kimi tümceler hiç anlaşılıyor. Sayfa 7, alttan satır 3'te *Doğrusu, bu kitabın yeniden gözler önüne getirdiği çağın kendisine asılsız şeyler yok değildi.* Anla anlayabilirsin... Her beşon tümceden biri işte böyle.

Yine sayfa 7'de, satır 15'te, *Kaldırılan her taşın altında çıkma gibi...* “altında”, “altından” olacak...

Sayfa 9, satır 8'de, “insanlık komesisi”, “insanlık komedisi” olacak. Ama böyle yanlışlara çoktan razı oldum, hiç olmazsa yanlış hemen ve kolay anlaşılıyor.

Roman, kitabın 17. sayfasında daha başlarken ilk satırda iki büyük yanlış. *VIII. yılın ilk günlerinde* diye başlıyor roman. Oysa “XVIII. Yüzyılın ilk günlerinde...” olması gerekir.

ŞUANLAR

Böyle bir eşeklik, aptallık, sersemlik, laübalilik görülmemiştir. Onlarca, yüzlerce değil, daha çok yanlış. Üstelik bir de Kültür Bakanlığı'nın yayını bu roman. Bunlar hiç utanmazlar mı, bunlarda hiç sorum duygusu yok mu?

18. sayfada, anlam bozan tam beş dizim yanlış... 19. sayfada dört...

Sayfa 20'de, ... *titizlik pydralanmış*, "titizlikle pudralanmış" olacak.

Sayfa 22'de, *Hükümet yüz milyon yüz bin kişi istemişti*.

Lafa bak! Bunun doğrusunun ne olduğunu hiç çıkaramadım. Onsekizinci yüzyılın başında Fransa hükümeti yüz milyon yüzbin kişi nasıl ister?

Sayfa 25 alttan 6. satırda, ... *gözünde çok önemliydi*' yi, "gözönünde çok önemliydi" olarak dizmişler.

Yanlışları toplasam, 528 sayfalık kitaptan daha büyük bir kitap olur.

Çeviri yanlışları da ayrı... Çeviri yanlışlarını anlamak için Fransızca bilmek ve kitabın aslıyla çeviriyi karşılaştırmak bile gerekmiyor. Sözdizimi bozuk, gramer yanlış... Yanlış çeviriye de 528 sayfalık kitapta enaz üçyüz örnek gösterebilirim. İşte gelişigüzel bikaçı :

Sayfa 507'de, *Profesör onu bıyık altından tedkik ediyor*. "Bıyık altından tetkik", çevirmenin buluşu olan bir deyim olmalı. "Belli etmeden inceliyor" diyecek. Bıyık altından gülünür, gülümsenir, ama tetkik edilmez.

Sayfa 504'te, *yazar, kerevete yeni bir aktris çıkarırken...* Sayfa 501'de, *oyuncu olarak kerevete çıkmaya mahkûm kalındı mı...* "kerevete çıkmak" ne demek? Masalların sonunda böyle bir deyim söylenir. Çok düşündüm ne demek olduğunu. Sanırım buldum, "yükselti", "sahne yükseltisi" sözünü, Türkçe sözlükten bakıp "kerevet" diye bulup almış... Türkçesi "sahneye çıkmak"tır. Çok özleştirmeciysen "yükseltiye çıkmak", "kürsüye çıkmak" diyebilirsin...

Sayfa 430, ... *bir öcü cesaretle göze alıyor oluyordu*.

Sayfa 402'de, ... *kula rengi gözlerini...* Göz için kula denir mi? Bu "kula" benim bildiğim at donu için bir renk olarak söy-

lenir. Sanırım, sözlüğe bakarak Fransızca sözcüğü “kula” diye çevirmiş. Ama Türkçede kula, göz rengi olarak kullanılmaz.

Sayfa 308’de, *tavrında da çocuklara gözlerini açtıran o şaşırma hoşluk, o vahşi saflık bulunuyordu. Küçük olasıya güzeldi. Anla anlayabilirsen... “Şaşırma” yerine “şaşırtıcı” diyecek ama, yine de berbat bir tümce....*

Saymakla bitecek gibi değil. Bu koca kitabı çevirmeye kalan Vahdi Hatay’ın Fransızca bilmediğini sanmam, ama besbelli ki adam Türkçe bilmiyor.

Ne gülünç yanlışlıklar. Kimi yanlışlar da dizerin “dizmenin mi”, çevirmenin mi belli değil. Kimi satırbaşlarına durup dururken, gereği yokken konuşma imi olan çizgi (–) konmuş.

Sayfa 450, *Marki denilen adam gelince, onunla bize haber, salacağım.* “Size haber salacağım” diyecek.

Sayfa 429’da, *kendine has bir ortamda hakaret etmek...* “Hareket etmek” olacak, “hakaret etmek” diye yazılmış.

Yine 429. sayfada, *ona karşı pek işveli mi dayandım acaba? İşveli mi davrandım,* diyecek aklınca...

Kültür Bakanlığı böyle bir kitabı nasıl çıkarır. Ayıp, ayıp... Ama kitabın başında o zamanki Kültür Bakanı Rıfkı Danişman’ın bir giriş sözü var ki, bu yazıyı okuyunca, bu kitabın böyle bir bakana, böyle bir bakanın da bu kitaba pek uygun olduğu anlaşılıyor.

Böyle bir kitap sonuna dek nasıl okunur? Kaç okur bu dayancayı gösterebilir? Peki, ben nasıl okudum. Çünkü inatçıyım bir, bir de okumaya başladığım her kitabı ille de bitireceğim, yarıda bırakmam elimden... Böyle bir ilkem var. En kötü kitabı bile, okumaya başlamışsam, sonuna dek okurum. Sanırım, bikaç nedenle bu inadı gösteriyorum. Örneğin, bakalım bir kitabın anlattığı aptallıklar nereye dek varacak merakı. İkincisi, belki güzel bişey bulurum umudu... Üçüncüsü, kitabın okuduğum bölümüne harcadığım zamana acıyorum; o zaman, ziyan olmasın diye kimileyin daha çok zamanımı ziyan ediyorum.

Eskiden kötü tiyatro oyunlarında da bu dayancayı gösterirdim; hem kitap için söylediğim nedenlerle, hem de oyunu yarıda bırakıyor diye ayıplamamaları için. Yazarından, çevirme-

ŞUANLAR

ninden utanarak da sonuna dek seyredirdim kötü oyunlar. Ama şimdilerde kötü oyunlara – daha doğrusu bana kötü gelen, ama çok kötü gelen oyunlara – dayanamıyorum, ilk perdeden sonra, çevremdekilere belli etmemeye çalışarak, ama yine de utanarak, kaçıyorum.

Ötedenberi kimi kitaplar için duyduğum kuşku, *Şuanlar*'ı okuyunca içimde yeniden uyandı. Şöyle bir soru Bir kitaba, satın alarak yada kendisine armağan edilerek sahip olanlardan kaç o kitabı okumuştur? Bence çok ilginç bir sonuç çıkar, böyle bir araştırma yapılsa... Yazın toplumbilimi (edebiyat sosyolojisi) ötedenberi beni çok ilgilendiriyor. Yazın toplumbilim öğretmeni olsam, öğrencilerime böyle bir araştırma yaptırırdım. Örneğin, çok satan bikaç kitabı konu alırdım. Öğrenciler okur çevresine soracaklar.

– Filan kitabı aldınız mı?

Diyelim, almış.

– Okudunuz mu?

Bu soruya üç yanıt verilir :

– Okumadım.

– Okudum.

– Başladım ama bitiremedim.

Okumamış olanlar okuyacaklarını umar.

Onbeş-yirmi kitap için bu araştırmayı yapmalı. Bakalım, ençok satılan kitapların bile kaçta kaç okunuyor. Hele bu *Şuanlar* gibi yanlış çeviri, yanlış dizimle çıkmış, üstelik (sonra anlatacağım nedenlerle) Türk okuru için hiç de ilginç olmayan bir romanı, sahip olanlardan kaçta kaç okumuştur. *Şuanlar* için ben nerdeyse –benden başka– kimse okumamıştır, diyeceğim. Bu savımın abartma olmadığını anlamak için *Şuanlar* çevirisini okumak gerekir ki beni anlayabilesiniz. Giriş sözünü yazan Bakanın ve Bakanlıktaki görevli ve ilgililerin okumadığı kesin. Böyle yanlışlarla dolu bir kitap hiçbir uygar ülkede piyasaya çıkarılmaz.

Elde olsa da, bir araştırma yapılsa, ben bu kitabı sonuna dek okuma dayancası gösterebilmiş yirmi kişi bile çıkmayacağı üstüne büyük bahse girerdim.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Balzac'ın romanı olduğu için herşeyden önce, ben okumak zorundaydım. Çok şaşılması bir de itirafta bulunayım, bu romanı ancak dura dura üç ayda okuyabildim ve kitabı bitirir bitirmez de, ikinci kez okudum. Bu ikinci kez okumam üç gün sürdü. İkinci kez okumasaydım, romandan hiçbirşey anlamamış olacaktım. Romanı okuyabilmek için gösterdiğim üç aylık dayanca ziyan olmasın diye üç günümü daha verip ikinci kez okudum.

Kemal Tahir, kötü romanları hiç okumazdı. İlginç bulmadığı romanları da, biriki gün içinde, hatta birkaç saatte okuyuverirdi. Koca kitapları nasıl böyle kısa zamanda okuduğuna şaşardım. Sonra sonra anladım. Kemal, bu romanları okumaz koklardı. Benim gazetelere yaptığım gibi... Başına, ortasına, sonuna, şurasına burasına bir bakar, orasından burasından okur, kendini o romanı okumuş sayardı. Belki de Kemal'in yaptığı daha doğru... Ama ben öyle yapamam, satır satır okurum. Üstelik çok da ağır okuyan bir okurum. Döne döne okuduğum tümceler, sayfalar çok olur. (*Matmazel Noralia'nın Koltuğu* filan gibi. Çok yıllar oldu okuyalı.)

Bunca dayanca gösterip okudum ama, sonuçta yine yararlandım. Romanın başındaki Pierre Gascar'ın önsözü, sonundaki Dosya bölümündeki Balzac'ın Biyografisi, "Eser Hakkında Kısa Bilgi" ve "Balzac'ın Önsözleri"nden özellikle çok yararlandım.

Sihirli Deri romanının başında da yayıncı İbrahim Hilmi'nin Balzac'ı anlatan bir önsözü vardı. Kitaplarım sıralanmış değil ki, hemen şimdi bulup okuyayım o önsözü. (İbrahim Hilmi, yayımladığı her kitabın başına kendi imzasıyla bir önsöz yazardı. Çok yararlıydı bu önsözler. Ama her dilden çeviriye bu önsözleri nasıl yazabildiğine hep şaşardım, hâlâ şaşıyorum.

Romanın konusunun (olayların) özeti şöyle :

Fransız devriminden sonra Kral ve kiliseden yana olan karşıdevrimcilere Şuanlar "Les Chouans" deniliyor. Cumhuriyeti savunan askerlere de, mavi ve kırmızı renkli giysilerinden dolayı Maviler deniliyor. (Fransız bayrağının rengi olur.)

ŞUANLAR

Balzac, 1 Eylül 1828 tarihinde (O zaman Balzac 29 yaşındadır) General Pommereul'e yazdığı mektupta şöyle der : "Bana Şuanların ve Vendée'lilerin savaşına değgin 1798'in tarihsel bir olayını sundular. Bu olay bana yazılması kolay bir yapıt sağlıyor. Yerlerin incelenmesi dışında, hiçbir araştırma gerekmiyor."

Balzac, bu generalden, yazacağı romanda olayların geçeceği yerleri incelemesi için Bretagne'nın bir kasabası olan Fougères'e konuk olarak alınmasını istiyor. (Kitapta dipnotu var Eskiden eyaletler arasında konuk edilme yöntemi vardı.)

Balzac, romandaki olayların geçtiği Fougères'i, oraya gidip altı hafta kalarak inceliyor. (Kemal Tahir, Balzac'ı kendine hep örnek almıştır. O da, romanlarında geçen yerleri oralara gidip incelerdi; *Devlet Ana* ve *Yorgun Savaşçı* romanlarında olduğu gibi. Kemal Tahir için dünyada üç büyük romancı vardı Balzac, Dostoyevski, Faulkner... Cervantes de büyüktü. Açıkça söylemese de, kendisinin de bu büyüklerden biri olduğunu belli ederdi.)

Romanın bence ilginç yanı, olayların yirmidört saat içinde geçmiş olmasıdır. Sonraları çok var ama, daha önce böyle yirmidört saate sıkıştırılmış roman olup olmadığını bilmiyorum. Balzac, *Şuanlar*'ın üçüncü basımı önsözünde şöyle yazıyor :

"Drama temel olan olay Bretagne'da geçer. Gelgelelim, birkaç ayda geçenler burda yirmidört saate sığdırılmıştır. Tarihe karşı yapılan bu yazınsal sadakatsizlik dışında, kitaptaki bütün olaylar, hatta en önemsizleri bile, tarihe uygundur. Betimlemelere gelince, onlar da kılı kırk yaran bir doğruluk taşır."

Balzac, neden birkaç ayda geçen olayları yirmidört saat içine sıkıştırmış olduğunu da açıklamış olsaydı ne iyi edecekti. Ben yapılan şeyde gerekçe arayan bir yazarım. Bunu roman tekniği gereği mi yaptı, estetik bir kaygı mı, yoksa bir özgünlük mü? Bana öyle geliyor ki, dağınık olayları toparlamak için, romanın tekniği buna zorlamıştır; belki de bu değil... Romandaki olaylar 1779 yılı eylül ayı sonlarında bir gün içinde geçer. (Balzac da 1779'da doğmuştur.) Balzac, romana "Fougères

OKUDUĞUM KİTAPLAR

1827” tarihini yazmış. Romanı yazdıktan sonra mı, 1828’de Fougères’de konuk edilmesi için general Pommereul’e mektup yazmıştır? Burası pek anlaşılamiyor. Romanın önemli bölümlerini yazdıktan sonra yerleri görmeye gitmiş olabilir. Kaldı ki bu romanı birkaç kez düzeltiyor da... Kitap Mart 1829’da basılır. İlk adı *Son Şuan ve 1880’de Bretanya* iken, değiştirip *Şuanlar* adıyla kitabı çıkarır.

Önemli bir nokta : Bu roman onun “Balzac” adıyla yayımlanan ilk romanıdır. Öncekilerde Balzac adını kullanmamıştır. Romanın özeti :

Mavilerin casusu olan Marie de Verneuile adlı genç ve güzel bir soylu kız, yakalatmak için görevli olduğu bir Şuan önderi Kralcı ve Gars sanıyla tanınan Marki de Montauran’a gönlünü kaptırır. İkiisi birbirini sever. Dram, bir kralcıyla bir cumhuriyetçinin sevişmesinde. Evlenmeyi başarır, gece birkaç saat birlikte olur ve sabahleyin de vurulup yanyana uzatıldıkları yerde cançekişip ölürlür. İşte olay bu kısaca.

Bu tarihsel romanı yazarken Balzac, İngiliz tarih romancısı Walter Scott’un çok etkisinde kalmış, ama ona öykünmemiş. Balzac’ın tarihsel romana getirdiği yeniliği, Pierre Gascar önsözünde şöyle anlatıyor :

“1830’un arefesinde tarihsel romanın tek görevi hâlâ okurun geçmişe özlemini beslemektedir. (...) Artık söz konusu okurları geçmiş zaman içinde boş bir geziye çıkarmak değil, tersine onları kafalarını kurcalamakta olan sorunların kaynaklarından birine geri götürmek, esaslı bir ahlaksal ve siyasal tercihle yeniden karşı karşıya bırakmaktır.”

Güzel de, bu söylenen yapılabilmiş mi romanda? Bir Türk okuru olarak, kendim için, evet, diyemem... Belki Fransız okuru için geçerlidir bu düşünce. Kaldı ki, romandaki sorsalsal, geçen zaman içinde artık tartışma değerini çoktan yitirmiş... Ama bugün de geçerli sorunlar da var elbet.

Bu romanın Sir Walter Scott etkisinde olduğunu, arada saygıyla anarak, arada eleştirerek Balzac da önsözlerinde yazıyor, hem de birkaç kez.

Örneğin şöyle yazmış Balzac :

ŞUANLAR

“Bana gelince, baylar, Sir Walter Scott’a dil uzatmak aklımın ucundan geçmez, dâhi bir adam o gözümde. İnsan yüreğini tanıyor. Sazında bize basmakalıp sunduğu ve ne doğuşunu ne gelişmesini hiç göstermediği aşkı çalacak telleri yoksa da, fırçası altında tarih yabancılığını yitiriyor. Onu okuduktan sonra, bir yüzyıl daha iyi anlaşıyor; onun zihniyetini canlandırıyor ve tek bir sahnede deha ve fizyonomisini söylemliyor.”

Balzac’ın *Şuanlar*’ın ikinci basımına yazdığı önsözdeki (sayfa 526) noktalama imleri üstüne düşünceleri çok ilginç, çok... Yorulmamış olsaydım, o bölümü de buraya aktarırdım. (Belki başka bir zaman.)

Balzac, *İnsanlık Komedi*si genel başlığı altında topladığı yapıtlarını, şu bölümlere ayırır :

Özel Yaşam Sahneleri
Felsefi Romanlar ve Öyküler
Eğlenceli Öyküler
Taşra Yaşamı Sahneleri
Paris Yaşamı Sahneleri
Sivil Yaşam Sahneleri

Askeri Yaşam Sahneleri (*Şuanlar* bu dizinin tek kalmış romanıdır.)

Daha çok şeyler yazmak isterim ama yoruldu. En önemlisi, klasik yazar ve yapıttan ne anlamamız gerektiği üzerine düşüncelerim ki, bunu başka bir roman aracılığıyla yazmalıyım. Klasik değerlendirmesi üzerinde yeni yorumlar yapmamız gerektiğine inanıyorum.

Bir de Balzac’ın yazış tekniği üzerinde durmalıyım : Üçüncü kişi ağzından (Tanrı romancı olarak) yazarken anlatıcı olması (meddah havasında) Bizim Mithat Efendi’ler, Hüseyin Rahmi’ler örneği...

Daha neler var yazmam gereken. İlerde belki başka bir ilintiyle yazarım.

Balzac’ın yaşamı da çok karışık, karmakarışık. Kadın ilişkisinin belirgin yanı, kendinden yaşlı ve zengin kadınlara ilgi duyması. Soyluluğa, zenginliğe ilgisi de çocukluğundan kay-

OKUDUĞUM KİTAPLAR

naklanan bir ruh hastalığı. Yaşlı kadınlara ilgisi de bununla ilişkili. Çok kısa yazınca, işte böyle kestirme yargılar olup çıkıyor.

Bence *Şuanlar*'ı yazarlar kesinlikle okumalı. Ama herhangi okur için pek salık vermem. Zamanlarını yitirmiş olabilirler, daha başka okunması gereken kitaplar varken. Ama biz yazarlarını, *Şuanlar*'dan öğreneceğimiz çok şeyler var.

Çeviri kötü, dizgi yanlış dolı. Ama yine de teşekkür ederim kitabı çıkaranlara.

TRAMVAY DÖŞERİZ AY DÖŞERİZ

İnci Asena

Tramvay Döşeriz Ay Döşeriz

şiiir

Şiiirleri, Adam Sanat Dergisi'nin çıkışıyla yayımlanmaya başladı ve salt o dergide yayımlanıyor.

Başlangıçta hiç tutmadım İnci Asena'nın şiiirini. Ama bir kitapta derlenmiş olarak topluca görünce aynı düşünce de değiiim.

Yine de bayılmıyorum İnci'nin şiiirlerine, ama öykü şiiirleri güzel. Vara diyorum, çok önceleri başlamış olsaydı şiiirlerini yayımlamaya. Bugüne dek elbet ustalaşırđı.

Güzel yanı, başkalarına benzememesi, özgün olması.

Öykü şiiirlerini, içinde öyküsü olan şiiirlerini daha çok sevdim; "Gizli Örgüt", "Alkışlanacak Bir Şey Yok", "Sevda Şiiiri 1", "Sevda Şiiiri 3", "Sevda Şiiiri 4" gibi.

Kitabında, bana göre şiiir olmayan şiiirler de var.

Bekleyelim gelecek şiiir kitaplarını.

IRGAT'IN TÜRKÜSÜ

Cahit Irgat
Irgatın Türküsü
şiiir

Duyulan ilk adı Cahit Saffet'ti. Bütün Şiirleri'ne, yayımlanmış dört kitabıyla kitaplaşmamış, dergilerde çıkmış şiirlerini derlemişler.

“Bütün Şiirleri” derlemeleri, şairi değerlendirmek, hatta yargılamak bakımından kolaylık ve iyi oluyor.

Kitabın başında “Cahit Irgat Üzerine” başlıklı Selahattin Hilav'ın bir yazısı var. Yazı, birkaç bakımdan ilginç... Selahattin'in bu yazıyı yazabilmek için zorlanmış olduğunu sanıyorum. Yazıdan öyle anlıyorum. Yazının başlığı “Cahit Irgat Üzerine” ise de, Cahit Irgat üzerine pek bişey yok yazıda. Daha çok, çok iyi biçimde Türkiye'de 1940-1950 şiiri anlatılıyor. Belli ki, Selahattin de, Cahit'in şiirlerini sevememiş. Şöyle niteliyor o şiirleri :

“*Biraz çocuksu, duyarlı ve tedirgin bir yüreğin içtenliğini her zaman taşıyan şiirleri yüzünden kovuşturmalara uğradı ve sürekli çelmelendi.*”

Bundan başka Cahit Irgat üzerine söylenmiş bişey yok Selahattin'in yazısında. “Biraz çocuksu, ama duyarlı” nitemi de bir şair için artı bir yargı, bir övgü sayılamaz. Selahattin beğenmediği bir şairin kitabına ne diye önsöz yazmış olabilir? İkisi de içkici olduğuna göre meyhane arkadaşlığı yakınlıkları var mıydı? Varsa da, pek sıkıfıkı olmamalı... Bir de önerilmişse Selahattin'e, önsöz yazmayı reddedemiştir.

Cahit'in bütün şiirlerini okuyunca, niçin kovuşturmaya uğradığını anlamak da zor. Ben ki o dönemi yaşamış, bütün sıkıntılarını çekmiş bir yazar olarak Cahit'in o şiirler yüzünden ni-

çin kovuşturmaya uğradığını anlayamıyorum. O dönem iktidarlarının aptallığı, saçmalıkları iyice ortaya çıkıyor. Bence Cahit'i şair yapan, şair diye tanıtan, şiirleri, şiirlerinin güzelliği değil, onlar yüzünden uğradığı kovuşturmalardır. O dönemde, şair ve yazar olarak tanınmanın ilk koşulu, yazdıkları yüzünden kovuşturmaya uğramak, yargılanmak, gözaltına alınmak, hapse atılmaktı. Bunlar olmazsa, hükümetin bile şair ve yazar yerine koymadığını, toplum da şair ve yazar saymıyordu pek... Cahit'in bütün şiirleri ortada işte. Bunlarla bir insanın şair sayılması, şiir dışı gerekçeler olmadıkça, bana olanaksız gibi geliyor. Cahit, bugün artık o çok kötü şiirleriyle şairdir, edebiyat tarihine girmiştir, şiir seçkilerine girecektir, bunu kimse önleyemez.

Selahattin'in, Cahit Irgat'tan çok 1940-50 şiirimizi anlatan o değerli ve kısa incelemesi, toplumcu şiirin çelişkisini şöyle anlatıyor :

“Bu şairlerin – yani toplumcu şairlerin – içine düştüğü çelişki, kendi toplumcu dünya görüşlerini, bunun tam tersi olan ve şiirde egemenlik kuran poetika içinde vermek zorunda kalmalarından kaynaklanmıştır.”

İyi de toplumcu şairler niçin bu çelişkiye düştüler, niçin Garip tekniğini, yöntemini –poetikasını– kullanarak toplumcu şiir yazmaya kalktılar? Bana öyle geliyor ki onlarda eskiden “tabiat-ı şairane” denilen şairlik doğası, şairlik nitelikleri vardı. Şiir estetiği olarak üstündüler. Buyüzden toplumcu şairlerimizin estetik düzeyi, elbet Nâzım dışında, Garip, İkinci Yeni ve başka bireyci akım şiirlerinden daha aşağıda kaldı. Nâzım, toplumcu şiiri –bireysel duygularını anlattığı zaman bile– kendi poetikasını kullandı.

Selahattin önsözünde egemen olan poetikayı şöyle özetliyor :

“Nitekim yirminci yüzyılın duyarlığına damgasını vuran gerçeküstücülük, “dil simyası” ve dilin bir büyü gibi kullanılması görüşünü benimsemişti. Bu kullanım, şiir alanında gerçeküstüleri, bilinçdışını, rüyalarının ve imgenin önemi üzerinde ısrarla durmaya ve özellikle birbirinden çok uzak ve ilintisiz

OKUDUĞUM KİTAPLAR

imgeleri yan yana getirerek bir şiirsel kıvılcım yaratma yöntemini benimsemeye yöneltmişti.”

Çelişki işte burda. Hem bu yöntemi – bu poetikayı – kullanıp hem de toplumcu şiir yazmak... Selahattin, Cahit Irgat'ta bu çelişkili şiirlerin örneklerini gösteriyor. Ben daha çarpıcı bir örnek vermek istiyorum. “Mutsuz Dünya Türküsü” şiirinden bir bölüm :

Köpüklü at denizi nallarını unutmuş
Kıyıları ak gergedan şapka dolu
Mavi insan kılığı caddeleri akşamın
Ak gerg'dan sırtında gördüğüm kadın
Sütünü veren söğüt dün öldü
Güneşe ver gözlerini bulurum seni

Bu imgelerle, bu özellikle birbirinden uzak ve ilintisiz imgeleri yanyana getirerek nasıl toplumcu şiir yazılacak? Üstelik, İkinci Yenici'lerin imgelerindeki kendiliğindenlik ve içtenlik de olmadığı için, imge birleşmelerinde yapaylık, zorlama ve içtensizlik de belli oluyor.

Selahattin Hilav, bu önsözüyle Cahit Irgat şiirini iyice eleştirip yermiş, kötölemiş oluyor, hem de bunu belli etmemeye çalışarak. Başka türlü nasıl yapabiliirdi?

Cahit Irgat'la arkadaşlığımız oldu mu? Ona arkadaşlık denir miydi? Hayır... Ayrı dünyaların insanlarıydık. O dünya, alkol dünyasıdır. Bunu da Selahattin söylüyor önsözünde. Çünkü Selahattin de o dünyanın insanıdır. Ne var ki, derli toplu, bildiğini iyi bilen insandır, doğrudur. O dünya insanlarını şöyle anlatıyor Hilav :

“... Cahit için bir sessiz tutkuydu şiir. Ve bu şiir, Metin Eloğlu'yla, Can Yücel'le, Edip Cansever'le, Ömer Uluç'la, Hayalet Oğuz'la, Aydın Arıt'la birlikte sevgili Cahit'le geçirdiğimiz alkole pekişmiş günlerin gecelerin, sabahleyin daha önceden algılanmış şiiriydi.”

Şiirde tutku çok önemli, ama salt tutku iyi şiire yetmiyor, Cahit Irgat şiirinde olduğu gibi.

IRGAT'IN TÜRKÜSÜ

Kitaplaşmamış, dergilerde yayımlanmış son şiirlerini, bu kitabın sonuna almışlar. Son şiirlerinin, doğal olarak öncekilerden daha güzel, daha olgun, daha işlenmiş, daha şiirsel olması gerekirken, tam tersine, son şiirleri öncekilerden de kötü... Selahattin'in dediği gibi "alkolle pekişmiş günlerin" sonu elbet bu kötü şiirlerdir.

Bence iyi şair, ölümden sonra dünyaya ölümsüz beşon şiir – daha çok değil – bırakabilen şairdir. Hiçbir büyük şairin, bütün şiirleri ölümsüz değildir, geriye kalmaz. Ama beşon şiirini kalması bile çok önemli bence. Nâzım gibi, çok şiir yazmış ve geriye ölümsüz çok şiir bırakmış olanların, sayısı azdır. Onlardan bile tarandığı zaman, geriye azı kalır. Ama şairden on şiir kalması çok önemli, az şey değil.

Büyük bir iyiniyetle okudum Cahit Irgat'ın şiirlerini. Elbet ben ölçüt değilim, ama kendime göre bir beğenim var. İki günümü verdim bu kitaba çok yazık. 210 sayfalık kitaptaki 216 şiirden biri bile beni sevindirmede, mutlu etmedi, bana şiir keyfi vermedi. Tersine, çoğu, bana şiirden uzak geldi. Ancak orta düzeyde birkaç şiir bulabildim : "Ağaç Söyler", "Korkuyorum" gibi, Yahya Kemal'in "Sessiz Gemisi"ni anıştıran "Vapur" gibi, "Yaşamak" gibi, bir de şu ikilik gibi

DAR

Mezarların en büyüğü dar
Sığmayacak Allahlar...

Amatörlerin, taşra şairlerinin çok acemice şiir kitapları basılıyor, bir de yurtdışına işçi giden –Almanya, Hollanda vb. – yurtdışlarımızın şiir kitapları. Hele yurtdışındakilerin şiir kitabı bastırmaları çok daha kolay. Kazandıkları döviz, değersiz Türk parası karşısında yüksek fiyatlı olduğundan, bastırıp parayı, hiçbir yayınevinin yayımlamayacağı şiir kitaplarını çıkarıyorlar. Çoğu kötü, çok kötü... Yazım kuralını bile bilmiyorlar, ama hepsi şair. Bunlara hem kızıyorum, hem seviniyorum. Seviniyorum, çünkü, Avrupa'daki öteki Türklerin çoğu gibi za-

manlarını kumarla, uyuşturucuyla, kaçakçılıkla değil, şiirle geçiriyorlar hiç olmazsa... Ne de olsa önemli. Kızıyorum, çünkü, şiir yazmayı kolay sanıyorlar, okumadan, öğrenmeden, çalışmadan, kendiliğinden şiir yazılabilir sanıyor ve kitapları çıkınca da kendilerini şair sanıyorlar. Neyse... Demek istediğim şu, bir amatör şairlerin içinde bile, Cahit Irgat'ınkilerden daha güzel, daha şiir yazarlar var. Bırakın onları, Irgat'tan çok daha şair olan nice kişi yazın tarihine girmeyecek, ama Cahit Irgat yazın tarihine ve seçkilere girecek. Nasıl oluyor, Cahit bunu neye borçlu? Cahit Irgat bunu, içinde yaşadığı aydın çevreye, arkadaşlık ve dostluk ilişkilerine, eşi Mina Urgan ve çevresine, Şehir Tiyatrosu aktörü olması ve bunun gibi şeylere borçlu, ama şairliğine hiç borçlu değil. Cahit Irgat, taşrada yaşayan biri olsaydı ve aynı şiir kitaplarını yayımlamış olsaydı, şair olarak adı sanı bilinmez, yazın tarihine giremez, seçkilere alınmazdı. Türk yazınında daha böyle pekçok ad var.

Cahit Irgat'la bikaç anım var. Mina'dan ayrılıp Cahide Sonku (Artemel-İpekçi) ile evlenince birlikte bir tiyatro kurdular. Şişli'deki Site Tiyatrosu... O zaman Cahit bana bir mektup yazmıştı. Tiyatrosu'nda *Biraz Gelir misiniz*'i oynamak için benden izin istiyordu. Mektubu nerededir bilmiyorum. Tiyatro dosyalarında olacak. Yanıtlamıştım, ama yanıtlımın bende kopyası yoktur. *Biraz Gelir misiniz*'in, ikisi için bir atılım olabileceğini düşünmüştüm, ama başarabileceklerini ummuyordum. İkisi de aşırı alkolikti. Kısa süre sonra tiyatro dağıldı, birbirinden ayrıldılar.

Yeşilada Terzisi Nemika sevgilimken, Mina Urgan'la kocası Cahit, aynı apartımanın bir üst katında oturuyorlardı. Kaç yılı... 1953 olacak. Ama o evde onlarla hiç karşılaşmamıştım. Nemika'nın söylediğine göre, Cahit geceyarıları, sabaha karşı eve sarhoş gelir, merdivenlere düşer, oralara işermiş.

Türk Edebiyatçılar Birliği, Çiçek Pasajı'nın üstüneyken, bir akşam toplantısına Cahit Irgat'la Naci Sadullah birlikte gelmişlerdi. Bir konuşma vardı. Salon kalabalıktı. İkisi de sarhoştular. Durmadan bana laf atıyorlardı. Naci daha da saldırgandı. İkisi de kusuyordu, ama midelerindeki pisliği değil, beyinlerin-

IRGAT'IN TÜRKÜSÜ

de aşağılık duygularını kusuyorlardı. Önceleri şakayla geçiştirmeye çalıştım. Ama sarhoşluklarını çok artırdılar, özellikle Naci... Cahit'le o denli yakın olmadığımızdan, o daha çekingendi. Sonunda Naci'ye ters çıkmak zorunda kaldım. Yine susmadılar ama, hedef değiştirdiler.

Öylesine içki içmeyi sevmediğimden Cahit'le çok yakın olamadık. Dünyalarımız ayrıydı. Onun nasıl kovuşturmaya uğradığını da pek anlamış değilim. Çünkü Şehir Tiyatrosu'nda oyuncuydu. O dönemde, en küçük kuşkuluları bile Şehir Tiyatrolarından atarlardı. Belki bir kısa kovuşturma, soruşturma filân geçirmiştir. Bunu Mina'dan sorup öğrenmeliyim. Yakışıklı, boylu boslu, tok sesli bir oyuncuydu. Ama hiçbir oyununda büyük başarı kazanamadı. Hep orta düzeyde kaldı. Salt bir oyunda olağanüstüydü : *Monsera...* Bu oyunda da oynamadı, yaşadı. Oyunu seyredince bana öyle geldi ki, Mina bu oyunu kocası için çevirmiştir. Çünkü baş oyuncu, Cahit'in o denli kendisiydi ki, hiç oynamadan, sahnede kendi olarak davranır ve konuşursa başarılı olabilirdi ve öyle de oldu. Tam Cahit'in kendisine göre bir oyundu, rol yapması, değişmesi gerekmiyordu.

Oyuncu için çok gerekli sayılan tok bir sesi vardı, ama bu sesini plastik madde gibi yoğurmasını, sesine gereken girinti çıkıntıyla vermesini beceremezdi. Sahnede kasıntı dururdu. *Monsera* da tam işte böyle biriydi ve Küçük Sahne'deki oyununda Cahit çok başarılı.

DEVİRİM YAZILARI

Babeuf

Devrim Yazıları

“Açlığın Ölümü” Şarkıları

Biri, Cumhuriyetin burjuva ve aristokrat bir cumhuriyet olmasını ister, öbürüyse hep halkçı ve demokrat olmasını. Biri- nin istediği bir milyonun cumhuriyetidir; o milyon ki öteden beri 24 milyonun düşmanı, eli kırbaçlı efendisi zorbası ve sülü- ğüdür. O milyon ki, yüzyıllardan beri bizim alınterimiz ve eme- ğimiz pahasına keyif içinde yan gelir yatar. Öbür partinin iste- diği bu yirmi dört milyonun cumhuriyetidir; o yirmi dört mil- yon ki cumhuriyetin temellerini kurmuş, harcına kanını kat- mış, yurdunun bütün ihtiyaçlarını karşılamış, onu savunmuş, güvenliği ve şerefi uğruna canını vermiştir... Bir yanda, boğazına kadar ereksiz şeyler ve hazlar içinde bir avuç imtiyazlı ola- cak, öbür yanda, köle durumunda koskoca, bir çoğunluk : Parti, herkes için yalnız hak eşitliği, yasa eşitliği istemekle kalmaz, herkesin namusuyla rahat yaşamasını, bütün bedensel ihtiyaç- larının ve toplumsal haklarının, yasalara uygun olarak sağlan- masını, herkesin toplum içinde gördüğü iş ölçüsünde haklı bir pay almasını ister.

Bir ulusun kötü ve yolsuz kurumları halk yığınlarını yıkıma sürükledi mi, onu alçaltıp, dayanılmaz hale geldi mi, genel ola- rak, ezenlere karşı ezilenler ayaklanır.

Şu gerçeğin görülmesi için uzun araştırmalar gerekmez. Halkın en sağlam, en çalışkan en kalabalık bölümü en zorunlu ihtiyaçlarını bile sağlayamamaktadır. Oysa tabiat onlardan hiç bişey esirgememiştir. Tabiat nankör değildir; bütün çocukları- nı beslemekte hiçbir zaman geç kalmaz. Nimetleri kötü bölü- şülüyorsa, suç onun değildir. Kimilerinin soyup soğana çevire- cek kadar suçlu, kimilerinin de kendilerini soydurtacak kadar

DEVİRİM YAZILARI

güçsüz ve enayi olmalarında onun kabahati yok. Açıkça ortaya çıkar ki, büyük çoğunluğun yoksun olduğu şeyler, bol bol ve gereksizce küçük bir azınlığın elindedir. Bu küçük azınlık, devlet içinde kapıp kaçan, löpcü, sömürücü bir efendiler sınıfı kurar.

Hakların yok olduğu yerde, ödev diye de bir şey kalmaz. Baylar, bizi yurt içinde gurbete attıktan sonra, bizden ne sıfatla yurt işlerinde size yardım etmemizi istiyorsunuz?.. Hiçbir şey vermediğiniz insanlardan yardım istemeye kalkmaktan utanmanız gerekirdi. Düşünün, biraz insafınız varsa göreceksiniz ki, şu iddiada haklı olduğumuz su götürmez : Hak olmayan yerde ödev de yoktur.

Devrim yapmak, uygun görmediğimiz bir düzeni yıkmak, bozmak ve yerine daha iyisini koymak üzere ayaklanmaktır. Değersiz olan her şey yıkılmadıkça ve değerli saydığımız her şey sağlam temellere oturmadıkça, halk için yeterince devrim yapıldığını kabul edemem.

Yalnız kendilerini düşünen insanlar, devrimle kendi durumlarını düzeltince, artık isteyecekleri hiçbir şey kalmayınca, devrimin bu kadarı yeter diyecekler ister istemez. Devrim yapılmıştır gerçekten, ama yalnız kendileri için, Türkiye’de devrim padişahın yararına olmuş bitmiştir. Devrim, Louis XIV Louis XV, Louis XVI’nın zamanlarında, Bourbon’ların yararına olmuş bitmiştir. Altına boğulmuşlar için olmuş bitmiştir. Ama ben derim ki, halkın yararına devrim henüz olmuş bitmiş değildir.

Oysa devrim yalnız halk için yapılacaktı... Tam tersine, halk ezilmiş, tükenmiş ve döktüğü terler ve kanlarla zenginin kesesini altınla doldurmuştur. Onun için, bu devrimi halkın devrimi oluncaya kadar sürdürmemiz gerek. Onun için halkın gerçek düşmanları, devrimi sürdürmek isteyenleri kötülerlerdir... Devrim demek, herkesin mutluluğu demektir; oysa bu mutluluğa ermiş değiliz. Öyleyse devrim yapılmış değildir.

Bütün yaptıklarımızı devrim için yaptığımızı söylemek nezaketinde bulunuyorlar. Devrimi zenginler için, bir milyon devletli için yaptığımızı söylemiyorlar.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

... Zenginlerin kazanç hırsını gemleyecek tedbirler almadığımız sürece, onlara istediğiniz kadar vergi kesin, boşunadır. “Çünkü, zenginler bütün tüketim maddelerini ellerinde tuttuklarına göre, ölçlerini her zaman yoksullardan almanın yollarını bulacaklardır... Bütün günlük ihtiyaçlarımızı ellerinde tutanlara her şeyin fiyatını diledikleri gibi artırma serbestliği bırakıldıkça fiyatların düşmesi olacak şey mi? En azgın, en gözü doymaz eşkıyalığın başını boş bıraktıktan sonra, yasa neye yarar? Artık bu kana susamış canavarlara vergi koymuşsunuz, umurlarında mı? Sizlere bir an için verdiklerini nereden, hem de fazlasıyla alacaklarını bilirler.

Bugün akıl çağına erişmiş olan halk, şimdiye kadar sonsuz bir erginlik ve uğursuz bir uyuşukluk içinde tutulagelmiş, bu yüzden de haklarını bilemez olmuştur. Toplum içindeki haklı çıkarlarını korumalarına yarayacak şeyleri öğrenmesine fırsat vereceğiniz yerde, aklını çelmeye yarayan kör inançlar ve gülünç düşüncelerle oyaladınız onu. Hep aşırı yoksulluğu yaymaya yönelen, zavallıların boyuna alınteri dökmesine yol açan bir eğitim planı yaptınız. Ona öyle birtakım kavramlar aşılama çalıştınız ki, ihanetlerinizden şikâyet edebileceğini, hat-ta bu ihanetleri yapabileceğinizi bile aklından geçiremez olmuştu.

Eğer insanlar her zaman eşit bir eğitim görmüş olsalardı, ne olduklarını, kendi öz değerlerini uzun zaman bilmelerini engelleyen aptalca birtakım önyargıların kölesi olmazlardı hiç. Ufak bir azınlık büyük çoğunluğa hiçbir zaman o ağır zincirleri, zamanla ağırlığı biraz azalan ama yine de izleri bütün bütün silinmemiş olan zincirleri vurmaya göze alamazdı. Halk denilen varlık sadece yukarıdakilerin keyfi için acı çekmeye mahkûm olmazdı hiçbir zaman.

Biz devrimi yeniden ve gerçekten yapmak istiyoruz diye, bize anarşist, fesatçı, bozguncu diyorlar. Bu bayların düzen dedikleri, bir bakıma düzensizliğin ta kendisidir. Bence düzensizlik halkın küçük bir azınlığını nimetlere boğup, koca çoğunluğunu açlıktan öldürmektir bozguncular da böyle bir düzeni korumaya ve sürdürmeye çalışırlardır.

DEVİRİM YAZILARI

Çoğunluğu bir avuç insana kurban ettirmek istedikleri zaman yabancı güçlere baş vururlar... Hükümet ve koruduğu ahlak düşkünü sınıf her türlü utanmayı bir yana bırakmışlardır. Yasa adını vermeye cüret ettikleri korkunç hükümet kararlarıyla yüzünüzce ve alçakça türlü haksızlıkları, yürekler acısı yoksulluğu, en dayanılmaz köleliği haklı göstermişlerdir. Haydutluğu, şirretliği uluorta öylesine ileri vardırırmışlardır ki, halkın sabrı tükenmiş ve artık hiçbir söze inanmaz olmuştur.

Sanıyor musunuz ki bu iş böyle yürür? Homurtuların kulağınıza kadar gelmesini geçici olarak önlüyorsunuz. İşte o kadar... İşlediğiniz cinayetlerin birer cinayet olduğunu yüzünüze karşı söylemelerine engel olunca, sanıyorsunuz ki, sizi yalnız namuslu insan olarak bilecekler. Bunda çok, ama çok yanılıyorsunuz. Bütün yaptığınız, patlayacak şeyi sıkıştırmak.

Daha önce de söyledim size, düşüp kalktığınız yerler, şahane haydut yatakları, mağrur köşklere, büyük kentlerdeki züppe topluluklarından öteye geçmez. Oysa halk çoğunluğunun o kendi halindeki evlerine inebilseydiniz, elleriniz yüzünüzün karasını kapayamaz olurdu... Anladınız ki, bugün her kulübe, her mahzen bir kulüptür. Götürün bakalım polislerinizi bu sayısız sığınaklara! O kadar curnalcı zor bulursunuz.

Siz dostlar, halkı savunanlar, siz de duydunuz. Altınlı azınlık, yaldızlı milyon, çarmıha gerilmenizi istiyor. Azgın sürünün bağrıışmaları arasında, güzelim davalarını savunduğunuz yirmi dört milyon ezilmişin seslerini duyuyorsunuz elbet. Onlar sessizce inleliyorlar, zincirler içinde soyulup soğana dönmüş, çırılçıplak, aç bilâç...

Erdem ölmez; zorbalar baskılarında kendi kendilerini aldatırlar. Yok ettikleri yalnız bedenlerdir; iyi insanların ruhu sadece kalıp değiştirir. Bir kalıp dağılır dağılmaz o ruh başka varlıkları diriltir, onlar da başlar cömertçe yaşamaya ve başımıza geçen haydutların soluşunu kesmeye.

Yukardanberi okuduğunuz satırları, Babeuf'ün *Devrim Yazıları* adıyla dilimize çevrilmiş olan kitabından aktardım

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Çan Yayınları'ndan olan bu kitabı, bütün okurlarıma salık veririm.

Büyük Fransız İhtilali'nin halkçı önderlerinden Babeuf'ün hayalci sosyalist olan doktrini şöyle özetleniyor. "Tabiat, her insana, bütün mülkiyete eşit hisselerle katılma hakkı vermiştir."

Babeuf'ün "Açlığın Ölümü", "Soğuşun Ölümü" şarkıları bütün Paris kahvelerinde söyleniyor, dillerde dolanıyordu.

Babeuf, arkadaşı Darthé ile birlikte 1797'nin 26 Nisan'ında ölüme mahkûm edildi 37 yaşında idam edilen Babeuf, 1848 ve 1871 ihtilallerindeki ruhun babası sayılmaktadır.

İdam hükmünün ertesi gece, yani idamından bir gece önce, karısına ve dostlarına yazdığı mektuptan da birkaç satır sunuyorum okurlarıma.

Merhaba dostlarım! Sonsuz karanlıklara bürünmek üzereyim. Fazla duymaktan duygularımı yitirmiş gibiyim. Vefalı yüreklerinizle bu uzun, bu ezici duruşmanın acı zehrini benimle beraber içtiniz sonuna kadar. Ama, ayrıldığınız yere yeniden nasıl gideceksiniz, bilmiyorum. Bilmiyorum, orada eski dostları bulabilecek misiniz? Ne kadar dürüst olmak mümkünse o kadar dürüst olduğumu sanıyorum, ama beni nasıl anacaklar, bilmiyorum.

Ah dostlarım, son dakikalarımda bunları düşünmek ne acı! İnsan yurdu için ölmeye, ailesinden, çocuklarından, sevgili eşinden ayrılmaya katlanabilir ama, özgürlüğün elden gideceğini, bütün gerçek cumhuriyetçilerin en korkunç akıbetlere uğrayacağını göre göre ölmek zor. Ah, canım çocuklarım, haliniz ne olacak? Davaların en güzeli uğruna canımı feda ettiğime pişmanım sanmayın; bu dava uğruna bütün emeklerim boşa gitmiş de olsa ödevimi yapmış sayıyorum kendimi...

Allahaismarladık. Dünyayla aramda küçük bir bağ kaldı Gün ışığı yarın onu da koparacak. Kötüler benden güçlü. Savaşı bırakıyorum. Tertemiz bir vicdanla ölmenin de tadı var.

Canım ciğerim dostlarım, bir defa daha allahaismarladık, son bir defa. Erdemli bir uykunun koynuna dalıyorum...

22 Mayıs 1964

KEMALİST DEVRİM İDEOLOJİSİ VE BİR KUŞAĞIN TRAJEDİSİ

Emin Eliçin
Kemalist Devrim İdeolojisi
inceleme

Ölümü, Türk düşün çevresi için büyük bir yitik olan Emin Eliçin'in *Kemalist Devrim İdeolojisi* adlı kitabında, Cumhuriyetten sonraki en önemli yurt sorunları üstüne bilimsel ve gerçekçi yorumları arasında büyük bir duygusallıkla coşkuya kapılıp yazdığı bölümleri de okuyoruz : *Ben de diyeceğim ki, gönlümüz yurt ve insan sevgisiyle ne denli şişkin olursa olsun, düşünen beynimiz için en yüce mutluluk, duygularımıza kapılmadan, korkmadan, dış ve iç baskılar altında ezilmeden; yasaksız, tabusuz ve sansürsüz, alabildiğine özgür düşünebilmektir.* (Sayfa 303)

Sevgili gençler : İliklerimize işlemiş olan oportünizm bizleri işte böyle çıkmazlara, açmazlara sürüklemektedir. Sizler sakinin bu tuzaklardan! (Sayfa 304)

Bunlar gibi pekçok olan duygusal ve coşkulu satırlarında, yazarın çarpan yüreğini duyuyoruz. Umarsızlık içinde kendini yiyen aydının feryadıdır bu *en büyük mutluluk, (...) korkmadan, iç ve dış baskılar altında ezilmeden; yasaksız, tabusuz ve sansürsüz, alabildiğine özgür düşünebilmektir.* Bu kuşak, bu mutluluğu o denli, o denli az duydu ki... Genç kuşağa bu mutsuzluk anlatılamaz bile; çünkü bu, ancak yaşanarak anlaşılır bir acıdır. Emin Eliçin'in bilimsel bir kitabın içinde yer yer coşkuya ve duygusallığa kapılmasının nedeni işte budur.

Yer yer bu duygusal ve coşkulu anlatı, bu bilimsel kitabın kolay okunurluluğunu da sağlamaktadır.

Kitaba eklenmiş üç ekle biyografik bölümleri dışta tutarak, *Kemalist Devrim İdeolojisi*, sistematığı içinde iki ana bölümdür :

OKUDUĞUM KİTAPLAR

1 – Atatürkçülüğün ve Altıok ilkelerinin Marksist açıdan değerlendirilmesi. Bu bölümde, dizi yazılar Eylem dergisinde yayımlanırken savcılığın kovuşturmayaya geçmesi üzerine, ne yazık ki, milliyetçilik ve laiklik ilkelerinin yorumları yazılamamıştı.

2 – Kitapta, gerçek Kemalizm ile, onun sonraki üç versiyonu olan Kadroculuk, İktisadî Devletçilik, yazarın Yeni Kadroculuk diye nitelendirdiği Yöncülük akımları, Marksist açıdan eleştirilmektedir.

Kitabın bilimsel içeriği bu iki ana bölümde anlatılmıştır. Ama Emin Eliçin, bunların dışında, belki de hiç anlatmayı amaçlamadan, kendi kuşağının trajedisini de anlatmıştır. Bu kuşak, Emin Eliçin'den on-onbeş yaş büyüklerle on-onbeş yaş küçükleri kapsayan Marksist Türk aydınlarıdır. Emin Eliçin'in kitabı, bu aydınların içinde yaşadıkları tarihsel durumun, dram değil, trajedi olduğunu çok iyi anlatmaktadır; üstelik yazarının, kitabında böyle bişeyi anlatmaya hiç de niyeti yokken...

BİR KUŞAĞIN TRAJEDİSİ

Neydi bu trajedi? Türkiye'de ilerici aydın bir kuşak, salt egemen sınıf ve onun uygulayıcıları ve güdücüleriyle çatışmakla kalmadı, o egemen sınıfların yüzyıllardanberi etkisiyle olumsuz koşullandırılmış, ters birikimle oluşturulmuş toplumla, toplumun ağırlığı olan halkla da çatıştı. Toplumla kişinin çatışması sonucunda, kişinin yenileceği, yokolacağı önceden bellidir. Bu kaçınılmaz, önlenemez yeniklik ve yokoluş trajedisidir. Bu trajedinin nedeni, trajedi kahramanları olan o aydın kuşağın birtakım tesadüfler sıçramasıyla çağdaş kişiler oluşu, yani sınıfsal bilince varmış olmaları –hiç değilse ideolojik olarak– ama içinden yetiştikleri ve içinde yaşadıkları toplumun çağın gerisinde yada çağdışı bıraktırılmış olmasıydı. Herşeyden önce mekân birliğinde yaşayan bu insanlar, zaman uyumsuzluğu içindeydiler; aynı yerde ayrı zamanları yaşıyorlardı. Daha da acı olanı şudur : Egemen sınıftan olanlar, özellikle onların politikacıları “Halk hiçbişeyden anlamaz!” inancı içinde, ama bi-

KEMALİST DEVRİM İDEOLOJİSİ...

yandan da sömürü dayanakları olduğu için halk dalkavukluğu yaparlarken, trajedi kahramanları olan ilerici aydınlar da, halka dayanmaları gerektiği için “Halk anlar, halk bilir, halk sezer!” diye bir sözde halkçılık yanlısı içindeydiler.

Bu amansız çatışmada elbette gerçek aydınlar yenilecek, yokolacaktı. Bu modern trajedi, toplumda ağır basan yüzyılların ters birikimiyle aydın bilincinin birbirine ters ve karşıt düşmesiydi. Tanrılar iradesi değildi bu ve yengiler tanrılar buyruğuna göre olmuyordu. Kişi iradesinin dışında ve ona bağlı olmayan toplum iradesi, bu modern trajedide, tanrılar iradesinin yerini alıyordu. Fatalizmin insan yazgısı yerine determinizmin kuralları yürüyordu.

Çoğu adsız sansız, kimisinin azçok adı duyulmuş ve hiçbiri gerçek değerinin yerini bulamamış olan bu trajedi kahramanları olmasa, hiçbir toplumda toplumun ters birikimi kazınıp emekçiler sınıfsal bilinçlerine varamazdı.

KAHROLMUŞ BİR KUŞAK

En yüce mutluluk'un ne olduğunu kendince anlatan Emin Eliçin, mutsuzluğu da şöyle betimliyor : En mutsuzluk da, doğru, iyi, yararlı bildiğin düşünceleri içine gömerek, çürütüp kokuşturarak yaşamak! Bizler, bu acıyı fazlasıyla tatmış, birçoklarımız buyüzdten kahrolmuş bir kuşağın son temsilcisiyiz!

Düşünceleri içine gömerek, çürütüp kokuşturarak yaşamak!.. İşte bu acıyı derinden yaşayan Emin Eliçin, bu sözü sık sık tekrarları. Eşi Asiye Eliçin de, kitabın başındaki yazarı anlatma yazısında şöyle diyor : “Harcanmayan fikirler, durgun suyun yosun tuttuğu gibi, zamanla kafada bozulurlar, derdi...”

Emin Eliçin, o korkunç baskı döneminde, ters birikimle koşullandırılmış halkına görevini yapmak, yararlı bildiği düşüncelerini kokuşturmadan, kafasında bozulmadan yayımlamak, eyleme geçmek için didindi durdu ve bütün kuşaktaşları gibi bu yönde eline geçen hiçbir fırsatı kaçırmadı. İşte *Kemalist Devrim İdeolojisi*'nde, bilimsel yorumların, kişisel düşüncelerin, duygusal izlenimlerin, anıların, gençlere öğütlerin içiçe

OKUDUĞUM KİTAPLAR

bulunmasının nedeni budur.

Yıllarca susturulmuş yazarın eline hazır bir fırsat geçmişken, daha doğrusu yazar eline fırsat geçtiğini sanmışken, birikmiş bütün bilgileri, düşünceleri, duyguları ortaya koymak... Çünkü, deneyimler göstermiştir ki, bundan sonra bu fırsat kapıları kapanacak, yazar kimbilir daha nice zaman susturulacaktır. Gerçekten de böyle olmuş, savcılığın komünizm propagandası yapıyor bahanesiyle, Emin Eliçin'in yazıları kesilmiş ve Emin Eliçin ancak ölümünden sonra bu suçtan beraat edebilmiştir.

AKTÜEL BİR KİTAP

Kemalist Devrim İdeolojisi yazıldığı günden bu güne, aktüel değeri hiç eksilmeden, gittikçe daha önem kazanan bir kitaptır. Çünkü, Kemalizmi, sosyalizmin bir çıkış yolu sananlar bugün eskiye göre, ayrı ayrı gruplarda artmaktadır. Emin Eliçin, bu kitabını yazarken, Kemalizmin bir çıkış yolu olduğuna inananlar yalnız Yön'cüler olduğu için, Emin Eliçin de yalnız onları hedef olarak almıştı. Oysa bugün, kimi sosyalistlerin "Sol Kemalistler" diye nitelendirdikleri eski Yön'cü, şimdiki Devrim'cilerden başka, çıkış yolunu Kemalizm ışığında gören sosyalistler de vardır. Bundan birkaç ay önce İstanbul'da TÖS salonunda Sosyalistler Kurultayı adı altındaki toplantıyı yönetenlerin de, Mustafa Kemal'in 1920 anayasa tasarısı paralelinde olduklarını gördük.

Emin Eliçin, Kemalistleri, Yeni Kadrocu olarak nitelemekte ve kadroculuğu bilimsel doğrulara aykırı bulmaktadır : *Tarihin insan iradesinden bağımsız işleyen yasaları ya vardır, ya yoktur. Hem vardır deme, hem de kadrocu olmak elde değildir.* (Sayfa 290) Kaldı ki Atatürkçülüğün bir kadrosu da yoktu : ... *Atatürk'ün bir kadrosu bile yoktu. Türk Devrimi çağdaşlaşma, batılılaşma yönüyle ideolojisiz olduğu gibi kadrosuzdu da...* (sayfa 301) Emin Eliçin'in bu doğru gözlemine eklemek istediğimiz şudur : Kemalizme kendilerince bir teori arayan ilk Kadrocular da kadrosuz tek tek kişilerdi, hatta bu tek

kişileri de bir tek kişi olarak Şevket Süreyya'ya indirgeyebiliriz. Eliçin'in Yeni Kadroculuk dediği Yön ve Devrim yayın organı çevresindeki akım da kadrolaşmamıştır. Kadrocularla Yön ve Devrim'cilerin bizce en büyük ayrımı şudur : Kadrocular, Marksizmi, yaratmak istedikleri Kemalist teoriye bir araç olarak kullanmak istiyorlardı. Oysa bugünkü Sol Kemalistleri, Kemalizmi, Marksizme bir araç, hiç değilse, sosyalizmin ilk aşaması için bir araç olarak kullanmak istiyorlar. (Bu bakımdan, sol Kemalistlerin Marksist olmadıkları kanısına katılmıyorum.)

İster Kemalizm, ister Atatürkçülük adı altında olsun, Türk devriminin bu olgusu yanlış değerlendirildiği için, günümüze, özellikle antiemperyalist savaşında bize ışık tutar, yol gösterir sanılmaktadır. Bu yanlış değerlendirmenin başında Kemalizmin antikapitalist olduğu sanısı gelir. Oysa Kemalizm yada Atatürkçülük, ulusal kapitalizmin doğması için Devletçiliği gerekli kılmıştır. *Atatürk'ün çoktan unutulmuş birkaç cümlesini yakalayıp ondan yanlış ahkâm çıkaran bugünkü toplumcu aydınların iddiasına aykırı olarak, Devrim literatürümüzün hiçbir durağında ciddi bir kapitalizm düşmanlığı görülmemiştir.* (Sayfa 286) Öyleyse Kemalizm, antikapitalist olmayan bir antiemperyalist akım mıydı? Böyle bir soruya nasıl bir cevap verilebilir? TÖS salonundaki sosyalist kurultayı yönetenler de, Mustafa Kemal'in 1920 anayasa tasarısındaki antiemperyalist maddesi benimsenirken, bu maddeden önceki "Makam-ı hilâfeti ihlâs" maddesini görmezden geliyorlar, yani Kemalizmi gerçek değeriyle değil, kendi gönüllerince değerlendiriyorlardı.

Bütün bu doğrular üzerinde bugünkü Türk solu, kuramsal olarak anlaşılabilir. Ama çabukçuluk ve kolaycılık, çıkış yolu sanılan aslında hiç de çıkış yolu olmayan yanlış yollar önümüze açmaktadır.

Kemalist Devrim İdeolojisi, aktüel olma değerini daha uzun zaman koruyacağı için, sosyalistlerin okuyup üzerinde tartışmaları gereken bir kitaptır.

ÖNEMLİ BİR KİTAP : ANADOLU İHTİLALİ

Sabahattin Selek
Anadolu İhtilâli
tarih

En çok bildiğimiz konuları bile, gerçekte bilmeyip, bildiğimizi sanıp aldandığımızı *Anadolu İhtilâli* adlı kitap yüzümüze vurdu. Sabahattin Selek, kitabının önsözünde şöyle diyor :

Kaynakların çoğu herkes tarafından bilinmektedir. Ancak biz, mevcut bilgileri belli bir sosyal açıdan günümüzün şartlarını ve ihtiyaçlarını da gözününde tutarak, yeniden değerlendirmeye çalıştık.

Kitabın değeri de, hiç bilinmeyen belgeleri, kanıtları ortaya çıkarmasında değil, tersine, bilinen belge ve kanıtları belli bir toplumsal açıdan değerlendirmiş olmasındadır. Selek “belli bir sosyal açı”sının ne olduğunu önsözünde açıklamıyorsa da, kitabı okuyup bitirince, okurlar bunu kolaylıkla anlayabiliyorlar.

Tarih, bugünün çözüm bekleyen sorunlarını çözümlenmeye yarıyorsa, günümüzün karmaşık olaylarına ışık tutup bize yol gösteriyorsa bir bilimdir. Bunun dışındaki hertürlü tarih anlayışı “Yaşasın vatan!” edebiyatı içinde kalmış boş böbürlenmelere yarayan masalımsı hikâyelerdir. Sabahattin Selek’in kitabının önemi de burdadır; belgeleri değerlendirmesi ve yorumlayışı, bugünün sorunlarını çözümlenmemize yaramasında, günümüzün karmaşık olaylarına ışık tutmasındadır.

Selek, olumlu bir tarih görüşüyle Kurtuluş Savaşını “Anadolu İhtilali” tarihin içinde tekbaşına bir olay olarak almıyor, o ihtilali tarih süresi içinde, öncesi ve sonrasıyla bağıntılı görüyor. Kitaptan birkaç örnek verelim.

ÖNEMLİ BİR KİTAP : ANADOLU İHTİLALİ

1946'dan bugüne dek Türkiye'yi yönetenler, yurdun tüm kalkınma umudunu dış yardım ve dış borçlanmalara bağlamışlardır. Ama bu, yalnız bugünün politikası değildir, bunun bir öncesi vardır. İşte Birinci Dünya Savaşı'nın yenik Osmanlı Hükümeti ve onun devlet Başkanı Halife Vahdettin, galip devletlerle mütareke için Mondros'a gönderdiği heyete şu talimatı vermiştir : "Mütarekeden sonra Almanya artık bize borç vermeye devam etmeyeceği için, bizi yenen devletlerin para yardımı yapmaları..."

Bu, akıl durdurucu bir öneridir. Dört yıl savaşan Osmanlı devleti, kendisini yenen düşmanlarına "eski dostum Almanya sizinle anlaştıktan sonra bana artık para vermez, siz para verin!" diyor. Şaşkınlık bu kadarla da kalmıyor "Galip devletlerden muavenet-i nakdiye talep" eden bu maddenin altında da şöyle deniliyor :

Milli namusu incitecek hertürlü istekler reddedilecektir.

Para verecekler, ama "Namus-u milliyeyi rencide etmiyecekler."

İşte bizim Ulusal Kurtuluş Savaşımız, bizi yenen düşmanlara avuç açıp para isteyen, ama millî namusu da incitmek istemeyen o günkü dönemle, halkının karnını doyurmak için ekmeçlik buğdayını, bütçesinin kâğıt üstündeki dengesini dış yardımla sağlamak isteyen bugünkü dönemin arasında bir yerdedir.

Başka bir örnek.

Bugün ilerici gerçek yurtsever aydınlara, çıkarıcılar, gericiler ve kandırılmışlar nasıl on parmaklarında on kara saldırıyorlarsa, Anadolu İhtilâli'nde de tıpkı işte öyle, hem de aynı çamurla Mustafa Kemal'e ve Kurtuluş ordusuna ve önderlerine saldırmışlardır. Mustafa Kemal'e Bolşevik demişlerdir. Ve bu damgadan, daha sonraları Mareşal Çakmak, Celâl Bayar, İsmet İnönü, daha perçokları kurtulamamışlardır.

Milli Mücadele'deki karşı ihtilal hareketlerinin şüphesiz bir felsefesi olmak gerekir. Toplumun sosyal yapısının kolaylaştırdığı bu hareketlerin en tehlikesinin ve en önemlisinin cereyan ettiği bölgede, Bolu Mutasarrıfı Osman Kadri tarafından yazılıp

OKUDUĞUM KİTAPLAR

dağıtılan 19 Mayıs 1920 tarihli aşağıdaki beyanname karşı ihtilalin felsefesini de açıklamaktadır :

“Ey Padişaha, dine devlete beşyüz seneden beri sadakati ile dünyayı hayrette bırakmış olan hakiki Müslümanlar!

Bolşevik namı altında dört yüz senelik din ve devlet düşmanımız olan Moskoflardan çıkmış muhalif-i şer-i şerif ve mugayir-i kanun olan bir âdete kapılan birtakım eşkıya vatani kurtaracağız diye Anadolunun saf ve namuskâr ahalisini aldatarak Padişahına, Halifei Müslimine isyan bayrağı çekmişlerdir. Bolşeviklik; paranın, malın, emlâk ve arazinin ayaktakımı, yersiz yurtsuz birtakım haydutlar tarafından yağma edilerek bu haylaz, tembel, câni herifler arasında taksim edilmesi, hiç kimsenin nikâhlı karısı olmayıp her kopuğun her kadını istediği gibi kullanması, çocuklar iki yaşına kadar analarının kucağında kaldıktan sonra alınıp umumhanelerde beslenerek anasız ve baba-sız yetiştirilmesidir ki, ne bir baba çocuğunu, ne bir evlat ana babasını tanımaması demektir. Bu, dinimiz olan din-i mübin-i Islama muhalif olduğu gibi aile hayatına, insanlığa, her şeye mugayir olduğu için Müslüman memleketlerinde sökemez. Çünkü gâvur icadı olan bu âdete uyarak malını, karısını feda edip Rusya’da sokaklar ortasında hayvan misillü yaşıyan adamlar gibi serseriyane bir hayatı hiçbir Müslüman, hiçbir insan, hiçbir vicdan kabul edemez...”

Gericilerin, çıkarıcıların, kandırılmışların, gerçek yurtsever ilericilere bugünkü saldırılarından şu yukarki sözlerin ne farkı var? Yalnız biraz daha Osmanlıca olmasından başka, hiç...

Demek ki, Ulusal Kurtuluş Savaşı’mız, Mustafa Kemal ve Kurtuluş Ordusuna Bolşevik denildiği o günkü dönemle, ilericilere aynı sözlerin söylendiği bugünkü dönem arasında bir yeredir.

Kitapta Kurtuluş Savaşı’mızın mali kaynakları da çok iyi incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Büyük Millet Meclisi 5 Mayıs 1920’de yaptığı ilk toplantısında Rusya ile temasa geçmek için bir heyet göndermeye karar verdi. Batı devletlerinin Türkiye hakkındaki niyetleri belli idi. O yönden hiçbir fayda umulmuyordu. Ancak Rusya’dan bir şey-

ler beklenebilirdi. Çarlık rejimi yıkılmış ve emperyalist devletlere karşı mücadele eden yeni bir rejim kurulmuştu.

Rusya'dan silah ve cephane yardımından başka, üç ayrı zamanda, ikiyüzbin, beşyüzbin, üçyüzbin lira alınıyor. Rusya'dan alınan ikinci parti paralarla, silah satın alması için bir heyet Almanya'ya gönderiliyor. Şimdi kitabı okuyalım :

Almanya'da enflasyon hüküm sürdüğü bir sırada silah mübayaasına giden Safvet (Arıkan) ve Nuri (Conker) beyler, orada parayı çoğaltmak için borsada oynamışlar ve paranın hepsini kaybetmişlerdir. Onları bir Alman aldatmıştı. Mesele mahkemelik oldu fakat bir netice çıkmadı.

Kurtuluş Savaşı'mıza Hint Müslümanlarının yardımı da kitapta şöyle anlatılmaktadır :

Türk Kızılay'ına yardım olmak üzere toplanıp İtalya'da bulunan Cami (Baykurt) bey vasıtasıyla Ankara'ya gelen para sadece üçyüzbin liradır. Müslüman Hintlilerin bu maksatla yaptığı bağışın daha fazla olduğu, fakat Türkiye'ye gelinceye kadar zayiata uğradığı söylenir. Tabii bunu tespitte imkân yoktur. Selek, kitabının "Liderler" bölümünde de çok önemli tesbitler yapmıştır. Örneğin Fevzi Paşa (Çakmak) bölümünde şunlar yazılıdır :

Fevzi Paşa, Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı günlerde Anadolu'ya geçmiş, fakat Mustafa Kemal Paşa bu haberi alınca Geyve Boğazı civarında bulunan Ali Fuat Paşa'ya "Fevzi Paşa'yı geldiği yere iade edersiniz" cevabını vermiştir. Ali Fuat Paşa telgraf başında Mustafa Kemal Paşa'yı ikna etmiş ve bu suretle İstanbul Hükümetinin Harbiye Nazırı Fevzi Paşa Anadolu İhtilâline katılmıştır.

Anadolu İhtilâli adlı kitap belgeleri değerlendirmesi, yorumları bakımından günümüz olaylarına da ışık tutan yol gösterici bir kitaptır. Yazarı Sabahattin Selek'i kutlar, okurlarıma bu önemli kitabı salık veririm.

SAMET AĞAOĞLU

Samet Ağaoğlu
Hücredeki Adam
öykü

Samet Ağaoğlu'nun, önemli bir politikacı ve bakan olduğu zaman da kitapları yayımlanmıştı : *Kuvvay-ı Millîye Ruhu, Babamdan Hatıralar, Babamın Arkadaşları*.

Bakan Samet Ağaoğlu'nun kitabı yayımlandı mı gazetelerde, dergilerde hemen eleştiriler çıkardı; bunlara eleştiriden çok övgü demek daha doğru olurdu.

Şimdi hükümlü olduğu müebbet hapis cezasını çekmekte olan Samet Ağaoğlu'nun yeni bir kitabı çıktı : *Hücredeki Adam*. Kitap çikalı üç ayı geçiyor, ama dergilerde kitap için bir eleştiri göremedik. Bu durum, toplumsal niteliğimizi değerlendiren. Bütün insanlar, bu türlü acı gerçekleri çok iyi bildiklerini sanırlar. Amerika'yı da herkes bilir, ama herkes Amerika'yı görmemiştir. Herhangi bir doğruyu ezbere bilmek başkadır, yaşayarak bilmek yine başka... Samet Ağaoğlu, bildiğini sandığı gerçekleri, şimdi yaşayarak bir daha biliyor. Bu acıları çekmeden bilemezdi, nitekim bilemiyordu. Bilmediğinin bir örneği :

Bir şair 1951'de Türkiye'den kaçmıştı. Küçük bir çocukla, yardımsız, bakımsız, desteksiz kalan eşinin kapısına, içinde üç sivil polis memuru bulunan bir cip yerleştirildi. Bu üç polis ve cip on yıl boyunca, çocuklu ve tekbaşına bir kadının arkasındaydı. Niçin? Bu devlet bütçesine çok pahalıya patlayan bir işkencedir. Toplumumuzu biliriz : Kapısında cipli üç polisin beklediği kadını herkes yalnız bırakır, yapayalnız, bir başına, kimsesizliğe ve açlığa. Bu kadın pasaportunu alıp gitmek istedi. Pasaport verilmedi. Kadın o, zamanki hükümetin içinde, der-

dini anlatabilecek birini aradı; bulduğunu sandı Samet Ağa-oğlu... Bu bakan yazardı, sanatçıydı, yani insan çilesini anlardı, yalnız başına bırakılmış bir ananın dramını anlardı. Yani kadın böyle sanıyordu.

Bakana gitti. Bakan Samet Ağaoğlu bu kadına ne yaptı dersiniz? Kovdu,

– Ne cesaretle bana geliyorsun! diye bağıarak kadını kovdu.

Bu kovuluştan sonra o anne, yalnızlığı, tekbaşına bırakılmışlığı, umarsızlığı içinde günlerce ağladı.

Niçin bu olayı anlattım, bilir misiniz? Bana öyle geliyor ki, *Hücredeki Adam*'ın yazarı müebbet hapse hükümlü eski bakan Samet Ağaoğlu'nu hapisten çıkarınız, onu yeniden bakan yapınız ve ona yine o kadın ricaya gitsin, sanırım, bu sefer kadını kovamayacaktır.

İşte, yaşayarak gerçeği anlamak budur. Ama ne yapalım ki, bakanlık sorumlunu üstüne yüklenecek olan insanları, böyle bir anlayışa ulaştırmak için, onları hayat çarkının bütün dişlileri arasından geçirmek elimizde değil ki..

İnönü yetmişdört mü, yetmişbeş mi yaşındaydı. Cezaevindeki damadını görebilmek için, kucağında torunu, cezaevi kapısında bekliyordu. Gazetelerde resimleri çıkmıştı : Üç çeyrek yüzyıl yaşamış. Kurtuluş Savaşı kahramanlarından, Cumhuriyetin kurucularından, eski başbakan, eski Millî Şef, eski Cumhurbaşkanı, kucağında torunu cezaevi kapısında...

Bu resimleri gazetelerde görünce, ister istemez bir de kendimizi düşündüm. İnönü'nün cumhurbaşkanlığında, başbakanlığında cezaevlerinde olduğum günleri. Çocuklarımız, İnönü'den daha yaşlı babam, cezaevi kapısında beklerdi. Görüşmemiz çok, çok zordu.

O günlerimin acısıyla, torunu kucağında cezaevi kapısında ki İnönü'ye “Nasılmış...” diye düşünemedim. Çok kişi acınmıştır İnönü'nün o günkü durumuna. Ama bana öyle geliyor ki, İnönü'nün cezaevi kapısında, torunu kucağında bekletilişine çok az kişi benim kadar üzülebilmiştir. Çünkü, o acıyı, o acının ne olduğunu ben, ezbere değil, yaşayarak biliyorum.

OKUDUĞUM KİTAPLAR

Bizim politika ilerigelenlerimiz, doğruları yaşayarak öğrendikleri zaman, artık iş işten geçmiş oluyor. Onun içindir ki, emekliye ayrıldıktan, işbaşından çekildikten, iktidardan düştükten, cezaevlerine girdikten sonra onlarla konuşunuz, ne kadar doğru düşündüklerini şaşarak göreceksiniz.

Şunu demek istiyorum yazar, sanatçı, hikâyeci Samet Ağaoğlu'nun cezaevinde bulunuşuna çok az kişi benim kadar üzülebilir; onu çok sevdiğimden değil, nasıl bir drama düşmüş olduğunu yaşayarak bildiğimden...

Ne zaman bizde bir sanatçı, bir bilimci, uğraşı olarak, iş diye politikanın içine girse, hem politikayı pisletir, hem kendisi o pislige bulanır. Ahmet Mithat Efendi'yi düşünsenize... Türkiye'de ilk roman deyince o, ilk hikâyeye deyince o, Türkiye'deki ilklerin pek çoğu Ahmet Mithat Efendi'dir. Ama politikanın içine dalınca o büyük Ahmet Mithat Efendi küçülür, minnecik olur. Göbeğine varan sakalından utanmadan, daha önemlisi boyunu aşan kitaplarından utanmadan Abdülhamit'e curnalcılık eder. "Basiret" gazetesinde, ancak Mithat Paşa öldürülürse "Aziz vatan kurtulacak!" diye yazar.

Ya koca Ahmet Vefik Paşa... Türkiye'de tiyatro deyince ilk akla gelen onun adıdır; hem sanatçı, hem de bilimci... Ama ne yazık ki, Abdülhamit ilk "Meclis-i Mebusan"ı kapattırmak için Ahmet Vefik Paşa adlı kuklasının ipini çeker.

Büyük tarihçi, tarihinde "üslup sahibi" Ahmet Cevdet Paşa, uğraş olarak politika çamuruna batınca kirlenmekten kurtulmadı. Büyük ölçüde sanatçı, bilimci olup da, politikaya girince temiz kalmış olanını hatırlayamıyoruz. Namık Kemal bile... Aslan yeleli vatan şairi, yıllarca savaştığı istibdadın mümessiline sığınır en sonunda.

Bu gözlemlerden, sanatçının yada bilimcinin politikayla uğraşmayacağı yargısına varılmamalıdır. Tam tersine asıl o politikayla uğraşacak. Ne var ki, sanatçının devrimciliği ve ilericiliği, onu, her zaman tutucu olan iktidar politikasının karşısına koyar, yanına ve arkasına değil... Sanatçı ve bilimci, ne zaman

SAMET AĞAOĞLU

iktidarın koluna girmişse, kirlenmiştir. Sanatın yeri, iktidarın karşısı... Çünkü sanat, günün ancak sezilebilen özlemlerinden kalkarak gelecek daha iyinin özlemidir, sanatçı da bunun mümessili...

Samet Ağaoğlu bakan olunca içimden hep şöyle geçirmişimdir :

– Bre Samet senin ne işin var orda... Senin yerin mi orası? Faruk Nafiz Çamlıbel için de böyle düşündüm..

Sanatçının en kötüsünün, en kötü eserinin en bozuk satırı, politikanın en üstünde bulunan en büyük adamın işinden önemlidir. Örneği ortada Hiçbir devlet kralsız, başbakansız, cumhurbaşkansız, bakansız kalmaz, ama büyük sanatçısı olmayan, bir süre sanatçısız kalmış devletler çoktur..

Samet Ağaoğlu, edebiyatta büyük bir değer değildi, olamadı da.. Ama onun az değeri bile, bakan Samet Ağaoğlu'ndan çok daha değerliydi : işte bunu anlayamadı.

Hücredeki Adam kitabını okurken, bakanken anlamadığını, hücrede anlamış gibi görünüyor. Yaşayarak bilmek önemli..

Kitapta dört hikâyeye var, güzel değil hiçbiri. Ama yine de, güzel olmayan hikâyeler, onun bir zamanlar başarılı sayılan politikacılığından çok daha güzel... İçlenerek, üzülerek, duygularına yer yer katılarak kitabını okuduktan sonra, büyük bir kızgınlıkla sormak geliyor içimden Hücredeki adam'a.

– Senin ne işin vardı oralarda Samet?

NOT *Hücredeki Adam* kitabını başka bir yazımda ele alacağım.

22 Mart 1964

İÇİNDEKİLER

Sunu	7
Yaşamın Gerçeği Uydurmanın Sınırlarını Aşıyor	9
Türkiye’de Sosyalizm Tarihi	12
Türkiye’de Alman Politikası	16
Karanlıkta Oturma Özgürlüğü	28
Pamuk İşçileri	35
Morg’un Önünde Üç Kadın	40
Amarcord	41
İmparator	44
İpekböceği	52
Mavi’nin Ölümü	54
Büyüklerle Masallar	58
Lady Chatterley’in Sevgilisi	60
İbrahim Hilmi Çağıraçan	70
Tılsımlı Deri	73
Muzaffer Abayhan’a	80
Düş Erimi	82
Cemil Meriç	86
Dayak Dağıtımı	90
Çapkın Enişte	93
İyi Akşamlar Sayın Seyirciler	95
Bir Yumak İnsan	96
Günlerde Kalan	99
Beş Kitap	106
Güvercin Uçuşu	114
Abderahılar	118
Hançer	126
Seçilmiş Şiirler	130
Bademlerden Say Beni	135
Om Mani Padme Hum	137
Benden Sonra Mutluluk	140
Şiir Kitapları	145
Sevgili Arsız Ölüm	146
Sineklerin Tanrısı	149
Cadı Fırtınası	151
Derin Irmaklar	164

USA - 42. Enlem	167
Füruzan Toprak ve Öyküleri	176
Böyle İdiler Yaşarken	179
Bir Aydın	183
Alternatif Büyüme Stratejisi	186
Doğu Öyküleri	187
Bab-1 Âli'nin Hatıra Defteri	190
Öpme Beni Dursun	192
Madame Bovary	197
Ölen Adam	209
Akkor Bilmeceler	214
M'nin El Kızı	217
Keyifle Okuduğum Kitap	224
Geçti mi Geçen Günler	233
M'nin İlk Şiir Kitabı	236
Yediler Sekizlerde	238
Yaşamdır Tuz ve Yosun	240
Bozuk Düzen Okulu	241
Ellerimiz Tırpandır Acıya	243
Sevdam Kavgalara Saldı Beni	244
Sanat ve Toplum Üstüne	245
Ishkla Yürümek	250
U Dönüşü Yok	251
Yüksel Pazarkaya'nın Şiirleri	254
Ağlama Anam	258
Cambazlar Savaşı Yitirdi	260
Suyun İnce Sesinde	266
Ağıtsız Çığlık	267
Öykü Seçkisi	268
Aşk Şiiridir Bütün Şiirler	274
Uzun Bir Yalnızlığın Tarihçesi	276
Sevgi Halleri	277
Noktalar	280
Havada kalan Güvercin	283
Öteyaz	285
Anayurt Oteli	286
Ataol Behramoğlu'nun Şiirleri	292
Aşk Şiirleri	296
Ayaklarımın Altına Serdim Dünyayı	302
Ölü Canlar	304
Seçilmiş Şiirler	308
Dağılsın Bulutlar	309

Üç Kitap	311
İyi Bir Yurttaş Aranıyor	317
Uzaklığın Yakınlığı	320
Bütün Yüzlerim Anadolu	322
Sabaha ve Geceye Dair	323
Hamriyanım	324
İsmet Kemal Karadayı'nın Şiirleri	329
Dip Sevgi	330
Yağmurun Altında	331
Sürgün	334
Yağmurlu Leylak	337
İtiraflarım	338
Turhan Doyran'a	340
Goethe'den Seçme Mektuplar	341
Ataol Behramoğlu'nun Üç Kitabı	348
Batı Anadolu Tarihinde İlginç Olaylar	351
Şuanlar	356
Tramvay Döşeriz Ay Döşeriz	365
Irgat'ın türküsü	366
Devrim Yazıları	372
Kemalist Devrim İdeolojisi ve Bir Kuşağın Trajedisi	377
Önemli Bir Kitap : Anadolu İhtilali	382
Samet Ağaoğlu	386
İçindekiler	390

AZİZ NESİN

1972'de Aziz Nesin tarafından kurulan Nesin Vakfı, 1995'te Aziz Nesin'in ölümünden sonra da etkinliklerini aynı yoğunlukla sürdürmektedir. 2000 yılında Nesin Vakfı'nın 35 çocuğu, 15 gönüllü ve ücretli çalışanı bulunmaktadır.

Ayrıca, Aziz Nesin İlköğretim Okulu'nun yaşama geçmesi için çalışmalara başlanmıştır. Nesin Vakfı'nın Çatalca'daki 36 dönümlük arazisine yapılması planlanan okulun projesi hazırdır. Okul, elbette Aziz Nesin'in adına yaraşan bir eğitim verecektir. Eğitim felsefemizi de içeren broşürümüzü Vakfımızdan isteyebilir, okula katkılarınızı Vakıf Bank 237 4177157 numaralı hesabımıza yatırabilirsiniz.

9754 185928

ISBN 975 410 500 1